

21. Yüzyılda

Eğitim ve Toplum

Education And Society In The 21st Century

EğİTİM BİLİMLERİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ / THE JOURNAL OF EDUCATION SCIENCE AND SOCIAL RESEARCH

Cilt / Volume 3 - Sayı / Number 9 - Kış / Winter 2014

ISSN : 2147 - 0928

İslam Sanatının Özgüven ve Sosyalleşmedeki Etkisi
Islamic Art Effect Of Self-Esteem And Socialize

Doç. Dr. Mustafa YILDIRIM

“Toko-Demo” Adlı Almanca Ders Kitabında Ülke Bilgisi
Country Knowledge in German Course Book Named “Toko-Demo”

Doç. Dr. Muhammet KOÇAK

Yeni Sosyalleşme Sürecinde Online Topluluklar: Niğde Örneği
Social Networks Communities In New Becoming Socializatoon Process: Niğde Case

Doç. Dr. Bülent KARA

Çok Alanlı Sanat Eğitimi Yönteminin Öğrencilerin İşlenen Derslere Yönelik Bilgilerini Uygulamaya Geçirmelerine Katkısı
Contribution to the Review of the Multi-Disciplinary Arts Education Methods Courses Committed Information for Students

Doç. Dr. Ali Osman ALAKUŞ / Yrd. Doç. Dr. Derya ŞAHİN

G. N. Potanin'in Kazak Türkleri Arasında Derlemiş Olduğu Er Töstik (Er Töstük) Anlatılan Hakkında
About Er Tostik (Toshtuk) Narratives Compiled Between Kazakh Turks by G. N. Potanin

Yrd. Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM

Ortaöğretim 11. Sınıf Felsefe Dersi Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi “İsparta Örneği”
Evaluation On Opinion Of The Teachers About Programme On Philosophy Courses At 11. Grade In Secondary Education “Isparta Example”

Doç. Dr. Ayşe Sıdıka OKTAY / Önder ŞAKAR

Türk Dünyası'nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler
The Rituals of Transition Period on Fixing The Turkish World

Dr. Yılmaz YEŞİL

Londra'da Bir Alman Türkü: “Cafe Cyprus”
A German Türk in London: “Cafe Cyprus”

Kazım KALKAN

Tarihsel Süreçte Türkiye'de Sosyal Devlet
The Welfare State in Turkey in Historical Process

Serdar YAY

İsrail Güvenlik Politikası Ve Güvenlik Duvarının Filistin Halkına Etkileri
Israel Security Polices, Security Wall And Their Effects On Palestinian Pepol

Abdallatif YADAK

Ders Dışı Faaliyetlerin Karşılıklı Etkileşimi Günümüz Okul Çocuklarının Bağımsız Etkinlikleri Esasında
Interaction of External Operations Course In fact, today's school children's Independent Activities

Nesirova Ganga Neriman Kızı

Tartışma ve Polemik Kavramlarına Dair
About The Debate And Controversy

Şenol DEMİR

21. YÜZYILDA EĞİTİM VE TOPLUM EĞİTİM BİLİMLERİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

EDUCATION AND SOCIETY IN THE 21ST CENTURY THE JOURNAL OF EDUCATION SCIENCE AND SOCIAL RESEARCH

21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi
Uluslararası Hakemli Süreli Yayıdır.

Nisan 15, Ağustos 15 ve Aralık 15 olmak üzere yılda üç kez yayınlanır.

21. Century, Journal of Education and Community Education Science and Social Studies
International Peer-review published.

April 15, August 15 and December 15 to be published three times a year.

“Dergimizde yayınlanan yazılar yazarının görüşlerini yansıtmaktadır. Makalelerde yer alan görüşler Türk Eğitim-Sen’in resmi görüşünü ifade etmemektedir.”

“Reflects the views of the author of articles published in our journal. The opinions expressed in the articles do not express the official views of the Turkish Education Union.”

ISSN: 2147-0928

www.asosindex.com

“21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi Akademia Sosyal Bilimler İndeksi Tarafından Taranmaktadır.”

21. Century, Journal of Educational Science and Social Studies Education and Society indexed
in akademia Social Sciences Index

KURULUŞ / ESTABLISHMENT
2012

KURUCUSU / FOUNDER

İsmail KONCUK

TÜRKİYE EĞİTİM, ÖĞRETİM VE BİLİM HİZMETLERİ KOLU

KAMU ÇALIŞANLARI SENDİKASI (TÜRK EĞİTİM-SEN)

ADINA SAHİBİ / JOURNAL OWNER

İsmail KONCUK

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

RESPONSIBLE EDITOR

Sami ÖZDEMİR

YAYIN YÖNETMENLERİ / EDITORIAL BOARD

Sinan DEMİRTÜRK (Gazi Üniversitesi)

Dr. Yılmaz YEŞİL (Gazi Üniversitesi)

DİL DANIŞMANI / LANGUAGE ADVISOR

Pehlivan UZUN (Kırıkkale Üniversitesi)

İNGİLİZCE DİL DANIŞMANI / ENGLISH LANGUAGE ADVISOR

Esra N. KILCI

KAPAK VE SAYFA TASARIM / COVER AND PAGE DESIGN

Altuğ Ajans (f.taha@altugajans.com)

Basım Yeri :M Bahçekapı Mh. 2477 Sk No:8 Şaşmaz/Etimesgut/ANKARA

21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi'nde yayımlanan makaleler yayımcının yazılı izni olmadan tamamı veya bir kısmı herhangi bir yolla çoğaltılamaz. Yazıların fikri sorumluluğu ve imla tercihi yazarlarına aittir. Başka kaynaklardan alınmış tablo, resim ve benzerlerinin yazılarda kullanım sorumluluğu yazara aittir.

“21. Century, Journal of Education and Community Education Science and Social Studies articles published in whole or in part without the written consent of the publisher of any be reproduced. The idea of Scripture belongs to the author's responsibility and choice of spelling. other taken from sources tables, figures, and similar writings the author's responsibility belongs.”

YAYIN TARİHİ 15 Aralık 2014 / DATE OF PUBLICATION December 15, 2014

21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri
Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

Türkiye Eğitim, Öğretim ve Bilim Hizmetleri Kolu
Kamu Çalışanları Sendikası

Talatpaşa Bulvarı No:160/6 Cebeci-ANKARA

TEL: 0 312 424 09 60

Genel ağ: www.egitimvetoplum.org

www.egitimvetoplum.com • www.egitimvetoplum.net

Belge Geçer: egitimvetoplum@turkegitimsen.org.tr

21. Century, Journal of Education and Community
Education Science and Social Studies

Turkish Education and Science Workers
Trade Union

Talatpaşa Avenue No:160/6 Cebeci-ANKARA

TEL: 0312424 09 60

web adress: www.egitimvetoplum.org

www.egitimvetoplum.com • www.egitimvetoplum.net

mail: egitimvetoplum@turkegitimsen.org.tr

YAYIN DANIŞMA KURULU / PUBLICATION BOARD OF OVERSEERS

- Prof. Dr. A.İhsan YİTİK
(Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL
(Başkent Üniversitesi)
- Prof. Dr. Aleksander KADİRBAYEV
(Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Ali AKYILDIZ
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ali YAKICI
(Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Alikram ABDULLAYEV
(Devlet İdarecilik Akademisi/Azerbaycan)
- Prof. Dr. Arzu TERZİ
(İstanbul Üniversitesi)
- Prof. Dr. Bayram BAYRAKTAR
(Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. Bernt BRENDEMEON
(Norveç)
- Prof. Dr. Cemal YILDIZ
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Cengiz HAKOV
(Bulgaristan)
- Prof. Dr. Dursun YILDIRIM
(Hacettepe Üniversitesi)
- Prof. Dr. Elfina SİBGATULLİNA
(Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Erhan AFYONCU
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Fethi GEDİKLİ
(İstanbul Üniversitesi)
- Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN
(Ege Üniversitesi)
- Prof. Dr. Fuad MEMMEDOV
(Devlet İdarecilik Akademisi/Azerbaycan)
- Doç. Dr. Gazi UÇKUN
(Kocaeli Üniversitesi)
- Prof. Dr. Himmet KONUR
(Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. İbrahim GÜLER
(İstanbul Üniversitesi)
- Prof. Dr. Kadir ALBAYRAK
(Çukurova Üniversitesi)
- Prof. Dr. Kemalettin KUZUCU
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. M. Fatih KÖKSAL
(Ahi Evran Üniversitesi)
- Prof. Dr. Maria ÇİKİA
(Gürcistan)
- Prof. Dr. Mehmet AKALIN
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mehmet ERSAN
(Ege Üniversitesi)
- Prof. Dr. Muammer NURLU
(Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mustafa DELİCAN
(İstanbul Üniversitesi)
- Prof. Dr. Nadim MACİT
(Ege Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ramazan ÖZEY
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Recep KÖK
(Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ
(Gürcistan)
- Prof. Dr. Rüstem ŞÜKÜROV
(Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Sebahat DENİZ
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Sevil SARGIN
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Tacida HAFIZ
(Priştine Üniversitesi, PRIŐTİNE / KOSOVA)
- Prof. Dr. Turan GÖKÇE
(Ege Üniversitesi)
- Prof. Dr. Uwe BLAESİNG
(Hollanda)
- Prof. Dr. Vahdettin ENGİN
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. İbrahim DİLEK
(Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ
(Gazi Üniversitesi)
- Doç. Dr. Asım YAPICI
(Çukurova Üniversitesi)

- Doç. Dr. Bekir TATLI
(Çukurova Üniversitesi)
- Doç. Dr. Bülent GÜL
(Hacettepe Üniversitesi)
- Doç. Dr. Elman NESİROV
(Devlet İdarecilik Akademisi/Azərbaycan)
- Doç. Dr. Gözde YILMAZ
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Fatih Yahya AYAZ
(Çukurova Üniversitesi)
- Doç. Dr. Korkmaz MUSTAFAYEV
(Diller Üniversitesi /Azərbaycan)
- Doç. Dr. Levent ERASLAN
(Kırıkkale Üniversitesi)
- Doç. Dr. Mehmet Serhat YILMAZ
(Kastamonu Üniversitesi)
- Doç. Dr. Mürteza HASANOĞLU
(Devlet İdarecilik Akademisi/Azərbaycan)
- Doç. Dr. Nevzat TOPAL
(Niğde Üniversitesi)
- Doç. Dr. Sebahattin ŞİMŞİR
(Balıkesir Üniversitesi)
- Doç. Dr. Solmaz GÜZELOVA
(Devlet İktisat Üniversitesi /Azərbaycan)
- Doç.Dr. Nuri KAVAK
(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Emel POYRAZ
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Emel YILMAZ
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Erdal AKSOY
(Gazi Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Hanefi BOSTAN
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. M. Zahit SERARSLAN
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Mustafa BÜLBÜL
(Marmara Üniversitesi)
- Yard. Doç. Dr. Nermin Özcan ÖZER
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Tülin MALKOÇ
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Yalçın SARIKAYA
(Giresun Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Yalçın YILMAZ
(Marmara Üniversitesi)
- Dr. İrina KAYAN-POKROVSKAYA
(Ukrayna)
- Dr. Stale KNUDSEN
(Norveç)

YAYIN KURULU / EDİTÖRİAL BOARD

İsmail KONCUK, Musa AKKAŞ, Seyit Ali KAPLAN, Talip GEYLAN,
Cengiz KOCAKAPLAN, M. Yaşar ŞAHİNDÖĞAN, Sami ÖZDEMİR.

YAYIN HAKEM KURULU / BOARD OF REFEREES

- Prof. Dr. A.İhsan YİTİK
(Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL
(Başkent Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ahmet KANLIDERE
(Marmara Üniversitesi)
- Prof.Dr. Ahmet Fazıl ÖZSOYLU
(Çukurova Üniversitesi)
- Prof.Dr. Adnan BAKİ
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Prof. Dr. Aleksander KADİRBAYEV
(Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Ali YAKICI
(Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Alikram ABDULLAYEV
(Devlet İdarecilik Akademisi/Azərbaycan)
- Prof. Dr. Alimcan İNAYET
(Ege Üniversitesi)
- Prof. Dr. Bayram BAYRAKTAR
(Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. Bernt BRENDEMEON
(Norveç)
- Prof. Dr. Cemal YILDIZ
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Cemil ÖZTÜRK
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Cengiz HAKOV
(Bulgaristan)

- Prof. Dr. Cihangir DOĞAN
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Cüneyt KANAT
(Ege Üniversitesi)
- Prof. Dr. Dursun YILDIRIM
(Hacettepe Üniversitesi)
- Prof. Dr. Elfina SİBGATULLİNA
(Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Erhan AFYONCU
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN
(Ege Üniversitesi)
- Prof. Dr. Fuad MEMMEDOV
(Devlet İdarecilik Akademisi/Azerbaycan)
- Prof. Dr. F. Hülya AŞÇI
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Gülay ÖĞÜN BEZER
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Gülşen SEYHAN IŞIK
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Hasan KASAP
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ
(Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Himmet KONUR
(Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. İbrahim GÜLER
(İstanbul Üniversitesi)
- Prof. Dr. İsmail Hakkı DEMİRCİOĞLU
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Prof. Dr. Maria ÇIKIA
(Gürcistan)
- Prof. Dr. Mehmet AKALIN
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mehmet ERSAN
(Ege Üniversitesi)
- Prof. Dr. Meltem CANİKLİOĞLU
(Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. Metin EKİCİ
(Ege Üniversitesi)
- Prof. Dr. Muammer NURLU
(Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Muammer TEKEOĞLU
(Çukurova Üniversitesi)
- Prof. Dr. Murat DEMİRKAN
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Murat DOĞANLAR
(Çukurova Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mustafa DELİCAN
(İstanbul Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mustafa Sabri KÜÇÜKAŞÇI
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
(Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. Muzaffer DOĞAN
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Nadim MACİT
(Ege Üniversitesi)
- Prof. Dr. Neslihan OKAKIN
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Nesrin SARIAHMETOĞLU
(Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)
- Prof. Doç. Dr. Okan YEŞİLOT
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ramazan ÖZEY
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Recep KÖK
(Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ
(Gürcistan)
- Prof. Dr. Rüstem ŞÜKÜROV
(Rusya Federasyonu)
- Prof. Dr. Sebahat DENİZ
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Tacida HAFIZ
(Bosna-Hersek)
- Prof. Dr. Turan GÖKÇE
(Ege Üniversitesi)
- Prof. Dr. Uwe BLAESİNG
(Hollanda)
- Prof. Dr. Yavuz AKPINAR
(Ege Üniversitesi)
- Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt ÖNAL
(Çukurova Üniversitesi)
- Prof. Dr. Zekeriya KURŞUN
(Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Zeki KAYMAZ
(Ege Üniversitesi)
- Prof. Dr. Zeki Salih ZENGİN
(Çukurova Üniversitesi)
- Prof. Dr. İbrahim DİLEK
(Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Kasım İNCE
(Pamukkale Üniversitesi)

- Prof. Dr. Yunus BALCI
(Pamukkale Üniversitesi)
- Doç. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ
(İstanbul Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ali BALCI
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ali KIZILET
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Doç. Dr. Ali SATAN
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ali YILMAZ
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ali BÜYÜKASLAN
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ali Osman ALAKUŞ
(Dicle Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ayhan GENÇLER
(Trakya Üniversitesi)
- Doç. Dr. Bahri ATA
(Gazi Üniversitesi)
- Doç. Dr. Beyhan KESİK
(Giresun Üniversitesi)
- Doç. Dr. Bilal DUMAN
(Muğla Üniversitesi)
- Doç. Dr. Bülent GÜL
(Hacettepe Üniversitesi)
- Doç. Dr. Bülent GÜVEN
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Doç. Dr. Cemalettin ŞAHİN
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Gökhan DEMİRCİOĞLU
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Doç. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU
(Kastamonu Üniversitesi)
- Doç. Dr. Erdal BAY
(Gaziantep Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ebru ÖZGEN
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Hacı Ömer BEYDOĞAN
(Ahi Evran Üniversitesi)
- Doç. Dr. Hamza AKENGİN
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Zeynep GÜREL
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Elman NESİROV
(Devlet İdarecilik Akademisi/Azerbaycan)
- Doç. Dr. Fatih SAKALLI
(Gazi Üniversitesi)
- Doç. Dr. Fuat BAYRAM
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Gözde YILMAZ
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Hakan AKÇAY
(Yıldız Teknik Üniversitesi)
- Doç. Dr. Hasan MERT
(Ege Üniversitesi)
- Doç. Dr. Hilmi BAYRAKTAR
(Gaziantep Üniversitesi)
- Doç. Dr. Hikmet YAZICI
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Doç. Dr. Kayhan KURTULDU
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Doç. Dr. Korkmaz MUSTAFAYEV
(Diller Üniversitesi /Azerbaycan)
- Doç. Dr. Latif BEYRELİ
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Muhammet YILMAZ
(Çukurova Üniversitesi)
- Doç. Dr. Mustafa AVCI
(Anadolu Üniversitesi)
- Doç. Dr. Münir YILDIRIM
(Çukurova Üniversitesi)
- Doç. Dr. Nuran ÖZTÜRK
(Çukurova Üniversitesi)
- Doç. Dr. Murat AĞARI
(Gaziantep Üniversitesi)
- Doç. Dr. Murat AŞICI
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Musa YÜCE
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Mustafa ŞAHİN
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Doç. Dr. Mürteza HASANOĞLU
(Devlet İdarecilik Akademisi/Azerbaycan)
- Doç. Dr. Mustafa YILDIRIM
(Necmettin Erbakan Üniversitesi)
- Doç. Dr. Nedim BAKIRCI
(Niğde Üniversitesi)
- Doç. Dr. Sare ŞENGÜL
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Sevgi KESKİN
(Sakarya Üniversitesi)

- Doç. Dr. Sibel GÖK
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Solmaz GÜZELOVA
(Devlet İktisat Üniversitesi /Azerbaycan)
- Doç. Dr. Yavuz KARTALLIOĞLU
(Gazi Üniversitesi)
- Doç. Dr. Yusuf CERİT
(Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
- Doç. Dr. Çavuş ŞAHİN
(Çanakkale Üniversitesi)
- Doç. Dr. Levent ERASLAN
(Kırıkkale Üniversitesi)
- Doç. Dr. Hakkı ÇİFTÇİ
(Çukurova Üniversitesi)
- Doç. Dr. Nuri KAVAK
(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
- Doç. Dr. Fehmi Yılmaz
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
- Doç. Dr. Rifat GÜNALAN
(İstanbul Üniversitesi)
- Doç. Dr. Sabri SİDEKLİ
(Muğla Üniversitesi)
- Doç. Dr. Süleyman SOLMAZ
(Pamukkale Üniversitesi)
- Doç. Dr. Mustafa SOYLU
(Pamukkale Üniversitesi)
- Doç. Dr. Mustafa ARSLAN
(Pamukkale Üniversitesi)
- Doç. Dr. Yunus KILIÇ
(Pamukkale Üniversitesi)
- Doç. Dr. Turgut TOK
(Pamukkale Üniversitesi)
- Doç. Dr. Mehmet Vefa NALBANT
(Pamukkale Üniversitesi)
- Doç. Dr. Nergis BİRAY
(Pamukkale Üniversitesi)
- Doç. Dr. Recep AHISKALI
(Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Tahir KODAL
(Pamukkale Üniversitesi)
- Doç. Dr. Aleksandra GUMENNAYA
(Kiev –Mogilyansk Akademisi-Ukrayna)
- Doç. Dr. Selçuk KOÇ
(Kocaeli Üniversitesi)
- Doç. Dr. Halil TURGUT
(Sinop Üniversitesi)
- Doç. Dr. Suat ÜNAL
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ayfer YILMAZ
(Gazi Üniversitesi)
- Doç. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ
(Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir UZUNÖZ
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Ali Murat KIRIK
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Ayhan DOĞAN
(Gaziantep Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Ahmet ATALAY
(Artvin Çoruh Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Ayten Can TUNALI
(Adnan Menderes Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Atınc OLCAY
(Gaziantep Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Behiye KÖKSEL
(Gaziantep Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Derya ÇELİK
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Mehmet Yiğit ERSOYDAN
(Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Mustafa KILINÇ
(Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Mustafa YORULMAZLAR
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Nermin Özcan ÖZER
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Levent MERCİN
(Dumlupınar Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Abdülkadir PALABIYIK
(Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Ahmet KATILMIŞ
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Ali KARACA
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Ayhan ORHAN
(Kocaeli Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Bilal YILDIRIM
(Balıkesir Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Bülent BAYRAM
(Kırklareli Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Bünyamin ÇETİNKAYA
(Giresun Üniversitesi)

- Yrd. Doç. Dr. Ebru ÖZGEN
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Ebru GENÇTÜRK
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Emel POYRAZ
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Emel YILMAZ
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Ercüment YILDIRIM
(Artvin Çoruh Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Erdal AKSOY
(Gazi Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Erman ÖNCÜ
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Esra KESKİNKILIÇ
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. F. NEŞE KAPLAN
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Ferhat AĞIRMAN
(Pamukkale Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Göksel ÖZTÜRK
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Gül TUNCEL
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Hanefi BOSTAN
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Hasan YÜREK
(Mersin Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Haşim AKÇA
(Çukurova Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Hülya ÇELİK
(Sakarya Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Faik Özgür KARATAŞ
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Doç. Dr. İhsan KALENDEROĞLU
(Gazi Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. İsmail ŞIK
(Çukurova Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. İrfan GÖRKAŞ
(Artvin Çoruh Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Kürşad Han DÖNMEZ
(Giresun Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Kürşat DURU
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Kürşat KOÇAK
(Nevşehir Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Kürşat ÖNCÜL
(Kafkas Üniversitesi)
- Doç. Dr. Lemara S. SELENDİLİ
(M.V. Frunze Simferopol State University)
- Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZMENLİ
(Giresun Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI
(Gaziantep Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Metin YILDIRIM
(Gaziantep Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Mustafa BÜLBÜL
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜLTEKİN
(Gaziantep Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Murat ÇELİKDEMİR
(Gaziantep Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Veli Şavaş YELOK
(Gazi Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Musa DEMİR
(Zonguldak Karaelmas Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Mehmet AKPINAR
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN
(Çankırı Karatekin Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Mehmet PALANCI
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Mustafa ONUR
(Giresun Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Nazım KURUCA
(Giresun Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Nedim ALEV
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Oğuzhan YONCALIK
(Kırıkkale Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Osman SEZGİN
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Raif KALYONCU
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Sadettin BAŞTÜRK
(Dicle Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Sedat BAHADIR
(Artvin Çoruh Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Tülin MALKOÇ
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Ünal ÇAKIROĞLU
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Ülkü KARA DÜZGÜN
(Giresun Üniversitesi)
- Doç. Dr. Yalçın SARIKAYA
(Giresun Üniversitesi)

- Yrd. Doç. Dr. Yalçın YILMAZ
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Yaşar KOP
(Kafkas Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Yusuf KESKİN
(Sakarya Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Zekeriya BAŞARSLAN
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Ali AHMETBEYOĞLU
(İstanbul Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Dinçer KOÇ
(İstanbul Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Fatma Nalan TÜRKMEN
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Mehmet TAŞDEMİR
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Şahin BARANOĞLU
(Adnan Menderes Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Veysel KÜÇÜK
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Volkan YURDADOĞ
(Çukurova Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Yasin GÖKBULUT
(Gazi Osman Paşa Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Zeki SEVEROĞLU
(Marmara Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali SARI
(Pamukkale Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Sait KOFOĞLU
(İstanbul Teknik Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Süleyman ÜNÜVAR
(Gaziantep Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Yunus Emre TANSU
(Gaziantep Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Temel KÖSA
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Hakan AKÇA
(Gazi Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Hasan YÜREK
(Mersin Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Nesrin CANBEK MENĞİ
(Mersin Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Murat ERSÖZ
(Gazi Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Kürşat ÖNCÜL
(Kars Kafkas Üniversitesi)
- Dr. Abdurrahman KEPOĞLU
(Marmara Üniversitesi)
- Dr. İrina KAYAN-POKROVSKAYA
(Ukrayna)
- Yrd. Doç. Dr. Sebahattin KAYMAKÇI
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin DİNÇ
(Adıyaman Üniversitesi)
- Dr. Sibel YILMAZ TÜRKMEN
(Marmara Üniversitesi)
- Dr. Stale KNUDSEN
(Norveç)
- Yrd. Doç. Dr. Taner ALTUN
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Tuba Aydoğdu İSKENDEROĞLU
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Tuba GÖKÇEK
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Tolga ERDOĞAN
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Ömer Zafer GÜVEN
(Dumlupınar Üniversitesi)
- Dr. Yavuz GÜLER
Dr. Ali Osman AKALAN
Dr. Bahadır B. ÖZARSLAN
(Hacettepe Üniversitesi)
Dr. Mustafa Yaşar ŞAHİN
(Gazi Üniversitesi)
Dr. Yılmaz YEŞİL
(Gazi Üniversitesi)
Dr. Halil ÖZYİĞİT
(Pamukkale Üniversitesi)

AKADEMİK TEMSİLCİLER / ACADEMIC REPRESENTATIVES

- Prof. Dr. Erman ARTUN (Çukurova Üniversitesi)
- Prof. Dr. Okan YEŞİLOT (Marmara Üniversitesi)
- Doç. Dr. Cengiz ŞAHİN (Ahi Evran Üniversitesi)
- Doç. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ (Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
- Doç. Dr. Süleyman DÖNMEZ (Çukurova Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Abdülkadir PALABIYIK (Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Bayram POLAT (Niğde Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. Elif GENÇ (Çukurova Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Erdoğan TEZCİ (Balıkesir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Kürşat ÖNCÜL (Kafkas Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Mustafa BÜLBÜL (Marmara Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Muharrem AVCI (Kastamonu Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. K. Serdar GİRGİNER (Çukurova Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Ali ARSLAN (Ardahan Üniversitesi)
Öğr. Gör. Pehlivan UZUN (Kırıkkale Üniversitesi)
Arş. Gör. Emrullah TÖREN (Anadolu Üniversitesi)
Mustafa Fedai ÇAVUŞ (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Yunus Emre TANSU (Gaziantep Üniversitesi)
Ferhat AŞIKFERKİ (Prizren - KOSOVA)

Doç. Dr. Aleksandra GUMENNAYA (Kiev –Mogilyansk Akademisi-UKRAYNA)

21. YÜZYILDA EĞİTİM VE TOPLUM YAYIN İLKELERİ

1. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, yılda iki kez yayınlanır.

2. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, hakemli bir yayındır. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplumda yayınlanmak üzere gönderilen özgün makaleler, YAZI KURULU tarafından incelendikten sonra konunun uzmanı iki hakem tarafından değerlendirilir ve iki hakemin ikisinden olumlu rapor gelmesi halinde yayınlanır.

3. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum'a gönderilen yazılar daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olmalıdır. Derginin yayın dili Türkçedir.

4. Yazılar, basılı üç kopya halinde ve diskeyle birlikte gönderilmelidir. Özel çeviri yazım işaretlerinin kullanıldığı yazılarda fontlar da (PC uyumlu) diskete yüklenmelidir,

5. Makalenin yazarı, adını, soyadını, görev yaptığı kurumu ve akademik unvanını tam ve açık olarak belirtmeli, kendisiyle doğrudan iletişim kurulabilecek açık adres, telefon numarası ve elektronik posta adresini vermemelidir.

6. Yazıların başında kısa birer Türkçe ve İngilizce özet (en çok 100 sözcük) ile Türkçe ve İngilizce anahtar sözcükler (en çok 10 sözcük) bulunmalıdır (İtalik olarak ve Times 9 punto ile yazılmalıdır).

7. Yazılar, Apple Mac Word 5.1 veya MS Word Windows 95 ve üstü programla, Times 10 puntoyla ve 1,5 satır aralığıyla yazılmalıdır. Paragraf başlarında tab tuşu, paragraf aralarında enter tuşu kullanılmamalıdır.

8. Metin içinde göndermeler ad ve tarih ve/veya sayfa olarak parantez içinde belirtilmelidir. Örnek: (fanpınar 1985) veya (fanpınar 1985: 316). Üç sanrdan az alınolar satır arasında ve tırnak içinde, üç sanrdan uzun alınolar ise satırın sağından ve solundan birer santimetre içeride, blok halinde, 9 puntoyla, tek satır aralığıyla verilmelidir.

9. Dipnotlar sayfa altında, numaralandırılarak verilmeli ve sadece açıklamalar için kullanılmalıdır. Makalenin sonunda yer alacak kaynakçada kitaplar (koyu ve italik) ve makaleler (dergi adı koyu, cilt Romen rakamıyla, sayı, üst üste iki nokta, sayfa numaraları) alfabetik sırayla ve şu düzenle verilmelidir:

10. ELÇİN, Şüktü, (1998), "Yeşil Abdal'ın Bir Şiiri", Folkloristik: Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı, (Ed. M. Özarslan-Ö.Çobanoğlu), Ankara: Feryal Matbaacılık, 216-231.

11. STOELIJE, J. Beverly, (1983), "Festival in America", Handbook of American Folklore, (ed R. M. Dorson.), Bloomington: Indiana University Press, 239-246.

12. TANPINAR, Ahmet Hamdi, (1985), xıX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul: Çağlayan Basımevi.

13. ÜLKEN, Hilmi Ziya, (1952), "Milli Destan ve Folklor", Türk Folklor Araştırmaları, II, 33: 513- 514.

14. WELLEK, R. ve A. WARREN, (1982), Yazın Kuramı, (Çeviren: Y. Salman ve S. Karantay), İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

15. WOOLF, Virginia, (1986), "Kitap Nasıl Okunmalı?", (Çeviren: Kemal Atakay), Adam Sanat, 4: 5-14.

16. Bir yazarın birden fazla yayını kaynak gösterildiği takdirde yayınlar tarih sırasıyla, aynı yazarın aynı yıldaki yayınları ise (1985a), (1985b) şeklinde harf sırasıyla verilmelidir.

17. Tezlerin hangi üniversitede yapıldığı ve hangi akademik dereceye (yüksek lisans/doktora ...) yönelik olduğu belirtilmelidir.

18. Yukarıda belirlenen yazım koşullarına uygun olmayan yazılar değerlendirilmeye kesinlikle alınmayacaktır.

Submission Guidelines for 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum

1. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum is published twice a year.

2. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum is a refereed publication. After original manuscripts are examined by Executive Board, they are peer-reviewed by two referees. They are published two referees send affirmative report. The authors bear the full responsibility for their articles.

3. Manuscripts must be originally sent to the board, and no other places for publication or

4. evaluation. The publication language of the issue is Turkish.

5. Manuscripts must be sent as three printed copies along with the disk. if any special fonts

6. (suitable for PC) are used in manuscripts, they must be in the disk.

7. The authors' names, last names and academic positions should be written. in addition, the full postal address, fax, telephone numbers and e-mail addresses of the author(s) who will check proofs and receive correspondence and offprint should also be included.

8. Summaries must be in Turkish and English, should not exceed 100 words and key words may not exceed 5 (5 words for Turkish; 5 words for English) words at the beginning of the

9. manuscripts. Latin words must be in Times 9 point and italic.

10. Manuscripts must be written in Mac Word 5,1 or Ms Word Windows 95 or further versions (pc compatible) with Times 10 point with 1,5 line spaced. Tab and enter key must not be used for paragraphs.

11. Texts must follow in-text footnote system. In parenthesis in the text, author's name, date of

12. publication, and page number is given. if a source is cited many times, parentheses are given instead of "ibid, idem, op. cit. etc." For example, (Tanpınar 1985) veya (Tanpınar 1985: 316). Quoted passages under three lines must given by quotation mark. if quoted passage is over three lines, they must be given 1 cm margins from left and right side of line as block with 9 point and odd line spaced.

13. Additional information must be given on the same page as footnotes enumerated 1, 2, 3.

14. Citations in them must follow the above guidelines.

15. References must include only the cited sources and be given in alphabetical order. Books names must be written bold and italic. Articles must be written (name of journal is bold, volume in Roman number, issue number, colon and page numbers) as below:

16. ELÇİN, Şükrü, (1998), "Yeşil Abdal'ın Bir Şiiri", Folkloristik: Prof. Dr. Durmuş Yıldırım

17. Armağaru, (Ed. M. Özarslan-Ö.Çobanoğlu), Ankara: Feryal Matbaacılık, 216-231.

18. STOELTJE, J. Beverly, (1983), "Festival in America", Handbook of American Folklore, (ed R.

19. M. Dorson.), Bloomington: Indiana University Press, 239-246.

20. TANPINAR, Ahmet Hamdi, (1985), XIX Asır Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul: Çağlayan

21. Basımevi.

22. ÜLKEN, Hilmi Ziya, (1952), "Milli Destan ve Folklor", Türk Folklor Araştırmaları, II, 33: 513-514.

23. WELLEK, R. ve A. WARREN, (1982), Yazm Kuramı, (Çeviren: Y. Salman ve S. Karantay), İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

24. WOOLF, Virginia, (1986), "Kitap Nasıl Okunmalı?", (Çeviren: Kemal Atakay), Adam Sanat, 4: 5-14.

25. If more than one source of the same author is cited, they must be put in a chronological order from the oldest to the newest. Sources of the same years must be given letters "198sa, 198sb"

26. The university and the academic degree (MA. or PH.) of academic thesis must be given,

27. Manuscripts not prepared based on the directions above will not be taken into

28. consideration for publication in 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum.

Değerli Akademisyenler, Kıymetli Eğitim Çalışanları,

2015 yılı içinde uygulanacak performans değerlendirme sisteminde de değerli akademisyenlerimize önemli katkısı olacağına inandığımız, Sosyal Araştırmalar ve Eğitim Bilimleri dergimizin dokuzuncu sayısını sizlere takdim etmenin haklı gururunu yaşıyoruz. İki yüz kırk bin üyesiyle, “Zalime yavuz; mazluma yunus olmayı” şiar edinen sendikamız eğitim çalışanlarının güçlü sesi olarak; çalışma ahlakının, hür düşüncenin ve bilim hayatının gelişmesine katkı sağlamayı büyük bir sorumluluk olarak görmektedir.

Ülkemizin kalkınması ve insanlık ailesi içerisinde onurlu yerini alması, gelecek nesillerin doğru yetiştirilmesi, sağlıklı eğitim politikalarının özgür bir zeminde akademik bir bakış açısıyla tartışılabilmesi ile doğrudan alakalıdır. Buna karşın siyasi gücü elinde bulunduranların eğitim çalışanlarına bakış açısı ortadadır. Sistemli bir şekilde eğitim çalışanları ve akademisyenler itibarsızlaştırılarak haklı talepleri sulandırılmakta ve haklarını elde etmeleri engellenmektedir. Siyasi gücün kullanımıyla daha da bir içinden çıkılmaz durum alan yıldırı faaliyetleri aynı zamanda bir insan hakkı ihlalidir.

Sendikamız, eğitim çalışanları, öğretmenler, akademisyenler, idari personelimiz ve öğrencilerimizi bir bütün olarak gören anlayışı temsil etmektedir. Böylece geçmişte eğitim çalışanı olarak hizmet etmiş emeklilerimiz, hali hazırda bu hizmet kolunda çalışanlar ile geleceğin meslektaşları arasında bir bağ ve dayanışma tesis etmek mümkün olacaktır. Geçmişte KPSS skandalındaki tavrımız sorumluluğumuzun ne kadar büyük olduğunu bir göstergesidir. Öğrencilerimizin haklarını aldığı, eğitim çalışanlarının huzur bulduğu ve bilimsel özgürlüğün önündeki bütün engellerin kaldırıldığı, demokratik bir üniversite idealimiz çerçevesinde, bu faaliyetleri sizlerin görüşleri ve desteğiyle sürdürmek arzusundayız.

Yüreği Türk Dünyası'na hizmet için çarpmış, bu uğurda pek çok akademik, iktisadi ve kültürel çalışmaların gerçekleşmesi noktasında öncülük etmiş, Türk Dünyası'nın birliğinin emin adımlarla ilerlemesinde eğitimi önemli bir basamak olarak görerek bu konuda okul, üniversite bölümleri ve kürsüleri açmış; Türk Dünyası'nın Aksakalı, Hocası ve Bilge Adamı Profesör Dr. Turan YAZGAN hocamızı bu vesileyle ölümünün ikinci yıldönümünde bir kez daha rahmet, minnet ve şükranla anıyoruz. Türk Dünyası'nın başı sağ olsun.

Uluslararası hakemli yayınınızın dokuzuncu sayısını sizlere takdim ederken, danışma ve hakem kurullarında yer almak nezaketini göstererek, bu çalışmaya en büyük manevi desteği ve bilimsel öncülüğü sağlayan kıymetli hocalarımıza, dergimize büyük bir teveccüh gösteren akademisyen, eğitim çalışanı yazarlarımız ile teşkilatlarımıza Türkiye Kamu-Sen ailesi ve Türk Eğitim-Sen Genel Merkezi adına teşekkürü bir borç biliyorum.

İsmail KONCUK

Türkiye Kamu-Sen Konfederasyonu ve
Türk Eğitim-Sen Genel Başkanı

Yeni Bir Sayı Yeni Bir Sunuş...

Saygıdeğer Eğitimciler ve Bilim İnsanları,

Bu sayının sunuşuna geçmeden önce geçtiğimiz yıllarda aramızdan ayrılan; ömrünü Türk milletine, Türk kültürüne adanmış, bu alandaki çalışmalarına eğitimi bir araç olarak yerleştirmiş; hocaların hocası, Türk Dünyası'nın aksakalı merhum Prof. Dr. Turan YAZGAN hocamızı uçmağa varışının ikinci sene-i devriyesinde rahmet, minnet ve şükranla anıyoruz.

Derginizin üçüncü cildini bu sayı ile tamamlamış bulunuyoruz. Böylece 2012 Nisan'ında başlamış olduğumuz heyecanlı ve bir o kadar da zevkli bir uğraşın üçüncü yılını Aralık 15'indeki 9. sayımız ile tamamlamış bulunmaktayız. Aynı heyecan ve ruh ile yolumuza devam edeceğiz. Bunu yaparken de şiarımız "Gelişerek devam etmek ve devam ederek gelişmek olacaktır." Bu hususta cömertçe göstermiş olduğunuz ilgi ve desteğin devam edeceğine inanıyoruz. Bu desteğe layık olmaya çalışacağımıza söz veriyoruz.

Uluslararası ve hakemli olarak yayın hayatına başlayan 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, bu yolda emin adımlarla ilerlemektedir. Derginin ulaştığı pek çok ülkeden de makale almış bulunmaktayız. Bu gelen makaleler alanlarına hâkim bilim adamları tarafından değerlendirilmekte ve uygun bulunanlar siz değerli bilim insanı, eğitimci ve okurlarımız ile buluşmaktadır.

21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum dergisi bildiğiniz gibi eğitim bilimleri ve sosyal araştırmalar dergisi olarak faaliyet göstermekte dolayısı ile bu alanlarda yayınlar yer almaktadır. Sizlerden, akademisyenlerden, eğitim çalışanlarından ve teşkilatlarımızdan gelen talep üzerine bir de fen bilimleri alanı üzerine bir hakemli süreli yayın çıkarma çalışmalarımız devam etmektedir. Bu alanda çıkaracağımız dergimiz de çevrimiçi olarak makale kayıt sürecine başlamıştır. Alanında yetkin editörler tarafından yayın alanları ve ilkeleri dergimize göstereceğiniz ilgi ve destek için peşinen teşekkür ederiz.

Dergimizin ilk sayısından bu güne kadar emeği geçen bütün eğitimcilere ve bilim insanlarına, yayın danışma kurulumuza, Türk Eğitim-Sen teşkilatlarına ve mensuplarına, Türk Eğitim-Sen'in yöneticilerine, yönetim kuruluna ve bizden bu konuda hiçbir desteğini esirgemeyen genel başkanımız Sayın İsmail KONCUK'a huzurlarımızda teşekkürü zevkle yerine getirilmesi gereken bir borç olarak görürüz.

Sinan DEMİRTÜRK

Dr. Yılmaz YEŞİL

21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi Editörleri

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

İslam Sanatının Özgüven ve Sosyalleşmedeki Etkisi <i>Islamic Art Effect Of Self-Esteem And Socialize</i>	19
Doç. Dr. Mustafa YILDIRIM	
“Toko-Demo” Adlı Almanca Ders Kitabında Ülke Bilgisi <i>Country Knowledge in German Course Book Named “Toko-Demo”</i>	29
Doç. Dr. Muhammet KOÇAK	
Yeni Sosyalleşme Sürecinde Online Topluluklar: Niğde Örneği <i>Social Networks Communities In New Becoming Socializatoon Process: Nigde Case</i>	43
Doç. Dr. Bülent KARA	
Çok Alanlı Sanat Eğitimi Yönteminin Öğrencilerin İşlenen Derslere Yönelik Bilgilerini Uygulamaya Geçirmelerine Katkısı <i>Contribution to the Review of the Multi-Disciplinary Arts Education Methods Courses Committed Information for Students</i>	63
Doç. Dr. Ali Osman ALAKUŞ / Yrd. Doç. Dr. Derya ŞAHİN	
G. N. Potanin’in Kazak Türkleri Arasında Derlemiş Olduğu Er Töstik (Er Töştük) Anlatıları Hakkında <i>About Er Tostik (Toshtuk) Narratives Compiled Between Kazakh Turks by G. N. Potanin</i>	75
Yrd. Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM	
Ortaöğretim 11. Sınıf Felsefe Dersi Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi “Isparta Örneği” <i>Evaluation On Opinion Of The Teachers About Programme On Philosphy Courses At 11. Grade In Secondary Education “Isparta Example”</i>	103
Doç. Dr. Ayşe Sıdika OKTAY / Önder ŞAKAR	
Türk Dünyası’nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler <i>The Rituals of Transition Period on Fixing The Turkish World</i>	117
Dr. Yılmaz YEŞİL	
Londra’da Bir Alman Türkü: “Cafe Cyprus” <i>A German Turk in London: “Cafe Cyprus”</i>	137
Kazım KALKAN	
Tarihsel Süreçte Türkiye’de Sosyal Devlet <i>The Welfare State in Turkey in Historical Process</i>	147
Serdar YAY	
İsrail Güvenlik Politikası Ve Güvenlik Duvarının Filistin Halkına Etkileri <i>Israel Security Polices, Security Wall And Their Effects On Palestinian Pepol</i>	163
Abdallatif YADAK	
Ders Dışı Faaliyetlerin Karşılıklı Etkileşimi Günümüz Okul Çocuklarının Bağımsız Etkinlikleri Esasında <i>Interaction of External Operations Course In fact, today’s school children’s Independent Activities</i>	177
Nesirova Ganga Neriman Kızı	

Tartışma ve Polemik Kavramlarına Dair <i>About The Debate And Controversy</i>	183
Şenol DEMİR	
TANITMALAR	
“Toplumcu Gerçekçi Bir Şair” Ömer Faruk Toprak (Hayatı-Sanatı-Eserleri) Dr. Fatih SAKALLI.....	195
Canan UĞURDAĞ	
Kelam-ı Kadim ve Bir Medeniyet Tasavvuru; KİTAP ŞUURU Nevzat KÖSEOĞLU.....	199
Alperen KOCABEY	
Milletler Tarihte, Metinleri İle Var Olur: ORTAÇAĞ TÜRK TARİHİ ANA KAYNAKLARI Prof. Dr. Altan ÇETİN	203
Alperen Nejat GÖNEN	
Göçle Giden Yaralarını da Taşır... SESSİZ GÖÇ Asuman GÜZELCE	205
Tuğçehan KAYA	
ŞÂH TAHMASB-I SAFEVÎ – TEZKİRE Çeviri : Doç. Dr. Hicabi KIRLANGIÇ	207
Ahmet AKKAYA	

Makalenin Dergiye Ulaşma Tarihi: 16.05.2014
Yayın Kabul Tarihi: 27.11.2014

İslam Sanatının Özgüven ve Sosyalleşmedeki Etkisi

Islamic Art Effect Of Self-Esteem And Socialize

Doç. Dr. Mustafa YILDIRIM *

Özet

İslam sanatı, işlevselliği ve estetik değeri olan eserler ortaya koyar. İslam Sanatının mahiyeti dikkate alındığında; sorumluluk ve topluma hizmet unsurlarının ortaya konması yönünde bir çaba sarf edildiği görülür. Bu durum hem özgüvenli bir birey hem de sosyal yönü olan bir sanatkar yetişmesine vesile olur. Ayrıca sanat eserini kullanan ve anlamlandırmaya çalışan kitlenin de sosyal yönü olduğu düşünülse, sanatın toplumsal mahiyeti daha iyi anlaşılır.

Birey ve toplum üzerinde güzel sanatların önemli etkileri vardır. Güzel sanatlar, yalnız bireyin heyecanlarını inceltmeye, duygularını yüceltmeye yaramaz, aynı zamanda toplumun birlik ve bütünlük içinde gelişmesine ve bir “millî zevk” etrafında toplanmasına vesile olur.

Bu nedenle, her milletin hayatında “güzel sanatlar eğitimi”, çok önemli bir yer tutar. Millî eğitim planlanırken, pedagoglar, ilim ve ahlak kadar “estetğin” de programlarda yer almasını isterler. Eğitim psikologları, güzel sanatların bireyin kendini ifade etmede oynadığı rolü belirtirlerken, eğitim sosyologları, güzel bir toplum teşekkülü için estetiğin önemini ortaya koymaya çalışırlar. Dolayısıyla özgüveni oluşmuş ve sosyalleşmiş bir bireyin meydana gelmesi sanatsal faaliyetler ile temin edilmiş olur.

Anahtar Sözcükler: Sanat, Özgüven, Sosyalleşme

* Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi /KONYA

Abstract

Islamic art, artifacts that exposes the functionality and aesthetic value. Given the nature of Islamic Art, responsibility and effort to serve the community in which the elements appear to reveal. This situation is a confident individual and the social aspect is conducive to the growth of an artist. It also uses a work of art, and trying to make sense given that the social aspect of the group, the social nature of art is better understood.

Fine arts, has a significant impact on the individual and society. Fine art, just enough to elevate an individual's feelings of excitement and thinning, but also in the development of society and the unity and integrity of a "national delight" is conducive to the collection of around.

Therefore, the life of every nation "fine arts education" is very important. National education plans pedagogues, along with science and morality "aesthetics" want to take part in the programs. Educational psychologists have indicated the role of the fine arts of the individual to express themselves, sociologists of education, work to demonstrate the importance of aesthetics for the formation of a good society. Therefore, the occurrence of an individual's self-esteem formed and socialized with the artistic activities will be provided.

Key words: Art, Self-Esteem, Socialize

Giriş

İslam sanatının temelleri, ana kaynaklarındaki tanım ve teşviklerle atılır. Oluşturulan bu alt yapı üzerine bina edilen sanat eserleri de İslam medeniyetinin tezahürü olarak insanlık âlemine sunulur. Medeniyetler, insanlığa hizmet müesseseleri kurarak varlıklarını ispat ederler. İslam düşüncesi, müşahhas olarak dünyayı imar etme aşamasında, sanat eserlerinin ve estetik değerlerin hem işlevsel olması hem de güzel bir şekilde sunulmasını telkin eder. Mücerret olarak ise, insani faaliyetleri tekâmül etmiş şekliyle ortaya koyarken, görünenden görünmeyene, çokluktan birliğe, geçici olandan ebedî olana ve göreceli olandan mutlak olana doğru bir yol izlenmesini telkin eder¹.

S.Ahmet Arvasi de sanat faaliyetini anlatırken "Kişinin bütün objektif değerlerden sıyrılarak kendi sübjektifliği içinde elde etmiş olduğu bir yolla, merhale merhale mutlak güzele ulaşma çabasıdır."² Diyerek sanatın psikolojik yönüne vurgu yaparken Mutlak güzel olan Allah'ın cemel sıfatını öne çıkarıp O'na layık eserler ortaya koymaya çalışmayı sonsuz bir aşkın ifadesi olarak biçimlendirir.

Sanat;Belli bir yetkinliğe eriştirilmiş olma", "bir şeyi kendi iç yasalarına göre özgürce biçimlendirme yeteneği"³ veya, "İnsanların,gördükleri, içtiktikleri, his ve

¹ Mustafa Yıldırım, *İslam Sanatı ve Estetiğinin Temelleri*, Ankara 2013, s.1

² S. Ahmet Arvasi, *Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz*, Burak Yayınları, İstanbul, s. 101.

³ Bedia Akarsu, *Felsefi Terimler Sözlüğü*, İstanbul, (Tarihsiz), s.155

tasavvur ettikleri olayları ve güzellikleri, insanlarda estetik bir heyecan uyandıracak tarzda ifade etme olarak anlaşılabilir⁴. Bu tanımlarda sanat faaliyetlerinin hem psikolojik yönü hem de sosyolojik yönü vurgulanmıştır. Yani sanatla meşgul olan kişinin belli bir yetkinliğe erişmiş olması kendine güvenir hale gelmesiyle mümkündür. Bu da öz güveni beraberinde getirir. İkinci tanımda ise insanların estetik bir haz elde etmesine vesile olacak güzellikte eserler ortaya koymak sanatkarın topluma sunum yapması demektir. Bu da gösteriyor ki sosyalleşmenin en anlamlı bir biçimi sergilenmektedir.

İnsanların sanata ve sanat eserlerine karşı tutumları, inandıkları değerlerle beraber ortaya çıkmıştır. İlk insanların çizdikleri mağara resimleri bunun en açık göstergesidir. İnsanoğlu yazıdan önce sanat ve sanatsal materyallerle uğraşmış ve onlarla çeşitli duygu, düşünce, inanç, sevgi ve nefretini ifade etme yoluna gitmiştir.

İslam sanatının şekillenmesinde en önemli etken hiç şüphesiz, İslam'daki Allah inancında kendini bulur. Çünkü İlahi dinlerin tümünde Allah inancı, maddi hiçbir unsur taşımaz. İslam, sanatı ve estetiği yorumlarken her yaratılmışın kaynağını dönüp dolaşıp Allah'a bağlar. Yaratanların en güzeli⁵, yani en yüce sanatkar Allah'tır. Allah'ın *cemal* sıfatı, güzelliğin kaynağı hakkında kulu bilgilendirir. Bu duruma ilave olarak bir de insanın Allah'ın yeryüzündeki temsilcisi yani halifesi olmasıyla da Mutlak güzelden başka güzellik ve güç tanımayan bir kul olarak özgüvenin ve topluma hizmetin yolları açılmış olur.

Tasvir yasağı Müslüman sanatçıları figürden kaçma ya da figürü cansızlaştırma eğilimleriyle soyut olana yöneltir. Figürden kaçış, Arap alfabesindeki şekil repertuarının başlangıçta plastik açıdan son derece elverişsiz olmasına rağmen zamanla köşeleri yuvarlaklaştırılarak zengin imkanlara kavuşturulmasında görülür. Figürü cansızlaştırma eğilimi ise, doğadan alınan şekilleri stilize ederek soyut formlara dönüştürmeyi getirir⁶. Doğu düşüncesini ve sanatlarını besleyen en önemli unsurlardan biri olarak din, konumuz dâhilinde İslamiyet; soyutlamayı öngörür. Bu mücerret anlayış ise maddeden manaya doğru bir yol tutulmasına vesile olur.

XX. yüzyıl başında W.Worringer '*psikolojik estetik*'in temellerini atar. Alman estetikçilerden Johannes Volkelt ve Theodor Lipps'in '*einfihlung*' (duygudaşlık) olarak adlandırdığı ve soyutlamanın karşısına yerleştirdiği "*bir objede sujeden (kendi kendimizden) duyulan haz*" düşüncesi, Doğu düşüncesinde yer almaz. Bu anlayış batı sanatçısını sonsuz güç sahibine ulaştırmaz ve güveni de sonsuza ait olamaz.

"Bir obje, bende özel bir duygu, güzellik duygusu diyebileceğimiz bir duygu uyandırdığı ya da uyandırmaya yetkili olduğu için güzeldir. Güzellik bir objenin bende belli bir etki uyandırma yetkisine verilen addır. Bu etki bende meydana gelen bir etki

⁴ Osman Mutluel, "İslam Sanatının Oluşumundaki Faktörler" *AİBÜ, Eğitim Fakültesi Dergisi, Abant 2011*, s. 19-27

⁵ Müminun Suresi; 23/14

⁶ Beşir Ayvazoğlu, *İslam Estetiği*, İstanbul 1992, s.11.

olarak psikolojik bir olgudur⁷”. Tarifinde de olduğu gibi insan merkezli bir anlayış benimsenmiştir.

Kendi yaşama duygumuzdan kaynaklanan *estetik haz* yerine Doğu, nesnede kendimizden değil, Allah’tan duyulan bir haz söz konusu olduğunu söyler. Woringer, ilkel sanatlarda var olan ve gelişmiş Doğu uygarlıklarında hala yaşamasına rağmen, Batı’da yerini ‘*einfihlung*’a bırakan bu yaklaşımın İslam’da tasavvuf düşüncesinde doruğa ulaştığını söyler. İslam toplumlarında dinden bağımsızlaşmayan düşüncenin izindeki sanat için soyutlama bir gerekliliktir. Doğal olarak düşüncenin somut bir ifadesi olan heykel, İslam’ın metaforik anlatımlar dışında ve Allah’a atfetmeksizin izin vermeyeceği türden bir sanat olur. Resmin perspektifini kırarak ve hareketi dondurarak elde edilen minyatür bu soyutlamadan beklenenin alındığı bir soyutlamalar zinciri oluşturur. Böylelikle İslam sanatlarında canlı olanın tasviri yerine tümüyle cansızlaştırma, soyutlama eğilimi hâkimdir⁸.

Sanatın konusu estetik (güzellik) tir. Güzellik duygusu fitri bir duygu olduğu kadar içtimaidir. Çevrenin bize verdikleri arasındadır. Her iki yolu da dine çıkarmak mümkündür. Gerek fitri, gerek içtimai yol dinde birleşirler. Din müessesesi ve inanç sistemi olarak, güzellik hakkında mensuplarını eğitmek ister. Aynı zamanda Allah bize bu duyguyu zaten vermiştir⁹. Bu nedenle hem iç dünyamızın hem de dış dünyamızın şekillenmesinde güzellik anlayışı ve algısı gayet önemlidir.

Sanatı sembol olarak gören düşünceye göre her sanat eseri bir duygunun ürünü olarak ortaya çıkar. Bir başka deyişle, sanat eserleri sanatçıdaki duyguları, psikolojik süreçleri temsil eder. Bu anlayışın temsilcileri olarak XIX. yüzyılda özellikle resim alanında, bilinçaltından kaynaklanan akıl dışı bir dünyayı temsil eden sürrealizm (gerçeküstücülük), yalnızlaşan insanın başkaldırışını anlatan Ekspresyonizm (dışavurumculuk), Marinetti (1876-1944) tarafından ortaya konan ve hız, heyecan, tehlike tutkusu, savaş gibi konuları ele alan ve kurulu her türlü düzenin karşısında olan Fütürizm (gelecekçilik) gibi sanat akımlarını sıralamak mümkündür¹⁰. Bu ve buna benzer akımlar ise sınırlı, sorumlu ve mutlak güce hesap verici bir anlayıştan ziyade “özgüven patlaması” diyebileceğimiz bir aşırılık içerisindeyler. Bu anlayışlar da sanatta sonsuz özgürlük olarak ifade edilebilir.

Sanat faaliyetleri, değerlerin korunması ve tutumların olumlu olması bakımından önemlidir. Değer, toplumun varlığını, işleyişini, devamını sağlamak ve sürdürmek için doğru ve gerekli olduğu kabul edilen ortak düşünce, ahlaki ilke ve inançlardır. Sanat uğraşı ile Dayanışma, Hoşgörü, Sevgi, Saygı, Duyarlılık, Barış, Estetik haz, Sorumluluk, Özgüven, Sabır, Disiplin, Motivasyon, Nezaket, Başarı ve Dürüstlük gibi erdemli düşünce ve davranışların ortaya çıkması temin edilir.

⁷ İsmail Tunalı, *Estetik*, İstanbul 1989, s.19.

⁸ B.Ayvazoğlu, a.g.e, s.35-42.

⁹ Yümnü Sezen, *İslamın Sosyolojik Yorumu*, İstanbul 2000. s.232

¹⁰ Nesrin Kale, *Felsefiyat*, Ankara 2009, s.72

Sanatsal eylemlerle özsaygı ve özgüven geliştirme, hedef belirleme ve hedefe yönelik çalışma alışkanlığı kazandırma hedefleri de gerçekleştirilir.

Kabiliyetlerin keşfedilmesi ve geliştirilmesi de önemlidir. Çeşitli alanlarda öğrenme ve çevreyi tanıma, çocuk resimlerinde bir gelişme olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle 3-15 yaş arasında çocuk resimleri çocukların tüm gelişimlerini gösteren belgeler niteliğinde görülmelidir. Bu gelişme şöyle sıralanabilir:

- a-Toplumsal gelişim
- b-Çizgisel gelişim
- c-Ruhsal gelişim
- d-Bedensel gelişim
- e-Kişilik gelişimi¹¹

Sanat eğitimi insanın düşüncesini açığa vurması ve bireyde değerler sisteminin oluşmasını sağlaması bakımından da önemlidir. Bu durumda insanın başta kendisini ve ardından içinde yaşadığı doğal ve kültürel çevreyi tanıma zorunda olduğu bilinmelidir. İnsan, doğa ile her an yüz yüzedir. İnsan, yüz yüze kaldığı bu dünyayı anlamak için tüm güçlerini kullanırken kendi kültürel, bilimsel ve teknolojik evrenini de oluşturmak çabası içindedir. Nesnelere arasındaki düzen ya da düzensizlik ilişkilerinin titizlikle araştırılmasına duyarlı, özgün ve seçici tavır gerektiren sanat, bu anlamda bireyde küçümsenemeyecek katkılar sağlar¹².

Eğitim ve sanat konusunda normal okullar için genel anlamda yapılması gerekenler şunlar olabilir:

1. Sanat etkinliklerini takip etmek: Sergi, müze, tiyatro vb. sanatsal etkinlikleri ve sanat yayınlarını takip etmek.
2. Sanat etkinliği düzenlemek: Oyun hazırlama, koro ya da müzik grubu oluşturarak konserler düzenleme, sergi düzenleme gibi etkinlikler yoluyla sanat eğitime katkıda bulunur.
3. Sanat dallarını öğrenme ve öğretme yöntemi ile öğrenme: Akıl yürütmenin soyutluğu içinde kavranamaz olan fikirler şiir, drama ya da başka bir sanat dalıyla sunulunca canlı bir duruma gelir. Sanat insanı pek çok kanaldan etkiler. Göze, kulağa, duygulara, sezgilere seslenir. Ağlatır, güldürür ve özellikle de düşündürür.

Sanatsal benlik kavramındaki artışın, kişisel ve sosyal benlik kavramındaki artışla birlikte görüldüğüne ilişkin bulgu, sanatın kişinin genel psikolojik sağlığını

¹¹ <http://www.mehmetkapcak.com>

¹² Levent Mercin -Ali Osman Alakuş; "Birey Ve Toplum İçin Sanat Eğitiminin Gerekliği", D.Ü.Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi 9, Diyarbakır 20071, s.4-20.

olumlu yönde etkilediği yönünde hem yurt dışında¹³ hem de yurt içinde¹⁴ yürütülen çalışmaların bulgularıyla desteklenmektedir.

Sanat ve psikoterapi yapısal olarak benzerler. Her ikisinde de içe atılmış veya içe alınmış yaşantıların, şimdiki yaşantıya etkileri ve yansımaları vardır. İçe atım, sanatın içeriğini, içe alım süreci ise biçim ve tarzını oluşturur. İçe atılmış konular bir yolla dışa vurulmazsa ruh sağlığı risk altındadır. Sanat, bu riske karşı koruyucu işlev görür¹⁵.

Dolayısıyla sanat ve terapi veya tedavi diyebileceğimiz bir durum da ortaya çıkıyor. Bu da Özel öğretim yöntemleriyle temin edilebilir. Özel öğretim yöntemleriyle şunlar amaçlanır.

1. Toplum içindeki rollerini gerçekleştiren, başkaları ile iyi ilişkiler kuran, iş birliği içinde çalışabilen, çevresine uyum sağlayabilen, üretici ve mutlu bir vatandaş olarak yetişmelerini,

2. Kendi kendilerine yeterli bir duruma gelmeleri için temel yaşam becerilerini geliştirmelerini

3. Uygun eğitim programları ile özel yöntem, personel ve araç-gereç kullanarak; ilgileri, ihtiyaçları, yetenekleri ve yeterlilikleri doğrultusunda üst öğrenime, iş ve meslek alanlarına ve hayata hazırlanmalarını amaçlar¹⁶.

Eğitim programlarının yapılanmasında pek çok alan yer almaktadır. Zihinsel engelli olarak adlandırılan özel eğitim gerektiren bireyler için hazırlanan programlarda ise:

Akademik beceriler,

Sosyal yaşam becerileri,

Motor beceriler,

İletişim becerileri,

Oyun ve sanat etkinliklerini de kapsayan alanlar yer almaktadır¹⁷.

¹³ Hillman, S. (2002). Participatory Singing for Older People: A Perception of Benefit, *Health Education*. 102(4): 163-171; Stacey, R., Brittain, K. ve Kerr, S. (2002). Singing for Health: An Exploration of the Issues, *Health Education*. 102(4): 156-162.

¹⁴ Nağihan Oğuz-Duran, Esin Tezer, "Sanatsal Benlik Kavramının Benliğin Diğer Boyutları İle İlişkisi"? U.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi XXII/1, Bursa 2009, s.231-244.

¹⁵ Nevin Eracar, Klinik psikolog, psikoterapist.

¹⁶ A. Granit, *Kaynaştırma Ortamında Bulunan 3-6 Yaş İşitme Engelli Çocukların Dil Gelişimlerinde Sanat Ve El Becerisi Etkinliklerinin Yeri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A.Ü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 1990, s.34.

¹⁷ Otistik Çocuklar Eğitim Programı

Gerek genel ve gerekse özel eğitime devam eden çifte özürülü çocuklar için diğerlerinden farklı bir yöntem uygulanması gerekmektedir. Özellikle bu iki özürden biri zihinsel ise ki genelde böyledir, farklı uygulama zorunluluk halini alır.

Okul çağında iken bunlar için yapabilecekleri sanatların öğretildiği sınıflar açılabilir veya bir okul onlar için sanat ortaokulu ve lisesi şeklinde düzenlenebilir.

Süreğen ruhsal hastalığı olan bireylerde en önemli sorunlardan birisi de işsizlik ve işe yaramazlık duygusudur. Ya bir meslekleri olamamıştır ya da hastalıklarından dolayı işlerini kaybetmiş veya malulen emekli olmuşlardır. İşsizlik, durağanlık, bir işe yaramama, verimli olamama ve yaşamın hareketliliğinden kopma gibi olumsuzlukları önlemenin tek yolu uğraş ve iş rehabilitasyonudur. Kişilerin el becerilerini öğrenip gerçekleştirebilecekleri, var olan yeteneklerini ortaya koyabilecekleri çeşitli el-ışleri, müzik, resim, dans, folklor gibi sanat alanları ve bazı spor alanlarındaki meşguliyetleri onların zamanı iyi değerlendirmelerini sağlayacak ve kendilik doyumlarını artıracaktır¹⁸.

Görüldüğü gibi sanat faaliyetleri özgüven, ruh sağlığı ve rahabilitasyon bakımından gayet önem arz etmektedir.

Sanatın her dalı, sosyalleştirmede çok güçlü birer araçtır. Bu durumun temellendirilmesi konusundaki görüşler olumlu ve olumsuz anlamlarıyla şöyle özetlenebilir.

Sanat sosyolojisi açısından temel problem sanat ve sosyal yapı arasındaki ilişki olduğuna göre, sanatı doğanın bir taklidi olarak insan hayatının, karakterinin, duygularının, eylemlerinin idealize edilmek suretiyle temsil edilişi kabul eden ve varlığın anlamını sağladığı, eğitici olduğu, maddi ihtiyaçları tatmin ettiği, etik ve entelektüel kaynakların tam teçhizatı ile hayatı tefriş ettiği, haz verdiği ve boş zamanları değerlendirdiği için yararlı bulan Aristoteles¹⁹ ile asıl olan "idea"nın taklidi olarak insanları gerçeklerden uzaklaştırdığından dolayı toplum için zararlı bulan Platon²⁰ sanatın sosyal sistem içindeki fonksiyonlarını inceleyen - birincil amaçları olmasa da - bilim adamlarının ilk örnekleridir.

Farabi(874-950) insanın hayal gücü ve düşünme melekesi ile ilim ve sanat öğreneceğini ifade eder. Faziletli şehirlerde, "ister efendi sınıfından, isterse de hizmetçi sınıfından olsun herkesin meşgul olacağı bir sanatı olmalıdır". "Kişi, birden çok sanatın ve meşgalenin ardına gitmemelidir. Bir sanatta yoğunlaşma o sanatta ehliyeti tam kılar, işlerin zamanında ve eksiksiz ifasını sağlayarak o sanat ile topluma en uygun hizmet sunulmuş olur" der²¹.

İbni Haldun'un(1332-1406) "Umran İlmi" dediği sosyal yapı içerisinde sanat üst düzey bir faaliyet olarak ele alınır. Devlet bir kez kurulduktan sonra artık insan-

¹⁸ Mustafa Yıldız, *Bireyden Topluma Ruh Sağlığı*, İstanbul 2002, s.151.

¹⁹ Butcher. S.H., *Aristotele's Theory of Poetry and Fine Arts*.U.S.A. 1951 Dover Publications, Inc.s.116.

²⁰ Burh M. ve A. Kosing, *Bilgi Kuramı. Sanat Kuramı Bilimsel Düşüncenin İlkeleri* (Çev. Veysel Ataman). İstanbul 1974, s.40.

²¹ Farabi, *Medinetü'l-Fazıla*, Çev. Ahmet Arslan, İstanbul 2011, s.46.

ları dış tehlikelerden koruyan bir siyasi örgüt var olduğu için insanlar askerlikten ve tekdüze bir iş olan üretim yapmaktan vazgeçerler ve sanat, edebiyat, mimarlık gibi uygarlık alanlarında üretim yaparlar ve ticaret ve zanaat gibi daha çok para kazandıran işlerle uğraşmaya başlarlar. Devletin üçüncü aşamasında da güzel sanatlar ve bilim teşvik edilir. Ayrıca Mukaddimenin beşinci bölümü de Dönemin ana meslekleri, geçim araçları, sanat, ticaret, ziraat, tarım ve inşaat gibi ekonomik faaliyetler konusunu ele alır²².

XVIII.yüzyıla kadar sanat - sosyal sistem ilişkisini irdeleyen çalışmaların büyük çoğunluğunun felsefi yönünün ağır bastığı söylenebilir. Doğrudan doğruya sanatın sosyal yapı içindeki yerini, kurumlaşmasını, diğer sosyal kurumlarla olan ilişkisini fonksiyonlarını sistematik olarak sorgulayan ilk çalışmalara ise ancak sosyolojinin bir bilim dalı olarak kabul edildiği sahasının belirlendiği ve metodolojisinin tesis edildiği 19. yüzyılda rastlanmaktadır. Çağımızda ise sosyolojinin bir alt disiplini olarak aynı metodolojik bütünlük içinde gelişmesini sürdürmektedir.

Sanatı sosyal açıdan ele alan çalışmalarda genellikle üç tip yaklaşım görülmektedir²³.

- 1) Nedensel (Causal)
- 2) Anlatımcı (Expressive)
- 3) Hikâye Edici (anecdotal)²⁴

Kabiliyete dayalı veya ihtiyaçtan doğan sebeplerden dolayı sanat eserleri ortaya çıkabilir. Görseli ile ya da somut varlığı ile kendini anlatan eserler bir de sözlü ifade veya yazılı ifade ile sunulan eserler toplumu katılırlar. Toplum- sanat ilişkisi ve sanatla meşgul olanların sosyalleşmesi doğal süreç içinde gelişir.

Sonuç olarak, Bir san'at eserine bakarak sanatkârın şahsiyeti, zekası, mizacı, özlemleri, inançları, dünya görüşü ve kompleksleri hakkında malumat edinebiliriz. Zaten psikanalistlere göre, sanat, bir bakıma bir projeksiyon (kendi iç dünyasını dışa yansıtmaya) hadisesidir. Sanatkar, istediği kadar cemiyetçi olduğunu söylesin, istediği kadar cemiyetin dert ve meseleleri ile uğraştığını iddia etsin, onun eserlerinde şahsiyeti buram buram tüter. Bu sanatın sosyolojik ve psikolojik cephesinin birbirinden ayrılmayacağını ifade eder.

Bir sanat eseri, pekala bir **yüceltme** (sublimation), bir **yer değiştirme** (deplacement), bir **içe aksettirme** (introjection), bir **sembolleştirme** (symbolisation), bir **aktarma** (transference), bir **kendini benzetme** (identification), bir **baskı** (repression), bir **telafi** (compensation), bir **saplanma** (fixation) ve bir **aklıleştirme** (rationalisation) mekanizması biçiminde ele alınıp tahlil edilebilir.²⁵

²² İbni Haldun, *Mukaddime*, Çev. Süleyman Uludağ, İstanbul 2011, s.76.

²³ Demet Ulusoy, "Sanat Sosyolojisinde Temel Yaklaşımlar", *H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi* 10 /1 Ankara 1993, s. 247.259

²⁴ Wollheim, Richard, *Sociological Explanations of the Arts: Same distinctions U.S.A.* 1976 Praeger Publishers, 574 - 582.

²⁵ S.Ahmet Arvasi,a.g.e.,s.127

Bir cemiyetin sosyal, ekonomik, kültürel ve politik yapısı ve işleyişi onun sanatına da yansır. Yine cemiyetin medeniyet dünyasında ulaştığı seviye, ister istemez, onun sanatında da kendini hissettirir. Hem tarihten, hem de günümüzde yapılabilen tesbitlerden öğrendiğimize göre, cemiyet ilkel ise, orada doğan sanat eserleri de ilkel (primitif) dir. İlkel sanatta güçlü pastoral unsurlara ve beşerî heyecanlara rağmen, tecrübe ve müşahade yetersizliğinden kaynaklanan çocuksu bir üslup ve eda vardır. Böyle bir cemiyette mimarî de, musikî de, resim de, heykeltıraşlık da, danslar da henüz kaba ölçüler içinde ifade edilmektedir. Galiba, cemiyetlerin medeniyet seviyesi yükseldikçe ölçülerde, tekniklerde ve vasıtalarda bir inceleme görülmektedir. Bununla birlikte, ilkel sanatta asla ihmal edilmesi mümkün olmayan bir samimiyet vardır. Bu, bizi etkiler.

Öte yandan, kültür ve medeniyet seviyesi yüksek olan cemiyetlerde güzel sanatların her dalında, bu seviyeye paralel olarak bir canlılık, hareketlilik bereket ve yücelme görülür²⁶.

Toplumsal seviye sanatı etkilerken, sanatkar da topluma mal olması bakımından sosyalleşiyor ve sanatla meşgul olmak isteyen insanlara örnek olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akarsu Bedia, *Felsefi Terimler Sözlüğü*, İstanbul, (Tarihsiz), s.155
- Arvasi S. Ahmet, *Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz*, Burak Yayınları, İstanbul 1995.
- Ayvazoğlu Beşir, *İslam Estetiği*, İstanbul 1992.
- Burh M. ve A. Kosing, *Bilgi Kuramı. Sanat Kuramı Bilimsel Düşüncenin İlkeleri* (Çev. Veysel Ataman). İstanbul 1974, s.40.
- Butcher. S.H., *Aristotle's Theory of Poetry and Fine Arts*.U.S.A. 1951 Dover Publications, Inc.s.116.
- Duran Nagihan Oğuz-, Tezer Esin, "Sanatsal Benlik Kavramının Benliğin Diğer Boyutları İle İlişkisi", *U.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi XXII/1*, Bursa 2009, s.231-244.
- Eracar Nevin, Klinik psikolog, psikoterapist.
- Farabi, *Medinetü'l-Fazıla*, Çev. Ahmet Arslan, İstanbul 2011.
- Granit A., *Kaynaştırma Ortamında Bulunan 3-6 Yaş İşitme Engelli Çocukların Dil Gelişimlerinde Sanat Ve El Becerisi Etkinliklerinin Yeri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 1990.
- Hillman, S. (2002). Participatory Singing for Older People: A Perception of Benefit, *Health Education*. 102(4): 163-171; Stacey, R., Brittain, K. ve Kerr, S. (2002). Singing for Health: An Exploration of the Issues, *Health Education*. 102(4): 156-162.
- <http://www.mehmetkapcak.com>
- İbni Haldun, *Mukaddime*, Çev. Süleyman Uludağ, İstanbul 2011.
- Kale Nesrin, *Felsefiyat*, Ankara 2009.
- Mutluel Osman, "İslam Sanatının Oluşumundaki Faktörler" *AİBÜ, Eğitim Fakültesi Dergisi*, Abant 2011, s., 19-27
- Müminun Suresi; 23/14
- Mercin Levent - Alakuş Ali Osman, "Birey Ve Toplum İçin Sanat Eğitiminin Gerekliliği", *D.Ü.Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* 9, Diyarbakır 20071, s.4-20.
- Otistik Çocuklar Eğitim Programı

²⁶ Ahmet Arvasi, a.g.e., a.116.

Doç. Dr. Mustafa YILDIRIM

Sezen Yümni, *İslamın Sosyolojik Yorumu*, İstanbul 2000.

Tunalı İsmail, *Estetik*, İstanbul 1989, .

Ulusoy Demet, "Sanat Sosyolojisinde Temel Yaklaşımlar", *H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi 10 /1 anka-
ra*1993, s. 247-259.

Wollheim, Richard, *Sociological Explanations of the Arts: Same distinctions U.S.A.* 1976 Praeger Pub-
lishers, 574 - 582.

Yıldırım Mustafa, *İslam Sanatı ve Estetiğinin Temelleri*, Ankara 2013.

Yıldız Mustafa, *Bireyden Topluma Ruh Sağlığı*, İstanbul 2002.

Makalenin Dergiye Ulaşma Tarihi: 23.07.2014
Yayın Kabul Tarihi: 27.11.2014

“Toko-Demo” Adlı Almanca Ders Kitabında Ülke Bilgisi

Country Knowledge in German Course Book Named “Toko-Demo”

Doç. Dr. Muhammet KOÇAK *

Özet

Bu çalışmada Almancanın yabancı dil olarak öğretilmesine yönelik olarak hazırlanan “Toko-Demo” adlı ilkököl dördüncü sınıf ders kitabı ülke bilgisi yönünden incelenmiştir. Teorik bölümde “ülke bilgisi” “ülke bilgisinin kapsamı” konusunda çeşitli tanımlara yer verildikten sonra ders kitaplarında ülke bilgisi yönünden hangi kriterlerin yer alması gerektiği ortaya konmuştur. Uygulama bölümünde ise ilgili kriterler doğrultusunda adı geçen ders kitabı incelenmiş, olumlu ve olumsuz yönleri betimlemeli yöntem çerçevesinde tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ülke Bilgisi, Yabancı Dil Öğretimi, Alman Dili Eğitimi

Abstract

The fourth grade primary school textbook “Toko-Demo” which was prepared for the teaching of German as a foreign language was analyzed in terms of country knowledge in this study. After giving various definitions about “country knowledge” and “scope of country knowledge”, criteria which should be included in the course books in terms of country knowledge were emphasized in the theoretical section. In the application section, the mentioned course book was analyzed in accordance with the related criteria; the positive and negative aspects were identified within the framework of descriptive method.

Key Words: Country Knowledge, Foreign Language Teaching, German Language Teaching

* Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı, muhammetkocak@gazi.edu.tr

Diğer bütün modern ülkelerde olduğu gibi, Türkiye Cumhuriyetinde de ilkokuldan itibaren bir veya birden fazla yabancı dil öğretilmektedir. İkinci sınıftan itibaren başlayan bu süreçte ilk tercihin İngilizce olduğu, bilinen bir gerçektir. İngilizceden sonra en fazla tercih edilen ilk dil konumundaki Almanca ile ilgili ders kitaplarının ilkokul dördüncü sınıf itibarıyla var olduğunu görmekteyiz. Yeni bir dille ilgili gerçekleşen bu ilk karşılaşma, aynı zamanda yeni bir ülke ve yeni bir kültür ile de tanışma anlamına gelmektedir.

Teknoloji ve iletişimdeki baş döndürücü gelişmeler neticesinde farklı milletlerden insanların git gide birbirlerine yakınlaşmaları ve daha kolay ilişki kurmaları herkesçe bilinen bir gerçektir. Bu kişilerle sağlıklı bir iletişim için öğrenilen yabancı dil, çoğu zaman tek başına yeterli olmamaktadır. İlgili yabancı dilin yanı sıra, ilgili ülkenin kültürünün ve yaşam şeklinin de öğretilmesi büyük bir önem taşımaktadır.

Bu açıdan yaklaşıldığında, yabancı dil eğitiminde ülke bilgisi ile ilgili konuların öğrencilere kazandırılması elzemdir. Bu vesile ile öğrenciler farklı ülkeleri ve kültürleri tanıma ve oralarda yaşayan insanları daha iyi anlama olanağı bulabileceklerdir.

Tomkova'ya göre (2007:10) yabancı dil derslerinde ülke bilgisinin ana amacı Alman toplumunun realitesi ile meşgul olunmasıdır. Öğrenciler, dilini öğrendikleri ülkedeki insanların nasıl yaşadıklarını ve nasıl davrandıklarını tanımaları ve bilmeleri gerekmektedir.

Ülke bilgisinin kapsamı

Pauldrach'a göre (1992:15):

“Ülke bilgisi Almanca dersinin en zor alanlarından birisidir. Hiçbir zaman bir sona ulaşamaz ve hiçbir zaman bitirilemez. Bu nedenle de biz onu kültürlerarası olarak adlandırmaktayız. Kabul etsek de, etmesek de her iki kutup da sürekli değişmektedir. Ülke bilgisi bu yönü ile dilbilgisi veya sesbilgisi gibi diğer derslerden farklılık göstermektedir. Dersin konuları öğrencilerin ge8480rçekten ilgilerini çeken içerikler olmalıdır (1992:5).”

Tomkova (2007:19) yaptığı araştırmada, öğrenciler arasında en sevilen ve popüler olan konuları aşağıdaki şekilde tespit etmiştir:

- Müzik
- Spor
- Filmler
- Tatil
- Yemek
- Gençlerin sorunları
- Gençlerin yaşam tarzları

Ders Kitaplarında Ülke Bilgisi

Ülke bilgisi konusunda oldukça çok sayıda araç-gereç bulunmaktadır. Fakat yabancı dil derslerinde kullanılan en önemli ders materyali konumunda olan ders kitaplarında öğrencilere erek ülke ve kültür ile ilgili en önemli bilgilerin iletilmesi beklenmektedir. Bu durum, öğrencilerin yeni bir yabancı dil öğrenirken aynı zamanda yeni bir kültür ve yeni bir ülke hakkında bilgi edinmelerini de sağlayacak ve yabancı dil dersini daha zevkli hale getirecektir.

Araştırma için Kullanılacak Kriterler

Tomkova tarafından geliştirilen kontrol listesine göre (1992:35) ders kitaplarında ülke bilgisi ile ilgili aşağıda belirtilen kriterlerin yer alması gerekmektedir.

- Özgün ve gerçek fotoğraflar kullanılmış mıdır?
- Şehir veya ülke haritalarına yer verilmiş midir?
- Günlük hayat ile ilgili özgün ve ilgi çekici metinler var mıdır?
- Edebi metinlerden kesitler kullanılmış mıdır?
- Coğrafya, tarih, kültür, eğitim sistemi ve ekonomi ile ilgili bilgi ve verilere yer verilmiş midir?
- Kullanılan kelime hazinesi öğrencileri günlük iletişime hazırlamakta mıdır? Yazılı ve sözlü sokak dilini aktarmakta mıdır?
- Hedef kültürün dilsel çeşitliliği ile ilgili bir şeyler öğretilmekte midir? (günlük konuşma dili, mesleki dil, bölgesel ve sosyal değişiklikler)
- Almanca konuşulan bütün ülkelere yer verilmekte midir?
- Günlük yaşantı ve ülke bilgisine yönelik bilgilerin gelişmesi için bu ders aracı ile ilgili ilave materyaller (DVD, CD, Video vb.) var mıdır?
- Ders kitabındaki bilgiler halen güncel ve önemli midir?

Bu çalışmada da bu kriterlere uyularak “Toko-Demo” adlı Almanca ders kitabında ülke bilgisi konusundaki yaklaşımlara yer verilip verilmediği betimlemeli yöntemle ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

“Toko-Demo” Adlı Ders Kitabı

Dördüncü sınıf öğrencilerine Almanca’yı öğretebilmek amacıyla Fatma Parlatır, Mehmet Bektaş, Zuhâl Bıyık ve Müşerref Sert tarafından yazılmış ve 2012 yılında basılmış bir ders kitabıdır. 114 sayfalık kitap altı modülden oluşmaktadır ve Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre 2012-2013 eğitim-öğretim yılından itibaren Almanca ders kitabı olarak kullanılmaktadır.

Bu bilgilerin ışığında adı geçen kitapta yer alan ülke bilgisi ile ilgili konular somut örneklerle analiz edilecektir.

5. Was ist wo? Ordne zu.

Berlin	Hamburg	Köln	München	Wien

2. Sucht die Bilder auf der Karte auf Seite 2. Ordne zu.

1 Bremer Stadtmusikanten

10 Auto-Industrie

3 Ski-Tourismus

6 Schloss Schönbrunn

5 Buchmesse

8 W. A. Mozart

7 Kölner Dom

2 Schwarzwald

11 Hamburger Hafen

13 Käse

4 Brandenburger Tor

9 Märchenschloss

12 Schweizer Uhren

14 Schokolade

mit Hilfe hier ...

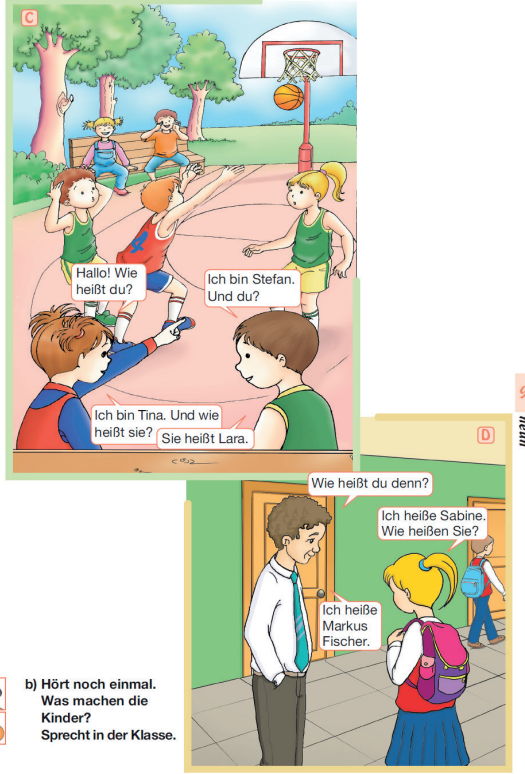
- deutschsprachige Länder, Städte, Sehenswürdigkeiten benennen
- internationale Wörter erkennen
- mich und andere vorstellen
- jemand begrüßen und verabschieden
- Befinden erfragen und angeben

München		
Berlin		
Hamburg		
Köln		
Bremen		
Frankfurt		
Stuttgart		
Österreich		
Schweiz	14	

Öğrenciler ders kitabının ilk sayfasını açar açmaz Almanca konuşulan ülkeler realitesi ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu vesile ile Almanca konuşulan ülkeler, bu ülkelerin önemli şehirleri, sembolleri ve turistik yerleri öğretilmek istenmektedir.

Bir eşleştirme alıştırması ile öğrenciler Almanya haricinde Avusturya ve İsviçre’de de Almanca konuşulduğunu öğrenmektedirler. Bunun yanı sıra ilgili ülkelerin önemli şehirleri, bu şehirlerin sembolleri ve turistik yerleri de bu aktivite ile öğrenilmektedir. Örneğin; Münih (Masal Şatosu), Berlin (Brandenburg Kapısı), Hamburg (Hamburg Limanı), Köln (Köln Katedrali), Bremen (Bremen Mızıkacıları), Frankfurt (Kitap Fuarı), Stuttgart (Araba Endüstrisi & Kara Orman), Avusturya (Viyana, Schönbrunn Sarayı, W. A. Mozart) ve İsviçre (Bern, Kayak, İsviçre Saatleri, Peynir) gibi semboller.

Ülke bilgisel açıdan bakıldığında bu ve buna benzer bilgilerin aktarılması çok başarılı olarak yorumlanabilir.

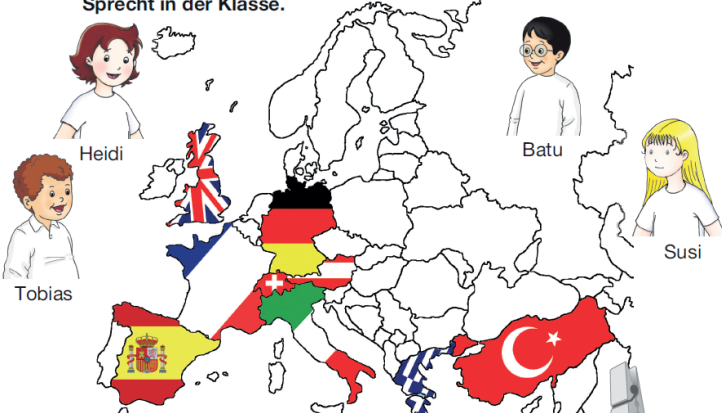
Bir başka öğrenme aktivitesinde hedef, kendini ve başkalarını tanıma becerisinin edinilmesidir. Yukarıdaki resimde Türk öğrenciler ilk kez Alman isimleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Burada Tina, Lara, Sabine, Stefan ve Markus gibi kız ve erkek isimlerini öğrenmektedirler.

Diğer resimde ise Alman okulundan bir sahne yansıtılmaya çalışılmıştır. Fakat burada Alman okullarında öğrencilerin okul üniforması giymedikleri gözden kaçmıştır. Bunun yanı sıra çizim yerine Alman okulunda çekilmiş bir fotoğraf karesinin kullanılması daha etkili olurdu. Bu sayede Türk öğrenciler, yaşlıları ile bir karşılaştırma yapma olanağı bulabilirdi.

1. Woher kommst du?

a) Schau dir die Landkarte an. Welche Flaggen und Länder siehst du?
Sprecht in der Klasse.

İkinci modülde yer alan bir öğrenme aktivitesinde amaç, öğrencilerin memleketlerinin (kökenlerinin) neresi olduğu konusunda soru sorabilme ve bu tarz sorulara cevap verebilme becerilerinin edinilmesidir. Buna bir katkı oluşturmak amacıyla da bazı ülkelerin konumlarının ve bayraklarının yer aldığı bir haritaya yer verilmiştir. Bu aktivite aracılığı ile öğrenciler Almanca konuşulan ülkelerin bayrakları ve bu ülkelerin Türkiye'ye uzaklıklarını öğrenme olanağı bulabilmektedirler. Ülke bilgilere bu aktivite de başarılı olarak kabul edilebilir.

Hör zu und sing mit.

Laurentia, liebe Laurentia mein

Lau ren tia, lie be Lau ren tia mein, wann
wol len wir wie der bei sam men sein? Am
Mon tag! Ach wenn es doch end lich schon Mon
tag wär, und ich bei mei ner Lau ren tia
wär, Lau ren tia wär!

Laurentia, liebe Laurentia mein,
wann wollen wir wieder beisammen sein?
Am Dienstag!
Ach wenn es doch endlich schon Montag,
Dienstag wär, und ich bei meiner Laurentia
wär, Laurentia wär!

Üçüncü modül, içerisinde haftanın günlerinin vurgulandığı “Laurentia, liebe Laurentia mein” adlı bir Alman halk türküsüyle başlamaktadır. Bu türkü vasıtasıyla öğrenciler Alman şarkıları hakkındaki ilk deneyimlerini gerçekleştirdikleri için, bu aktivite de Alman kültürünü yansıtmaya açısından başarılı olarak kabul edilebilir.

2. Der Stundenplan der Klasse 4A.

a) Schau den Stundenplan an. Schreib die Fächer an die Tafel.

Ich habe am Montag Deutsch. Das macht spass. Aber Mathe ist langweilig.

Zeit	Montag	Dienstag	Mittwoch	Donnerstag	Freitag
7:30-8:15	Deutsch	Wenken	Deutsch	Englisch	
8:25-9:10	Deutsch	Wenken	Mathe	Deutsch	Mathe
9:30-10:15	Mathe	Englisch	Mathe	Mathe	Kunst
10:25-11:10	Sachunterricht	Englisch	Musik	Sport	Sport
11:20-12:05		Deutsch	Kunst	Sport	Sachunterricht
12:35-13:20		Religion	Sachunterricht	Deutsch	Deutsch

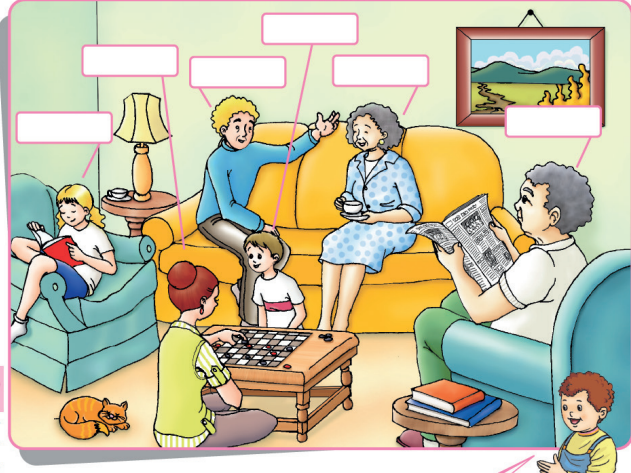
Bir başka aktivitede ise Alman okuluna göre düzenlenmiş bir ders programı ile karşılaşmaktadır. Burada hedef, öğrencilerin kendi dersleri ile karşılaştırma yaparak, haftanın günlerinin ve Almanya’da hangi derslerin var olduğu bilgisinin kazandırılmasıdır.

Almanya’daki okulların dördüncü sınıflarında hangi derslerin okutulduğu ülke bilgisel bir unsurdur. Bu etkinlik ile öğrenciler Almanya’daki dersler ile ilgili bilgi sahibi olmaktadır.

1. Tobias erzählt.

a) Lies den Text und schreib die Familienmitglieder in die Kästchen.

Ich heiÙe Tobias und das ist meine Familie. Das sind meine Eltern. Mein Vater Gerd und meine Mutter Susanne. Wir sind drei Geschwister. Ich habe eine Schwester und einen Bruder. Meine Schwester heiÙt Tina und mein Bruder heiÙt Leonard. Unsere Katze heiÙt Mieze. Das sind meine GroÙeltern. Mein Opa Hans und meine Oma Emily. Und das ist ihr Hund Boss. Ich liebe meine Familie.

Dördüncü modüle Tobias adlı karakterin aile bireylerinin yer aldığı bir resim bulunmaktadır. Tobias burada hepsini tanıtmaya çalışmaktadır. Ülke bilgisel açıdan bakıldığında kültürlerin aile yapıları çok önemlidir. Bu resim aracılığıyla ise öğrenciler ilk kez bir Alman ailesi görme olanağını elde etmektedirler. Fakat burada da çizilmiş bir resim yerine bir fotoğrafın kullanılmış olması daha yerinde olurdu.

1. Der Tag von Nazlı Yaren.

a) Schau die Bilder an. Sieht dein Tag auch so aus?
Sprecht in der Klasse.

essen
ich esse
du isst
er } isst
sie }
es }
Sie essen

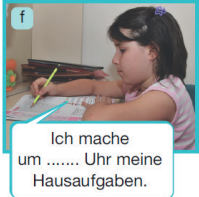
auf 'stehen

ich stehe... auf
du stehst... auf
er }
sie }
es }
Sie stehen... auf

a

b

Ich stehe morgens um
Uhr auf und frühstücke.

b) Schau dir die Bilder
an. Hör zu.

c) Hör zu und ergänze
die Uhrzeiten.
Kontrolliert zu zweit.

Abends lese ich gern und
schlafe um Uhr.

Beşinci modüle Nazlı Yaren adlı bir öğrencinin günlük aktivitelerinin yer aldığı bir resime yer verilmektedir. Ne zaman uyandığı, ne zaman kahvaltı yaptığı, ne zaman okula gittiği, okul haricinde neler yaptığı gibi eylemler fotoğraflarla ortaya konmaktadır.

Eğer bu aktiviteler bir Türk değil de, bir Alman öğrenciye ait olsaydı, Türk öğrenciler Alman çocukların günlük aktivitelerini öğrenme olanağı elde etmiş olurlardı. Ülke bilgisel açıdan bakıldığında böylesi daha etkili olurdu.

3. Jonas lebt in der Schweiz.

- a) Was meinst du, wie ist das Wetter in der Schweiz? Sprecht in der Klasse.
b) Lies den Text.

Hallo,

Ich bin Jonas, ich lebe in der Schweiz. Bei uns ist der Winter sehr lang und der Sommer kurz. Im Winter ist es sehr kalt und es schneit sehr viel. Ich spiele Schneeball, baue Schneemann und fahre Ski. Ich mag den Frühling sehr, ich mag Picknick machen, auf der Wiese spielen und wandern. Die Blumen blühen auf und es ist überall bunt. Das finde ich toll.

Son modülde hedef, mevsimlerin öğrencilere öğretilmesidir. Bu bağlamda Tom adında İsviçreli bir öğrenci İsviçre'deki iklimi anlatmaktadır. Bu bilgilerden hareketle öğrenciler, İsviçre'nin havası hakkında bilgi sahibi olmaktadır ve İsviçre'de kış mevsiminin çok uzun, karlı ve soğuk olduğunu, yaz mevsiminin ise kısa sürdüğünü öğrenmektedirler.

Ar: _____
Betreft: _____

Liebe Jasmin,
bald habe ich Sommerferien. In der Türkei sind die Sommerferien sehr lang.
Im Sommer ist es in der Türkei sehr warm. Die Ferien sind im Juni, Juli, August und September. Es sind fast drei Monate. Dieses Jahr bleiben wir zu Hause. Mein Vater hat keine Zeit, er arbeitet viel. Ich bin gerne zu Hause. Wir haben ein großes mit . Mein Zimmer ist groß und gemütlich.
Es ist mein Lieblingsplatz. Und du? Was machst du in den Ferien? Wann beginnen die Sommerferien in Deutschland? Hast du Lust in die Türkei zu kommen? Dann können wir zusammen Rad fahren, spazieren gehen, wandern, Picknick machen und natürlich schwimmen.
Schreib mir bald!
Liebe Grüße
Nil

 = das Haus = der Garten

Kitapta yer alan son öğrenme aktivitesinde ise Nil adlı bir karakterden Jasmin adlı bir kişiye yazılmış bir e-posta yer almaktadır. Nil, Türkiye'deki yaz tatilinden ve tatil aktivitelerinden bahsettikten sonra, Jasmin'e Almanya'daki tatilin ne zaman başladığını ve tatilde neler yapıldığını sormaktadır.

Eğer e-posta tam tersi şekilde yapılandırılmış olsa ve Nil yerine Jasmin e-postayı yazmış olsaydı, öğrenciler Alman yaşatlarının tatil etkinliklerini öğrenmiş olacaktı ve kendi aktiviteleri ile karşılaştırabileceklerdi.

“Toko-Demo” Adlı Ders Kitabının Olumlu ve Olumsuz Yönleri

Bu başlık altında, araştırmanın başında verilen kontrol listesine göre ilgili ders kitabının olumlu ve olumsuz yönleri aktarılacaktır.

Olumlu Yönleri

- Almanca konuşulan bütün ülkeler hakkında bilgiler sunulmuştur.
- Özgün ve gerçek fotoğraflar kısmen kullanılmıştır.
- Haritalar gibi grafiklere yer verilmiştir.
- Günlük hayatla ilgili özgün ve ilgi çekici metinler yer almaktadır.
- Erekkültür ile Almanca konuşulan bölgelerdeki hedef kültür arasında karşılaştırmalar vardır.
- Ders kitabındaki bilgiler ve metinler halen güncel ve önemlidir. Politika gibi güncelliğini çabuk kaybedebilecek konulardan kaçınılmıştır.

Olumsuz Yönleri

- Edebi metinlerden kesitler yer almamaktadır.
- Alman eğitim sistemi ile ilgili bilgi ve verilere (okullar, not sistemi vb.) yer verilmemektedir.
- Yazılı ve sözlü sokak dili aktarılmamaktadır.
- Bu ders kitabına ait günlük yaşantı ve ülke bilgisi ile ilgili bilgilerin gelişmesi için CD, DVD, Video gibi ilave materyaller bulunmamaktadır.
- Bazı aktivitelerde (aile bireyleri, okul vb.) gerçek hayata dair fotoğraflar kullanılmamıştır.

Sonuç

Ülke bilgisi Almanca öğretimi için önemli bir rol oynamakta ve öğrencilerin motivasyonunun artmasına yardımcı olmaktadır. Ders kitaplarının en önemli ders gereci olarak kabul edilmesinden ötürü, ülke bilgisi ile ilgili bilgilerin de ders kitaplarında yer alması beklenmektedir. Öğrenciler, buradan edinecekleri bilgiler ışığında, dilini öğrendikleri ülke ve kültür hakkında da bilgi sahibi olacaklar ve hatta

bu bilgileri kendi ülke ve kültürleri ile karşılaştırma olanağını da elde edeceklerdir. Bu da öğrencilerin kendi ülkeleri ve kültürlerine farklı bir bakış açısıyla bakmalarına olanak sağlayacaktır.

Bu bağlamda, ülke bilgisinin “Toko-Demo” adlı ders kitabında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Araştırma esnasında bahsedilen olumsuz yönlere rağmen, adı geçen bu ders kitabının ülke bilgisel açıdan derslerde kullanılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Erdmenger, Manfred, (1996). *Landeskunde im Fremdsprachenunterricht*. Ismaning: Hueber Verlag.
- Parlatır Fatma., Bektaş Mehmet, Bıyık, Zuhul, Sert, Müşerref, (2012). *Toko – Demo. İlköğretim 4. Sınıf Almanca Ders Kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları.
- Parlatır Fatma., Bektaş Mehmet, Bıyık, Zuhul, Sert, Müşerref, (2012). *Toko – Demo. İlköğretim 4. Sınıf Almanca Öğrenci Çalışma Kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları.
- Pauldrach, Andreas, (1992). Eine unendliche Geschichte. Anmerkungen zur Situation der Landeskunde in den 90er Jahren. In: **Fremdsprache Deutsch**, Heft 6, Goethe Institut.
- Reinbothe, Roswitha, (1997). Landeskunde in der Deutschlehrerausbildung. **Info DaF**, 24, IV: 499-513.
- Tomková, Ivona, (2007). *Landeskunde und ihre Stellung in Lehrwerken für Deutsch*. Diplomarbeit. Masaryk Universität Pädagogische Fakultät.
- Ünver, Şerife, Genç, Ayten, (2009). Proje Tabanlı “Karşılaştırmalı Ülke Bilgisi” Dersi. **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. Sayı 37: 189-200.
- Zeuner, Ulrich, (2009). **Landeskunde und interkulturelles Lernen**. Dresden: Institut für Germanistik, Lehrbereich Deutsch als Fremdsprache

Makalenin Dergiye Ulaşma Tarihi: 04.03.2014
Yayın Kabul Tarihi: 27.11.2014

Yeni Sosyalleşme Sürecinde Online Topluluklar: Niğde Örneği

Social Networks Communities In New Becoming Socialization Process: Nigde Case

Doç. Dr. Bülent KARA *

Özet

Günümüz dünyası büyük teknolojik yeniliklere, ekonomik ve politik dönüşümlere, kültürel ve iletişimsel gelişmelere, teknolojik ve sosyal formasyonun yaygınlığına tanık olmaktadır. Son trend ise, özellikle de MySpace, Facebook, Twitter vb. gibi, sosyal ağ siteleridir. Sosyal ağ siteleri aynı zamanda çok büyük bir toplumsallaşma ortamıdır. Bu ortam, yeni bir sosyalleşme kanalı fonksiyonu görmektedir.

Çağın isimsel tanımlamaları daha çok online toplulukların ortaya koyduğu normatif olmayan kurallar bütününde ifadesini bulmaktadır. Bu ifade kendini iletişim ve kitle iletişim araçları üzerinden anlamlandırmaktadır. Dolayısıyla çalışmalar bu alanda her geçen gün önem kazanmaktadır. Sosyalleşme -sanal alem ilişkisi- anlamlandırılmaya muhtaç bir konu olduğundan yapılacak araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Dolayısıyla “Yeni Sosyalleşme Sürecinde Online Topluluklar: Niğde Örneği” adlı çalışma, sosyal ağ sitelerinin varlığı ile adı geçen topluluklardaki sosyalleşme eğilimlerini bütünleştirmesi yönüyle literatüre katkı sağlayacaktır.

Bu araştırmada, internetteki sosyal ağların ve onun sanal evreninin, bireylerin dünyasında kapladığı yerin tespiti amaçlanmıştır. Bireylerin günlük yaşamlarında, sosyalleşme, sosyal gruplara katılma ve dış sosyal çevreyle olan ilişkilerinde, sanal mekânların önemi ve rolü anlaşılacak istenmektedir. Kişilerin, söz konusu sanal

* Niğde Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi

** Bu çalışma, Yeni Sosyalleşme Sürecinde Online Topluluklar: Niğde Örneği'nin recognition of your participation in the 1st international Symposium on the Sociology of Education Awarded this May 10-11.2012 at Ankara University. Turkey Bildirisinden üretilmiştir.

mecraları hangi amaçlarla ve ne tür fonksiyonlar için ziyaret ettikleri araştırılacaktır.

Bireylerin; yaş, cinsiyet, eğitim, oturulan yer ve ekonomik durumları gibi kişisel ve toplumsal özellikleri ile söz konusu sosyal ağların kullanımını arasındaki ilişkilerin bağı tespit edilmek istenmektedir.

Bu bağlamda öncelikle sanal topluluk kavramı, kapsamı ve türleri ele alınacaktır. Daha sonra bir online topluluk türü olarak sosyal ağ siteleri tanımlanarak, sosyal ağların yapısı ve sosyal ağ sitelerinin gelişimi incelenecektir. Tüketici topluluğu olarak sosyal ağ siteleri ele alınarak, sosyal ağlara güven konusu üzerinde durulacaktır.

Araştırmanın yöntemi, tarama modelidir. Niğde'deki bireylerin; yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni hali, mesleği ve gelir durumlarına göre online topluluklara katılım durumları incelenecektir. Bu araştırmanın evreni, Niğde'de ikamet eden bireylerdir. Çalışma evreni ise, bu ilde bulunan kişiler arasından tesadüfi küme örnekleme yoluyla seçilecektir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Medya, Toplumsallaşma, Online Topluluklar, Niğde Örneği

Abstract

Today's world witness to technological improvement, economic and political changes, cultural and communication development and social evolutions. Last trends are social networks particularly MySpace, Facebook and Twitter. Social network also works as to become socialized and functions as becoming socialized ways.

Current definitive naming has meaningful interrogation mostly depending on cumulative non-normative rules. This interrogation become meaningful through both communication and social networks group. Therefore, studies conducted in this area is getting much more important. As the terms of being socialized and virtual world are required to be make sense more studies need to be carried out.

This study entitled "Social Networks Communities in New Becoming Socialization Process: Nide Case" is going to contribute to literature through integration of presence of social networks and socializing trends in mentioned social Networks communities.

In this study, it was aimed to find out how much social networks and virtual world get involved in individuals life. Importance and role of virtual world in individuals daily life, social life, joining social groups and beingg socialized were observed. The reasons of the visits of these social network community was also studied.

Effects of individuals and community features such as age, sex, economic conditions, living area on visiting social network communities and theri relations were studied.

Types and terms of virtual worlds and composition is going to be studied. Then, structure and development social networks are going to be examined as an example of types of online community. By considering social networks as consumer community, their reliability is going to be discussed.

The study method of this research is scanning. Influences of age, sex, educational level, marital status, jobs and economic conditions of people live in Niğde on their attendance to social network communities are going to be analysed. Main object of this is people live in Niğde and samples were randomly chosen among them

Key Words: Social media, Socialization, Online Communities, Niğde Case

GİRİŞ

Sosyalleşme, topluluklarda bir öğrenme süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanoğlu, yaşadığı süre içinde; teknolojik yeniliklere, ekonomik ve politik dönüşümlere, kültürel ve iletişimsel gelişmelere, teknolojik ve sosyal formasyonun değişikliklerine tanık olmaktadır. Dolayısıyla bireyin içinde sosyalleştiği mekanlarda tarih içerisinde çeşitlilik göstermektedir. Özellikle de günümüz dünyası bünyesinde, çok büyük değişiklikler barındırmaktadır. Sıklıkla elektronik toplum, medya toplumu ya da ileri teknolojik toplumdaki söz eden Jameson, yeni bir toplum tipinin yerleşmeye başladığını tartışmaktadır. *(Zeka, 1990:61) Küreselleşme diye özetlenen çıғırda; yeni teknolojiler eşliğinde taşınan değerler, semboller ve inanışlar duvarları delip geçmektedir. Friedman'ın dikkatlere sunduğı şekliyle “Dünya yeni elektronik ağlarla duvarlarından arınarak düzleşmiştir; dijital, kablo ve çeşitli bağlantılarla birbirine bağlanmıştır.” *(Friedman, 2006:153). Gottdiener ise, yeniden yaratılan gerçek ve sanal ortamlarla özellikle de kitle iletişim araçlarıyla; anların erimekte, mekanların buharlaşmakta olduğunu vurgulamıştır. *(Gottdiener, 2005: 121-148)

Dolayısıyla, sosyalleşme mekanları da zaman içerisinde çeşitli dönüşümlere uğrayarak artık gerçek anlamda mekan içerisinde bir araya gelme gereksinimi duyulmayan bir hal almıştır. Sanal topluluklar sayesinde ulusal kimliklerle ya da pasaportlarla olan bütün ciddi bağını yitirmektedir. İnsanların üye oldukları online topluluklar ve katıldıkları sosyal ağ siteleri, pasaportlara ikame etmektedir. Özellikle de *MySpace*, *Facebook*, *Twitter* gibi sosyal ağ siteleri çok büyük bir iletişim ve sosyalleşme ortamları olarak anılmaktadır. Bu sanal mecralar bireylere, iletişim ve birçok kişiyle tanışma olanağı sunmaktadır. Online topluluklar bireylere, zaman ve zeminden müstakil biçimde iletişim kurmaları için yeni bir boyut sunmaktadır. Tanığı olduğumuz toplumsal dö

1.1. Kavramsal Çerçeve

1.1.1. Sosyal Ağlar

1.1.1.1. Tanımı ve Kapsamı

Web tabanlı sosyal ağlar, katılımcıların ilişkiler kurabildiği ve diğer kullanıcılarla Web üzerinde kaynakları paylaşabildiği online topluluklardır. Online topluluk türü olarak sosyal ağlar, kullanıcılar arasındaki ilişkilerin geliştirildiği web siteleri olarak ifade edilen online toplulukların en saf biçimidir *(Buss ve Strauss, 2009, s.16). Online sosyal ağlar ya da sosyal ağ siteleri (İngilizce kısaltması SNS), 21. yüzyılın en çok dikkat çeken teknolojik fenomenlerinden birisidir. Değişik sosyal ağ siteleri günümüzde global olarak en çok ziyaret edilen Web siteleri arasındadır. Bu tarz siteler, yarı biçimlendirilmiş bir formda bireylerin kişisel bilgilerini yayımlamasına imkan vermektedir ve çeşitli türlerde ilişkileri olan diğer üyelere bağlantıları ifade etmektedir (Finin vd., 2005, s. 418-419). İnternet ortamında bulunan en ünlü sosyal ağları Facebook, Myspace, Bebo ve LinkedIn teşkil etmektedir.

Sosyal ağ siteleri, kullanıcıların birbirleriyle bağlantı ve iletişim kurmalarına imkan veren, kişisel içeriğin paylaşılması kadar kişisel bir ağ kurmalarını sağlayan online topluluklardır. Bu sitelerde üyeler kendi kişisel profillerini yaratırlar ve başkalarına sunarlar. Sosyal ağ siteleri, bir nevi arama ve iletişim aracı yeteneği sunmaktadır. Online platformlarda sosyal etkileşime yönelen bu hareket, topluluk için yeni bir temel yaratmaktadır. Buna “ağ bireyciliği” adı verilebilir. Buna (Enders vd., 2008, s.200).

1.1.1.2. Tarihsel Gelişimi

Sosyal ağ sitelerinin yeni olmadığına ilişkin çeşitli görüşler vardır. İnternetin ilk zamanlarında sosyal ağ sitesiyle kullanıcıların günümüzde yaptıklarını yapan birçok uygulamadan bahsetmek mümkündür. Örneğin, kişisel web sayfaları oluşturarak, sohbet odaları, internet forumları, elektronik tartışma grupları, web toplulukları ve bloglar gibi arayüzler kullanılarak başkalarıyla iletişim kurulabilmektedir. Günümüzün sosyal ağ siteleri 1990’lı yılların sonlarında ortaya çıkmaya başlamıştır. Dünyada çoğu insan 2002’de faaliyete geçen Friendster’ı ilk ciddi etki yaratan site olarak görmektedir. Friendster’den sonra birçok site faaliyete geçmiştir *(Ofcom, 2008: 10) Aşağıda 2002-2008 yılları arasında öne çıkan sosyal ağ sitelerinin tarihsel dizilimi gösterilmiştir:

2002..... Friendster, 2003.....LinkedIn, Myspace, Hi5, 2004.....Flickr, Piczo, Facebook (Sadece Harvard için), 2005.....Bebo, Facebook (Okul ağı olarak), 2006.....Facebook (Herkesine açık hale geldi), 2007.....Sagazone, 2008.....Twitter

1.1.1.3. İşlevleri

Geniş anlamda sosyal ağ siteleri, bireylere, 1) sınırlandırılmış bir sistem içinde genel ya da yarı genel profil oluşturmaya 2) bağlantıyı paylaşan diğer kullanıcıların listesindkilerle konuşmaya 3) onların bağlantı listelerine bakmaya, oradan çapraz geçişler yapmaya ve de sistem içindeki diğer bireylerin de bunları yapmasına imkan veren web tabanlı hizmetlerdir. Bu bağlantıların özelliği ve terminolojisi siteden siteye değişebilir. Terim olarak hem “sosyal ağ sitesi” hem de “sosyal ağ kurma siteleri” birbirleri yerine kullanılabilir. Sosyal ağ sitelerini benzer-siz kılan bireylerin yabancılarla tanışmasını olanaklı kılması değil, aksine sosyal ağlarında kullanıcıları görünür kılmayı sağlaması ve birbirlerine bağlanmaya olanak tanınmasıdır. Bu, başka türlü mümkün olmayacak bir şekilde bireyler arasında bağlantılarla sonuçlanabilmektedir. Fakat çoğunlukla amaç bu değildir. Geniş sosyal ağ hizmetlerinin birçoğunda katılımcıların ağ kurması ya da yeni insanlarla buluşmaya çalışması şart değildir. Bunun yerine katılımcılar öncelikli olarak kendi geniş sosyal ağlarının bir parçası olan insanlarla iletişim kurarlar *(Boyd ve Ellison, 2008, s.211).

1.1.2. Toplumsallaşma

Kavramsal anlamda bakıldığında, Kağıtçıbaşı'na göre sosyalleşme, insan yavrusunun toplumun bir üyesi haline gelmesidir, yani ailesinin, akraba ve komşuluk çevresinin, kent ve köylünün ve nihayet ulusunun bir parçası olduğunu öğrenmesidir. Büyümekte olan çocuk, etrafındakilerle etkileşim sonucu, onlarınkine benzer davranışlar geliştirecektir. Böylece tek tek kişiler yerine toplumun üyeleri olan, birbirlerinden farklılıkları olduğu gibi, birbirlerine büyük benzerlikler de gösteren toplumsal bireyler oluşacaktır. *(Kağıtçıbaşı, 2005)

İnsan, yaşamını devam ettirmek için birçok güdüyle doğar. Bu güdülerin doyurulmasının yolları, büyük çapta görenek, gelenekler, yasalar ve toplumsal standartlar tarafından tayin edilir. İşte bu aynı zamanda sosyalleşme sürecidir. Bu ölçüler değişse de güdülerin doyurulma yolları çoğunlukla bu değişen koşullara göre yön alır. Görenek, gelenek ve diğer toplumsal ürünlerde bireysel insan organizmalarının organik gereksinimlerinin baskısı altındaki uğraşlarının üzerinde bir üst yapı olarak varlığını bulur ki, bunların hepsi toplumsal kurallardır. Üstyapılar bir kez belirlendikten sonra toplumsal yapıya etki etmeye başlar. İnsan davranışları da ona göre şekillenir. Onun içindir ki bireysel farkların yanında hiçbir birey tamamıyla kendine özgü davranışlara sahip değildir. *(Şerif, 1985: 19-21)

Simmel, bireyi toplumun bir ürünü ve sosyal oluşum içinde bir bağıntı olarak görür.*(Coser, 1971: 183) ise de, temelde biyolojik ihtiyaç ile başlayan, sonra psikolojik karaktere bürünen güdüler daha sonra sosyal bir karakter kazanır. *(Nirun, 1973: 171) Bireysel kişinin sosyalizasyonunda hem doğa hem de yetiştirme yani eğitim katkıda bulunmaktadır. *(Fichter, 1993:21) Burada “çocuk doğumundan itibaren kültürleşme süresine tabi olur ve bu süreç onun ölümüne kadar devam

eder. Bu aynı zamanda bir kültürlenme ve kültürleşme süreci, bir eğitim sürecidir. *(Nirun, 1973: 168) Çocuk toplumsal değerleri veya kültürel öğeleri doğuştan kendisi ile birlikte getirmez. Bunlar çocuğun doğduğu toplumda ölçümlendirilmiştir. *(Şerif, 1985: 43) İşte bütün bu süreç bireyin biyolojik organizmadan sosyal organizmaya geçme sürecidir ki buna toplumsallaşma denir.

1.1.2.1. Toplumsallaşma ve Kitle İletişim Araçları

Dünyaya geldiği andan itibaren çevreyle iletişime giren birey, bilmeden çevresini etkilemeye, çevresine uyarlanmaya ya da çevresini kendi kurallarına uydurmayla çaba göstermektedir. Bireyleşme süreci içerisinde oluşturulan kişilik, iletişim alışkanlık ve çabalarıyla ortaya konulur. Bilinen duyulan yapılanlar iletişim tavrıyla belirlenir. Bireyler arası ilişkilerin aracında iletişimdir. Anlamak, öğrenmek, anlatmak, başkalarına ulaşmak için iletişim kullanılır. Bu yüzden “iletişimsizlik mümkün değildir” ifadesi iletişimin anayasası haline gelmiştir.

Kitle iletişim araçları, kitleleri eğlendirmek ve onların hoşça vakit geçirmelerini sağlamanın dışında çok daha farklı ve önemli görevler icra ederler. Öyle ki yaşanan teknolojik gelişmelerin kitle iletişim sektörüne de yansısıyla birlikte medya kaçınılmaz olarak toplumun pek çok ögesine nüfuz etmiştir. Medya toplumun yapısını, kurulu düzenini ve bireyler arasında cereyan eden toplumsal ilişkileri yeniden yaratma ve yeniden yorumlama gücüne ve yeteneğine sahiptir. Medyanın sahip olduğu stratejik nitelikler hiçbir hükümetin ve hiçbir ordunun gerçekleştiremeyeceği sosyal ve psikolojik temelli amaçları geliştirmek için birebir çözüm fırsatları sunmaktadır.

Toplumsallaşma, toplum içinde farklı kuşakların birbirleriyle olan iletişimini ve etkileşimini sağlamaktadır. Bu farklı kuşaklar, toplumsallaşma süreci içerisinde birbirlerinin yaşantılarını etkiler biçimdedir. Bu durumda toplumsallaşma; insanların yaşam süreçleri boyunca (doğumdan ölüme kadar) içinde buldukları ve hem bireysel, hem de toplumsal bir canlı olarak geliştikleri süreçtir. Toplumsallaşma, genel anlamda bir adaptasyon ve bir tamamlanma sürecidir. Bu sürece etki eden unsurlar ve ortamlar tarih boyunca çeşitli değişikliklere uğramış, içinde bulunduğumuz ve bilişim çağı diye adlandırdığımız bu çağda da sosyal paylaşım ağları ile daha da değişik bir boyuta taşınmıştır.

METODOLOJİ

Araştırmanın yöntemi, tarama modelidir. Niğde'deki bireylerin; yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni hali, mesleği ve gelir durumlarına göre online topluluklara katılım durumları incelenmiştir. Kişilerin, katıldıkları sosyal ağ sitelerine ilişkin güven durumları saptanmaya çalışılmıştır. Ayrıca araştırma konusu kapsamında, yerli ve yabancı literatür taranmıştır.

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni; Niğde’de geçici Ya da sürekli ikamet eden bireylerdir. Çalışma evreni ise, bu ilçede bulunan kişiler arasından tesadüfi küme örnekleme yoluyla seçilmiştir. Niğde İlinde toplam 519 kişiye anket formu ulaştırılmıştır. Anket formunda, işçilere 40 soru yöneltilmiş; 7. ve 8. soruların soru numaraları tekrar edildiğinden ankette 38. Soruda bitmiştir.

Uygulanan anket formlarından elde edilen materyal SPSS paket programında değerlendirilerek istatistiksel çözümlenmeler yapılmıştır. Bütün bu çalışmaların sonucundan aşağıdaki hipotezlerin test edilmesi amaçlanmıştır.

1.2.2. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın temel ve alt varsayımları şöyle belirtilebilir:

1.2.2.1. Temel Varsayım:

Yeni iletişim ortamları “sosyalleşme” sürecinde etkindir. Sosyal paylaşım sitelerine katılım ve bu sitelerin kullanma biçimlerinde sosyo-kültürel faktörlerin (farklı derecelerde) etkisi vardır. Bireylerin; yaş, cinsiyet, eğitim, hayatlarının büyük bölümünü geçirdikleri yer, ekonomik durumları, meslek ve medeni durum gibi gibi kişisel ve toplumsal özellikleri ile söz konusu sosyal ağların kullanımını arasındaki ilişki bağı vardır.

1.1.2.2. Alt Varsayımlar:

Sosyal ağ kullanıcılarının, sosyal paylaşım sitelerini kullanma amaçları zaman geçirme istekleridir.

Sanal ağlarda tanışıp konuşan bireyler, birbirleri ile gerçek hayatta bir sosyal ilişki bağı kurmamaktadırlar.

Sosyal ağlarda kurulan ilişkilerin samimiyetine güvenen sosyal ağ kullanıcılarının sayısı, güvenenlere oranla azdır.

Sosyal paylaşım sitelerinde bir profil sahibi olan kişilerin, bu hesabı açtıktan sonra sosyal çevreleri ile kurdukları ilişkilerinde bir azalma olmuştur.

Sosyal paylaşım sitelerinde tanışıp evlenmeyi onaylayan kişi sayısı azdır.

BULGULAR

Bu bölümde özellikle kişilerin eğitim durumları, yaşları, cinsiyetleri, yaşadıkları yer, medeni durumları, gibi demografik özellikleriyle sosyal medyaya katılım davranışları arasında nasıl bir ilişkinin var olduğu araştırılmıştır.

1.3.1. Demografik Profil: Bu alt bölümde araştırmaya iştirak eden kişilerin demografik özellikleri frekans ve yüzde tanımlayıcı istatistikleri kullanılarak incelenmiştir.

Araştırmaya katılan seçmenlerin cinsiyetlerine göre dağılımları Tablo 1’de özetlenmiştir. Tablodaki verilerden katılımcıların % 34’ünün kadın, % 66’sının erkek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamsal Yüzde
Geçerli	Erkek	341	65,7	66,2	66,2
	Kadın	174	33,5	33,8	100,0
	Toplam	515	99,2	100,0	
Kayıp	Sistem	4	,8		
Toplam		519	100,0		

Araştırmaya katılan bireylerin yaşlarına göre dağılımları Tablo 2’de özetlenmiştir. Tablodaki verilerden katılımcıların % 4’ünün 18 yaş altı, % 37’sinin 18-25 yaşında, % 28’inin 26-35 yaşında, % 18’inin 36-45 yaşında, % 13’ünün 45 yaş ve üzeri olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Yaşlarına Göre Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamsal Yüzde
Geçerli	18/den küçük	22	4,2	4,2	4,2
	18-25	193	37,2	37,2	41,4
	26-35	145	27,9	27,9	69,4
	36-45	91	17,5	17,5	86,9
	45 /üzeri	68	13,1	13,1	100,0
Toplam		519	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan bireylerin eğitim düzeyine göre dağılımları Tablo 3’de özetlenmiştir. Tablodaki verilerden katılımcıların % 24’ünün ortaokul, % 31’inin lise, % 42’sinin üniversite, % 1’inin ise yüksek lisans ya da daha yüksek bir eğitim görmüştür.

Tablo 3. Katılımcıların Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamsal Yüzde
Geçerli	ortaokul	124	23,9	24,1	24,1
	lise	163	31,4	31,7	55,8
	üniversite	220	42,4	42,8	98,6
	y.lisans/üstü	7	1,3	1,4	100,0
	Toplam	514	99,0	100,0	
Kayıp	Veri	5	1,0		
Toplam		519	100,0		

Araştırmaya katılan bireylerin medeni durumlarına göre dağılımları Tablo 4'te özetlenmiştir. Tablodaki verilerden katılımcıların, % 45'inin bekar, % 50'sinin evli, % 2'sinin boşanmış, % 1'inin eşinden ayrı yaşadığı, % 2'sinin ise dul olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Katılımcıların Medeni Durumlarına Göre Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamsal Yüzde
Geçerli	Bekar	234	45,1	45,1	45,1
	Evli	260	50,1	50,1	95,2
	Boşandım	12	2,3	2,3	97,5
	Eşten ayrı	2	,4	,4	97,9
	Dul	11	2,1	2,1	100,0
Toplam		519	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan bireylerin yaşadıkları yerleşim yerlerine göre dağılımları Tablo 5'te özetlenmiştir. Tablodaki verilerden katılımcıların, % 15'inin büyük şehirde, % 60'ının il merkezinde, % 15'inin ilçe, % 8'inin köy, % 1'inin ise diğer yerleşim yerlerinde yaşadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 5. Katılımcıların Yaşadıkları Yerleşim Yerine Göre Dağılımları

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Geçerli	Büyük şehir	78	15,0	15,1	15,1
	İl merkezi	314	60,5	60,7	75,8
	İlçe	77	14,8	14,9	90,7
	Köy	44	8,5	8,5	99,2
	Diğer	4	,8	,8	100,0
	Toplam	517	99,6	100,0	
Kayıp	Veri	2	,4		
Toplam		519	100,0		

1.3.2. Alt Varsayımlarla İlgili Çapraz Tablolar

Araştırmamızda yer alan alt varsayımlarla ilgili tablolara bu bölümde yer verilmektedir. Sosyal ağları kullanan katılımcılarımızın sırası ile; sosyal ağları hangi amaçla kullandıkları, sanal ağlarda tanışıp gerçek hayatta görüştükları kişilerin olup olmadığı, sosyal paylaşım sitelerinde geçirdikleri zamanın aileleri ile aralarında bir problem doğurup doğurmadığı, sanal ağlarda kurdukları ilişkilerin samimiyetine güvenip güvenmedikleri, sanal ortamlarda kurulan evliliklere onay verip vermedikleri, sanal ortamlarda karşılaştıkları sorunun ne olduğu ve sanal topluluklarda bir hesaplarının olmasının ardından sosyal çevreleri ile ilişkilerinde bir azalma yaşanıp yaşanmadığı ele alınmaktadır.

Sosyal ağların herhangi birini kullanan kişilerin, sosyal ağları hangi amaç için kullandıklarına göre dağılımı, Tablo 6'da sunulmuştur. Buna göre araştırmamız kapsamındaki sosyal ağ kullanıcıları; % 7'si yeni arkadaşlar bulmak, % 6'sı oyun oynamak, % 7'si online sohbet etmek, % 2'si markaları takip etmek, %18'i arkadaşlarını takip etmek, %32'si gündemi takip etmek, %7'si paylaşımlarda bulunmak, % 21'i vakit geçirmek amacı ile sosyal ağları kullandıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 6. Sosyal ağların herhangi birini kullanıyormusunuz * sosyal ağları hangi amaçla kullanıyorsunuz?

		sosyal ağları hangi amaçla kullanıyorsunuz										Total
		yeni arkadaşlar bulmak	oyun oynamak	online sohbet etmek	markaları takip etmek	arkadaşlarımı takip etmek	gündemi takip etmek	paylaşımlarda bulunmak	profil güncellemek	zaman geçirmek	sosyal ağ hesabım yok	
evet	23 6,6%	21 6,0%	25 7,2%	8 2,3%	62 17,8%	111 31,8%	24 6,9%	1 ,3%	73 20,9%	1 ,3%	349 100,0%	
hayır	0 100,0%	0 100,0%	1 96,2%	1 88,9%	5 92,5%	12 90,2%	0 100,0%	0 100,0%	5 93,6%	107 ,9%	131 72,7%	
	,0%	,0%	,8%	,8%	3,8%	9,2%	,0%	,0%	3,8%	81,7%	100,0%	
	,0%	,0%	3,8%	11,1%	7,5%	9,8%	,0%	,0%	6,4%	99,1%	27,3%	
Total	23 4,8%	21 4,4%	26 5,4%	9 1,9%	67 14,0%	123 25,6%	24 5,0%	1 ,2%	78 16,3%	108 22,5%	480 100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Chi- Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	
Pearson Chi-Square	364,209	9	,000	
Likelihood Ratio	385,223	9	,000	
Linear- by-Linear Association	169,996	1	,000	
N of Valid Cases	480			

a 3 cells (15,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,27.

Bu bulgulardan hareketle, sosyal medyanın, gündemi takip etmek isteyenlere yeni bir boyut kazandırdığı görülebilmektedir. Zira verilerden, Niğde'deki sosyal medya kullanıcılarının birçoğunun (%32) sosyal paylaşım sitelerini, gündemi takip etmek için kullandıkları anlaşılmaktadır. Öte yandan sosyal medyaya dönük tanımlardan biri olan "oyalanma aracıdır." tanımını Niğde örnekleminde de yerini bulmuştur. Zira sosyal medya, gündem takibinin ardından en çok (% 21) vakit geçirmek amaçlı kullanılmaktadır.

Çalışmada, sosyal ağların herhangi birini kullanan kişilerin, sosyal ağlarda tanışıp gerçek hayatta görüştüğü arkadaşlarının olup olmadığı da incelenmiş ve veriler Tablo 7'de sunulmuştur.

Buna göre, katılımcıların birçoğu (% 63) sosyal bir paylaşım sitesinde tanıştığı kişilerle gerçek hayatlarında görüşmemektedir.

Tablo 7. Sosyal ağların herhangi birini kullanıyormusunuz * sosyal ağlarda tanışıp gerçek hayatta görüştüğünüz arkadaşınız var mı?

	sosyal ağlarda tanışıp gerçek hayatta görüştüğünüz arkadaşınız var mı			Total
	evet	hayır	sosyal ağı yok	
evet	126	223	5	354
	35,6%	63,0%	1,4%	100,0%
	99,2%	90,3%	4,0%	70,8%
hayır	1	24	121	146
	,7%	16,4%	82,9%	100,0%
	,8%	9,7%	96,0%	29,2%
Total	127	247	126	500
	25,4%	49,4%	25,2%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	
Pearson Chi-Square	367,165	2	,000	
Likelihood Ratio	392,692	2	,000	
Linear-by-Linear Association	276,103	1	,000	
N of Valid Cases	500			

a 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 36,79.

Herhangi bir sosyal ağı kullandığını belirten kişilerin bu ağlarda kurulan ilişkilerin samimiyetine güvenip güvenmedikleri incelenmiş ve rakamsal analiz Tablo 8’de sunulmuştur.

Buna göre, çok büyük bir çoğunluğun (% 91) bu ortamlardaki ilişkilerin samimiyetine güvenmedikleri anlaşılmaktadır. İnternetin geçirgenlik özelliği; kendini istediği anda ve kolaylıkla değiştirebilen, farklı kılıfların ardına gizleyebilen ve bu yolla istediği her türlü sanal ortama katılabilen “virüs insanlar” yarattığı tartışılmaktadır. Bu durumun günümüz internet kullanıcılarını, güven problemi ile yüz yüze getirdiği belirtilmektedir. Verilerden de anlaşılan odur ki, Niğde’deki sosyal ağ kullanıcıları da, güven sorunsalı ile karşı karşıyadır.

Tablo 8. Sosyal ağların herhangi birini kullanıyor musunuz * sanal ortamlarda kurulan ilişkilerin samimiyetine güveniyor musunuz

	sanal ortamlarda kurulan ilişkilerin samimiyetine güveniyor musunuz		Total
	Evet	hayır	
evet	32 9,1%	318 90,9%	350 100,0%
hayır	3 2,0%	150 98,0%	153 100,0%
Total	35 7,0%	468 93,0%	503 100,0%
	91,4%	67,9%	69,6%
	8,6%	32,1%	30,4%
	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	8,482	1	,004		
Continuity Correction	7,409	1	,006		
Likelihood Ratio	10,460	1	,001		
Fisher's Exact Test				,002	,002
Linear-by-Linear Association	8,465	1	,004		
N of Valid Cases	503				

a Computed only for a 2x2 table

b 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 10,65.

Sosyal ağ kullanıcılarının sanal ortamlarda evlenmeye ilişkin yaklaşımlarını gösteren veriler, Tablo 9'da gösterilmiştir. Kullanıcıların çoğu (% 86'sı) bu ortamlardaki evlilikleri onaylamamaktadır. Buradan hareketle, evlilik kurumunun önemini koruduğu, yapılacak evlilikte yüzyüze iletişimin ve güvenin önemli olduğu sonucu çıkartılabilir.

Tablo 9. Sosyal ağların herhangi birini kullanıyor musunuz * sanal ortamlarda evlenmeyi onaylıyor musunuz

	sanal ortamlarda evlenmeyi onaylıyor musunuz		Total
	evet	hayır	
evet	50	301	351
	14,2%	85,8%	100,0%
	84,7%	67,5%	69,5%
hayır	9	145	154
	5,8%	94,2%	100,0%
	15,3%	32,5%	30,5%
Total	59	446	505
	11,7%	88,3%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)	
Pearson Chi-Square	8,624	1	,003			
Continuity Correction	7,757	1	,005			
Likelihood Ratio	9,819	1	,002			
Fisher's Exact Test				,002	,002	
Linear-by-Linear Association	8,607	1	,003			
N of Valid Cases	505					

a Computed only for a 2x2 table

b 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 17,69.

Sosyal ağ kullanıcılarının, sosyal paylaşım sitelerinde bir hesap oluşturduktan sonra sosyal çevreleri ile ilişkilerinde bir azalma olup olmadığına dair görüşleri irdelenmiş ve veri sonuçları Tablo 10'da gösterilmiştir.

Buna göre, sosyal ağların herhangi birinde hesabı olan kişilerin büyük bir çoğunluğu (% 80) sosyal çevreleri ile olan ilişkilerinde herhangi bir azalma olmadığını belirtmiştir. Buradan hareketle, sosyal paylaşım sitelerinin, kullanıcılarının hayatını ipotek etmediği söylenebilir.

Tablo 10. Sosyal ağların herhangi birini kullanıyor musunuz * sanal ağlarda bir hesap oluşturduktan sonra sosyal çevrenizle ilişkinizde bir azalma oldu mu?

	sanal ağlarda bir hesap oluşturduktan sonra sosyal çevrenizle ilişkinizde bir azalma oldu mu		Total
	evet	hayır	
evet	69 19,8%	280 80,2%	349 100,0%
hayır	81,2%	74,7%	75,9%
hayır	16 14,4%	95 85,6%	111 100,0%
Total	18,8%	25,3%	24,1%
	85 18,5%	375 81,5%	460 100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)	
Pearson Chi-Square	1,604	1	,205			
Continuity Correction	1,268	1	,260			
Likelihood Ratio	1,676	1	,196			
Fisher's Exact Test				,261	,129	
Linear-by-Linear Association	1,600	1	,206			
N of Valid Cases	460					

- a Computed only for a 2x2 table
- b 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 20,51.

SONUÇ

İletişim, insanların doğasında var olan ve yüzyıllardan beri değişmeyen ihtiyaçlarındandır. Yaşamak, iletişim etkilerini sürdürebilmekle eşdeğerdir.

İletişimin varyasyonlarından olan medya ise, geniş anlamda ikiden fazla insanın arasında iletişimi sağlayan bütün araçlara verilen isimdir. Kitle iletişim araçları, kitleleri eğlendirmek ve onların hoşça vakit geçirmelerini sağlamanın dışında çok daha farklı ve önemli görevler icra etmektedirler. Öyle ki yaşanan teknolojik gelişmelerin kitle iletişim sektörüne de yansısıyla birlikte, medya kaçınılmaz olarak toplumun pek çok ögesine nüfuz etmiştir.

Toplumun yapısını, kurulu düzenini ve bireyler arasında cereyan eden toplumsal ilişkileri yeniden yaratma ve yeniden yorumlama gücüne ve yeteneğine sahip olan medya ise hızla dönüşmektedir. Büyük teknolojik yeniliklere ve teknolojik formasyonun yaygınlığına tanık olan medya; iletişim olanakları, yaratımın, paylaşımın ve tartışmanın esas olduğu bir medya sunmaktadır. Kitleleri ve insanları bir araya getirmesi bakımından önem taşıyan bu sanal ortam, sosyal medya olarak adlandırılmaktadır.

Son trend, özellikle de MySpace, Facebook, Twitter vb. gibi, sosyal ağ siteleridir. Sosyal ağ siteleri çok büyük bir iletişim ortamıdır. Bu sanal mecralar, günlük yaşamda kolay iletişim kuramayan bireylere, iletişim ve birçok kişiyle tanışma olanağı sunmaktadır. Sosyal paylaşım ağları günümüz yaşam tarzının bir parçası olmayı başarmakta ve gittikçe önem kazanan bir görüntü sergilemektedir. Bireylerin sosyal paylaşım ağlarının sunduğu olanaklardan yararlanmak için eğilim göstermesi, sanal ortamların, yeni toplumsallaşma mekanları olarak tanımlanmasına yol açmaktadır. Zamansal ve mekansal anlamda birçok zorluğu ortadan kaldıran sosyal paylaşım ağları, sosyalleşmenin tanımında yer alan, sürece bağlı bir kültürleşme olduğu önermesinden yola çıkılarak düşünüldüğünde, sosyalleşmenin önemli bir tamamlayıcı unsuru olarak ön plana çıkmaktadır. Sosyal bağlamlarda yer alan kişilerin sosyal paylaşım ağlarında da yer alması, kişileri bir sosyal ağın parçası haline getirmektedir. Bu sosyal ağın online ortamlardaki çevrimiçi paylaşımı da sosyalleşmeyi beraberinde getirecektir. Sosyalleşmenin doğumdan, başlayan bir süreç olduğu tanımından yola çıkarsak online topluluklar, bu süreç içerisinde şu anda sosyalleşmenin tipik bir biçimi değildir, ancak bu doğal süreci çeşitlendiren ve sosyalleşme demetine yeni bir dal kazandıran yan ögesidir.

Her ne kadar geleneksel ortamdaki gibi olmasa da sosyal ağ siteleri farklı bir paylaşım ortamı ve aslında canlı iletişim kanalıdır. Bu bağlamda sosyal medya ve çeşitleri, toplumsal açıdan ele alınması gereken bir doğaya sahip olduğunu vur-

gular bir nitelik sergilemektedir. İşte “Yeni Sosyalleşme Sürecinde Online Topluluklar: Niğde Örneği” isimli bu çalışmanın, sözkonusu yeni iletişim ortamlarının iletişim üzerindeki hakimiyetini ilan etmeye başladığı bugünlerde sosyal medyanın toplumsallaşma sürecine etkisine çok dikkat çekmesi bakımından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Niğde’deki online topluluklara katılım konusu ile ilgili bu çalışmada elde edilen sonuçlar kısaca ele alınacak ve değerlendirilecek olursa şunlar söylenebilir:

Araştırma, tesadüfi örnekleme ile Niğde ilindeki merkez mahallelerden seçilen 519 örnekleme, anket tekniği uygulanarak gerçekleştirilmiştir.

Araştırmaya katılan bireylerin çoğunlukla (% 37’sinin) 18-25 yaş aralığında yer aldığı saptanmıştır. Verilerden, katılımcıların % 66’sının erkek olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların çoğu (% 42.8) üniversite mezunudur. Medeni durum bağlamında ele alındığında ise, birçoğunun (% 50) evli olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin yaşadıkları yerleşim yerlerine göre dağılımları incelenmiştir. Bu bağlamda; % 60’ının hayatlarının büyük bölümünü geçirdikleri yerin, il merkezi olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmamız kapsamındaki alt varsayımlara ilişkin elde edilen veriler ise şöyle özetlenebilir:

Sosyal ağların herhangi birini kullanan kişilerin çoğunluğu (% 32) sosyal ağları gündemi takip etmek amacı için kullanmaktadır. Katılımcıların birçoğu (% 63) sosyal bir paylaşım sitesinde tanıştığı kişilerle gerçek hayatlarında görüşmemektedir. Verilerden, katılımcıların çok büyük bir çoğunluğun (% 91) sanal ortamlardaki ilişkilerin samimiyetine güvenmedikleri anlaşılmaktadır. Katılımcıların çoğu (% 86’sı) sanal ortamlardaki evlilikleri onaylamamaktadır. Sosyal ağların herhangi birinde hesabı olan kişilerin büyük bir çoğunluğu (% 80), bu ağlarda bir hesap sahibi olduktan sonra sosyal çevreleri ile olan ilişkilerinde herhangi bir azalma olmadığını belirtmiştir.

KAYNAKÇA

Boyd, D., Ellison N. (2007). Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship, *Journal of Computer-Mediated Communication*, Vol. 13, No. 1.

Buss, A. ve Strauss, N. (2009). *Online Communities Handbook: Building Your Business and Brand On The Web*, New Riders Press, USA.

Coser, L. A. (1971). *Master of Sociological Thought*. New York: Harcourt Brace Jovanovich Inc.

Enders, A., Hungenberg, H., Denker H-P. ve Mauch S. (2008). The long tail of social networking. Revenue models of social networking sites, *European Management Journal*, 26, 199– 211.

Fichter, J. (1993). Sosyoloji Nedir?. Çev. Nilgün Çelebi. Konya: Toplum Kitabevi.

Finin, T., Ding L., (2005). Social Networking on the Semantic Web, *The Learning Organization*, Vol. 12, No. 5.

Friedman, T. (2006). Dünya Düzdür, İstanbul: Boyner Yayınları

Gottdiener, M. (2005). Postmodern Göstergeler, Ankara: İmge Kitabevi

Kağıtçıbaşı, Ç., (2005). *Yeni İnsan ve İnsanlar*, İstanbul: Sistem Yayınları.

Nirun, N. (1973). *Eğitimin Sosyal Temelleri ve Eğitimde Verimlilik Meselesi*, Ankara:A.Ü. Basımevi.

Ofcom Office of Communications (2008). *Social Networking A quantitative and qualitative research report into attitudes, behaviours and use*, *Research Document*, Publication date: 2 April 2008, 169.

Şerif, M. (1985). *Sosyal Kuralların Psikolojisi*, İstanbul: Alan Yayıncılık

Zeka, N. (1990) *Postmodernizm*, İstanbul: Kıyı Yayınları

Makalenin Dergiye Ulaşma Tarihi: 16.08.2014
Yayın Kabul Tarihi: 27.11.2014

Çok Alanlı Sanat Eğitimi Yönteminin Öğrencilerin İşlenen Derslere Yönelik Bilgilerini Uygulamaya Geçirmelerine Katkısı

Contribution to the Review of the Multi-Disciplinary Arts Education Methods Courses Committed Information for Students

Doç. Dr. Ali Osman ALAKUŞ *
Yrd. Doç. Dr. Derya ŞAHİN **

Özet:

Bu araştırmanın amacı; Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi 12. sınıf Sanat Eserlerini İnceleme dersinde Sanat Eleştirisi konularının, dersin öğretim programında yer alan "Sanat Eseri ve Analizi" ünitesi aracılığıyla Çok Alanlı Sanat Eğitimi Yöntemine (ÇASEY) göre uygulamasının öğretime ve öğrenciye olan katkısını ortaya çıkarmaktır. Araştırmada, Diyarbakır Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi 12. sınıf Sanat Eserlerini İnceleme dersine ilişkin Sanat Eleştirisi konuları, iki farklı yöntem kullanılarak öğretilmiştir.

Seçkisiz örnekleme yoluyla seçilen gruplardan birisi deney, diğeri ise kontrol grubu olarak atanmıştır. Deney grubunda Çok Alanlı Sanat Eğitimi Yöntemi, kontrol grubunda ise geleneksel öğretim yöntemi uygulanarak, öğrencilerin başarıları ve tutumları kullanılan yöntemler açısından incelenmiştir.

ÇASEY ile uygulama yapılan 12. sınıf öğrencilerinin Sanat Eserlerini İnceleme dersine karşı ilgi ve motivasyonlarının arttığı, estetik ve eleştirel yargı düzeylerine ait olumlu gelişme gösterdikleri, kendi yaratıcılıklarına karşı güvenlerinin geliştiğini, kendilerini ve sanatsal çalışmalarını daha iyi ifade ettikleri görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Çok Alanlı Sanat Eğitimi Yöntemi, Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi, Sanat eseri inceleme.

* Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Diyarbakır, aolakus@gmail.com

** Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Diyarbakır, derya2181@gmail.com

Abstract

The main goal of this investigation, Anatolian Fine Arts High School 12th Art classes at the Art Criticism of the review course topics, course curriculum in the “Art Works and Analysis” units through the Multi-Disciplinary Art Education Method (MDAEM) application according to faculty and students as to reveal the contribution. In the research, Diyarbakır Anadolu Fine Arts High School 12th Lessons on the Art Review Art Critic class issues, is taught by using two different methods.

Selected by randomly sampling one of the experimental groups, and the other is assigned as the control group. Experimental group of MDAEM, in the control group by applying the traditional teaching method, students’ achievement and attitudes were examined in terms of the method used.

MDAEM application with the 12th Art classes for students to review course of the increased interest and motivation, aesthetic and critical judgments of the level of their positive development, its own creativity to develop confidence that they work better and artistic expression that was seen

Key words: Multi-Disciplinary Art Education Method, Anatolian Fine Arts High School, review work of art

GİRİŞ

Tarihimize baktığımızda sanatın, başlangıcından beri insanlığın bir parçası olduğunu görürüz. Avcıların avlarını ilk kez mağara duvarlarında resmetmelerinden bu yana sanat, insan yaşantısının anlatılmasını ve kökleştirilmesini sağlamıştır. İnsanlar her zaman bazı şeyleri anlamaya ve anlamlandırmaya ihtiyaç duymuşlar; bu yolla ruh ile bedeni, zekâyla duyguyu, zamanla mekân ve yaşantılardaki olayları birbiriyle ilişkilendirebilmişlerdir. Bu bağlantıları ve anlamlandıramadıkları başka şeyleri ifade edebilmek için de sanatı keşfetmişler, yaratmışlardır. Nasıl ki, hava olmadan nefes almak düşünülemezse, sanatsız bir toplum da düşünülemez (Özsoy, 2003: 18–19). Tıpkı Atatürk’ün ifade ettiği gibi: “Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş demektir”. Sanat toplumları hayata bağlayan can damarıdır.

Sanatın kuşakları birbirine bağlama rolü de mevcuttur. Sanat yoluyla yeni kuşaklar birçok açıdan bilgilendirilip, eğitilerek, geçmişle aralarındaki bağ koparılmayıp, bir sonraki kuşaklara da bunların aktarılması sağlanır. Bunun yanında sanat yoluyla kendi kültürünü ve diğer kültürleri tanıyan, hayatı objektif bakış açısıyla değerlendirebilen, eleştiriye açık, sağlam karakterli bireyler yetiştirmek mümkündür.

Kazancının belirttiği gibi, okullarda eğitim başkalarının varlığı yargı ve verdiği hükmü olduğu gibi kabul etmeyi değil, sağlam bir düşünce süzgecinden geçirerek yargılama ve sağlıklı bir senteze ulaşma becerisi kazandırılmalıdır. Okul sırala-

rında kendi kendine düşünmeye, tek başına karar vermeye ve bir hükme varmaya alıştırılmamış bir yetişkinden bu sorumlulukları ileri yaşlarda tam olarak yerine getirmesi beklenemez. Onun için düşünme öğretimi daha okul sıralarında başlatılmalıdır. Özgürlükçü bir toplumun geleceği ancak özgürce düşünebilen, özgürce eleştirebilen ve özgürce karar verenlerin çabalarıyla güvence altına alınabilir. Özgürlüğün temelinde her türlü etki, baskı ve propagandanın uzak, bireyin kendisi istediğinde yüksek sesle düşünebilme hakkını kullanması vardır. Bu hakkın kullanılması ise eleştirel biçimde düşünme ile gerçekleşebilir (Aktaran: Demir, 2002: 5).

Eleştirel düşünceyi geliştirmenin bir yolu da sanat eserlerini incelemekten geçer. Rudolf Arnheim, çocukların bir nesne ya da durumla ilgili özelliklerin ilişkilerini anlayarak “bir iç görü” kazanacaklarına inanmıştır. Bu, çocukların bir figürü, fondan ayırt edebilmesidir. Bu süreç önce çocuklarca elemanların tanınmasını, daha sonra bunların farklılıklarını ayırt etmesini ve son olarak da bir bütün haline getirmek için aralarında ilişkiler kurmasını gerektirir. Çocukların bu yeteneklerini geliştirmelerinin bir yolu da sanat yapıtları üzerinde tartışmaktır (Kırıçoğlu, Stokrocki, 1997a: 3,8). Bu olumlu davranış değişimlerinin hayata geçirilmesinde okullardaki sanat eğitimi süreci büyük öneme sahiptir.

Bu anlamda okullarda sanat eğitimi sürecinde, teorik bilgi kapsamında sanat tarihi, estetik, sanat eleştirisi ve uygulamalı çalışmaları beraber, dengeli olarak kullanabilmek amaçlanmalıdır. Bu amaç doğrultusunda sanat eğitiminde; Çok Alanlı Sanat Eğitimi Yöntemi (ÇASEY) uygulanabilir.

ÇASEY, Amerika Birleşik Devletleri'nin resmi okullarının öğretim programında, sanata gereken önemin verilmediğini tespit eden ve genel eğitim anlayışı içinde sanatın okullarda merkezi bir konuma getirilmesini amaçlayan Getty Güzel Sanatlar Eğitim Merkezi, içeriğini sanatsal uygulamalar, sanat eleştirisi, sanat tarihi ve estetiğin oluşturduğu dört disiplin alanının uyumlu birlikteliğini öngören bir görsel sanatlar eğitimi yaklaşımıdır. (Özsoy, 2003: 167-168). ÇASEY öğrencilere sanatın sadece uygulama alanını değil, daha birçok alanda deneyim kazandırmayı amaçlamaktadır. Bunlar arasında; eleştirel düşünce becerisi geliştirme, sanatsal deneyimlerini anlama becerileri kazandırma, estetik beğenin gelişmesi sayılabilir.

ÇASEY, öğrencilerin kendi düşüncelerini ve duygularını farklı yollarla dışa vurabilecekleri bir eğitim sistemidir. Gökay (2005: 76)'a göre; öğrenciler kendi dünyalarında olup bitenleri kimi zaman konuşarak kimi zaman da yazarak ifade etmeye çalışmaktadırlar. ÇASEY sayesinde bu duygularını farklı yollarla anlatabileceklerini öğrenmektedirler. Böylece öğrenciler kendi yaratıcı zekâlarına güvenmeyi öğrenirken, bazı duyguların ve problemlerin ifade edilmesinde farklı yöntemlerin olabileceğini görmektedirler. Bu, öğrencilerin birden fazla cevabın olduğu karar ortamlarına okul seviyesinde alışmasını sağlarken, gerektiğinde karar vermekten kokmayan ve kendilerine güven duyan bir davranış geliştirmelerini sağlamaktadır.

Bunun yanı sıra bu yöntemle öğrenciler dünya hakkında eğitilerek, yaşadığımız dünyada birçok farklı toplumun olduğunu, toplumların geçmişlerini ve bu-

günkü durumlarını, kültürlerini, yaşam tarzlarını da öğrenmiş olacaklardır. Ayrıca bu anlayış çerçevesinde, sınıfta, galerilerde veya müzelerde farklı sanat eserlerini inceleyerek sanatın bildiklerinden daha karmaşık bir yapıya sahip olabileceğini öğrenmekte, farklı kültürleri, farklı sanatçıları daha kolay anlamakta ve değerlendirebilmektedirler. İşte bu yaklaşımla bireyin yaratıcılığının gelişmesinin yanında iletişim kurmaları, hayal etmeleri, toplumsal anlayışları, karar vermeleri de gelişmektedir.

Araştırmanın yapıldığı Güzel Sanatlar ve Spor Liseleri, Anadolu lisesi statüsünde olup güzel sanatlar ve spor eğitimi alanında yatılı, gündüzlü ve karma olarak ilköğretim üzerine 4 yıl eğitim ve öğretim yapılan okullardır.

Güzel Sanatlar Liseleri yönetmeliğinde bu okulların amaçları arasında: İlgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda güzel sanatlar ve spor eğitimi ile ilgili temel bilgi ve beceriler kazanmalarına yönelik eğitim-öğretim görmelerini ve alanlarında başarılı bireyler olarak yetişmelerini, güzel sanatlar ve sporla ilgili yükseköğretim programlarına hazırlanmalarını, Türk sanat, kültür ve sporuna katkıda bulunan ve başarıyla temsil eden bireyler olarak yetişmelerini, Alanlarıyla ilgili araştırma yaparak yorum ve uygulama yetkinliğine ulaşabilmelerini sağlamak yer almaktadır (http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/36/01/868119/icerikler/guzel-sanatlar-ve-spor-lisesi-yonetmeli_629814.html).

Amaç

Güzel Sanatlar ve Spor Liseleri'nde Sanat Eserlerini İnceleme dersinin Çok Alanlı Sanat Eğitimi Yöntemine göre işlenmesinin, öğrencilerin İşlenen derslere yönelik bilgilerini uygulamaya geçirmelerindeki başarılarına katkısını belirlemektedir.

Yöntem

Araştırma; 2008-2009 öğretim yılında Diyarbakır merkezde bulunan Güzel Sanatlar ve Spor Lisesi 12. sınıf öğrencilerinden iki grup olmak üzere toplam yirmi denek öğrenci üzerinde uygulanmıştır. Yirmi kişiden oluşan sınıf mevcudundan iki grup oluşturulmuştur. Bu iki gruba, Sanat Eserlerini İnceleme dersine ilişkin "Sanat Eseri ve Analizi" (Sanat Eleştirisi) ünitesi iki farklı yöntem kullanılarak öğretilmiştir. Gruplardan birine; sanat eserlerini inceleme dersi "sanat eleştirisi" konuları ÇASEY'e göre uygulanırken, diğer gruba aynı üniteye ilişkin geleneksel öğretim etkinliklerine yer verilmiştir. Böylece öğrencilerin başarıları ve öğrendiklerini uygulamaya geçirebilme becerileri kullanılan yöntemler açısından incelenmiştir. Yöntemlerin etkisini belirlemek amacıyla desen olarak, deneysel modeller içerisinde yer alan, çok denekli-tek faktörlü "ön test-son test kontrol gruplu desen modeli" kullanılmıştır.

Kontrollü öntest ve sontest modelde araştırma, belirli amaçlar için daha önce

şekillenmiş olan gruplar üzerinde yapılmaktadır. Bu modelde, daha önce oluşturulmuş gruplar aynen alınır; ancak rastlantısal olarak bu gruplardan biri deney, öteki kontrol grubu olarak atanır. Daha sonra gruplarda deney başlamadan önce ve deney bittikten sonra ölçümler yapılır (Kaptan, 1998: 85).

Sanat eleştirisi öğretiminin gerçekleştirileceği en uygun ders olarak Sanat Eserlerini İnceleme dersi görülmüş, öğretim programında ilk ünite olan ‘Sanat Eseri ve Analizi’ ünitesi seçilerek deney grubuyla altı hafta (6*80dk.) süresince işlenmiştir. Böylece ÇASEY’in içeriğinde yer alan sanat eleştirisi alanı, kapsamdaki diğer alanlar olan sanat tarihi, estetik ve uygulamalı çalışmalarla birlikte yürütülmüş, sonuçlar değerlendirilmiştir.

Veri Toplanması ve Analizi

Araştırmada elde edilen veriler nitel araştırma yöntemleri olan; gözlem, görüşme ve doküman incelemesi yoluyla değerlendirilmiştir.

Gözlem, herhangi bir ortamda ya da kurumda oluşan davranışı ayrıntılı olarak tanımlamak amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Nitel araştırmalarda gözlem, sayısal veri üretmekten çok, araştırmaya konu olan olay, olgu ve duruma ilişkin derinlemesine ve ayrıntılı açıklamalar ve tanımlamalar yapmaya yönelmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 169–170).

Ders süreci içindeki etkinlikler kapsamında deney grubu öğrencilerine geliştirilen , “Ölçütlere Dayalı Değerlendirme Formu” uygulanmıştır. Bu form ile deney grubu öğrencilerinin sanatsal öğrenme alanları ve aynı zamanda sanat eleştirel alanlar olan; Algılama, Değer Bıçme, Sanatçı Hakkında Bilgi, Üretim, Eleştirel Yargı üzerine beş soru sorulmuş böylece öğrencilerin öğrenme alanları ve eleştirel yargı düzeyleri ölçümlenmeye çalışılmıştır. Kullanılan Ölçütlere Dayalı Değerlendirme Formunda toplam beş adet eser örneği gösterilmiştir. Bunların sonucunda ise öğrencilerin yanıtladığı formlardan elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Öğrencilerin yanıtladığı formların özellikleri, formla ilgili olarak gösterilen eserler, seçilen üç öğrencinin forma verdikleri yanıtlar ve bulguların yorumlanması sırasıyla aşağıda yer almaktadır.

Ölçütlere Dayalı Değerlendirme Formunun Özellikleri

Formda yer alan beş değerlendirme soru türü ya da sanatsal öğrenme alanları şunlardır; algılama, değer bıçme, bilgi edinme, ürün ve eleştirel yargılamadır

Algısal sorular; öğrencinin sanat elemanlarını ve ilkelerini görsel olarak ayırt etme yeteneğini, *Değer soruları;* öğrencinin sanat biçimlerine karşı tutumunu ve

yeni sanat formlarına hazır olup olmama durumunu, *Bilgi soruları* ise; öğrencinin sanat kavramları ya da sanat tarihi gerçeklerini ne kadar algıladığını saptamayı amaçlamaktadır.

Üretim alanı; öğrencilerin sanatsal becerileri, problem çözme yaklaşımları ve anlamlı ifadeler için tasarı yetenekleri konusundaki bilgi ve araştırmalarını geliştirmelerine yardımcı olunması açısından önem taşırken, *Eleştirel Yargı Soruları* ise; öğrencinin geçerli nedenlere dayanarak bir sanat yapıtını değerlendirme yeteneğini saptamaktadır (Kırıçoğlu-Stokrocki,1997b: 3.51).

Ölçütlere Dayalı Değerlendirme Formu İçin Öğrencilere Gösterilen Eserler

I. Algılama ve Cevaplama

Örnek:1 Picasso

II. Değer

Örnek:2 Abidin Dino

III. Sanatçı Hakkında Bilgi

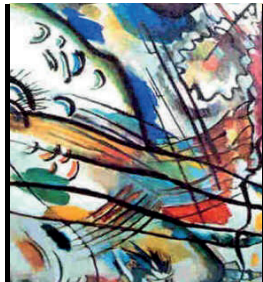
Örnek:3 H. Avni Lifij

IV. Üretim

Örnek:4 Rembrandt

V. Eleştirel Yargı

Örnek:5 Kandinsky

ÖLÇÜTLERE DAYALI DEĞERLENDİRME FORMU

Adı Soyadı:

I. Algılama ve Cevaplama(Örnek 1)

Bu eserde gözlemlediğiniz sanatsal düzenleme öğeleri nasıldır?(Her bir numara sadece birini işaretleyiniz.)

1-() Aynı şekillerin tekrarı	() Farklı birçok şekil
2-() Dalgalı çizgiler	() Düz çizgiler
3-() Parlak renkler	() Mat renkler
4-() Fazla boş alan	() Doldurulmuş alan
5-() Simetrik denge	() Asimetrik denge

II. Değer

Bu sanat eseriyle ilgili olarak görüşünüzü belirtiniz;

- 1-() Çok beğendim,
- 2-() Beğendim diyebilirim
- 3-() Kararsız kaldım
- 4-() Hiç beğenmedim

III. Sanatçı Hakkında Bilgi

Bu eseri yapan sanatçı aşağıdakilerden hangisidir?

- 1-() Hasan Pekmezci
- 2-() P.Picasso
- 3-() Hüseyin Avni Lifij
- 4-() Nuri İyem

IV. Üretim

Bu eser sizce hangi teknikle yapılmış olabilir?

- 1-() Baskı
- 2-() Yağlı boya
- 3-() Akrilik
- 4-() Kolaj
- 5-() Sulu boya
- 6-() Karışık Teknik
- 7-() Hepsi

8-()Hiçbiri

9-()Bilmiyorum

-V.Eleştirel Yargı

Bu eser sizce neden ünlü bir sanat eseridir?

1-()Soyut bir anlayışla yapıldığı için

2-()Belirli bir konusu olmadığı için

3-()Sanatçı sanat elemanlarını sanat ilkeleri doğrultusunda çok güzel kullandığı için

4-()İlginç olduğu için

5-()Bir sanatçı tarafından yapıldığı için

6-()Güzel görüldüğü için

7-()Hepsi

8-()Hiçbiri

9-()Diğer[kendi fikrinizi belirtiniz]

Öğrencilerin İşlenen Derslere Yönelik Bilgilerini Uygulamaya Geçirmelerine İlişkin Bulgular ve Yorum

I.Algılama ve Cevaplama

Bu bölümde öğrencilere Picasso'nun "Avignonlu Kadınlar" isimli eseri (örnek1) gösterilmiştir. Bu eser üzerindeki sanatsal öğe ve ilkeleri ayırtılabilmeye yönelik beş soru sorulmuştur. Her soru için iki seçenek belirlenmiş ve öğrencilerden gösterilen esere göre doğru seçeneği işaretlemeleri istenmiştir.

I. Öğrenci : Sanatın elemanlarını ve ilkelerini görsel olarak ayırtıyabilmiştir. Gösterilen eserdeki ayrıntıları yakalayabilmiş ve bunu doğru bir şekilde ifade edebilmiştir.

Öğrenci, 1.şıkta 'aynı şekillerin tekrarı' cevabı ile gördüğünü doğru aktarabilmiştir. 2. şıkta düz çizgilerin dalgalı çizgilere oranla daha fazla olduğunu belirterek başarılı bir çözümlemeye gidebilmiştir. 3. şıkta resimde 'parlak renklerin' egemen olduğunu belirtmiş ve doğru bir saptamada bulunmuştur. 4. şıkta 'doldurulmuş alan' cevabı, 5. şıkta ise resmin simetrik bir dengesi olduğu cevaplarıyla doğru saptamalara ulaştığını ve eseri yeterli düzeyde çözümleyebildiği söylenebilir.

II.Öğrenci: Çizgi, şekil, renk gibi sanatın elemanlarını ve denge, tekrar, birlik gibi sanatın düzenleme ilkelerini genel olarak algılayabilmiş, bunları eser üzerinde tespit edebilmiştir.

Öğrenci 1.şıkta ‘aynı şekillerin tekrarı’ yanıtı ile doğru bir betimleme yapmıştır. 2. şıkta ‘düz çizgiler’ yanıtı, 3. şıkta ise resimde parlak renklerin egemen olduğunu belirterek doğru aktarımlarda bulunmuştur. 4.şıkta ‘doldurulmuş alan’ yanıtını ve 5.şıkta ise ‘simetrik denge’ yanıtını vererek doğru çözümlenmeye ulaşabilmiştir.

III.Öğrenci: Öğrencinin sanatsal düzenleme öge ve ilkelerini genel olarak algılayabildiği söylenebilir.

1.şıkta eserde ‘farklı birçok şekil’ olduğunu belirterek yanlış bir betimleme yapmıştır. 2. şıkta ‘düz çizgilerin’ dalgalı çizgilere oranla yoğunlukta kullanıldığını, 4. şıkta ‘doldurulmuş alanın’ olduğunu ve 5. şıkta ise ‘simetrik dengenin’ hakim olduğunu belirterek doğru bir çözümlenme yaptığı görülmektedir.

Yanıtlar incelendiğinde, III. Öğrenci dışındaki öğrencilerin gösterilen eseri doğru bir şekilde betimledikleri görülmüştür. Bunun dışında her üç öğrencinin de resimdeki çizgi, renk, mekân, denge gibi sanatsal düzenleme ilke ve elemanlarını doğru tespit ettiğini ve eseri doğru çözümlenebildiğini söyleyebiliriz. Bu sonuca bakarak öğrencilerin sanat eserlerine karşı algı ve tepkilerinin olumlu bir düzeye eriştiği görülmektedir.

II.Bölüm: Değer

Bu bölümde Abidin Dino’ya ait ‘Mutluluğun Resmi’ isimli eser (örnek 2) öğrencilere gösterilmiş, öğrencilerin gösterilen sanat eserine karşı tutumunu belirleyebilmek amacıyla bu eserle ilgili olarak en güçlü görüşleri sorulmuştur.

I.Öğrenci: Gösterilen sanat eserine karşı ‘beğendim diyebilirim’ yanıtını vermiştir. Bu da öğrencinin yeni eserleri kabul edebilme, onları koruma ve takdir edebilme yetisine sahip olduğunu göstermektedir.

II.Öğrenci: Sanat eserine karşı bilinçli bir hükümde bulunabilmiştir. Öğrencinin sanat eserlerini takdir edebilme ve iyi bir sanat tüketicisi olabilmeye yönelik özellikler gösterebileceği söylenebilir.

III.Öğrenci: ‘eseri çok beğendim’ yanıtını vererek sanat eserlerini takdir ve kabul etmeye yönelik özellikler sergilediği söylenebilir.

Cevaplara bakıldığında her üç öğrencinin de eseri beğendikleri ve bunu açıkça ifade edebildikleri görülmektedir. Bu anlamda öğrencilerin belirli düzeyde sanat eleştirisi bağlamında estetik yargı deneyimi kazanmış oldukları söylenebilir.

III.Bölüm: Sanatçı Hakkında Bilgi

Bu bölümde öğrencilere Hüseyin Avni Lifij’in “Alegori” isimli eseri (örnek 3) gösterilmiş ve eseri yapan sanatçının kim olduğu sorulmuştur.

I.Öğrenci, II.Öğrenci ve III.Öğrenci eserin sanatçısını doğru cevaplamışlardır.

Buna göre her üç öğrenci de eseri Hüseyin Avni Lifij’e ait olduğunu bilmıştır..

IV.Bölüm: Üretim

Bu bölümde Rembrant'ın 'Meleklerle Birlikte Kutsal Aile' isimli eseri (örnek 4) gösterilmiş ve bu eserin hangi teknik ile yapıldığı sorularak öğrencilerin eserin tekniğini tanıma derecesi ölçümlenmeye çalışılmıştır.

I.Öğrenci, II.Öğrenci ve III.Öğrenci, seçenekler arasında yer alan 'yağlı boya' sıklığını işaretleyerek doru saptamada bulunmuşlardır.

Sonuca bakıldığında her üç öğrencinin de doğru cevap olan 'yağlı boya' tekniğini belirttikleri görülmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin eseri iyi gözlemleyerek, doğru betimlemeye vardıklarını söyleyebiliriz.

V.Bölüm: Eleştirel Yargı

Bu bölümde Kandinsky'in 'Kompozisyon' isimli eseri (örnek 5) gösterilmiş ve bu eserin neden ünlü bir sanat eseri olduğu sorulmuştur.

I.Öğrenci, bu eser sizce neden ünlü bir sanat eseridir sorusuna, öğrenci; sanatçı sanat elemanlarını sanat ilkeleri doğrultusunda çok güzel kullandığı için şeklinde yanıtlarken, eserin kompozisyonunun önemli olduğuna dikkat çekerek, şıklar arasından uygun olanı işaretlemiştir.

II.Öğrenci ve III.Öğrenci: aynı cevabı vererek,eseri ünlü yapan özelliğini, kompozisyonun bütünündeki ilke ve elemanların uyumuna bağlamaktadır.

SONUÇ

Sonuç olarak, öğrencilerin verdiği yanıtlar değerlendirildiğinde; öğrencilerin sanatsal düzenleme öge ve ilkelerini genel olarak algılayabildikleri, gösterilen eseri doğru bir şekilde betimleyebildikleri, sanat eserine karşı algı ve tepkilerinin olumlu bir düzeye eriştiği görülmüştür. Bunun yanında öğrencilerin belirli düzeyde estetik yargı deneyimi kazanmış olduklarını, sanat eserine karşı daha dikkatli bir gözlem gücü geliştirmiş olduklarını ve esere eleştirel bir bakış açısıyla bakabilmeyi öğrenmiş oldukları söylenebilir.

Bütün bu olumlu sonuçlar doğrultusunda ÇASEY ile öğrenilenlerin etkili ve kalıcı olduğu ve derslerde öğrenilenlerin uygulamaya geçirilmesinde başarı sağladığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

DEMİR, Canan (2002). **Resim-İş (Sanat) Eğitiminde Sanat Eleştirisinin Yeri ve Önemi**, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

GÖKAY, Melek (2005). İlköğretim Resim-İş Eğitiminde Çok Alanlı Sanat Eğitimi Yönteminin Uygulanması, V. Özsoy (Ed.), **İlköğretim Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri**, (s. 75-100), Ankara; Görsel Sanatlar Eğitimi Derneği Yayınları.

KAPTAN, Saim (1998). **Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri**, Ankara: Tekışık Ofsek Tesisleri.

ÖZSOY, Vedat (2003). **Görsel Sanatlar Eğitimi, Resim-iş Eğitiminin Tarihsel ve Düşünsel Temelleri**, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık

STOKROCKI, Mary ve KIRIŞOĞLU, Olcay (1997a). **İlköğretim Sanat Öğretimi**, Ankara: YÖK/ Dünya Bankası MEGP.

STOKROCKI, Mary ve KIRIŞOĞLU, Olcay (1997b). **Orta Öğretim Sanat Öğretimi**, Ankara: YÖK/ Dünya Bankası MEGP.

YILDIRIM ,Ali ve ŞİMŞEK, Hasan (2005). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara: Seçkin Yayınları.

Milli Eğitim Bakanlığı Güzel Sanatlar ve Spor Liseleri Yönetmeliği, (2010, 2Eylül) Erişim tarihi: 10.09.2014, http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/36/01/868119/icerikler/guzel-sanatlar-ve-spor-lisesi-yonetmeliği_629814.html

G. N. Potanin'in Kazak Türkleri Arasında Derlemiş Olduğu Er Töstik (Er Töstük) Anlatıları Hakkında

About Er Tostik (Toshtuk) Narratives Compiled Between Kazakh Turks by G. N. Potanin

Yrd. Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM *

Özet :

Kökleri çok eski zamanlarda saklı olan halk edebiyatı örnekleri Kazak Türkleri arasında XIX. Yüzyılın başına kadar sözlü bir şekilde, nesilden nesle aktarım yoluyla varlığını devam ettirmiştir. Diğer Türk boylarıyla birlikte Kazakların sözlü kültür ürünleriyle ilgili ilk çalışmalar Çarlık Rusya döneminde başlamıştır. Bu dönemde çalışma yapanlardan birisi de G. N. Potanin'dir. Potanin diğer Türk boyları arasında da varlığını destan ve masal şeklinde devam ettirmekte olan Er Töstik (Töstük) anlatısını Kazak Türkleri arasında derleyen ilk kişidir. Bu çalışmanın temel amacı daha önce Türkiye'de yayımlanmamış ve incelenmemiş olan bu metinleri ilim âlemine tanıtarak Kazak Türkleri arasındaki en önemli varyant ile benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymaktır. Çalışmamızın giriş kısmında Kazak Türklerinin masallarıyla ilgili çalışmalar hakkında bilgi verildikten sonra metinler arasında karşılaştırma yapılacaktır. Çalışmanın son kısmında ise metinlere yer verilecektir.

Anahtar kelimeler; Kazak Türkleri, Er Töstik (Töstük), Masal, Kahramanlık Masalı, Potanin.

Abstract

The examples of folk literature between Kazakh Turks, its roots are stored in ancient time has maintained its presence through the transmission from generation to generation in a oral way until the beginning of XIX century. The first studies on

* Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, seyfiyildirim@gmail.com

the oral culture of the Kazakh Turks products together with other Turkish tribes began Tsarist Russia period. One who studies in this period is also G.N. Potanin. Potanin is the first person between Kazakh Turks who compiled Er Töstik narrative survives both tales and epos among other Turkish tribes. The main purpose of this study is to introduce those unpublished and unanalyzed texts to the scientific realm and reveal similarities and differences between in the most important variant in the Kazakh Turks. In the last part of the study will be included the texts.

Key words; Kazakh Turks, Er Tostik (Toshtik), Folk Tale, Heroic Tale, Potanin.

Giriş

Coğrafi genişliğin ve siyasi ortamın kendilerine sunmuş olduğu imkânlar çerçevesinde XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar çoğunluğu yaylak kışlak hayatı yaşayan Kazak Türkleri bu hayat tarzının da bir sonucu olarak zengin bir sözlü kültür geleneğine sahip olmuşlardır. Kökleri çok eski zamanlarda saklı olan halk edebiyatı örnekleri Kazak Türkleri arasında XIX. Yüzyılın başına kadar sözlü bir şekilde, çok nadir olarak da el yazması eserler formatında, nesilden nesle aktarım yoluyla varlığını devam ettirmiştir.¹ Diğer Türk boylarıyla birlikte Kazakların sözlü kültür ürünleriyle ilgili ilk çalışmalar Çarlık Rusya döneminde başlamıştır. Bu dönemde çalışma yapanlardan birisi de G. N. Potanin'dir Potanin diğer Türk boyları arasında da varlığını destan ve masal şeklinde devam ettirmekte olan Er Töstik (Töştük) anlatısını Kazak Türkleri arasında derleyen ilk kişidir. Bu çalışmanın temel amacı daha önce Türkiye'de yayımlanmamış ve incelenmemiş olan bu metinleri ilim âlemine tanıtarak Kazak Türkleri arasındaki en önemli varyant ile benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymaktır. Çalışmamızın giriş kısmında Kazak Türklerinin masallarıyla ilgili çalışmalar hakkında bilgi verildikten sonra metinler arasında karşılaştırma yapılacaktır. Karşılaştırma yapılırken bazı tip ve motiflerin açıklanması yapılacak çalışmanın son kısmında ise metinlerin Türkiye Türkçesine aktarımı verilecektir. Metinler aktarılırken olabildiği kadar aslına sadık kalmaya çalışılmıştır.

Türk boylarıyla birlikte Kazakların sözlü kültür ürünleriyle ilgili ilk çalışmalar Çarlık Rusya döneminde başlamıştır. Bu dönemde yapılan çalışmaların temel amacı kültür ya da folklor ürünlerinin kayıt altına alınmasından ziyade Çarlık Rusya'nın Orta Asya'daki hâkimiyetini kurmak, korumak ve yönetimi altındaki toplulukları daha kolay idare altında tutma amacına yöneliktir. Yapılan ilk çalışmalara bakıldığında bu çalışmaların Türk kökenli aydınlar ya da araştırmacılar tarafından değil de genel olarak Ruslar tarafından yapılmış olduğu görülür. Bizim konumuzla ilgili olduğu için Kazak Türklerinin halk edebiyatı unsurları üzerine yapılan ilk çalışmaların amacıyla ilgili olarak B. Kenjebayev'in fikirlerine burada yer vermek istiyoruz:

¹ **Folklor Metintanuvı: Ötkeni Men Bügin**, (Red. B. Äzibayeva). M.O. Ävezov Atındağı Ädebiyet Jäne Öner İnstitutı Bas., Almatı, 2009, s. 57.

“Çarlık hükümeti kendi idaresi altında yaşayan farklı toplulukları kolay bir şekilde yönetebilmek amacıyla o toplulukların tarihlerini, gelenek ve göreneklerini, yaşam tarzlarını, ekonomik yapılarını iyi bir şekilde öğrenme amacını gütmüştür. Bunun için de yönetimi altındaki toplulukları tanımak için özel geziler düzenlemiştir. Bu gezilere 1845 yılında Petersburg'ta kurulan ve zamanın ilmi merkezi konumunda olan Rusya Coğrafya Cemiyetinin üyeleriyle Rus edebiyatçı ve tarihçiler de iştirak etmişlerdir. Rusya Coğrafya Cemiyetinin bu özel gezileri ve bu gezilere katılan yukarıda zikretmiş olduğumuz topluluklar Kazak köylerinde birtakım bilimsel incelemelerde bulunarak Kazak halkının hayat tarzları, gelenekleri ve tarihlerini öğrenmek amacıyla Kazak halk edebiyatı ürünlerini derleme faaliyetini girişmişlerdir.”²

Kazak Türklerinin büyük bilim adamı Rahmankul Berdibay'a göre Çarlık Rusya döneminde yapılan bu çalışmaların temel amacı halkı İslam dininden uzaklaştırmaktır. Özellikle XVIII-XIX. yüzyıllarda çalışma yapan bilim adamı yazar ve diplomatların temel amaçlarından biri İslam'ı halk nezdinde korkunç bir şey gibi göstermek olmuştur.³

Saim Sakaoglu tarafından, “Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde gerçekleşen, hayal ürünü olduğu halde dinleyenleri inandırabilen sözlü anlatı türü.”⁴ şeklinde tanımlanan masal kavramı karşılığında Türk boyları arasında farklı sözcükler kullanılmaktadır. Masal kelimesine karşılık olarak; Altaylar “çörçök”⁵, Başkurtlar “akiyat”⁶, Çuvaşlar “yumahsem, hallap”⁷, Hakaslar “nimah”⁸, Karaçay-Malkarlar “comokla”⁹, Kırgızlar “comok, cöo comok”¹⁰, Kumuklar “yomak”¹¹, Tatarlar “ekiyat”¹², Özbekler “ertek, matal, şuk, çöpçek, otrık, tüte vb.”¹³, Şorlar “şörçek, nartpak, nıbak, narpak”¹⁴, Tıvalar “tool”¹⁵,

² Mälük Ğabdullin, *Kazak Halkının Äviz Ädebiyeti*, Sanat Baspası, Almatı, 1996, s. 13-14.

³ Rahmankul Berdibay, *Epos-El Kazınası*, Bes Tomdık Şığarmalar Jıynağı, I. Tom, Kazığurt Bas., Almatı 2005. 332-333.

⁴ Masal tanımları için bk. Saim Sakaoglu, *Masal Araştırmaları*, Akçağ Yay., Ankara, 1999, s. 1-4.

⁵ İbrahim Dilek, *Altay Masalları*, Alp Yay., Ank. 2007, s. 25.

⁶ *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Başkurt Edebiyatı I*, c. 29, KB Yay., Ank., 2004, s.186.

⁷ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ank.2000, s. 368; *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Çuvaş Edebiyatı*, c.26, KB Yay., Ank., 2003, s.87.

⁸ Metin Ergun, “Hakas Haycıları ve Haycılık Sanatı”, *Milli Folklor*, S. 19, Ank. 1993, s. 23.

⁹ *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Karaçay-Malkar Edebiyatı* c.22, KB Yay., Ank., 2002, s.138.

¹⁰ Zekeriya Karadavut, *Kırgız Masalları*, Kömen Yay., Konya, 2006, s. 3-5.

¹¹ *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Kumuk Edebiyatı*, c.20, KB Yay., Ank., 2002, s.156.

¹² *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Tatar Edebiyatı I*, c.17, KB Yay., Ank., 2001, s.105.

¹³ Selami Fedakar, *Özbek Sözlü Geleneğinde Masallar*, Egetan Yay., İzmir, 2011, s. 64-65.

¹⁴ Metin Ergun, *Şor Kahramanlık Destanları*, Akçağ Yay., Ank. 2006, s. 23.

¹⁵ Metin Ergun- Mehmet Aça, *Tıva Kahramanlık Destanları - I*, Ank. 2004, s. 25.

Türkmenler “*erteki*”¹⁶, Uygurlar “*çöçek*”¹⁷, Sahalar “*kepseen, ostuoruya ve storya*”¹⁸ terimini kullanmaktadırlar. Kazak *Türkleri* arasında da masala karşılık olarak “*er-tegi*” ve bazen de “*ertek*” terimi kullanılmakta masal anlatan kişiye de “*ertekşi*” ve “*ertegişi*” adı verilmektedir.¹⁹

İnsanoğlu eski zamanlarda, içinde yaşadığı dünyada sırrını bilmediği ve anlam veremediği sıra dışı unsurların tamamına kutsiyet atfederek onlara bir takım tazimlerde bulunmuştur. Kutsal olarak kabul ettiği bu unsurların sayıları çok fazla olduğu için zaman geçtikçe bunlarla ilgili olarak hususi anlatılar oluşturmuştur. Zaman ilerleyip akıl ve bilim geliştikten sonra bu tabiat unsurlarının kutsallığının olmadığı anlaşılmıştır. Türü tabiat unsurlarıyla ilgili oluşturulmuş olan anlatılar eski anlam ve özelliklerini kaybederek anlatıcıların dilinde **masala dönüşmüşler** ve gerçek hayatta olmayan şeyleri hayal gücüyle tasvir eden anlatmalar diye tanınmaya başlamışlardır.²⁰

Kazak Türklerinin masallarıyla ilgili yapılan ilk çalışmalar Çarlık Rusya döneminde başlamış olduğuna değinilmişti. Muhtar Ävezov bu dönemde yapılan çalışmaları, Radlov, Potanin vb Rus araştırmacılarla Orta Asya Türk topluluklarından olmalarına rağmen Rus okullarında okuyup eserlerini de genel olarak Rusça veren Şokan *Välihanov* ve Abubakir Divayev gibi kişiler ve Kazak asıllı olup kendi dillerinde derleme ve yayın yapan akınlı olmak üzere iki gruba ayırır.²¹ Kazak akınlılarının yapmış olduğu çalışmaların temel özelliklerinden biri bazı masalların olduğu gibi değil de akınlı tarafından kendilerine göre jir (destan-şiiir) şekline dönüştürülerek yazıya geçirilmiş olmasıdır. Halkın beğendiği masalları jir şekline dönüştürerek icra etmek özellikle XIX. Yüzyıl Kazak edebiyatında yaygın bir gelenektir. Buradan anlaşılacağı üzere Kazak halkının hikâye ve masal geleneğinin hafızalarda jir şeklinde saklandığı görülmektedir. Nesir olarak yani halk arasında anlatıldığı şekliyle derlenip yayımlanan masallar daha azdır.²²

Kazak *Türklerine ait masalların halk arasından derlenerek yayımlanmasıyla* ilgili ilk çalışmalar, Grigoriy Potanin, V. Radlov, A. Divayev, A. E. Alektorov, A. Vasilyev, N. Pantusov, Biybit *Davılbayev*, Taşmuhambet Seyfullin, O. Aljanov, Jağpar Aymanov, B. Dosımbekov, M. İbragimov gibi isimler tarafından yapılmıştır. Bu

¹⁶ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Türkmenistan Edebiyatı, c.10, KB Yay., Ank., 2004, s.97.

¹⁷ İsa Özkan, “Türk Boylarının Sözlü Edebiyatındaki Nımah/Comok/Cumbak/Yomak Anlatım türü Üzerine Bir Etimoloji Denemesi”, *Türk Dili*, S. 556, Ankara, 1998, s. 374.

¹⁸ Muvaffak Duranlı, *Saha (Yakut) Büyü Masalları*, Kömen Yay., Konya, 2010, s. 16. V. L. Seroşevskiy, *kepseen*’i gerçek Saha masalı, ostuoruya ve storya’yı ise Sahalaşmış Rus masalı olarak kabul etmiştir. *A.g.e.* s. 16.

¹⁹ Muhtar Ävezov- Edige İsmaylov, “Ertegiiler”, *Kazak Ertegiileri*, T. I., Almatı 1957, s. VII.

²⁰ Muhtar Ävezov, *Ädebiyet Tarihi*, Ana Tili Basması, Almatı 1991, s. 168

²¹ Muhtar Ävezov, “Ertegiiler”, *Kazak Halkı Ädebiyeti-Ertegiiler*, 1.Tom, Almatı 1988, s. 7. Kazak masallarının derlenmesi ve yayımlanması ile ilgili daha geniş bilgi için bk. Kazak masallarının derlenmesi ve yayımlanmasıyla ilgili daha geniş bilgi için bk. Seyfullah Yıldırım, “Kazak Türk Folklorunda Epik Anlatmalar”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012, s. 7-21.

²² Ävezov, *a.g.e.*, s. 7.

kişiler Orenburg, Omsk, Kazan, Astrahan ve Taşkent gibi şehirlerde çıkan gazete ve dergilerde Kazak masallarını yayımlamışlardır. Bu araştırmacılar derlemiş oldukları masalları bazen hem Rusça hem de Kazak Türkçesi'nde bazen de sadece tek bir dilde yayımlamışlardır. Masalları Kazak Türkçesi'nde yayımladıklarında Kiril harflerini kullanmışlar ve masalın Rusça kısa bir özetini vermişlerdir. Genelde Kazak Türklerinin folklorları özelde ise masallar için XIX. yüzyılın son yirmi yılı Kazakistan'ın büyük şehirlerinde ve kendisine komşu olan diğer şehirlerde gazeteler ve dergiler çıkmaya başlaması açısından ayrı bir öneme sahiptir. Bu **dönemde yayımlanan** gazete ve dergilerden bazıları şunlardır: "Astrahanskiy Vestnik" "*Dala Valayati Gazeti* (Kirgizkaya Stepnaya Gazeta)", "Torğay Oblıstık Vedomos", "Akmola Oblıstık Vedomos", "Orenburg Gazeti", "Orenburg Guberniyalık Vedomos", "Turkestantskiye Vedemosti", "Turgayskaya Gazeta", "Uralskiye Voyskoviyeye Vedemosti" ve "Astrahan Gazeti".²³

XIX. yüzyılda yapılan çalışmalar genel anlamda Kazak hayatının ekonomiden sosyal hayata kadar yaşamlarının her alanıyla ilgili bilgiler veren genel bir araştırma biçiminde olmakla beraber bu eserlerden bazıları sadece folklor türünde bilgiler içermekteydi. Bunlar arasında Ya. Lyutş tarafından 1883 yılında Taşkent'te yayımlanmış olan "Kirgizskaya Hrestomatiya"²⁴ adlı eseri ayrı bir öneme sahiptir. Bu eserde Kazak **sözlü edebiyatının tüm türlerine ait örneklerle beraber masal metinlerine de yer verilmiştir. Seçkide yer alan masalların tamamı Kiril harfiyle ve Kazak Türkçesi'nde yayımlanmakla beraber masalların isimleri verilmemiştir. Bu eserin en önemli tarafı Ya. Lyutş'un metinler üzerinde herhangi bir düzeltme ve müdahale de bulunmadan metinleri nasıl derlediyse o şekilde yayımlamış olmasıdır.**²⁵ Kazak masallarının hacimli bir şekilde derlenerek yayımlanması ilk olarak Radlov²⁶ tarafından yapılmıştır. Radlov Kazak masallarını derlerken onların dil ve üslup özelliklerini mümkün olduğu kadar koruyarak kayda geçirmeye çalışmıştır. Radlov'dan önce de Kazak masallarıyla ilgili derlemeler yapılmakla beraber yapılan bu çalışmalar Radlov gibi ilmi bir sistemle yapılmamış ve Kazak Türkçesinde yayımlanmamışlardır.²⁷ Kazak masallarını derleme çalışmalarında bulunanlardan birisi de A. E. Alektorov'dur.²⁸ Alektorov, 1882 yılında gelmiş olduğu Kazak bozkırında yüzyılın sonuna kadar kalarak Kazakçayı, Kazak Türklerinin gelenek, görenek, inanç ve yaşam tarzlarını iyi bir şekilde öğrenmiş ve Kazak Türklerinin halk edebiyatı örneklerini derleyerek gazete ve dergilerde yayımlamıştır.²⁹ Alektorov yayımlamış olduğu makaleleri daha sonra 1898 yılında "Kirgizkaya Hrestoma-

²³ Seyit Kaskabasov, "XIX. Ğasırdın Ekinşi Jartısındağı Kazak Folkloristikası", **Kazak Folkloristikasının Tarihi (Revolyutsiyağa Deyingi Kezen)**, Ğılım Baspası, Almatı, 1988, s. 116-117.

²⁴ **Kirgizskaya Hrestomatiya: Sbornik Obraztsov Narodnoy Literaturi Turkestantskogo Kraya**, Sostavil Prepodavatel Turkestantskoy Uçitelskoy Seminarii Ya. Lyutş. Radlov Taşkent, 1883.

²⁵ Kaskabasov, **a.g.m.**, s. 123-124.

²⁶ V. V. Radlov, **Obraztsı Narodnoy Literaturi Tyurkskih Plemen**, Ğast. III, Sanpetersburg, 1870, 253-335.

²⁷ Ävezov-Ismaylov, **a.g.m.**, s. VIII-IX.

²⁸ Rahmankul Berdibay' göre A. Alektorov'un tüm eserlerinin temel konusu Kazakları İslam dünyasından bölmek amacını taşımaktadır. Berdibay, **Epos-El Kazınası**, s. 332-333.

²⁹ Kaskabasov, "XIX. Ğasırdın Ekinşi Jartısındağı Kazak Folkloristikası", s. 126-127.

tiya”³⁰ adıyla ve 1900 yılında “Ukazatel Knig, Jurnalnih i Gazetnih Statey i Zametok o Kirgizah”³¹ adıyla kitap haline getirmiştir. Yine Kazak *Türklerine ait folklor ürünleriyle ilgili çalışma yapanlardan birisi de A. Vasilyev*’dir. Vasilyev, toplamış olduğu gazete ve dergilerde iki dilde seri halinde yayımlanmıştır. Makaleleri daha sonra Orenburg’da 1898 yılında kitapçık olarak da basılmıştır.³²

Çarlık Rusya döneminde Rus araştırmacı ve misyonerler tarafından yapılan çalışmaların yanında Kazakların kendi içerisinde çıkan akın yazar ve bilim adamlarının da masalların derlenmesi ve yayımlanmasıyla ilgili çalışmalarda bulunmuşlardır. Bu çalışmaların ilk örneğini verenlerden birisi İbray Altınсарın’dır. Altınсарın’ın 1879 ve 1889 yıllarında “Kirgizkaya Hrestomatiya” adıyla yayımlanmış olan eserinde masallara da yer verilmiştir.³³ Ayrıca XIX. yüzyılın sonlarına doğru, O. Aljanov, R. Düysenbayev, Mâşhur Jüsip Köpeyev gibi kişilerin de Kazak masallarının derlenmesi ve yayımlanmasına yönelik çalışmaları bulunmaktadır. Bunların içinde en önemlisi Mâşhur Jüsip Köpeyev’dir. O Kazak masallarını dinlediği şekilde kayda geçirmiştir. Mâşhur Jüsip, 1880’li yıllardan ömrünün sonuna kadar titizlikle derleme faaliyetlerine devam etmiş, derlediği masalarda bulunan yer-su adlarına ve tarihi kişiliklere açıklama, çözümleme ve yorumlar yazmıştır. Bu dönemde “Mävlikey, Şâdi, Akılbek, Nurımulı Jüsıpbek, G. Ğabdıvşev gibi kişilerinde masalların derlenmesi ve yayımlanmasıyla ilgili çalışmaları vardır. Ävezov’a göre;

*“Çoğunlukla din konulu şiir söyleyen akınlar olan bu kişiler doğu toplumlarında ortak olan masalların ana olay örgüsünü almış ve dinle ilgili destanlara dönüştürerek yayımlamışlardır. Bunların Doğu toplumlarına ve Kazak kültürüne ait konuları yazıya geçirmeleri büyük bir hizmet olmakla beraber bu kişiler metinleri dönüştürürken Kazak folklorundaki konargöçer tayfaların eski geleneklerini çıkarmışlar ve bu anlatılardaki inanmaların tümünü İslami formata yani kendi düşüncelerine uygun bir hale getirmişlerdir.”*³⁴

Kazak masallarıyla ilgili derleme ve yayınlama faaliyetlerinde bulunan en önemli kişilerden birisi hiç şüphesiz Başkurt asıllı Profesör Abubakır Divayev’dir (1856-1931). 1890’lı yıllardan itibaren Kazak halk edebiyatı ürünlerini delemeye başlayan Divayev’in toplamış olduğu ürünler içerisinde elbette masallar da bulunmaktadır. Divayev’in toplamış olduğu masallar genellikle özet olarak gazete, dergi ya da kendisinin yazmış olduğu eserlerde yayımlanmıştır. Divayev’in çalışmalarını önemli kılan sebeplerden biri derlediği Masalları arka arkaya hem Kazakça hem de Rusça olarak yayımlaması ve masalı nerede, kimden aldığını belirtmesidir. Divayev’in derlemiş olduğu masallardan bazıları daha sonra E. İsmayılov tarafın-

³⁰ Ğabdullin, a.g.e, s. 99.

³¹ A. E. Alektorov, *Ukazatel Knig, Jurnalnih i Gazetnih Statey i Zametok o Kirgizah*, Tipo-Litografii İmperatorskago Universiteta, Kazan, 1900.

³² Ğabdullin, a.g.e, s. 99.

³³ I. Altınсарın’ın Halk edebiyatı ve etnografya ile ilgili çalışmalarından örnekler ve bunlarda yer alan bazı masallar; İbray Altınсарın, *Kel, Balalar, Okılık*, Atamura Baspası, Almatı 2006, s. 67-135; İbray Altınсарın, *Etnografyalık Oçerakter jäne Avız Ädebiyet Ülgileri*, Altın Kitap, Astana 2007, s. 38-65’de yayımlanmıştır.

³⁴ Ävezov- İsmayılov, a.g.m, s.X-XI; Ävelbek Konıratbayev, *Folklorianuv Mäseleleri*, Köptomdik Şığarmalar Jıynağı 1, Mersal Baspa Üyi, Almatı, 2004, s. 514.

dan hazırlanan ve girişini E.İsmayılov'la M. Ävezov'un birlikte yazdıkları "Kazak Erteğileri" adlı eserin I. cildinde 1957 yılında yayımlanmıştır.³⁵ Ayrıca Divayev'in Kazak halk edebiyatıyla ilgili yapmış olduğu çalışmalar daha sonra toplanarak kitap halinde yayımlanmıştır.³⁶

Çarlık döneminde Kazak masallarının toplanması ve yayımlanmasıyla ilgili yapılan çalışmalar kişisel bir hüviyete sahip olmasına karşın Sovyetler Birliği döneminde bu faaliyetler ilmi araştırma müesseseleri tarafından yürütülmüş ve araştırma inceleme ve değerlendirme türünde eserler verilmiştir. Bu dönemde özellikle N.N. Pantusov ve A. L. Melkov, L. V. Makayev ve V. M. Sidelnikov'un yapmış olduğu çalışmalar önemlidir. Bunların arasında özellikle Muhtar Ävezov'un yapmış olduğu çalışmalar önemlidir.³⁷ Ävezov, 1920'li yıllardan başlayarak uzun yıllar boyunca Kazak folkloru üzerine çalışmalarda bulunmuştur. O, 1927 yılında yayımlanmış olan "Ädebiyet Tarihi" adlı eserinde masallarla ilgili teorik bilgiler vererek Kazak masallarının konu ve içeriğine değinmiştir.³⁸ Ävezov, 1940 yılında Leonid Sobolev ile birlikte kaleme aldıkları "*Epos i Folklor Kazahskogo Naroda* (Kazak Halkının Destanı ve Folkloru)" adlı makalede Kazak Türklerinin masallarını türsel olarak inceleyip tasnif etmişlerdir.³⁹ Ävezov daha sonra 1959 yılında yayımlanmış olan "*Är Jıldar Oyları*"⁴⁰, yine 1962'de yayımlanmış olan "**Vakit jāne Ädebiyet**" adlı eserlerinde de masallara geniş bir şekilde değerlendirip tasnif etmiştir. Buraya kadar Kazak Türklerinin masallarıyla ilgili yapılan çalışmalara ana hatlarıyla değindikten sonra şimdi asıl konumuza geçmek istiyoruz.

Er Töstik ve Itigil Anlatıları.

Farklı Türk boyları arasında yaşamakta olan Er Töstik (Töştük) anlatısı ilk olarak Radlov tarafından Sibiryaya Tümen Türkleri arasında ve Kalmaklar avulunda (köyünde) Yirtöşlük⁴¹ adıyla derlenmiş ve *Obrazstı Narodnoy Literaturı Tyurkskih Plemen, Jıvuşçih v Yujnoy Sibiri i Jungarskoy Stepi, Çast IV. Sankpeterburg, 1872, s. 352-375*'te yayımlanmıştır. Radlov Tarafından diğer bir metinde Çarlık Rusya döneminde Kara Kırgızlar olarak bilinen günümüz Kırgızları arasında Er Töştük ismiyle derlenerek *Obrazstı Narodnoy Literaturı Severnih Tyurkskih Ple-*

³⁵ Ävezov- İsmayılov, a.g.m, s.XI-XII.

³⁶ *Kazahskaya Narodnaya Poeziya, İz Obraztsov Sobrannih i Zapisannih A. A. Divayevım*, (Sostaviteli. N.S.Simirnova i drugoyi), Alma-ata 1964; Abubakir Divayev, *Kazahskogo Narodnoe Tvorçestvo*, 2-e izdaniye. Altın Kitap, Astana 2007. Ayrıca Divayev'in yapmış olduğu çalışmalar üzerinde değerlendirmeler ve Kazak folkloruna ait başka örnekler için bk.Flora Orazayeva, Äbuvbakir Divayev-Folklorist, Bilim Bas., Almatı, 2012.

³⁷ Ğabdullin, a.g.e, s. 99-100.

³⁸ Muhtar Ävezov, *Ädebiyet Tarihi*, Ana tili baspası, Almatı, 1991, s. 168-171.

³⁹ Muhtar Ävezov, Leonid Sobolev, "Epos i Folklor Kazahskogo Naroda", *Litaraturnıy Kritik*, S.10-11 (Oktyabr-Noyabr 1939), s. 224-232;

⁴⁰ *Är Jıldar Oyları*, s. 213-271.

⁴¹ Bu metin hakkında daha geniş bilgi için bk. Mustafa Aça, "Yirtöşlük Destanının Sibiryaya (Tümen) Türkleri Eş Metnindeki Olağanüstü Yardımcı Kahramanlar Motifi Üzerine Bir Deneme", *Milli Folklor*, S. 51, s. 65-74.

men, Çast V, Sankpeterburk,1885, s.522-539' de yayımlanmıştır. **Destan şeklinde yani manzum** olan bu metin 2146 mısradır. Kırgızlar daha sonra 1920'li yıllardan itibaren Er Töştük⁴² metinlerini yazıya aktarmaya başlamışlardır. Genel olarak nesir şeklinde olan bu metinler Kırgızların kuzey bölgelerinden derlenmiştir. Anlatının destan şeklinde olan arkaik kahramanlık varyantı 1937 yılında ulu Manasçı Sayakbay Karala Uulu'ndan Kırgızların büyük folkloristi İbray Abdrahman Uulu derlemiştir. S. Kayıpov'un hesaplamalarına göre destanın uzunluğu tam olarak 16559 mısradan meydana gelmektedir. ⁴³ Er Töstik anlatısı Moğolistan'da yaşayan Sengel Tuvaları arasında "Bay Nazar" ismiyle ve masal olarak Erika Taube tarafından D. Oralmaa adlı kişiden 29 Ağustos 1966 tarihinde Sengel'in merkezinde derlenmiştir.⁴⁴ Bu metin daha sonra, Skazaki i Predaniya Altayskih Tuvintsev, Moskva, 1994, s. 139-150' de yayımlanmıştır. Er Töstik anlatısı Kazaklar arasında da bulunmaktadır. Kazaklar arasında Er Töstik ilk olarak Potanin tarafından derlenerek yayımlanmıştır. Kazaklar arasında metnin başka varyantları da bulunmaktadır. Bunlar arasında en eski olanlar İ. Ahmetov ve A. Divayev tarafından derlenmiş olan nüshalardır. İ. Ahmetov'un derlemiş olduğu nüsha Latin harflidir. 1930'lu yıllardan itibaren yayımlanmaya başlayan Kazak Edebiyatıyla ilgili eserlerde Kazakça ve Rusça olarak her iki dilde de Er Töstik yayımlanmaya başlamıştır. Misal olarak 1937'de basılan Kazak Edebiyatı-Hrestomatiya, 1951'de basılan Kazak Masalları'nın, 1. Cildinde yine 1988'de yayımlanmış olan masalların 4. Cildinde Er Töstik yayımlanmıştır. 1988 de yayımlanmış olan metin A. Divayev tarafından derlenmiş olan metindir.

Er Töstik anlatısı Kazak Türkleri arasında türsel bakımdan farklı tasnifler altında değerlendirilmiştir. Älkey Marğulan⁴⁵ Er Töstik'i "eski zamanlarda (atam zamanında/ arhaiçeskiy) ortaya çıkan destanlar" grubunda değerlendirir. Marğulan'a göre Er Töstik en eski devirlerde ortaya çıkmış, tarihi devirlerden kalan kahramanlık destanlarından birisidir. O'na göre halk arasında daha önce destan şeklinde anlatılmakta olan Er Töstik zamanla unutulmuş nesir şeklinde anlatılan bir masala dönüşmüştür. Bu gibi anlatılar Hanlıklar devrinde yeni bir mazmuna kavuşarak eski ilk toplumlar dönemindeki özelliklerinden uzaklaşmaya başlamışlardır. Eski devirlerde anlatılan bu tarz destanların çoğu zamanla "Er Töstik" ve "Han Mergen" etrafından toplanarak anlatılmaya başlanmıştır. Er Töstik önceden uzun bir anlatıydı ve bir gece ve bir gündüz anlatılsa da bitmezdi. Bu şekliyle şimdi o Kırgızlarda Manas destanının bir bölümü olarak anlatılmaktadır. Ayrıca Er Töstik'in Bayanavl ve Ereyemen'de jr şeklinde anlatılan örnekleri de bulunmaktadır. Er Töstik'le beraber anlatılan Tölegen Batır, Sur Mergen, Kara Mergen, Arğı Mergen, Alaman Mergen, Jerden Şıkkan Jelim Batır adlı anlatıların hepsi de

⁴² Geniş bilgi için bk. Süleyman Kayıpov, **Folklor Yazıları**, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yay., Bişkek, 2009, s. 57-75.

⁴³ **Er Töştük**, El Adebıyatı Serıyası, 2. Tomu, Şam Basması, Bişkek, 1996, s. 5.

⁴⁴ Erika Taube, **Skazaki i Predaniya Altayskih Tuvintsev**, Moskva, 1994, s. 317.

⁴⁵ Älkey Marğulan, "O Haraktere i İstorıçeskoy Obuslovennosti Kazahskogo Eposa", İzvestiya A N Kaz SSR. Seriya İstorıçeskaya, 1946, No: 2, s. 75-81' den Zufar Seyitjanulu-Pazılbek Bisenbayev, **Kazaktın Köne Eposı**, Aruvna Bas., Almatı 2008, s. 6

Er Töstik'ten alınmıştır.⁴⁶ Ävelbek Konıratbayev ise Er Töstik'i hem *ertegilik epos*⁴⁷ (masallık-masalsı destan) hem de *mifologiyalık (kiyal-ğajayıp) ertegiler*⁴⁸ (mitolojik-olağanüstü/sihir-büyü masalları) grubuna dahil etmiştir. Ona göre Er Töstik'te bulunan manzum kısımlar onun destanla olan ilişkisini gösterir.

Ye. Kostyuhin⁴⁹ Er Töstik'i "*volşçebniye skazki (olağanüstü/ sihir-büyü masalları)*" kavramı altında incelerken Rahmankul Berdibay, Er Töstik'i *köne (eski) destan*⁵⁰ ve *ertegilik epos (masalsı-masallık destan)*⁵¹ olarak değerlendirmiş yine **Şakir İbrayev de bu anlatıyı en eski zamanlarda ortaya çıkan destanlar başlığı altında yer vermiştir.**⁵² Kazak Türklerinin anonim halk edebiyatı nesir türleri üzerine en kapsamlı çalışmalardan birini yapmış olan Kaskabasov ise Er Töstik'i batırlık ertegi yani kahramanlık masalı başlığı altında incelemiştir.⁵³ Bilim âleminde eski/ arkaik/ masalsı destan⁵⁴ ya da kahramanlık masalı kavramıyla ifade edilen anlatılarla ilgili, bilim adamlarınca farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu tarz anlatılar için literatürde ilk defa Jirmuskiy tarafından, "*bogatırskaya skazka (bahadırılık/ kahramanlık masalı)*" kavramı kullanılmıştır.⁵⁵

Jirmunskiy Türk-Moğol halklarının eski dönemlerde ortaya çıkmış olan epik anlatmalarını, özellikle mit ve efsanelerin klâsik destana geçiş yolundaki türüyle kahramanlık destanlarına kaynaklık eden türü, kahramanlık masalı diye adlandırmıştır. Ye. M. Meletinskiy ise Ugor-Samoyed, Mançu-Tunguz ve bazı diğer Sibiryâ halklarında görülen daha erken "epik öncesi" folklor anlatı formlarını ifade etmek için kahramanlık masalı kavramının yanında mitolojik destan ve masalsı destan (skazoçnyı epos-praskazki) kavramlarını da kullanmıştır.⁵⁶ Bunun yanı sıra "kahramanlık masalları" olarak belirli gruptaki kahramanlık tipi, büyü/ peri-olağanüstü masallar da sayılır. Bu masalların bir kısmı Aarne-Thomson kataloğunun 300-301 ve bir kısmı da 550-551 numaraları arasında yer alır. Son olarak da Dünya folklorunda geniş olarak bilinen geç epik konuların geç dönem masalsı anlatıları bu grupta sayılır (özel de A. M. Astahova tarafından detaylı bir biçimde tasvir edilen bilini kahramanları hakkındaki masal tipleri sayılabilir.)⁵⁷

⁴⁶ Älkey Marğulan, **Ejelgi Jır, Anızdar**, Jazuvşı Baspası, Almatı, 1985, s. 66-71.

⁴⁷ Ävelbek Konıratbayev, **Kazak Eposu Jäne Türkologiya**, Ğılım Bas., Almatı, 1987, s. 123.

⁴⁸ Ävelbek Konıratbayev, **Kazak Folklorının Tarihi**, Ana Tili Baspası, Almatı, 1991, s. 103-113.

⁴⁹ Kostyuhin, **a.g.m.**, s. 216.

⁵⁰ Berdibay, **a.g.e.**, s. 3-103.

⁵¹ Berdibay, **Epos-El Kazınası**, s. 74-92.

⁵² Şakir İbrayev, **Epos Älemi**, Ğılım Baspası, Almatı, 1993, s. 21.

⁵³ Seyit Kaskabasov, **Janazık**, Avdarma Baspası, Astana, 2002, s. 225.

⁵⁴ Bu kavramların Türkiye ve Türk Dünyasındaki adlandırılması ve bu konudaki düşünceler için bkz. Mehmet Aça, "Köne Epos (Arkaik Destan) Kavramı ve Türk Halk Hikâyelerinde Aşıklara Mahsus Evlilik Konunun Kaynaklarından Alplara Mahsus Evlilik", **Milli Folklor**, S. 12(47), s. 11-21; Yıldırım, **a.g.e.**, s. 32-39.

⁵⁵ V. M. Jirmunskiy, **Türk Kahramanlık Destanları (I.-II. Bölüm)**, (Çev: Mehmet İsmail-Hülya Arslan Erol), TDK Yay., Ankara, 2011, s. 119-337.

⁵⁶ Ye. M. Meletinskiy, **Proishojdeniye Geroičeskogo Eposa**, 2-zıdaniye, Vostoçnaya Literatura RAN, Moskva 2004, s. 72-77.

⁵⁷ S. Yu. Neklyudov, "Bogatırskaya Skazka. Tematiçeskiy Diapazon i Syujetnaya Struktura", **Problemi Folkloru**, Moskva 1975, s. 82.

Kaskabasov'a göre kahramanlık masalının ana konusu kahramanlık göstererek evlenmeyle, nice türlü canavarlar ve insan yiyen Jalmavızlarla *mücadele ederek halkın* ve boyun korunmasıdır. Kahramanlık göstererek evlenme, geleceğin kahramanının kendisine eş aramak için *uzak bir sefere çıkmasıdır*. Bunun temelinde kendi kabilesinden evlenmeye yasak koyan egzogami kuralı yatmaktadır. Kahraman kendisine kız aramak için uzak bir yolculuğa çıkar. Bu sefer sırasında karşılaştığı ve yendiği nice türlü mahlûklar, eski devirlerdeki insanların tabiat güçleriyle ilgili düşünce ve inançlarını göstermektedir. Olağanüstü masallar ile karşılaştığında *kahraman, sadece jalmavızlar ve canavarlarla mücadele etmez o aynı zamanda gerçek, tarihi düşmanlarla da savaşır ve bunların hepsinde de kahraman tek başındır*.⁵⁸

Kahramanlık masalı kavramı hakkında kısaca bilgi verdikten sonra şimdi asıl konumuz olan Potanın'ın derlemiş olduğu metinler üzerinde durmak istiyoruz. Er Töstik anlatısı Kazak Türkleri arasında ilk defa Potanın tarafından 1896 yılında Kökşetav'da bulunan Şokan Vâlihanov'un babası Şıngıs'ın (Cengiz) köyüne gittiğinde derlenmiştir.⁵⁹ Potanın daha sonra derlemiş olduğu metinlerle birlikte bu metni Jivaya Starina dergisinde "Kazak-Kirgizkiye i Altayskiye Predaniya, Legendı i skazki", adı altında yayımlamıştır. Potanın burada "Er Tyustyuk (Er Töstik)" ismiyle iki ve "İtıgil" adıyla da bir olmak üzere toplamda üç tane Er Töstik metni yayımlamıştır. Bu metinler daha sonra 1972 yayımlanmış olan Kazahskiy Folklor v Sobranii G.N. Potanina, adlı eserin 104 ve 112 sayfaları arasında yayımlanmıştır. Metinlerden Er Töstik'in ikinci varyantı bu kitapta yer almamıştır. Bu kitapta metinler türlerine göre tasnif edilmiş, Er Töstik ve İtıgil adlı metinler "kahramanlık masalı" adlı bölümde verilmiştir. Bu metinlerden Er Töstik adlı metinlerin özetleri Fikret Türkmen tarafından hazırlanmış olan "Manas Destanı Üzerine İncelemeler (Çeviriler),I"⁶⁰ adlı eserde yayımlanmıştır. Potanın'ın Kazak Türkleriyle ilgili yapmış olduğu çalışmalar 2007 yılında "Trudı po Etnografii i Folkloru", adıyla tekrar yayımlanmış fakat burada sadece Er Töstik'in ilk varyantına yer varılmış ve **İtıgil adlı anlatıya** ise yer verilmemiştir.⁶¹ İtıgil anlatısı isminin farklı ve çok kısa olmasından olsa gerek araştırmacılar tarafından pek fazla değinilmemiştir. Biz burada metinlerin derleyici olan G. N. Potanın hakkında biraz bilgi vermek istiyoruz.

Grigoriy Nikolayeviç Potanın: 1835 yılında Batı Sibiryâ bölgesinde doğan Potanın'ın çocuklu yılları Kazak yerinde ve Kazaklar arasında geçmiş bundan dolayı çocukluk çağından itibaren Kazak halkının gelenek görenek ve hayat tarzını tanıma fırsatı bulur. On yaşındayken babasının görevi neticesinde gitmiş olduğu Ombı'daki askeri okulda Şokan (Çokan) Vâlihanov ile tanışır ve burada okuduğu yıllarda folklorla ilgisi başlar ve Şokan'dan Kazaklarla ilgili ilk anlatıları dinleyerek

⁵⁸ Kaskabasov, **Janazık**, s. 220.

⁵⁹ Konıratbayev, **Kazak Folklorının Tarihi**, s. 103.

⁶⁰ **Manas Destanı Üzerine İncelemeler (Çeviriler) I**, (Haz. Fikret Türkmen), TDK Yay., Ankara, 1995. s. 236-239.

⁶¹ **Kazahskiy Folklor v Sobranii G.N. Potanina**, İzdatelstvo "Nauka", Alma-Ata 1972, s. 104-112; Grigoriy Potanın, **Trudı po Etnografii i Folkloru**, 2-e izdaniye, Altın Kitap, Astana 2007.s.172-188.

yazıya geçirir. Okuldan sonra Kazak ordusunda görev alır. 1859 yılında Petersburg Üniversitesinin Fizik-Matematik Fakültesinin Tabiat Bilimleri Bölümüne kayıt olsa da 1962 yılında siyasi sebeplerden dolayı okuldan ayrılmak zorunda kalır ve 1865 yılında bir grup arkadaşıyla tutuklanır ve bir müddet sürgün hayatı yaşar. Potanin Rusya Coğrafya Cemiyetinin 1863-64 yıllarında Zaysan ve Tarbağatay civarına yapmış olduğu seyahate katılır. Yine 1876-77 ve 1878-79 yılları arasında Kuzeybatı Moğolistan, 1884-1886 ve 1892-93 yılları arasında Kuzey Çin, Doğu Tibet ve Moğolistan'ı gezer. 1920 yılında 85 yaşında iken Tomsk şehrinde ölmüştür. Potanin, Semey, Markaköl, Zaysan, Akmola, Kökşetav gibi Kazak yurtlarını gezmiş, buralarda Kazak halk edebiyatı örneklerini toplamıştır. Potanin, halkın tarihini, geleneğini ve göreneğini anlayabilmek için halk edebiyatının zengin materyaller ihtiva ettiğini düşündüğü için derleme faaliyetlerine bilimsel bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Potanin, topladığı materyalleri kimden aldığı, anlatıcının başka hangi anlatmaları bildiği ve bu anlatmaları kimden öğrendiği gibi bilgilerle beraber anlatıcının biyografisine de yer vermiştir. Fakat Potanin toplamış olduğu malzemeleri anlatıldığı gibi tam olarak ve Kazakça değil de sadece olay örgüsü şeklinde ve Rusça olarak yazıya geçirmiş ve bu örnekleri tasnif etmeden hepsini birden kayıt altına almıştır.⁶²

Yukarıda da ifade edildiği gibi Potanin metinleri özet olarak ve Rusça yayımlanmıştır. Bundan dolayı yayımlanmış olan bu üç Er Töstik metni Kazak Türkleri arasındaki diğer varyantlara göre oldukça kısa ve özet şeklindedir. Burada metinler arasındaki ilişkinin görülmesi açısından Divayev tarafından derlenen ve daha sonra Kazak Halk Âdebiyeti-Erteğiler, 4. Cilt, adlı eserin 5-30. sayfaları arasında yayımlanmış olan Er Töstik⁶³ adlı metin ile Potanin'in derlemiş olduğu Er Tyust-yuk (Er Töstik) ve İtigel adlı metinleri karşılaştırmak istiyoruz. Metinler karşılaştırırken karışıklık olmaması için nüshalar Divayev, Potanin ve isminin farklı olmasından dolayı Potanin'in derlemiş olduğu ikinci metin ise İtigel şeklinde verilecektir. Burada metinler arasındaki karşılaştırmayı vermeden önce Potanin tarafından derlenmiş olan Er Töstik adlı ikinci metnin özetini vermek istiyoruz.

Er Töstik'in ikinci Varyantının özeti: *Tokpay-Bay'ın dokuz oğlu vardır. Tokpay-Bay ve oğulları doksan bin atla birlikte yola çıkarlar. Karısı hamiledir ve göğüs (tös) yemek ister ve bunu yer, bir oğlan doğurur ve adını Er (Tyustyuk) Töstik koyar. Çocuk bir günde bir yıl kadar büyür. Bir taşçabala (Tazşabala-Keloğlan) aşık kemiği oynar ve oyunu kazanır. Keloğlan ona kayıp kardeşlerine karşı ilgisizliğinden dolayı sitem eder. O zaman annesi ona gerçeği söyler ve o da kardeşlerini aramaya çıkar. Onları bir eğlencede bulur, fakat onu tanımazlar. Töstik sıra ile her birinin evinde kalır, onu en küçüğü tanır. Töstik onları babasına götürür. Babası ağabeylerinin isteği üzerine on oğluna on kız aramak için yol açar. Tokpay-Bay bir balıkçının çadırında*

⁶² Seyit Kaskabasov, **Elzerde**, Jibek Joli Baspası, Almatı, 2008. s. 173-223; Ävezov-İsmayılov, **a.g.m.**, s. X.; Aleksandr Kolesnikov-İlyas Kamalov, **Avrasya Türkologları Sözlüğü**, 1. Cilt, 1. Kitap, TTK Basımevi, Ankara, 2011. s.143-144.

⁶³ Metnin Türkiye Türkçesi için bk. Mehmet Aça, **Kazak Türklerinin Destanları ve Destancılık Geleneği**, Kömen Yay., Konya, 2002, s. 129-150.

asılı beş kürk başlık görür ve üzülür. Fakat beş tane daha görünce sevinir. Balıkçının on kızını oğullarına getirir. Yola en küçük kız olan Kencekey'nin uyarılarına rağmen bir başında konaklar. Orada yüzen bir ciğer görür, onu kıyıya çeker ve alır. Ciğer, yedi başı bir kempir (kocakarıya) dönüşür ve onu yere serer. Ona Töstik'in altın aşık kemiğini (saka) yerine koydurur. Kenyeye'yle düğünden sonra Töstik babasından onu ister, babası onu söz konusu konak yerinde kaybettiğini söyler. Töstik aramaya çıkar. Kenyeye ona beyaz at Şal-kuyruğu, beyaz çelik kılıcı ve beyaz ak sırmalı verir. Şal-kuyruk, Töstik'i uyarır. Töstik kocakarıdan kemiği alır fakat kocakarı da daha sonra onu takip eder ve her ikisi de bir delikten yer altına düşer. Orada Şal-kuyruk, Töstik'e bir kılıcı verir ve onu bırakır. Töstik, kayaları birbirine çarpan bir kişi, bir gölün suyunu içen bir kişi, çok hızlı koşan bir kişi ve her şeyi işiten bir kişi olmak üzere dört arkadaş edinir. Bunlar Ulmis-Han'ın kızı tarafından gönderilmişlerdir. Kız, Töstik'e âşiktir. Beşi de bu Han'a gelirler ve ondan Töstik için kızını isterler. Han onların üç deneyden geçmesini ister: Pehlivanlarından birisiyle güreşen, kayaları yerinden söken arkadaşı, pehlivanı yener; Han'ın hızlı habercisi ile yarışan Töstik'in koşucu arkadaşı yarışı kazanır. Üçüncü deney, altında ateş yanan demir bir evde kalmaktır. Töstik'in gölü içen arkadaşı içtiği suları püskürterek demiri soğutur. Han kızını vermeye razı olur, fakat yer altında kızın nerede olduğunu bulmak gerekmektedir. Bu da her şeyi işiten arkadaşının yardımıyla başılır. Dönüş yolunda kendisini bekleyen Şoyun-gulak'a (Çoyun-gulak) rastlar. Şoyun-gulak, Töstik'i kendisine misafir etmek isteyen bir fakir olarak tanıtır ve onu evine götürür. Şoyun-gulak'ın karısı, kocasının hain niyetini Töstik'e anlatır. İki gün sonra dövüşürler. Töstik daha kuvvetli olmasına rağmen bitkin düşer ve Şoyun-gulak onu yere serer ve öldüğün sanarak bırakır. Sonra da Ulmis-Han'ın kızına götürür. Şal-kuyruk, Töstik'in dört arkadaşına haber verir ve onu kurtarır. Töstik, Şoyun-gulak'ın karısını bulur ve ona bir tuzak hazırlar. Kadın, Şoyun-gulak'ın çocuğunu ağlatır ve çocuğun ağlamasını ruhunu babasının ruhuyla birleştirme arzusu olarak yorumlar. Şoyun-gulak oğlunu susturmak için sonunda sırrını söyler. Canı yüksek bir dağda bulunan bir kuyunun dibinde demir bir kutu içindeki dört kuşta (Turaç) saklıdır. Töstik, kutuyu ele geçirir, kuşlardan üçünü öldürür ve Şoyun-gulak'ın yanına gelir, orada dördüncüsünü de öldürür. Şoyun-gulak'la dövüşürler ve o Şoyun-gulak ölür. Töstik, Şoyun-gulak'ın karısını pehlivan arkadaşına verir.⁶⁴

İkinci varyantın özeti verildikten sonra şimdi çalışmamızın asıl kısmını oluşturan metinlerin karşılaştırılmasına geçmek istiyoruz.

Divayev'de babasının adı Ernazar, Er Tyustyuk'ta Bulatpay, İtgil de ise babasının ismi verilmeden ondan bir zengin olarak bahsedilir.

Divayev'de Ernazar'ın sekiz oğlu vardır ve onlar büyük bir kıtlığın ortaya çıkmasından dolayı yurtla beraber hayvanlarını otlatmak için uzaklara giderler. Potanin'de Bulatpay'ın dokuz oğlu ve insan yiyen dokuz bin atı vardır. Bulatpay o atlar-

⁶⁴ Manas Destanı Üzerine İncelemeler (Çeviriler) I, s. 237-239. Metnin orijinali için bk. G. N. Potanin, "Kazak-Kirgizskiye i Altayskiye Predaniya, Legendı i skazki", Jivaya Starina, God XXV, Vıpusk,2-3, 1916, Tipografiya V. D. Simirnova, Petrograd, 1917, s. 89-93; Potanin, Trudi po Etnografii i Folkloru, s. 179-185.

dan sadece yüz tanesini yanına alarak çocuklarını orada bırakarak göçer. İtigel'de Er Töstik'in babasının dokuz oğlu vardır ve onlar hayvanlarını yaylaya götürmek için babalarından izin alarak giderler.

Er Töstik'te Ernazar fakir düşüp her şeyini kaybeder, annesi bir gün çadırın tepe yuvarlağındaki ağaçların arasında bulunan töstik (döşlük)⁶⁵ pişirir ve onlar yerler. Bu eti yedikten sonra yaşlı kadın hamile kalır ve bir oğlu olur, çoğuğun ismini Töstik koyarlar. Potanin'de Bulatpay'ın elinde kalmış olan tek çizgili kısrakının döş etine etine hamile olan eşi aş erir ve bundan dolayı doğan çocuklarının adını Töstik koyarlar. İtigel'de ise üzeri kırağıyla örtülmüş bir parça eti bulan fakir düşmüş zengin'in karısı bu eti yedikten sonra hamile kalır ve doğan çocuğa İtigel ismini koyarlar. Bu metinde ismin manasıyla ilgili bir açıklama verilmemektedir.

Divayev'de Er Töstik, bir ayda bir, iki ayda iki, üç ayda üç yaşındaki ve bir yılda on beş yaşındaki delikanlı gibi olur. Potanin de bir gün de bir yaşındaki kadar büyür.

Divayev'de Er Töstik oyun oynarken yaşlı bir kadının örmesinin iplerini koparır ve bunun üzerine kadın ona oyun ve av peşinde koşacağına giden sekiz ağabeyini aramasını söyler. Yine başka bir gün Er Töstik aynı kadının oğluyla aşık oynarken onu yumruğuyla öldürür ve kadın yine ona çıkışarak ağabeylerini aramasını söyler. Potanin'de ise bir toyda o dokuz ağabeyi ve dokuz bin atlarının olduğunu öğrenir. İtigel'de bu kısımlar eksiktir.

Divayev'de Er Töstik ağabeylerini aramak için yola çıkar ve bir toya denk gelir, orada sekiz ağabeyiyle karşılaşır. Ailesinin durumunu söyledikten sonra kardeşleriyle birlikte yurtlarına dönerler. Potanin'de de aynı şekilde yola çıkar ve rastladığı çobanlardan kardeşlerinin yol üzerinde hazırlanmakta olan bir toyda olduğu haberini alarak onları bulur ve onlarla birlikte ailesinin yanına dönerler. İtigel'de ise o kendisi yola çıkarak ağabeylerinin çadırlarını bulur, ailesiyle ilgili durumu onlara bildirir ve onlar hep birlikte evlerine dönerler.

Divayev'de eve dönen dokuz oğlu için toy yapan Ernazar dokuz oğluna dokuz gelin aramak için yola çıkar ve nihayet böyle bir aile bulur. Bu ailenin en küçük kızının adı Kenjekey'dir. Onu Er Töstik'e alır. Potanin'de artık on oğlu olan Bulatpay çocukları için aynı aileden on kız aramaya çıkar ve bir yaşlı kadın ile karşılaşır. Kadın ona içecek verir ve Bulatpay düşüp ölür sonra tekrar dirilir ve o kadın Bulatpay'a kızları nerede bulabileceğini söyler. Bulduğu kızlardan en küçüğünün adı Kencekey'dir. İtigel'de de aynı şekilde dokuz kardeş evlenmek isterler ve babaları kız aramak için yola çıkar ve aynı aileden dokuz kız bulur. Bunlardan en küçüğünün adı Kancikey'dir. Ayrıca diğer anlatılarda geçmezken İtigel'de babası diğer kızları için değil ama küçük kızı Kancikey için her biri ayrı cinsten olmak şartıyla dört vadiyi doldurabilecek kadar at ister. İtigel göl kıyısına gider ve onun seslenmesiyle gölde birbirlerini ezerek at sürüleri çıkmaya başlar. Bu şekilde başlık için istenilen atları tedarik ederler.

⁶⁵ Töstik: Hayvanın yağı ve derisiyle birlikte sıyrılp alınan göğüs kemiği.

Evlilik sürecinde Divayev'de oğullarıyla yola çıkan Ernazar'a peri kızı Bektorı rastlar ve Bektorı orada Er Töstik'e âşık olur. Düğün olduktan sonra Kenjekey babasından çeyiz olarak Şalkuyruk atı, Aksırmalı zırhı ve boz dişi deveyi ister. Potanın'de ise Şalkuyruk atı, beyaz dişi deveyi ve beyaz zırhı babalarından kızlarının hepsi birlikte ister yani sadece Kencekey istedi şeklinde bir ifade geçmez. İtigil'de ise Kancikey kendisine çeyiz olarak Çalkuyruk adlı atla kırk devenin yükünü taşıyabilecek bir deve ister.

Divayev'de onlar kızları alıp dönerken Sorkudık adlı bir yere gelirler. Kenjekey kayın babasına bu kuyu başında durmamaları gerektiğini söyler fakat kayın babası gelininin kendisini yönetmek istediğini düşünerek bu teklifi kabul etmez. Potanın'de daha önce Bulatpay'a rastlayan ve ona kızları nerede bulabileceğini söyleyen yaşlı kadına kızları alıp evlerine dönerken yine rastlarlar. Yaşlı kadın onlara önlerinde bayterek ağacı olduğunu ve o ağacın yanında durmamaları gerektiğini söyler fakat Bulatpay onu dinlemeyerek orada konaklar. İtigil'de aynı şekilde Kancikey'in annesi önlerinde bir göl olduğunu ve onun yanında durmamalarını söyler. Kancikey bunu ihtiyar adama yani kayın babasını söyler fakat o bunu dinlemez.

Divayev'de Sorkudık'ın başında konakladıklarında boz dişi deve kaybolur. Ernazar dişi deveyi bir kocakarının (jalmavız) yanında bulur ve deveyi almak isterken kocakarı, Ernazar'ı yakalar ve boğazını sıkmaya başlar. Ölmeğe üzere olan Ernazar kocakarıyla pazarlığa girişir ve dokuz gelinin çeyizinden istediğini, otlak dolusu koyunlarını, en akıllı gelini Kenjekey'i, ve sekiz oğlunu vermek ister fakat kocakarı kabul etmez. En son Er Töstik'i vereyim deyince Ernazar'ı bırakır. Ernazar, Er Töstik'in okunun ucunu sivrilttiği egesini oraya bırakır. Töstik eğeyi almaya gelince kocakarı onu yakalayacaktır. Potanın'de ise söz dinlemeyerek bayterek ağacının yanında konaklayan Bulatpay atları sağarken su üzerine bir ciğer görür. Ciğeri almak isterken ciğer onu sakallarından yakalar ve o anda ciğer bir kempire dönüşür. Bulatpay'ı Er Töstik'i kendisine vermesi karşılığında serbest bırakır. Bulatpay Er Töstik'in altın aşık kemiğini orada bırakır. İtigil'de ise Kancikey'i dinlemeyerek göl kenarına konaklayan yaşlı adam sabah uyandığında gölün ortasına kadar götürülmüş deveyi görür ve onu yakalamak istediğinde Şaytan (Şeytan) onu yakalar ve ihtiyardan kendi özgürlüğüne karşılık oğlu İtigil'in üç yıllık özgürlüğünü ister. Burada yukarıda iki metinde geçen jalmavız tipi üzerinde biraz durmak istiyoruz. Kazak Türklerinin halk edebiyatında genel anlamda kötülük, hıyanet ve düşmanlığı temsil eden jalmavız, halkın çoğunluğuna veya halk için mücadele eden kişilere düşmanlık ederek hanlar, vezirler ve halkı ezmekte olan kişilerin hizmetinde bulunur.⁶⁶ Genellikle yaşlı kadın şeklinde tasvir edilen Jalmavız, çocukları çalarak yer. Bazen de yukarıda verilen Er Töstik örneğinde olduğu gibi şekil değiştirip ciğer şekline girerek su üzerinde yüzmeye başlar ve rastladığı insanı çaresizlik içinde bırakarak çocuğunu kendisine vermeye mecbur bırakır. Bazı masallarda kızları kandırarak ya da korkutarak onların parmaklarından kanlarını emer. Aslında iki

⁶⁶ Ğabdullin, a.g.e, s. 195; Jalmavız tipinin Türk dünyasındaki karşılığı ve örnekleri için bk. Alimcan İnalet, *Türk Dünyası Efsane ve Masallarında Bir Dev Tipi, Yalmavuz-Celmoğuz*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2010.

farklı mitolojik tip olan Mıstan Kempir ile zalim canavar Jalmavız tipleri jalmavız tipinde birleşmiştir. Yedi başlı jalmavız sadece Mıstan, jalmavız kempir türünde değil jezırnak, dev, peri gibi mitolojik ve masalsi tiplere görünüş olarak da rol olarak da benzetilmektedir. Bundan dolayı “Jalmavız” ismi sadece mitolojik bir tip değil, aynı zamanda korkunç ve zalim tiplerin genel adıdır denilebilir.⁶⁷ Jalmavız mitik düşünceden doğup sonraları fonksiyon değiştirerek masalsi bir tipe dönüşmüştür.⁶⁸ Jalmavız, Kırgızlarda calmooz ve celmaguz⁶⁹, Altaylarda celbegen,⁷⁰ celven, elbegen; Tivalarda celbege, Hakaslarda çilbegen adıyla anılmaktadır.⁷¹ Genel olarak jalmavız, kempir, mıstan ya da mıstan kempir adlarıyla anlatılarda yer alan jalmavız tipi Kazak Türklerinin masallarıyla beraber Alpamıs ve Köroğlu gibi bazı destanlarda da görülür. Yukarıdaki örneklerde görülen “oğlunu jalmavıza verme” ve “jalmavızdan kaçma” motifinin temelinde ilk topluluklarda görülen erginlenme (inisiyasyon) törenleri bulunur. Eski anaerikil aile zamanında tayfa (klan) başı şaman kadınların erişkinliğe ulaşan kızları sınavdan geçirme şekilleri jalmavız tipinde saklanmıştır. Burada kahramandan oğlunu istemesinin sebebi çocuktan yetişkin olmasını talep ederek artık olgunlaşmanın gereği olan ritüelleri yerine getirmesini istemektir. Yine yukarıdaki verilmiş olan örneklerde görülen kahramanın önceki sekiz ya da dokuz kardeşiyle beraber topluca evlenmesi ekzogami türü evliliğe kadarki eski evlilik türü olan endogami geleneğinin yani aynı ailedeki kişilerin tamamının bir boydan ya da bir aileden evlenme zorunluluğu olan devrin devamıdır. Yine bu metinde görülen kahramanın babasının su üzerinde yüzmekte olan ciğeri dürttüğünde onun jalmavıza dönmesi Kazaklar arasındaki; “Su, öbür dünya; sudaki ciğer, ölen insanın canı; jalmavız kempir de ölümler ülkesinin padişahının bekçisi.” şeklindeki demonolojik düşüncenin etkisidir. Ciğer şeklinde olan jalmavız ölen kişinin canının huzurunu korur ve herhangi bir kişi ona zarar vermeye çalışırsa kendi şekline, yani jalmavıza, dönüşerek zarar vermek isteyen kişiyi cezalandırır. Er Töstik örneklerinde olduğu gibi jalmavıza “oğlunu vermeyi vaat etme” motifi Esekmergen, Karağış, Ąlibek Batır, Jalmavız Kempir vb. anlatılarda da görülür.⁷²

Divayev’de Kenjekey, Töstik’e babasının onu Bektör’ünün Jalmavızına verdiğini söyler. Babasından eğesini isteyen Er Töstik’e babası eğesinin Sorkudık’ın başında kaldığını söyler ve o da eğesini almak için yola çıkar. Töstik, Şalkuyrık ata binerek eğesini almaya gider. Bu esnada Kenjekey boz dişi deveden ya Töstik’in geldiği ya da öldüğü gün yavrulamasını ister ve kendisi de Töstik’in geldiği ya da öldüğü gün

⁶⁷ **Mifologiya Entsiklopediya**, (Red. Ye. M. Meletinskiy), Nauçnoye İzdatelstvo, Bolşaya Rossiskaya Entsiklopediya, Moskva, 2003, s. 214; Serikbol Kondıbay, **Kazak Mifologiyasına Kirispe**, Tohık Şıgarmalar Jıynağı, 1. Tom, Arıs Baspası, Almatı, 2008, s. 30.

⁶⁸ Riyza Ąlmuhanova, **Kazak Folklorındağı Antikalık Sarındar**, Arıs Baspası, Almatı, 2009, s. 150-151.

⁶⁹ K. K. Yudahin, **Kirgizko-Russkiy Slovar**, Frunze, 1985, s. 222,246; Bu tarz mitolojik varlıkların Türk Dünyasındaki örnekleri bk. Naciye Yıldız, “Türk Destanlarında Kötü Huylu Devler”, **Milli Folklor**, S. 87, Ankara, 2010, s. 41-51.

⁷⁰ İbrahim Dilek, **Türk Mitoloji Sözlüğü (Altay-Yakut)**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2013, s. 45.

⁷¹ Ferah Türker, “Altay Türklerinin Anlatmalarında Mitik Bir Varlık: Celbegen”, **Milli Folklor**, 2012, Yıl 24, S. 94, s. 84

⁷² **Babalar Sözi**, 75. Tom, Foliant Baspası, Astana, 2011, s. 303-304.

çözülmesi niyetiyle beline on iki kulaç ipek şal sarar. Töstik yola çıkar, dile gelen Şalkuyruk'un yardımıyla egeyi kocakarından alır ve ondan kaçarken atıyla yer altına düşer. Potanın'de de Er Töstik'e Kencekey babasının onu öldürmek istediğini söyler ve ona beyaz zırhı verir. O Şalkuyruk ata binerek yola çıkar. O esnada Kencekey dişi deveye Er Töstik öldüğünde veya döndüğünde deve yavrusu getirmesini söyler. Burada da yine Şalkuyruk'un yardımıyla altın aşık'ı alıp kaçar. İhtiyar kadın onları kovalar ve onlar toprağın altına düşerler. İtigel'de de hem İtigil hem de Kancikekey babalarının yaptığı şeyi bilirler. Kancikekey, İtigil'e Çalkuyruk'u vererek ona özgürlüğünü geri alması için Şaytan'ın yanına gitmesini söyler ve Şaytan'ın büyülerinden kurtulmak için yakacağı puhu kuşu tüyü verir. Şaytan'ın yanına gelen İtigil'den Şaytan kendisi için Tohtamış Han'ın kızını istemesini ister. Burada diğer metinlerden farklı olarak kahramanın ve atının yer altını düşmeleri kısmı yoktur.

Divayev'de yer altına düşen Er Töstik'e Şalkuyruk dile gelerek Jılan Bapı Han'ın yurdunda olduklarını ve başlarına gelecek olayları söyler. Jılan Bapı Han ondan Temir Han'ın kızını kendisi için getirmesini ister. Potanın'de ise Toprağın altına düşen Er Töstik'ten orada bulunan ihtiyar kadınlar altın saç örgüsü olan bir han olduğunu ve onun altın saç örgüsünü getirmesini isterler. İtigil'de ise yukarıda söylediğimiz gibi kahraman Tohtamış (Toktamış) Han'ın kızını getirmekle görevlendirilir.

Divayev'de Er Töstik, Temir Han'ın kızını istemek için giderken yolda sezdirmeden saksağanların kuyruklarını yolarak birbirine takan, çok hızlı koşan Jelayak, her yerde olup biteni duyan Sakkulak, dağları yerinden kaldıran Tavsoğar, gölün suyunu içerek kurutan obur Költavisar, olan her şeyi görüp bilen kişi olmak üzere olağan üstü özellikleri olan altı kişiye rastlar. Potanın'de ise altın saç örgüsünü almaya giderken Er Töstik dağları kaldıran, gölün tüm suyunu ağzına dolduran, insanın tüm kaderini söyleyebilen olmak üzere üç kişiye rastlar. İtigil'de ise o Tohtamış Han'ın yurduna giderken iyi yarış koşan, çok şarap içen, çok et yiyen ve hamamda oturan olmak üzere farklı özelliklere sahip dört kişiyle karşılaşır.⁷³ Burada karşımıza çıkan olağanüstü güçleri ve hünerleri olan kişiler bahadırılık ya da evlilik seferinde genç kahramanın en büyük dayanağıdır. Halk muhayyilesi sevdiği kahramanın hiçbir düşman tarafından yenilmemesi için onu bu şekilde olağanüstü özelliklere sahip kişilerle karşılaştırmıştır. Bu olağanüstü özelliğe sahip olan yardımcı tiplere hem Kazak Türklerinin hem de farklı Türk boylarının başka anlatılarında rastlanır. Bu kahramanların bir anlatıdan diğerine geçebilen yani "göçücü" kahramanlar olmasını da gösterir.⁷⁴ Bu şekildeki olağanüstü yardımcı tipler Kazak Türklerinin "Totan Batır", "Ayualpañ, Suvdısarpañ, Tavdıtalpañ", "Kün Astındağı Künükey Kız", "Karaüyrek", "Akkoyan", "Kökjan Batır Men Aydahar", "Ayudäv", "Ayubala" masallarında; Tıva Türklerinin "Adık Oglu İyılak-Kara Möge"⁷⁵ masalıyla Altay Türklerinin Maaday-Kara destanı vb. anlatılarda da görülür.⁷⁶

⁷³ Er Töstik anlatılarındaki kahramanların karşılaştırılması ve daha geniş bilgi için bk. Mustafa Aça, a.g.m, s. 65-74.

⁷⁴ Rahmankul Berdibay, *Epos Muratı*, Gılım Baspası, Almatı, 1997, s. 21.

⁷⁵ Mehmet Aça, *Tıva Halk Masalları*, Kömen Yay., Konya, 2007, s. 223.

⁷⁶ Yıldırım, a.g.e, s. 205-217.

Divayev'de Töstik'in geldiğini öğrenerek yurdundan göçmüş olan Temir Han'ın nerede olduğunu Töstik, arkadaşlarının olağanüstü meziyetleri sayesinde hemen öğrenir ve birlikte oraya ulaşırlar. Temir Han'ın bunları zehirlemek istemesinden Sakkulak sayesinde kurtulurlar. Temir Han'ın düzenlemiş olduğu yarışlardan at yarışını Şalkuyruk, pehlivan yarışını Tavsoğar, yaya yürüme yarışını Jelayak kazanır. Ayrıca Temir Han'ın derin göle düşmüş kenarı kırk kulaç olan büyük kazanını oradan Şalkuyruk çıkarır. Yine Temir Han Er Töstik ve arkadaşları için yaptırdığı büyük sarayın içerisinde onları yakmak isteyince Tavköşirer sarayın kapısını devirir, Köljutkiş'ta avurdunda bulunan göl suyuyla yangını söndürür. Er Töstik nihayetinde kızı alarak Jılan Bapı Han'a getirir. Dönüş yolunda olağanüstü meziyetlere sahip bu kişiler kendi yerlerinde kalırlar ve Er Töstik bir başına döner. Potanin'de Han onları demir eve hapsederek yakmak isteyince arkadaşlarından biri ağzında olan suyu bırakır ve bu şekilde kurtulurlar. Bir başka eve büyüyle hapsedildiklerinde kaderi önceden tahmin eden arkadaşları durumu bilir ve güçlü arkadaşları kafalarını düşen dağı tutar. Sonra Han kuyunun dibinde tutulan kazanı çıkartmalarını ister, dört arkadaş ip bağlayarak kazanı çıkarırlar ve hanın kızını alırlar. İtigel'de o Tohtamış Han'ın obasına vararak Şaytan'ın isteğini Tohtamış Han'a iletir. Tohtamış Han yarışma düzenler ve İtigel'den katılmasını ister fakat o kendi yerine yolda ilk karşılaştığı hızlı koşan adamı gönderir. Bu yarışa ayrıca Şaytan'da katılarak İtigel'in başarılarına bizzat engel olmaya çalışır. Fakat İtigel, Han'ın şarap fiçileri, kızartılmış boğalar ve hamamı iyice ısıtma gibi yarışlarını yolda kendisine katılan arkadaşlarının yardımıyla kazanır. Ayrıca at yarışını da Çalkuyruk kazanır. Sonunda Tohtamış'ın kızını alarak yola koyulur. Bu anlatı eksik olduğu için buradaki olağanüstü meziyetlere sahip olan tiplerin katıldıkları yarışlar detaylı olarak değil de kısa bir cümle şeklinde geçer.

Divayev'de Jılan Bapı Han, Er Töstik'e kendi kızını verir ve yeryüzüne çıkılacak kapıya doğru onları yolcu eder. Yolculukta yanlarındaki diğer kişiler ölür sadece Künke adlı bir hizmetçi kızla Şalkuyruk ve Er Töstik sağ kalır. Töstik burada bir baytereğin başındaki Alp Karakuş (Simurg) yavrularını ejderhadan kurtarır ve bunun karşılığı olarak Alp Karakuş onları yeryüzüne çıkarır sonrada ona bir tüyünü verir. Onları yer yüzüne çıkacağı yerde ise Bektör tarafından öldürülen jalmavızın geride kalan oğlu Şoyinkulak beklemektedir. Potanin'de ihtiyar kadınların isteğini yerine getiren Er Töstüğü onlar kible tarafına doğru gönderirler. Burada da Töstik baytereğin başında bulunan Alp Karakuşun yavrularını ejderhanın elinden kurtarır, Alp Karakuşta onu yeryüzüne çıkarır sonra da ona kendi tüyünü verir. İtigel'de yer altı kısmı olmadığı için bu epizot bulunmamaktadır. Burada Simurg/Alp Karakuş kavramı üzerinde biraz durmak istiyoruz. Türk edebiyatına bir tip olarak İran edebiyatından geçmiş olan Simurg İran edebiyatında Simurg ya da Sî-reng, Arap edebiyatında ise Anka adıyla anılır. Türkler de ise bu kuşun Arapça ve Farsça isimleri birleştirilerek Zümrü-dü Anka şeklinde kullanılmaktadır.⁷⁷ Uzun bir epizot şeklinde Türk boylarının destan ve masallarında önemli bir yere sahip olan Simurg'un sadece İran edebiyatından geçmiş bir unsur olarak düşünülmesi

⁷⁷ Bahattin Ögel, *Türk Mitolojisi*, TTK Yay., Ankara, 2003, s. 108.

doğru değildir. İslam ve İran edebiyatının etkisiyle daha önceleri Tuğrul, Alp Karakuş... vb gibi isimlerle anılan bu kuşun yerine Simurg girmiştir.⁷⁸ Kazak sözlü anlatılarında Simurg kuşu genel olarak Samurık ve Alıp Karakus şeklinde çoğunlukla masallarda bulunur ve herhangi bir nedenden dolayı yer altına inmiş olan kahramanın yeryüzüne çıkarılması rolünü üstlenir.

Divayev'de yeryüzüne çıkıp uykuya dalan Töstik'i orada bekleyen Şoyinkulak yakalayarak Bektori'ya getirir. Bektori, Künke'yi Şoyinkulak'a verir, Künke'nin ondan bir oğlu olur. Potanın'de yeryüzüne çıkan Töstik bir çadırda güzel bir kadına rastlar. Kadının kocası Er Töstik'ten korkarak çadırını kazmış olduğu bir kuyu üzerine kurar ve Töstik'i bu kuyuya düşürdükten sonra oradan gider. Burada Alp Karakuşun vermiş olduğu tüyü yakınca yanına gelen kuş sayesinde kurtulur. İtigel'de ise o Tohtamış Han'ın kızını getirirken yolda taşların altında inilti duyar. Han'ın kızı o seslere kulak vermemesini söylese de Töstik dinlemez ve taşların altına bakarak orada görmüş olduğu adamı çıkarır, bu Şaytan'dır. Şaytan gece gizlice Calkuyruk'a biner ve İtigel'i de yakalayarak taşın altına atar. Kendisini uçurumun kenarında bulan İtigel'i kanatlı yılan kurtarır. Bu arada Şaytan tarafından aç bırakılan Calkuyruk bir deri bir kemik kalır ve Tohtamış'ın kızının da Şaytan'dan bir çocuğu olur.

Divayev'de Alp Karakuş tarafından kurtarılan Töstik, Künke'nin yanına gelir ve ondan Şoyinkulak'ın canını nerede sakladığını onun oğlunu ağlatarak öğrenir. Kamışlı pınarın orada dolaşan kırk keçinin içerisinde eğik duran kara koyu doru keçinin içinde bulunan dokuz sandığın en küçüğünün içinde bulunan dokuz kuş yavrusunun onun canları olduğunu öğrenir. Töstik bunu duyar ve giderek dokuz kuştan sekizinin başını koparıp birini bırakır. Bir candan yeniden canlanan Şoyinkulak'ı kuşların kafasını yeniden kopararak öldürür, sonra onun oğlunun da elini ayağını bağlayarak beşiğiyle beraber suya bırakır ve böylece Bektori'nin jalmavızından tamamen kurtulur. Potanın'de geri dönüş epizotunda bu kısımlar bulunmamaktadır. İtigel'de Şaytan tarafından yakalan İtigel, Tohtamış'ın kızından Şaytan'ın oğlunu ağlatmak suretiyle boğalarını kestirmesini ister. Bu boğaların etlerini gizlice yiyerek güçlenen İtigel Şaytanı bağlayarak taşın altına atar ve Tohtamış'ın kızıyla beraber evine doğru yola çıkar.

Divayev'de aradan çok uzun zaman geçtiği için herkes Er Töstik'in jalmavız tarafından öldürüldüğünü düşünür fakat Kenjekey onu beklemeye devam eder. Bir gün boz dişi deve yavrular ve Kenjekey'in belindeki ipek kuşakta çözülür. Er Töstik aksak bir boz ata binmiş ve yaşlanmış bir şekilde yurduna döner. Kenjekey onu tanımaz fakat boz atın kişnemesinden onun Şalkuyruk olduğunu anlar. Sonradan artık yaşlanmış olan Er Töstik, Kenjekey ve Şalkuyruk yeniden eski yani genç hallerine dönerler. Potanın'de Alp Karakuş tarafından çukurdan çıkarılan Töstik yola düşer ve cılız bir delikanlı halinde evine ulaşır. Kimse onu tanımaz sadece beyaz deve yavrusunu getirir. Kenjekey Şalkuyruk'u babası da oğlunu tanıır ve böylece

⁷⁸ Abudulkadir İnan, "Türk Folklorunda Simurg ve Garuda", **Makaleler ve İncelemeler**, TTK Basımevi, Ankara, 1968, s. 350.

kavuşurlar. İtğil'de o Tohtamış'ın kızıyla evine doğru yola çıkar. Bu esnada Kan-cikey'in üç yıldır doğurmayan devesinin bir erkek yavrusu olur. İtğil Tohtamış'ın kızıyla beraber evine döner ve iki eşi ve üç çadırıyla köyünde yaşamaya başlar.

Potanin'in derlemiş olduğu metinler Divayev'in ya da başkaları tarafından derlenmiş olan metinlere göre oldukça kısadır. Çalışmamızın başında Potanin ile ilgili bilgi verirken onun metinleri aynen değil de özet şeklinde ve Rusça olarak kayda geçirmiş olduğuna değinmiştik. Potanin metinleri kendisine göre kısaltmış ve belirli epizotları vermiştir. Bunun dışında özellikle araştırmacılar tarafından isminin farklı olması ve yer altıyla ilgili kısımların olmamasından dolayı Er Töstik varyantları içerisinde daha önce gösterilmemiş olan İtğil adlı metin ise farklı özelliklere sahiptir. Bu metinde diğer varyantlarda olumsuz tip olarak görülen jalmavız ya da kocakarı tipinin yerini Şeytan (Şaytan) almıştır. Bu İslam inancının açık bir etkisidir. Yine bu metinde yer altı dünyasıyla ilgili kısımların bulunmamasına karşın olağanüstü özellikteki yardımcı kahramanların bulunması da İslami etkiyle açıklanabilir. Göktanı inancına sahip eski Türk topluluklarında dünya üst, orta ve yer altı (alt) olmak üzere üç katman olarak düşünülmüş ve yer altı habis ruhların yaşadığı yer olarak tasvir edilmiştir. İslam inancının etkisiyle yer altıyla ilgili bu düşüncenin değiştiği sonucuna metindeki kahramanın yer altıyla ilgili seferinin ve oradaki mücadelesinin olduğu kısımların bulunmamasından yola çıkarak varabiliriz. Yine İtğil adlı metinde Şaytan tarafından anlatının kahramanı Tohtamış (Toktamış) Han'ın kızını kendisine istemekle görevlendirilir. Toktamış Han (? , ö.1405) Cengiz Han'ın oğlu Cuci'nin neslinden gelip Altın Orda hanlarından- dır yani tarihi bir kişiliktir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen Toktamış Han 1377-1395 (bazı kaynaklarda 1379-1397) yılları arasında Altın Orda hanı olmuş 1391 ve 1395 yıllarında Timur tarafından iki defa mağlup edilmiştir.⁷⁹ Burada kahramanın diğer varyantlarda olduğu gibi yer altında ve bilinmeyen kişilikler yerine tarihi bir şahsiyetin kızını istemekle görevlendirilmesi de anlatının tarihi sürece dahil edilmeye başlanarak gerçeğe yaklaştırıldığının bir göstergesidir. Hem Şeytan tipinin hem de Toktamış Han'ın bu anlatıda yer alması onu İslamî etki ve tarihi seyre dahil ederek inanılır kılmıştır.

Metinlerde görüldüğü üzere kahramanın atının ve eşinin ismi ve özellikleri birbirine yakındır. Eşi Kenjekey ve atı Şalkuyrık'ın isminin metinlerdeki farklı telaffuzlarının biz kısmı Rusça'nın imlasiyle ilgilidir. Aynı durum başka isimler için de geçerlidir. Örneğin Şoyinkulak ismi Potanin'de Şoyun-kulak bazen de Ço-yun-kulak şeklinde geçer. Şalkuyrık/ Çalkuyrık değişmesinde olduğu gibi bu değişme de ç, ş değişmesinden dolayıdır.

⁷⁹ <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c41/c410125.pdf>, Akdes Nimet Kurat, IV-XVIII. **Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri**, TTK, Ankara, 1972, s. 138-139.

Sonuç

Sonuç olarak Türk Dünyası'nın farklı coğrafyalarında ve farklı Türk boyları arasında değişik tür başlıkları altında varlığını devam ettiren Er Töstik (Töştük) anlatısı kültürümüzün ortak bir kaynaktan beslendiğinin açık bir göstergesidir. Metin; sosyal hayat, geleneğin kuvveti ve icraya bağlı olarak tür değişimlerine uğramış olmakla beraber ana olay örgüsünü muhafaza etmiştir. Yerleşik hayat ve özellikle İslam dininin etkisiyle İtigil'de olduğu gibi anlatıya İslamî unsurların girdiği ve bunun neticesinde bazı motif ve epizotların ise anlatıdan çıktığı görülmektedir. Potanin'in halk edebiyatı ürünlerini derlerken onları aynen olduğu gibi değil de özet şeklinde ve Rusça yayımlamasından dolayı metinlerde bir takım eksikliklerin olduğu aşikardır. Her ne kadar bu derleme şekli folklor açısından kusurlu ve eksik bir yayım faaliyeti olsa da yapılan çalışmaların ilk örneklerinden olması açısından önemlidir.

Metinler

Er Tyustyuk (Töstik)^{80*}

Bir zamanlar Bulatpay adlı biri yaşamış. Onun dokuz bin atı ve dokuz oğlu varmış. Onun atları insanları yiyor, kendi sahiplerine dokunmuyorlarmış. Bu yüzden insanlar Bulatpay'dan kaçıyorlarmış. Bulatpay atlarını kaybetmek istemediğinden ve onları çocuklarından daha çok sevdiğinden yüz tane at almış ve çocuklarıyla kalan diğer atlarını orada bırakarak göçmüş. Uzaklaştıktan sonra bir yerlere gelip ailesiyle konmuş. Bir keresinde atlarına bakmak istemiş ve onlara yaklaştığında atlar ondan kaçmışlar. Onları durdurmayacağına kanaat getirdiğinde boz çizgili bir kısırağı kuyruğundan yakalayarak onu eve götürmüş. O zaman Bulatpay'ın yetmiş yaşındaki karısı hamile kalmış ve bu kısırağın döş etine aş ermiş. Atı kesmişler, döş etini kızartmışlar ve o yemiş. Bir zaman geçtikten sonra bir erkek çocuk doğurmuş. Ona Er Tyustyuk (Töstik) adını vermişler. O hızla büyümeye başlamış. Diğerleri bir yılda ne kadar büyürse o bir günde o kadar büyümüş. Bulatpay'ın sığırları yokmuş. Bu yüzden (Er Tyustyuk) ailesini avlanarak geçindiriyormuş. Halkı ondan uzaklaştırmışlar ve bundan dolayı onunla ailesi yalnız kalmış. O zamanlar bir yerde toy yapıyormuş. Er Tyustyuk, ailesinin izin vermemesine rağmen toya gitmiş. Kimse ona aldırış etmemiş. O, kapının yanına oturmuş. Ona koyunun ciğerini, böbreklerini ve bacaklarını vermişler. Fakat o, onları yememiş. Bir adam bunu fark ederek: "O'nun babası fakir, neden o böbrek ve ayakları yemesin ki? En iyisi o dokuz bin atlarını ve dokuz kardeşini aramaya gitsin." diye söylemiş. Er Tyustyuk eve döndüğünde kendi kardeşlerinin ve atlarının olup olmadığıyla ilgili ailesine soru sormaya başlamış. Anne ve babasının arasına oturup gerçeği söylemeye zorlayarak onların baldırlarını kuvvetlice sıkmış. Artık acıya dayanamayan anne ve babası onun dokuz kardeşiyle insanları yiyen dokuz bin atının olduğunu ve bu yüzden bu atlardan kaçtıklarını, kardeşlerinin ise orada kaldıklarını ve onların yaşayıp yaşamadıklarını bilmediklerini söylemiş. Er Tyustyuk onları aramaya gitmek istemiş fakat babası izin vermemiş. Buna rağmen Er Tyustyuk, ailesine ge-

⁸⁰ * Kazahskiy Folklor v Sobranii G.N. Potanina, İzdatelstvo "Nauka", Alma-Ata 1972, s. 104-109.

yik ve kulan avlayarak yiyecek hazırlamış ve kendisi yola çıkmış. Bir müddet sonra çobanlara rastlamış. Onlara kardeşlerini ve atlarını bilip bilmediklerini sormuş. Çobanlar bir köyde toy hazırlanmakta olduğunu ve kardeşlerinin orada bulduklarını söylemişler. Er Tyustyuk bu köye geldiğinde bir yerde dokuz tane bağlanmış çizgili aygır ve dokuz tane çizgili kürk görmüş. Onlar, bir çadıra oturuyorlarmış. Aynı çadıra Er Tyustyuk'te girmiş ve kapının yanına oturmuş. Ona etli bir şeyler vermişler. Kardeşler gitmek için toparlanmışlar, toyun sonunu beklemeyerek gitmişler. Er Tyustyuk peşlerinden gitmiş. Onlar atlarının yanlarına kadar gitmişler. Onların dokuz atı varmış. Dokuz tane çadırları varmış. Er Tyustyuk atlara yaklaştığında sekiz ayaklı kızıl aygır ona doğru koşmuş. O zaman Er Tyustyuk ona şöyle söylemiş: "Eğer sen şereflice yakalanan bir hayvan isen benim göğsümü kokla ve git. Eğer değilsen beni yersin." Sonra atların arasından geçerek bu dokuz çadıra yaklaşmış. Çadıra girdiğinde kardeşlerine fakir olduğunu, kendisine bir yer aradığını ve birilerine kardeş olmak istediğini söylemiş. Birinci, ikinci, üçüncü ve diğerleri onu kabul etmemişler. Sadece en küçüğü kabul etmiş ve "malım mülküm hem sana hem de bana yeter." demiş. O zaman dokuz kardeş bir toy yapmak istemişler. Onların yakalayamadıkları bir doru atları varmış. Onlar Er Tyustyuk'e o atı yakalamasını söylemişler. Er Tyustyuk kement atarak onu öyle mahirce yakalamış ki atın kafası kopmuş. Atı kesmişler etini pişirmişler ve yemişler. Sonra onlar Er Tyustyuk'e kim ve nereli olduğunu sormuşlar. Er Tyustyuk; "Bir zamanlar dokuz bin atı ve dokuz oğlu olan Bulatpay adlı birisi varmış. O, onları bırakarak yüz atını alıp göçmüş fakat bu yüz tanesi de kaçıp gitmiş. Şimdi onun hiçbir şey yok. Ben onun oğlu Er Tyustyuk'um." demiş. O zaman kardeşleri onu kabul ederek hüngür hüngür ağlamışlar. O vakit Er Töstik: "Halkımızdan, ana babamızdan uzaklaştık, belki de onlar açlık çekiyorlar, onların yanına dönmemiz lazım." demiş. Er Tyustyuk sekiz ayaklı kızıl aygıra binmiş ve kaval çalarak önden gitmiş. Kardeşleri ise hayvanları onun peşinden sürmüşler. Er Tyustyuk eve bir hafta önce gelmiş ve ailesini doyurmuş, kardeşleri ise sonradan gelmişler. Bulatpay çadır kurmuş ve zengin olmuş. Onun (artık) on oğlu varmış ve o oğlanlar (evlenmek için) on tane kız bulmak istemişler. Çocukları babalarını altı ayaklı çizgili kısrağa bindirerek aynı babadan olan on tane kız aramaya göndermişler. Bulatpay yola çıkmış, uzun süre gezmiş, dolaşmış fakat kız bulamayarak eve dönmüş. Onu başka bir yöne yollamışlar. Yolda bir ihtiyar kadına rastlamış. Kadın, Bulatpay'ı evine davet etmiş. Önce kadının yanına gitmemiş, sonra fikir değiştirerek kadının çadırına girmiş. İhtiyar kadın ona içecek vermiş. Bulatpay içmiş, düşmüş ve ölmüş. Fakat sonra yeniden dirilerek ayağa kalkmış. Kadın ona nereye gittiğini sormuş. Bulatpay on oğlum için on tane kız arıyorum demiş. İhtiyar kadın ona bir yerde on tane kızı olan zengin bir adam olduğunu söylemiş. Bulatpay bu adamın olduğu yere doğru yola çıkmış, onun yanına gelmiş ve onunla konuşmuşlar. Bulatpay ona dünür olmuş. Sonra Bulatpay evine dönmüş ve tekrar dokuz oğluyla birlikte bu kişinin yanına gelmiş. Er Tyustyuk evde kalmış. Bulatpay kızları almış, en küçüklerinin adı Kencekey imiş. Kızlar babalarından Şalkuyruk atı, beyaz dişi deveyi ve beyaz zırhı almışlar. Bulatpay'la birlikte onun evine gitmişler. Yine o ihtiyar kadının yanından geçmişler. İhtiyar kadın yanına Kencekey'i çağırılmış fakat o gelmemiş. İhtiyar kadın ona ön-

lerinde bayterek ağacı olduğunu ve onun yanında durmamaları gerektiğini söylemiş. Bu ağacın yanına geldiklerinde Bulatpay, kadının tavsiyesini dinlememiş ve o ağacın yanında konaklamış. Atları sağarken suyun üzerinde bir ciğer görmüş. Bulatpay ona uzun bir çubukla vurmuş. O zaman ciğer onu sakallarından yakalamış ve ciğer bir Kempir'e dönüşmüş. Bulatpay, kadından onu bırakmasını istemiş. Kadın sadece, Er Tyustyuk'ı ona verirse kendisini bırakabileceğini söylemiş. O zaman Bulatpay ona Er Tyustyuk'ın altın aşık kemiğini vermiş. Onlar eve döndüklerinde Kencekey Er Tyustyuk'e senin altın aşık'ın nerede diye sormuş. O zaman Bulatpay, "Belki de bayterekin yanında kalmıştır." demiş. Kencekey Er Tyustyuk'e, "Biz yolda ihtiyar kadının yanında durmamızı istemediği bayterek ağacını gördük fakat baban durdu. O seni öldürmek istiyor." demiş. Kencekey ona beyaz zırhı vermiş ve Er Tyustyuk, Şalkuyruk ata binerek yola çıkmış. Kencekey dişi deveye Er Tyustyuk öldüğünde veya geri döndüğünde deve yavrusu getirmesini söylemiş. Şalkuyruk yolda Er Tyustyuk'e ağacın yanında, elinde altın aşık kemiği olan ihtiyar kadın oturuyor." demiş. Er Tyustyuk hemen yanı başında altın aşık duran ihtiyar kadını bulmuş. Er Tyustyuk ona yaklaşmış, altın aşığı tutmuş ve kaçmış. İhtiyar kadın onun peşinden koşmuş, ona kılıcıyla vurmuş ve Şalkuyruk'un kulaklarını uçurmuş. Diğer seferinde kargısıyla vurmuş ve atın kuyruğunu koparmış. O zaman Şalkuyruk hızla koşmaya başlamış çukura düşmüş ve toprağın altında bulmuş kendini. Orada seksen tane Kempir varmış. Kempirler yılanları bırakmışlar. Er Tyustyuk korkmamış. İhtiyar kadınlar onun cesur biri olduğunu görmüşler. İhtiyar kadınlar ona altın saç örgüsü olan bir han olduğunu ve onun altın saç örgüsünü getirmesini, o zaman kendisini bırakacaklarını söylemişler. Er Tyustyuk, hanın örgüsünü ele geçirmek için yola çıkmış. Yolda dağı kaldıran bir adam görmüş, arkadaş olmuşlar ve beraber yola koyulmuşlar. Gölün tüm suyunu ağzına alan, balıkları ağzında tutan ve yiyen, suyu ise tekrar tüküren bir adama rastlamışlar. Er Tyustyuk bu adamı da yanına arkadaş olarak almış. Sonra insanın kaderini söyleyebilen bir adama rastlamışlar. Bu adamı da arkadaş olarak almışlar. Dört arkadaş birlikte yola koyulmuşlar ve hanın memleketine ulaşmışlar. Onun yanında konaklamışlar ve kızını istemişler. Han kızmış ve onları demir eve hapsetmiş. Kırk yük seksevil⁸¹ getirmişler. Bu odunlarla evi kapatmışlar ve odunları tutuşturmuşlar. Sıcak olmaya başladığında arkadaşlardan biri ağzında olan suyu bırakmış, hanın adamları demir evin içine bakmışlar onların cesetlerini atmak istemişler fakat onları canlı bulmuşlar. Bundan sonra onları bir başka demir eve yerleştirmişler ve büyüyle üstlerinden demir indirmişler. Bu tehlikeyi kaderi önceden tahmin eden arkadaşları bilmiş. O zaman güçlü arkadaşları kafalarına düşen dağı tutmuş. Böylece tekrar kurtulmuşlar. Han, daha da öfkelenmiş. O vakit Han, kuyunun dibinde tutulan kazanı çıkartmalarını buyurmuş. Dört arkadaş, kuyuya gitmişler. Onlardan biri kuyuya inmiş ve kazana ip bağlamış, diğerleri ise iple çekip kazanı çıkartmışlar. Kazanı Hana getirmişler ve Han'dan kızını vermesini istemişler. Han, kızını vermeyi kabul etmiş ve büyük bir toy düzenlemiş. Kızı için birçok çeyiz vermiş ve kendisi de iki günlük mesafeye kadar kızını yolcu etmiş. Han, ayrılmak istedi-

⁸¹ seksevil: Kumlu yerlerde yetişen, fazla büyük olmayan, dalları köküne yakın bir tür ağaç.

ğinde Er Tyustyuk onun başını kesmiş. Sonra Er Tyustyuk, Hanın kızını yoldaşlarıyla bırakmış, Hanın kafasını ise seksen ihtiyar kadına götürmüştür. İhtiyar kadınlar onu kible tarafına göndermişler.

Er Tyustyuk çok yorulmuş. Atını bırakmış ve bayterek ağacının altına yatmış. Orada ağacın tepesinde Alp karakuş'un ağlayan yavrularını görmüş. Er Tyustyuk onlara niçin ağladıklarını sormuş. Onlar, bu gece ejderhanın onları yiyeceğini söylemiş. Ejderha ıslık çalarak yaklaşmış, Er Tyustyuk kılıçla onu ikiye bölmüş. Ejderha ölmüş, yavrular sevinmişler. Onlar Er Tyustyuk'e annelerinin geleceğini ve o gelmeden önce korkunç bir fırtına olacağını söylemiş. Alp karakuş gelmiş ve yavrularını sırayla doyurmaya başlamış. Kuş, yuvada otururken yavrularına, insan kokusu aldığını söylemiş. O zaman yavrular aşağıya bakmasını istemişler. O, bakmış ve ölü ejderhayı görmüş. Sonra yavrular ona Er Tyustyuk'ü göstermişler. Kuş onu yutmuş ve tekrar çıkarmış. Sonra kim olduğunu sormuş. Er Tyustyuk ona her şeyi anlatmış ve onu dünya yüzeyine çıkartmasını istemiş. Alp karakuş'un isteği üzerine Er Tyustyuk, doksan tane toygak kuşu ve doksan tane de su matarası bırakmış. Uçmuşlar, yeryüzüne yaklaştıklarında Er Tyustyuk'un kuş için yemi kalmamış, baldırından et kesmiş ve kuşa vermiş. Sonunda yeryüzüne ulaşmışlar, Er Tyustyuk sevinmiş. Kuş, ona son defasında verdiği etin ne eti olduğunu sormuş. Er Tyustyuk, o eti kendi baldırından kestğini söylemiş. Kuş, tekrar eti çıkartmış ve Er Tyustyuk'ün baldırı yeniden eski haline gelmiş. Kuş ona kendi tüyünü vermiş.

Er Tyustyuk yoluna devam etmiş, bir çadıra gelmiş. Çadırda güzel bir kadın varmış. Er Tyustyuk onun çadırında kalmış. Kadına, kocası olup olmadığını sormuş. Kadın, kocasının olduğunu ve onun ava gittiğini söylemiş. Kocasını döndüğünde Er Tyustyuk'e kim olduğunu sormuş. Er Tyustyuk, yoksul biri olduğunu söylemiş. Kadının kocası Er Tyustyuk'ten korkmuş ve bozkırda bir çukur kazmış. Çadırını bu çukurun üzerine taşımış ve Er Tyustyuk'ü bu çukura düşürmüştür. Kendisi ise oradan göçmüştür. Er Tyustyuk çukurda kalmış. Alp Karakuş'u unutmuş. Uzun süre geçtikten sonra kuşun verdiği tüyü bulmuş ve onu yakmış. O anda kuş ortaya çıkmış. Alp karakuş, daha önce niye beni hatırlamadın diye Er Tyustyuk'e kızmış ve onu çukurdan çıkarmış. Şalkuyruk koşup gelmiş, kuş uçup gitmiş. Er Tyustyuk kendi yoluna devam etmiş ve uzun süre sonra evine ulaşmış. Cılız bir gence dönmüş ve evine girmiş. Evde onu kimse hatırlamamış sadece beyaz deve yavrusunu getirmiş. Herkes uyumuş, Kencekey ağlıyormuş. Birden o çadırdan çıkmış, Şalkuyruk'ü görmüş ve onu hemen tanımış. Babasına bağırmış: "Şu misafire bak!" Babası ona bakmış ve oğlunu tanımış. Herkes birbirine sarılmış ve salamlamışlar.

İtigel⁸²

Bir Kazak zenginin dokuz oğluyla sayısız hayvanları varmış. Bu dokuz çocuk hayvanları yaylaya götürmek için babalarından izin istemişler. Eşi ve yeteri kadar hayvanla baş başa kalan zengin adam, fakir ve öksüz olmuş. Hayvanları telef ol-

⁸² Kazahskiy Folklor v Sobranii G.N. Potanina, (Red. Z. N. Palgova), İzdatelstvo "Nauka", Alma-Ata 1972, s. 109-112.

muş, halkı göç etmiş ve o bozkırın ortasında bir başına kalmış. O zaman bir yolcu yanına gelmiş ve yiyecek istemiş. Parmaklıkların arasında eski ve üzeri kırağıyla örtülmüş bir parça et bulmuşlar, haşlamışlar. Misafiri yolcu edip fakir düşmüş zengin'in karısı bu azıcık yiyecekten (yiyeceği yedikten sonra) hamile kalmış ve İtigel doğmuş.

Büyümüş olan İtigel'in canı dokuz kardeşini aramak istemiş ve O, bozkıra doğru yola koyulmuş. O kardeşlerine ulaşmış ve onları çadırda otururken bulmuş. (Ayrıca) orada bağlı dokuz kır aygır varmış. Bir diğer sefer onları dokuz tane koyu doru renkli atlarla çevrili çadırda bulmuş. Onun bu sırnaşıklığını fark eden kardeşleri niyetini anlamak istemişler. İtigel onlara kim olduğunu açıklamış ve eklemiştir: "Babam fakir, yalnız göçüyor. Hayvanları onu bıraktığım yere sürünüz!" Fakat kardeşleri sürmeyi kabul etmemişler. Çünkü hayvanlar o kadar fazlaymış ki onları götürmek mümkün değilmiş. İtigel bir at seçerek üzerine binmiş ve ileri doğru gitmiş. Onun arkasından tüm sığırlar kendiliğinden sırayla gitmişler. Güvenli bir şekilde babasının çadırının yalnız başına durduğu vadiye gelmişler. Dokuz kardeş evlenmek istemişler. Babaları aramaya gitmiş. Oğullarının on gelininin de bir aileden olması şartını kılavuz edinerek babaları kız aramaya gitmiş. İki kez bulamadan geri dönmüş ve üçüncü defa da bir şey bulamadan eve dönerken bir tepede beyaz bir çadır görmüş. Çadırın üst aralığından birkaç kız şarkı söyleyerek başlarını dışarı uzatmışlar. Başlarını saymış, neşeliyken birden içi kararmış. Çünkü şartı yerine getirmek için hala bir sayı eksikmiş, onlar sadece dokuz kişilermiş. Anneleri kapıda oturuyormuş ve ona çadırın yanından geçerken başlangıçta neşeli iken sonra neden ağladığını sormuş? Yaşlı adam ani değişiminin nedenini açıklamış. O zaman yaşlı kadın, adamın oğlu sayısınca kızı olduğunu ve düğün yapmak için hiçbir engelin olmadığını söylemiş. Bu sırada kızların babası gelmiş. O sadece hiç dışarıya çıkartmadıkları ve Kancikeş adını verdikleri en küçük kızları için başlık istemiş. Bu güzel kız için o kadar çok at istemiş ki her biri ayrı bir cinsten olan bu atlarla dört vadi doldurulabilirmiş. İhtiyar adam eve dönmüş ve dehşetle kendisinden istenilen bu başlığı oğullarına anlatmış. İtigel gölün kıyısına çıkmış ve onun seslenmesiyle gölde birbirilerini ezerek at sürüleri çıkmaya başlamış. Kısa sürede belirlenen dört vadiyi doldurmuşlar. Başlığı ödeyip ihtiyar adam develerle gelinleri ve çeyizleri almaya gitmiş. Kancikeş kendisine Calkuyruk adlı atı ve kırk devenin götürebileceği yükü taşıyabilecek bir deveyi istemiş. İsteği getirilmiş. Oğlandan en sonuncusunun eşini yani Kancikeş'i yolcu eden ihtiyar adam gölde geceleme için kalmış. Annesi kızına yolda önüne çıkan gölün yanında durmamalarını öğütlemiş. Ya yanından geçip git ya da oraya varmadan konakla demiş. Fakat ihtiyar adam Kancikeş'in ona söylediği öğütleri dinlememiş. Sabahleyin ihtiyar adam gölün ta ortasına kadar götürülmüş deveyi görmüş ve onu yakalamaya gitmiş. Fakat Şeytan (Şeytan) ihtiyarı kendi özgürlüğü için oğlu İtigel'in üç yıllık özgürlüğünü kurban etmeye zorlamış. Babaları Kancikeş'i köye getirdiğinde toy yapmışlar ve dokuz oğlu kendi eşlerini almışlar. Sadece İtigel toya gitmemiş. İki arkadaşları onları eğlenceye katılmaya ikna etmeye gitmişler. İtigel ve Kancikeş her ikisi de babalarının yaptığı şeyi biliyorlarmış. Kancikeş İtigel'e Calkuyruk'u vermiş ve "Eğer bu at ölür-

se sende öleceksin yoksa geri döneceksin. Özgürlüğünü geri kazanmak için git. Al sana Şeytan'ın büyülerinden kurtulmak için yakacağıın puhu kuşu tüyü.” demiş. İtğil göle doğru gitmiş. Şeytan önüne zıplamış, dizginlerden tutmuş, kendisi için Tohtamıs Han'ın kızını isteme yükümlülüğünü ona vermiş. İtğil gitmiş, yolda bir ayağının üzerinde dönüp duran bir adama rastlamış ve onunla konuşmaya başlamış. Senin elinden ne gelir (meziyetin ne) diye sormuş İtğil. Dönüp duran adam ben iyi yarış koşarım. Bir diğer karşılaştığı adam çok şarap içerim diye övünmüş. Üçüncüsü çok et yerim demiş. Dördüncüsü hamamda otururum demiş. Sonunda İtğil Tohtamıs Han'ın obasına varmış ve Şeytan'ın önerisini yapmış. Tohtamıs Han ilk önce insanların yarıştığı bir yarışmayla açılan bir toy düzenlemiş. Han, İtğil'e yarışmayı önermiş fakat İtğil yarışmaya yolda ilk karşılaştığı adamı göndermiş. Şeytan'ın kendisi de bu eğlencede yer almakta ve İtğil'in başarılarına engel olmaya çalışmaktaymış. Fakat İtğil, Tohtamıs Han şarap fıçılarını, kızartılmış boğaları ve hamamı iyice ısıttığında da kazanmış. Sonunda yarış teklif edilmiş. İtğil Calkuyruk'u sürmüş. Calkuyruk ona: “Üç tane sicimi bir araya getir ve koşacağıın yolun ününe üç sıra halinde uzat. Koşup geçip gitmeyeyim, ölüp gitmeyeyim.” Fakat İtğil örmeyi unutmuş ve sadece iki sıra urgan germiş. Calkuyruk onları yarıp geçmiş, düşmüş ve yaralanmış. Eşinin söylediklerini hatırlayarak ağlamaya başlamış. Bununla beraber Calkuyruk dirilmiş ve İtğil'e onun için değil Kancikey için yeniden dirildiğini söylemiş. Her yarışmada zafer kazanıp İtğil, Tohtamıs'ın kızını almış ve geldiği tarafa dönmüş. Yolda taşların altında inilteler duyulmuş. Tohtamıs'ın kızı o seslere kulak vermemesini tavsiye etmiş. İtğil onu dinlememiş, taşı çevirmiş ve ona teşekkür eden bir adamı oradan çıkarmış, ancak bu Şeytan'mış. Yolcular yatmak için yerleştiklerinde Şeytan gizlice çadıra gitmiş, Calkuyruk'un (ipini) kesmiş ve onun üzerine binmiş. Çadırdan çıkan İtğil'i yakalayıp taşın altına atmış. O anda tüy ona gerekmiş. O kendisini bir uçurumun kenarında bulmuş. Fakat kanatlı yılan oradan onu alıp çıkarmış. Tohtamıs Han'ın kızını bıraktıkları yere çıktıklarında İtğil yolun kenarında bulunan deredeki sazların arasına saklanmış. Yanından geçerken hizmetçi “Sen her nasılsa hâlâ yaşıyorsun İtğil!” diye bağırmış. İtğil Tohtamıs'ın kızının yaşayıp yaşamadığını sormuş. Öyle ki Şeytan, kızı her gün Calkuyruk'un üzerinde ziyaret ediyormuş ve Calkuyruk'a öyle eziyet ediyormuş ki onu bir deri bir kemik bırakmış. Çünkü onu otlamaya hiç bırakmıyormuş. Tohtamıs'ın kızının Şeytan'dan bir çocuğu olmuş. İtğil, Şeytan'dan boğayı kesmeye izin almak için yalvarsın diye emretmiş. Bunun için de kurnazlık ederek çocuğu ağlamaya zorlamış. Şeytan çocuğa niçin ağladığını sormuş. Ona bir boğa istediğini söylemişler. Şeytan: “Bizim hayvanımız mı yok.” demiş. Bu suretle üç tane boğa kesmişler. İtğil'in kendisi ise bu sırada başka bir çadırda saklanmaktaymış. Geceleri çıkıyor ve boğaları yiyormuş. Böylece o, üç gün boyunca güç toplamış. Dördüncü gün Calkuyruk'u kesmiş, Şeytanı bağlamış ve taşın altına atmış. Kendisi ise Tohtamıs'ın kızıyla eve doğru yola çıkmış. Kancikey İtğil'i yolcu ederken bir vasiyet bırakmış. Eğer İtğil ölürse o gün Kancikey'in devesi bir dişi deve, eğer gelirse de bir erkek deve doğuracak. Üç yıl sonra hiç doğurmamış deve doğurmuş ve ulak köye, sahibesine, bu haberi götürmek için koşmuş. Kancikey gece olmasına rağmen devenin ne doğurduğunu öğrenmek için koşmuş. Yolda İti-

gil'e rastlamış ancak onu tanıyamamış. Devenin ne doğurduğunu öğrenmek için yollaya bileceğiniz adamınız yok mu sizin. Fakat Kancıkey bu olayın tüm önemini anlatmış ve yürüyerek yoluna devam etmiş. Gördüğü bir erkek devecikmiş. Kancıkey tekrar köye koşmuş. O varmadan onu karşılaşmışlar ve İtğil'in iki çadırıyla ve Tohtamış'ın kızıyla geldiğini haber vermişler. İşe böylece İtğil üç çadırdan ve iki eşinden oluşan köyüyle yaşamaya başlamış.

Kaynakça

AÇA, Mehmet, (2000), "Köne Epos (Arkaik Destan) Kavramı ve Türk Halk Hikâyelerinde Âşıklara Mahsus Evlilik Konunun Kaynaklarından Alplara Mahsus Evlilik", **Milli Folklor**, S. 12(47), Ankara: s. 11-21.

AÇA, Mehmet, (2002), **Kazak Türklerinin Destanları ve Destancılık Geleneği**, Konya: Kömen Yay.

AÇA, Mehmet, (2007), **Tıva Halk Masalları**, Konya: Kömen Yay.

AÇA, Mustafa, (2001), "Yirtöşlik Destanının Sibirya (Tümen) Türkleri Eş Metnindeki Olağanüstü Yardımcı Kahramanlar Motifi Üzerine Bir Deneme", **Milli Folklor**, S. 51, Ankara: s. 65-74.

ALEKTOROV, A. E., (1900), **Ukazatel Knig, Jurnalnih i Gazetnih Statey i Zametok o Kirgizah**, Kazan: Tipo-Litografii İmperatorskago Universiteta.

ALTINSARİN, İbray, (2006), **Kel, Balalar, Okılık**, Almatı: Atamura Baspası.

ALTINSARİN, İbray, (2007), **Etnografiyalık Oçerakter jäne Avız Ädebiyet Ülgileri**, Astana: Altın Kitap.

ÄLMUHANOVA, Riya, (2009), **Kazak Folklorındağı Antikalık Sarındar**, Almatı: Arıs Baspası.

ÄVEZOV, Muhtar, (1991), **Ädebiyet Tariyhı**, Almatı: Ana Tili Baspası.

ÄVEZOV, Muhtar, (1998) "Ertegiiler", **Kazak Halk Ädebiyeti-Ertegiiler**, 1.Tom, Almatı: s. 5-56.

ÄVEZOV, Muhtar-SOBOLEV, (1939) Leonid, "Epos i Folklor Kazahskogo Naroda", **Litaraturniy Kriitik**, S.10-11 (Oktyabr-Noyabr), s. 224-232.

ÄVEZOV, Muhtar - ISMAYILOV, Edige, (1957), "Ertegiiler", **Kazak Ertegiileri**, T. I., Almatı: s. VII-XXXV.

Babalar Sözi, (2011), 75. Tom, Astana: Foliant Baspası.

BERDİBAY, Rahmankul, (1997), **Epos Muratı**, Almatı, Ğılım Baspası.

BERDİBAY, Rahmankul, (2005), **Epos-El Kazınası**, Bes Tomdik Şığarmalar Jiynağı, I. Tom, Almatı: Kazığurt Baspası.

DİLEK, İbrahim, (2007), **Altay Masalları**, Ankara: Alp Yay.

DİLEK, İbrahim, **Türk Mitoloji Sözlüğü (Altay-Yakut)**, Gazi Kitabevi, Ank. 2013.

DİVAYEV, Abubakir, (2007), **Kazahskogo Narodnoe Tvorcestvo**, 2-e izdaniye. Astana: Altın Kitap.

DURANLI, Muvaffak, (2010) **Saha (Yakut) Büyü Masalları**, Konya: Kömen Yay.

ELÇİN, Şükrü, (2000). **Halk Edebiyatına Giriş**, Ankara: Akçağ Yay.

ERGUN, Metin, (1993), "Hakas Haycıları ve Haycılık Sanatı", **Milli Folklor**, S. 19, Ankara: s. 23-26.

ERGUN, Metin, (2006), **Şor Kahramanlık Destanları**, Ankara: Akçağ Yay.

ERGUN, Metin – AÇA, Mehmet, (2004), **Tıva Kahramanlık Destanları - I**, Ankara: Akçağ Yay.

Er Töştük, (1996), El Adebıyatı Serıyası, 2. Tomu, Bışkek: Şam Basması.

FEDAKAR, Selami, (2011) **Özbek Sözlü Geleneğinde Masallar**, İzmir: Egetan Yay.

ĞABDULLİN, Mälik, (1996), **Kazak Halkının Ävız Ädebiyeti**, Almatı: Sanat Baspası.

İBIRAYEV, Şakir, (1993), **Epos Älemi**, Almatı: Ğılım Baspası.

İNAN, Abudulkadir, (1968), "Türk Folklorunda Simurg ve Garuda", **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara: TTK Basımevi, s. 350-352.

İNAYET, Alimcan, (2010), **Türk Dünyası Efsane ve Masallarında Bir Dev Tipi, Yalmavuz-Celmoğuz**, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay.

JİRMUNSKİY, V. M. , (2011), **Türk Kahramanlık Destanları (I.-II. Bölüm)**, (Çev: Mehmet İsmail-Hülya Arslan Erol), Ankara: TDK Yay.

Kazahskaya Narodnaya Poeziya, İz Obraztsov Sobrannih i Zapisannih A. A. Divayevım, (1964), (Sostaviteli. N.S.Smirnova i drugoyi), Alma-ata:

Kazahskiy Folklor v Sobrannii G.N. Potanina, (1972), Alma-Ata: İzdatelstvo Nauka.

KASKABASOV, Seyit, (1988), "XIX. Ğasırdın Ekinşi Jartısındağı Kazak Folkloristikası", **Kazak Folkloristikasının Tariyhı (Revolyutsiyağa Deyingi Kezen)**, Almatı: Ğılım Baspası. s. 91-147.

KASKABASOV, Seyit, (2002), **Janazık**, Astana: Avdarma Baspası.

KASKABASOV, Seyit, (2008), **Elzerde**, Almatı: Jibek Jolı Baspası.

KARADAVUT, Zekeriya, (2006), **Kırgız Masalları**, Konya: Kömen Yay.

KAYIPOV, Süleyman, (2009), **Folklor Yazıları**, Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yay.

Kırgızskaya Hrestomatiya: Sbornik Obraztsov Narodnoy Literaturı Turkestanskogo Kraya, (1883), Sostavil Prepodavatel Turkestanskoy Uçitelskoy Seminarii Ya. Lyuş. Taşkent:

KOLESNİKOV, Aleksandr – KAMALOV, İlyas, (2011) **Avrasya Türkologları Sözlüğü**, 1. Cilt, 1. Kitap, Ankara: TTK Basımevi.

KONDBAY, Serikbol, (2008), **Kazak Mifologiyasına Kirispe**, Tolık Şıǵarmalar Jıynağı, 1.Tom, Almatı: Arıs Baspası.

KONJIRATBAYEV, Ävelbek, (1987), **Kazak Eposu Jäne Türkologiya**, Almatı: Ğılım Baspası.

KONJIRATBAYEV, Ävelbek, (1991), **Kazak Folklorının Tariyhı**, Almatı: Ana Tili Baspası.

KONJIRATBAYEV, Ävelbek, (2004), **Folklor tanuv Mäseleleri**, Köptomdık Şıǵarmalar Jıynağı 1, Almatı: Mersal Baspa Üyi.

KURAT, Akdes Nimet, (1972), **IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri**, Ankara: TTK Yay.

Manas Destanı Üzerine İncelemeler (Çeviriler) I, (1995), (Haz. Fikret Türkmen), Ankara: TDK Yay.

MARĞULAN, Älkey, (1985), **Ejelgi Jır, Anızdar**, Almatı: Jazuvşı Baspası.

MELETİNSKİY, Ye. M., (2004) **Proishojdeniye Geroičeskogo Eposa**, 2-izdaniye, Moskva: Vostoçnaya Literatura RAN.

Mifologiya Entsiklopediya, (2003), (Red. Ye. M. Meletinskiy), Nauçnoye İzdatelstvo, Bolşaya Rossiskaya Entsiklopediya, Moskva:

NEKLYUDOV, S. Yu., (1975) "Bogatırskaya Skazka. Tematiçeskiy Diapazon i Syujetnaya Struktura", **Problemı Folkloru**, Moskva: s. 82-87.

ORAZAYEVA, Flora, (20012), **Äbuvbäkır Divayev-Folklorist**, Almatı: Bilim Bas.

ÖGEL, Bahattin, (2003), **Türk Mitolojisi**, Ankara: TTK Yay.

ÖZKAN, İsa, (1998) "Türk Boylarının Sözlü Edebiyatındaki Nımah/Comok/Cumbak/Yomak Anlatım türü Üzerine Bir Etimoloji Denemesi", **Türk Dili**, S. 556, Ankara, s. 368-378.

Potanin, G. N., (1917), "Kazak-Kırgızskıye i Altayskiye Predaniya, Legendı i skazki", **Jıvaya Starina**, God, XXV, Vıpusk, 2-3, 1916, Petrograd: Tipografiya V. D. Smirnova, s. 89-93.

POTANİN, Grigoriy, **Trudı po Etnografii i Folkloru**, (2007), 2-e izdaniye, Astana: Altın Kitap.

RADLOV, V. V., (1870), **Obraztsı Narodnoy Literaturı Tyurkskih Plemen**, Çast. III, Sanpetersburg.

SAKAOĞLU, Saim, (1999) **Masal Araştırmaları**, Ankara: Akçağ Yay.

TAUBE, Erika, (1994), **Skazaki i Predaniya Altayskih Tuvintsev**, Moskva:

TÜRKER, Ferah, (2012), "Altay Türklerinin Anlatmalarında Mitik Bir Varlık: Celbegen", **Milli Folklor**, S. 94, Ankara: s. 81-90.

Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Kumuk Edebiyatı, c.20, (2001) Ankara: KB Yay.

Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Tatar Edebiyatı I, c.17, (2001), Ankara: KB Yay.

Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Karaçay-Malkar Edebiyatı c.22, (2002) Ankara: KB Yay.

Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Çuvaş Edebiyatı, (2003), c.26, Ankara: KB Yay.

Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Türkmenistan Edebiyatı, c.10, (2004), Ankara: KB Yay.

YILDIRIM, Seyfullah, (2012) “Kazak Türk Folklorunda Epik Anlatmalar”, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

YILDIZ, Naciye, (2010), “Türk Destanlarında Kötü Huylu Devler”, **Milli Folklor**, S. 87, Ankara: s. 41-51.

YUDAHİN, K. K., (1985), **Kirgizko-Russkiy Slovar**, Frunze:

<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c41/c410125.pdf>,

Makalenin Dergiye Ulaşma Tarihi: 07.06.2014
Yayın Kabul Tarihi: 27.11.2014

Ortaöğretim 11. Sınıf Felsefe Dersi Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi “Isparta Örneği”

Evaluation On Opinion Of The Teachers About Programme On Philosophy Courses At 11. Grade In Secondary Education “Isparta Example” *

Doç. Dr. Ayşe Sıdika OKTAY **
Önder ŞAKAR ***

Özet

Bu çalışmanın amacı, felsefe dersi öğretim programını öğretmen görüşlerine göre değerlendirmektir. Çalışmada betimsel araştırma modeli kullanılmıştır.

Araştırmada, Isparta ilinde 2013-2014 öğretim yılında resmi ve özel ortaöğretim kurumlarında görev yapan felsefe öğretmenleriyle görüşme yapılarak, öğretmenlere programın öğelerine yönelik hazırlanan anketler uygulanmıştır. Görüşmelerde elde edilen verilerin değerlendirilmesinde yüzde oranlarından, anketlerin çözümlenmesinde ise SPSS programından yararlanılmıştır.

Sonuç olarak; Isparta ilinde ortaöğretim kurumlarındaki atmış sekiz felsefe öğretmenin tamamına ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin anketlere verdikleri cevaplar ile görüşme formlarından elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir. Felsefe öğretmenlerinin öğretim programı ile ilgili düşüncelerinde, kıdemlerine ve fakültelerine göre farklılık görülmüştür. Öğretmenlerin öğretim programının öğelerine yönelik hazırlanan anketlere verdikleri cevaplardan, düşüncelerinde görüş birliği içerisinde olmadıkları, kararsız kaldıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, Öğretmen, Ortaöğretim, Program, Isparta.

* Bu makale SDÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsünde “Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programları ve 2009 Yılı Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Isparta Örneği)” isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Felsefesi ABD, asoktay@gmail.com

*** Sosyal Bilgiler Öğretmeni, Isparta Gönen Güneykent Yunus Emre Ortaokulu, andersakar32@gmail.com

Abstract

The aim of this study is evaluating philosophy curriculum according to the teacher' opinions. In this study, descriptive study model was used by the researcher.

In this research, philosophy teachers working in public and private secondary education schools in the province of Isparta for the academic year 2013-2014 were interviewed with and the questionnaires prepared according to the characteristics of the program were applied to this philosophy teachers. Percentage rates were used in the evaluation of the data obtained in interviews and the SPSS program was used in the analyzing of the questionnaires .

As a result, all the sixty eight philosophy teachers working in the secondary education institutions in the province of Isparta have been reached. The responses to the questionnaires of the teachers who participated in the survey were evaluated with the results obtained from interview forms. Philosophy teachers' ideas about the curriculum have been varied according to seniority and faculty. By the answers from the teachers on the surveys prepared for the elements of the curriculum, It was determined that there was no consensus on teachers' ideas as well as they are on unstable level

Key words: Philosophy, Teacher, Secondary Education, Curriculum, Isparta

Giriş

Felsefe merak ve şüpheyle başlayarak insanların her dönemde ilgisini çekmiştir. Felsefenin temel konularından olan varlık, insanın cevap aradığı temel sorulardandır. Varlığını sorgulamayan insan olamayacağına göre felsefe yapmayan insan da olamayacaktır. Cumhuriyet döneminden günümüze kadar sırasıyla 1924, 1938, 1950/1957, 1976, 1985, 1993 ve 2009 yıllarında felsefe dersi öğretim programları değişikliğe uğramıştır. Elbette 1924 yılındaki ilk programın günümüzde uygulanması beklenemez. Çağın gereklerine uygun olarak, öğretim sistemindeki değişiklikler gözönünde bulundurularak felsefe öğretim programları yenilenmektedir.

Öğretim programı, “okulda yada okul dışında bireye kazandırılması planlanan bir dersin öğretimiyle ilgili tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzeneği”¹ olarak tanımlanmaktadır. Eğitim programı daha geniş anlamli olarak kullanılmakta, öğretim programını içerisine almaktadır. Bazen birbiri ile karıştırılmasına rağmen öğretim programı daha çok bir derse yönelik olarak izlenen etkinlikler bütünüdür. Eğitimde kullanılan programların dört temel ögesi bulunmaktadır. Bunlar; “hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ile ölçme-değerlendirmedir.”² Bu öğeler birbiri ile sıkı bir ilişki halinde bulun-

¹ Özcan Demirel, Eğitimde Program Geliştirme, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2012, s. 6.

² Demirel, a.g.e., s. 5.

makta, birbirinden etkilenmektedir. Programların hazırlanması sürecinde bu ögeler birlikte değerlendirilmektedir.

Türk eğitim sistemi ile ilgili çalışmalar Cumhuriyet ilan edilmeden önce başlamıştır. Özellikle Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı sırasında 15 Temmuz 1921'de Ankara'da düzenlenen *Maarif Kongresi* çalışmasına başkanlık etmesi çok önemlidir.³ Daha sonraları ülkenin eğitim meseleleri ile ilgili 1923, 1924, 1925 ve 1926 yıllarında *Heyet-i İlmiye* toplantıları düzenlenmiştir.⁴ 1939 yılından itibaren de *Şura* toplantıları düzenlenmiş, son olarak XVIII. Milli Eğitim Şurası 2010 yılında toplanmıştır.⁵ Şura kararları bağlayıcı olmamakla birlikte tavsiye niteliği taşıyan geniş katılımlı konunun uzmanlarının yer aldığı toplantılardır. Şuralarda program geliştirme çalışmalarına yönelik kararlar alınmıştır.

Türkiye'de program geliştirme süreci 1950 yılından sonra ortaöğretimde başlamıştır. “Ülkemizde program geliştirme çalışmalarına 1953-1954 öğretim yılında ortaöğretim kurumlarında, uygulama okullarında ağırlık verilmiştir.”⁶ Programların çağın şartlarına göre değişmesi kaçınılmazdır. Türk eğitim sisteminin temeli, “Cumhuriyetten sonra atılmıştır ve bu temelde ilerlemeci eğitim akımının etkileri olmuştur. Cumhuriyetten sonra eğitimde demokrasi, laiklik, millilik, bilimsellik, sosyal adalet, fırsat ve imkan eşitliği vb. ilkeler geliştirilmiştir. Ama uzun bir süre amaçlanan sentez bir türlü gerçekleşememiş, konu ve öğretmen merkezli, ezberci geleneksel eğitimin etkileri baskın bir biçimde varlığını sürdürmüştür. Eğitimle ilgili tartışmalar, daha çok da ideolojik tartışmalar biçiminde süregelmiştir.”⁷ Son yıllarda milli eğitim sistemindeki köklü değişiklik çalışmaları sonucunda, ilerlemecilik akımı yerini yapılandırmacı yaklaşıma bırakmaya başlamıştır.

Bu yapılandırmacı yaklaşımda “bir dersin ilk amacı geniş bir kavrama sahip konuya öğrencilerin ilgisini çekmektir. Bu bir gösteri yaparak verileri sunarak ya da kısa bir film göstererek başarılabilir. Öğrencilerin konu hakkındaki önceki bilgilerini ortaya çıkarmak için açık uçlu sorular sorulur. Sonra, öğrencilerin önceki anlayışlarıyla uyuşmayan bazı bilgi ve veriler sunulur. Öğrenciler bunu başarmaları için cesaretlendirilir. Öğrenciler küçük gruplara ayrılır ve eski anlayışları ile farklı olan yeni bilgileri uzlaştıracak kendi hipotez ve deneylerini belirtmeleri sağlanır. Bu grup etkileşimi sırasında öğretmenin görevi, sınıfta dolaşarak çalışılan konuda bir anlayış oluşturmak için öğrencilere yardımcı olacak sorular sormak ve onlara bir kaynak olmaktır.”⁸ Yani öğretmen bu anlayışta bilgi aktaran değil rehberlik yapan kişidir. Öğretmenin görevi öğrencileri aktif olarak, işbirliği içerisinde

³ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi MÖ.1000-MS.2012*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2012, s. 320.

⁴ Akyüz, a.g.e., s. 401.

⁵ Akyüz, a.g.e., s. 404.

⁶ S.Savaş Büyükkaragöz - Cuma Çivi, *Genel Öğretim Metotları*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 230.

⁷ MEB Teftiş Kurulu Başkanlığı, *Türk Milli Eğitim Sistemi İçerisinde Ortaöğretim Kademesi*, Ankara, 2010, s. 29.

⁸ Mehmet Arslan, “Eğitimde Yapılandırmacı Yaklaşımlar”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, c. XL, S. 1, Ankara, 2007, s. 56.

yönlendirerek, alternatif araç gereçlerle konunun kavratılmasını sağlamaktır. Ders programları da bu anlayışa göre düzenlenmektedir.

2009 yılı felsefe dersi öğretim programı yapılandırmacılık esasına göre düzenlenmiştir. Bu programla yapılandırmacı yaklaşım çerçevesinde öğrenci merkeze alınmış, geleneksel eğitimden uzaklaşarak, sürece dayalı bir anlayış geliştirilmiştir. Bu anlayış da esas bilginin yapılandırılmasıdır. Öğrencilerin aktif olarak derse katılmasıdır. Her bir öğrencinin kendine has özellikleri olduğunu kabul eden bir programdır. Bu anlayışta öğrenciler aktif olarak derse katılmakta, soru sormaya özendirilmektedir. Öğretmenin rolü değişmiş, öğrencilere rehberlik görevini üstlenmiştir.⁹ Yeni program öğretmeni değil öğrenciyi merkeze alarak hazırlanmaktadır. Bu yeni bir anlayış ve zihniyet değişikliğidir.

Programlar dersin merkezinde yer almaktadır. Programlara göre ders kitapları düzenlenmekte, öğretmenlerin ders işleniş sırasında programa bağlı kalması beklenmektedir. Hazırlanan programların hedeflerine ulaşabilmesi için öğelerinin birbiri ile tutarlı olması gerekmektedir. Ayrıca programların belirlenen yaklaşımlara uygun olarak hazırlanmasına rağmen, bu programı uygulayacak öğretmenlerin yaklaşımı özümsememeleri hedeflere ulaşılmasını güçleştirmektedir. Eğer amaçlara ve kazanımlara yönelik bir ders kitabı hazırlanmamış, programa uygun araç gereç imkanı yok ise, ölçme değerlendirme faaliyetleri amaçların kazanılma düzeyine belirleymiyorsa programın hedefine ulaşması beklenmemektedir.

1924 yılı ile 2014 yılları arasında 90 yıllık bir sürede öğretim programlarında yapılan değişiklik sonunda oluşturulan ders çizelgeleri incelenmiştir. Genel lisele-
rin ders çizelgelerine göre oluşturulan felsefe dersinin dağılımı ile toplam ders saati içerisindeki yeri aşağıda gösterilmiştir.

⁹ Aytekin Demircioğlu - Ekrem Ziya Duman, "1935 ve 2009 Felsefe Öğretim Programlarına Göre Yazılmış Ders Kitaplarındaki Çeşitli Felsefe Kavramlarının Karşılaştırılması", Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, c. II, S. 2, Mayıs, 2013, s. 273.

1924-2014 Yılları Lise Felsefe Dersi Dağılım Çizelgesi

YILLAR	DERSİN ADI	SINIFLAR						Fen Şubesi (Sayısal Alan)			Edebiyat Şubesi (Sözel Alan)			
		9.SINIF (I.Sınıf)	10.SINIF (II.Sınıf)	11.SINIF (III.Sınıf)			12.SINIF (IV.Sınıf)		Toplam Felsefe Dersi Sayısı	Lise Toplam Ders Saati Sayısı	Ders Çizelgesi İçindeki Yeri (%)	Toplam Felsefe Dersi Sayısı	Lise Toplam Ders Saati Sayısı	Ders Çizelgesi İçindeki Yeri (%)
				Fen	Edebiyat	Matematik	Fen	Edebiyat						
1924	Felsefe	-	2	2	4	-	-	-	4	90	4,44	6	90	6,66
1927	Felsefe ve İktisadiyat	-	2	3	6	-	-	-	5	96	5,20	8	96	8,33
1931	Felsefe ve İktisadiyat	-	2	2	6	-	-	-	4	102	3,91	8	102	7,84
1934	Felsefe ve İktisadiyat	-	-	2	6	-	-	-	2	88	2,27	6	88	6,81
1937	Filozofi ve Sosyoloji	-	-	3	7	-	-	-	3	88	3,40	7	88	7,95
1938	Filozofi ve Sosyoloji	-	-	3	6	-	-	-	3	87	3,44	6	87	6,89
1949	Felsefe	-	-	2			3	5	5	128	3,90	7	128	5,46
1952	Felsefe	-	-	2			3	5	5	128	3,90	7	128	5,46
1956	Felsefe, Mantık ve Sosyoloji	-	-	3	6	-	-	-	3	96	3,12	6	96	6,25
1957	Felsefe, Mantık ve Sosyoloji	-	-	3	6	-	-	-	3	100	3	6	98	6,12
1974	Felsefe, Mantık, Sosyoloji	-	-	3	6	-	-	-	3	106	2,83	6	106	5,66
1976	Felsefe, Mantık, Sosyoloji	-	-	3	6	-	-	-	3	109	2,75	6	109	5,50
1978	Felsefe, Mantık, Sosyoloji	-	-	3	6	-	-	-	3	115	2,60	6	115	5,21
1985	Felsefe Grubu	-	-	3	6	3	-	-	3	114	2,63	6	114	5,26
1992	Felsefe 1-2	-	-	2+2=4 Kredi				Toplam 144 Kredi			2,77			
1998	Felsefe	-	-	2	2	-	-	-	2	99	2,02	2	99	2,02
2009	Felsefe	-	-	2 saat			-	-	2	120	1,66	2	120	1,66
2013	Felsefe*	-	-	2 saat			-	-	Toplam 142 saat			1,40		
2014	Felsefe*	-	-	2 saat			-	-	Toplam 140 saat			1,42		

Açıklamalar: (1924 yılı), Hasan Ali Yücel, *Türkiye de Ortaöğretim*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994. s. 165; (1927)s.168; (1931) s.171; (1934) s.172; (1937) s.173; (1938)Kültür Bakanlığı, *Lise Programı*, İstanbul, 1938, s.1; (1949) MEB TD, c.XII, S.557, 26 Eylül 1949, s.113; (1952) Hasan Cicioğlu, *Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim (Tarihi Gelişimi)*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fa-

kültesi Yayınları, Ankara, 1982, s.206; (1956) s.207; (1957) s.208; (1974) Cicioğlu, a.g.e., s.215; (1976) MEB TD, c.XXXIX, S.1900, 27 Eylül 1976, s.326; (1978) MEB TD, c.XLI, S.2003, 16 Ekim 1978, s.456; (1985) MEGSB TD, c.XLVIII, S.2196, 23 Eylül 1985, s.399; (1992) MEB TD, c.LV, S.2368, 12 Ekim 1992, ss.697-698; (1998) MEB TD, c.LXI, S.2492, Eylül 1998, ss.1128-1129; (2009) MEB TD, c.LXXII, S.2624, Eylül 2009, ss.534-535; (2013) MEB TD, c.LXXVI, S.2667, Nisan 2013, ss.199-200; c.LXXVI, S.2670, Temmuz 2013, s.1737; (2014) MEB TD, c.LXXVII, S.2676, Ocak Ek-2 2014, s.162.sayfalarındaki haftalık ders çizelgelerden yararlanılarak, toplam ders saatleri ve yüzdelik oranları belirlenerek tablo düzenlenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Ortaöğretim kurumlarında felsefe dersine giren öğretmenlerin, Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu'nun 14/12/2009 tarih ve 235 sayılı kararıyla uygun görülen felsefe dersi öğretim programına yönelik düşünceleri ile felsefe eğitiminden beklentileri değerlendirilerek, öneriler bulunmuştur.

Araştırmanın Modeli

Ortaöğretim 11. sınıf felsefe dersi öğretim programına yönelik öğretmen görüşlerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada, tarama modeli kullanılmıştır. Betimsel araştırma yapılarak, mevcut durumun ne olduğu ortaya konulmaya çalışılmış böylelikle öğretim programı detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2013-2014 öğretim yılında Isparta il ve ilçelerinde görev yapan bütün felsefe öğretmenleri oluşturmaktadır. Örneklem ise, Isparta il ve ilçelerindeki ortaöğretim kurumlarında görev yapan toplam 68 felsefe öğretmeninden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçlarının Geliştirilmesi

2009 yılından itibaren uygulanan felsefe dersi öğretim programına¹⁰ yönelik öğretmen görüşlerini belirlenmek amacıyla, anket yöntemi tercih edilmiştir. Anket hazırlamadan önce felsefe dersi öğretim programı ve ders kitapları incelenmiştir. Konu ile ilgili olarak yapılan çalışmalar ile yüksek lisans ve doktora tezleri araştırılmıştır. Cumhuriyetten günümüze ortaöğretim kurumlarında okutulan felsefe derslerinin haftalık ders çizelgeleri ile felsefe dersi programları taranmıştır. Program geliştirme uzmanları ile anket üzerine araştırmalar yapan din sosyolojisi bölümündeki öğretim üyelerine hazırlanan taslak anketler gösterilmiştir. Getirilen

¹⁰ MEB Felsefe Dersi Öğretim Programı, Ankara, 2009.

öneriler doğrultusunda anketler program öğelerine yönelik olarak sınıflandırılarak hazır hale getirilmiştir.

Anket formunun ilk bölümünde öğretmenlere yönelik kişisel bilgiler yer almaktadır. İkinci bölümde ise likert tipi beş dereceli, öğretmenlerin katılma durumunu belirleyen yargısal cümleler bulunmaktadır.

Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Araştırmada verilerin analizi aşamasına geçmeden önce öğretmen anketleri 1’den 67’ye kadar numaralandırılmıştır. Maddelerin bilgisayara girilmesinde; olumlu cümlelere “kesinlikle katılmıyorum” için 1 puan, “katılmıyorum” için 2, “kararsızım” için 3, “katılıyorum” için 4, “kesinlikle katılıyorum” için 5 puan verilmiş, olumsuz cümlelerde ise “kesinlikle katılmıyorum” için 5 puan, “katılmıyorum” için 4, “kararsızım” için 3, “katılıyorum” için 2, “kesinlikle katılıyorum” için ise 1 puan verilmiştir.

Araştırma da uygulanan likert tipi beşli derecelendirme ölçeğine yönelik olarak puan aralıkları Kesinlikle Katılmıyorum 1 (1.00-1.80), Katılmıyorum 2 (1.81-2.60), Kararsızım 3 (2.61-3.40), Katılıyorum 4 (3.41-4.20), Kesinlikle Katılıyorum 5 (4.21-5.00) şeklindedir.

Araştırmada güvenilirlik ölçümü olarak kabul edilen *Cronbach Alpha* katsayısı kullanılmıştır. Örneklem tamamı 68 kişi olması nedeniyle ön çalışma yapılmamıştır. Araştırma tamamlandıktan sonra SPSS analiz programı kullanılarak güvenilirlik analizi yapılmıştır. Ölçeğin tamamına yönelik güvenilirlik katsayısının 0,947 olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre ölçeğin yüksek derecede güvenilir bir ölçek olduğu söylenebilir. Bu araştırma için ölçeğin bütün olarak güvenilirlik analizinin yanı sıra, ölçekte bulunan dört öğenin de güvenilirliği ayrı ayrı hesaplanmıştır. Cronbach Alpha güvenilirlik katsayıları; kazanımların 0,835, içeriğin 0,767, öğretme-öğrenme durumlarının 0,938 ve ölçme-değerlendirmenin 0,816 olarak tespit edilmiştir. Buna göre her bir öğenin de güvenilir olduğu söylenilebilir. Bu araştırmada ankette yer alan 49 madde de hiçbir değişiklik yapılmadan değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmamızda SPSS istatistik programından alınan raporlara göre tablolar oluşturulmuştur. Tabloların özelliklerine göre frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapması alınarak yorumlanmıştır. Aritmetik ortalama, “bir grup verinin değerlerinin toplamının veri sayısına bölümüdür. Çok yaygın olarak kullanılan merkezi eğilim ölçüsüdür.”¹¹ Standart sapma ise “bir dizi verinin, bu dizinin ortalama değerinden ne kadar farklılaştığının, yani değerlerin ortalamaya göre ne kadar dağıldığının (ya da, ortalama değerden ne kadar saptığının) göstergesidir.”¹² Anket maddelerinin aritmetik ortalaması ile standart sapması alınmıştır.

¹¹ Abdullah, Can, SPSS Nicel Veri Analizi, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2013, s. 34.

¹² Can, a.g.e., s. 35.

Bulgular

1. Kişisel Bilgilere İlişkin Bulgular

Araştırmaya 67 felsefe öğretmeni katılmıştır. Felsefe öğretmenlerinin %53,7'si erkek, %46,3'ü kadındır. %46,3'ü ilçelerde %53,7'si il merkezinde görev yapmaktadır. Anadolu liselerinin fazla olmasından dolayı öğretmenlerin %46,3'ü bu liselerde görev yapmaktadır. İkinci olarak %41,8'i meslek liselerinde çalışmaktadır. Felsefe öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğu Anadolu ve meslek liselerinde görev yapmaktadır. Felsefe öğretmenlerinin %56,7'si 31-40 yaş aralığındadır. %62,7'sinin 11-20 yıl hizmeti bulunmaktadır. Felsefe öğretmenlerinin çoğunluğu mesleklerinde kıdemli olan öğretmenler arasında yer almaktadır. Meslekte yeni sayılabileceğimiz öğretmenlerin oranı ise %25,4'tür. Felsefe öğretmenlerinin %70,1'i fen edebiyat fakültesinden mezundur. Eğitim fakültelerinden mezun olanların oranı ise %17,9'dur. Öğretmenlerin %80,6'sı lisans, %17,9'u yüksek lisans, %1,5'i de doktora mezundur.

2. Kazanımlarına İlişkin Bulgular

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		\bar{X}	S
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Felsefe dersi öğretim programının kazanımları;												
Kazanımlar açık bir şekilde ifade edilmiştir.	2	3	21	31,3	3	4,5	38	56,7	3	4,5	3,28	1,05
Kazanımlar ünitelere göre dengeli bir şekilde dağıtılmıştır.	3	4,5	21	31,3	8	11,9	32	47,8	3	4,5	3,16	1,06
Kazanımlar gerçekleştirilebilecek niteliktedir.	5	7,5	21	31,3	11	16,4	30	44,8	0	0	2,98	1,03
Kazanımlar öğrencilerin seviyesine uygundur.	5	7,5	18	26,9	17	25,4	25	37,3	2	3	3,01	1,03
Kazanımlar okulun imkanları ile gerçekleştirilebilecek niteliktedir.	5	7,5	21	31,3	14	20,9	24	35,8	3	4,5	2,98	1,08
Kazanımlar farklı düşünce yollarını geliştirecek niteliktedir.	4	6	19	28,4	11	16,4	32	47,8	1	1,5	3,10	1,03
Kazanımlar öğrencilerin yaratıcı bireyler olmasına olanak tanımaktadır.	3	4,5	30	44,8	8	11,9	24	35,8	2	3	2,88	1,05
Programda öngörülen beceriler (felsefi sorgulama, sistematik düşünme vb.) konulara çok yönlü bakabilme vb.) kazandırılabilir niteliktedir.	4	6	25	37,3	10	14,9	28	41,8	0	0	2,92	1,01
Yeni kazanımlara ihtiyaç duyulmaktadır.	2	3	10	14,9	11	16,4	29	43,3	15	22,4	3,67	1,07
\bar{X} ORTALAMASI =3,10												

Araştırmaya katılan öğretmenlere dokuz madde halinde kazanımlara yönelik sorular yöneltilmiştir. Maddelerin aritmetik genel ortalaması 3,10'dur. Sonucu ise "kararsızım" düzeyindedir. Bir madde de "katılmıyorum", sekiz madde de ise "katılıyorum" şeklinde yüzde oranı görülmektedir. Anket maddelerinin standart sapması 1 değerinin üzerindedir. En düşük standart sapma 1,01 en yüksek ise 1,08'dir.

3. İçeriğe İlişkin Bulgular

Araştırmada felsefe dersi öğretim programının içeriğine yönelik olarak on iki soru sorulmuştur. Öğretmenlerin içeriğe ilişkin olarak verdikleri cevapların aritmetik genel ortalamasının 2,98 şeklinde olduğu görülmektedir. Anket maddelerinin standart sapması kazanım ögesinde olduğu gibi 1 değerinin üzerindedir. Standart sapma en düşük 1,01 en yüksek 1,14'tür. İçeriğe yönelik olarak felsefe öğretmenlerinin görüş birliğinde olduğu söylenememektedir. Bunların yedi maddesinde “katılıyorum” seçeneği, beş maddesinde ise “katılmıyorum” şeklinde yüzde oranı olduğu görülmektedir.

Felsefe dersi öğretim programının içeriği;	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		\bar{X}	S
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
	İçerik açık ve anlaşılırdır.	5	7,5	24	35,8	13	19,4	22	32,8	3		
İçerik öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları dikkate alınarak hazırlanmıştır.	9	13,4	30	44,8	9	13,4	18	26,9	1	1,5	2,58	1,07
İçerik kazanımlara göre hazırlanmıştır.	4	6	20	29,9	14	20,9	28	41,8	1	1,5	3,02	1,01
İçerik toplumsal değerlere uygun olarak hazırlanmıştır.	4	6	22	32,8	8	11,9	32	47,8	1	1,5	3,05	1,05
İçerik öğrencilerde var olan bilgileri açığa çıkarmaktadır.	4	6	27	40,3	12	17,9	22	32,8	2	3	2,86	1,04
İçerikte gereksiz bilgiler yer almamaktadır.	7	10,4	25	37,3	12	17,9	19	28,4	4	6	3,17	1,14
İçerikte öğrenciler için önemli olan bilgiler yer almaktadır.	3	4,5	14	20,9	9	13,4	36	53,7	5	7,5	3,38	1,04
İçerik öğrencileri ezbere yöneltmektedir.	2	3	19	28,4	12	17,9	27	40,3	7	10,4	3,26	1,08
İçerikte güncel konular yer almaktadır.	5	7,5	24	35,8	7	10,4	28	41,8	3	4,5	3,00	1,12
İçerik öğretmene rehberlik etmektedir.	4	6	24	35,8	10	14,9	27	40,3	2	3	2,98	1,07
İçerik öğretim ilkelerine (yakından uzağa, bilinenden bilinmeye, basitten karmaşığa, somuttan soyuta, güncellik vb.) uygun bir şekilde düzenlenmiştir.	7	10,4	24	35,8	10	14,9	26	38,8	0	0	2,82	1,07
İçerik temel kavramlar etrafında yapılandırılmış olup öğrencilerin kendi öğrenme şemalarını oluşturmalarına olanak sağlamaktadır.	7	10,4	25	37,3	14	20,9	19	28,4	2	3	2,76	1,07
\bar{X} ORTALAMASI = 2,98												

4. Öğretme-Öğrenme Sürecine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan felsefe öğretmenlerinin verdikleri cevaplardan, felsefe dersi öğretim programının öğretme-öğrenme sürecine yönelik görüşlerinin genel aritmetik ortalamasının \bar{X} 2,86 düzeyinde gerçekleştiği, sonucun “kararsızım” puan aralığında olduğu görülmektedir. Standart sapması ise en düşük 0,95 en yüksek ise 1,31'dir. Öğretme öğrenme sürecine yönelik olarak öğretmenlerin verdikleri cevapları yüzde olarak incelediğimizde, dokuz madde de “katılmıyorum”, yedi madde ise “katılıyorum” düzeyinde sonuç görülmüştür.

Felsefe dersi öğretim programının öğretme-öğrenme süreci;	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		\bar{x}	S
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Programdaki etkinlikler öğrencilerin aktif olarak derse katılmasını sağlamaktadır.	5	7,5	26	38,8	13	19,4	22	32,8	1	1,5	2,82	1,02
Programdaki etkinlikler kalıcı olarak öğrenmeyi sağlayacak niteliktedir.	5	7,5	31	46,3	14	20,9	16	23,9	1	1,5	2,65	0,97
Programdaki etkinlikler öğrencilerin işbirliği içerisinde çalışmalarını sağlamaktadır.	5	7,5	27	40,3	16	23,9	18	26,9	1	1,5	2,74	0,99
Programdaki etkinlikler öğrencilere özgür düşünme becerisi kazandırmaktadır.	5	7,5	24	35,8	7	10,4	29	43,3	2	3	2,98	1,10
Programdaki etkinlikler öğretmen öğrenci etkileşimini sağlamaktadır.	1	1,5	22	32,8	11	16,4	31	46,3	2	3	3,16	0,97
Programdaki etkinlikler felsefi temele uygun olarak hazırlanmıştır.	1	1,5	21	31,3	11	16,4	33	49,3	1	1,5	3,17	0,95
Programdaki etkinlikler öğrencilerin üst düşünme becerilerini geliştirecek niteliktedir.	6	9	28	41,8	11	16,4	22	32,8	0	0	2,73	1,02
Programdaki etkinlikler sorgulayan ve araştıran bireylerin yetişmesini sağlamaktadır.	4	6	26	38,8	12	17,9	25	37,3	0	0	2,86	0,99
Programdaki etkinlikler öğrencilerin duygu ve düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilmelerine imkan sağlamaktadır.	4	6	19	28,4	14	20,9	30	44,8	0	0	3,04	0,99
Programdaki etkinlikler öğrencilerdeki merak duygusunu uyandırmaktadır.	4	6	20	29,9	12	17,9	31	46,3	0	0	3,04	1,00
Programdaki etkinlikler Türk kültür ve düşünürlerinin yeterince tanınmasını sağlamaktadır.	10	14,9	32	47,8	12	17,9	13	19,4	0	0	2,41	0,97
Programdaki etkinlikler milli değerler ile evrensel değerler arasında ilişki kuran bireylerin yetişmesini sağlamaktadır.	6	9	30	44,8	15	22,4	15	22,4	1	1,5	2,62	0,98
Program öğrenci merkezli yöntem ve tekniği kullanmaya imkan sağlamaktadır.	6	9	23	34,3	11	16,4	25	37,3	2	3	2,91	1,09
Programda yer alan araç gereçler kazanımların gerçekleşmesini sağlamaktadır.	5	7,5	24	35,8	16	23,9	22	32,8	0	0	2,82	0,98
Program bilgisayar, internet, projeksiyon vb. araç-gereçlerden yararlanmaya imkan sağlamaktadır.	3	4,5	18	26,9	3	4,5	41	61,2	2	3	3,31	1,04
Programa ayrılan haftalık ders saati yeterlidir.	18	26,9	20	29,9	6	9	19	28,4	4	6	2,56	1,31
\bar{x} ORTALAMASI = 2,86												

5. Ölçme-Değerlendirmeye İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Öğretmenlerin ölçme değerlendirme faaliyetlerine ilişkin olarak verdikleri cevapların genel aritmetik ortalamasının 3,24 şeklinde olduğu görülmektedir. Yine bu ögede de öğretmenlerin görüş birliği içerisinde olmadıkları, “kararsızım” düzeyinde sonuç tespit edilmiştir. Standart sapması en düşük 0,75 en yüksek ise 1,14’tür.

Ölçme değerlendirmeye yönelik olarak on iki madde yer almaktadır. Araştırma sonuçlarına göre en fazla yüzde oranına sahip maddeleri incelediğimizde; bir madde de “katılmıyorum”, bir madde de “kararsızım” ve diğer on madde ise “katılıyorum” şeklinde oran görülmektedir.

Felsefe dersi öğretim programı ölçme değerlendirme ;	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		\bar{X}	S
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Ölçme değerlendirme çalışmaları kazanımları ölçebilecek niteliktedir.	3	4,5	24	35,8	12	17,9	28	41,8	0	0	2,97	0,98
Ölçme değerlendirme çalışmalarına yeterli zaman ayrılmaktadır.	5	7,5	17	25,4	12	17,9	32	47,8	1	1,5	3,10	1,04
Ölçme değerlendirme çalışmaları her ünitenin sonunda yapılmaktadır.	0	0	10	14,9	8	11,9	46	68,7	3	4,5	3,26	0,79
Ölçme değerlendirme çalışmaları öğretmene kılavuzluk yapmaktadır.	3	4,5	14	20,9	13	19,4	35	52,2	2	3	3,28	0,98
Ölçme değerlendirme çalışmaları öğrencilerin çok yönlü tanınmasına olanak sağlamaktadır.	5	7,5	17	25,4	23	34,3	20	29,9	2	3	2,95	0,99
Ölçme değerlendirme çalışmaları içerisinde sergi, proje, gözlem, görüşme, öz değerlendirme ve akran değerlendirme yapılmaktadır.	6	9	26	38,8	14	20,9	21	31,3	0	0	2,74	1,00
Alternatif ölçme değerlendirme yöntemleri uygulanmaktadır.	6	9	18	26,9	11	16,4	28	41,8	4	6	3,08	1,13
Öğrenciler sınavlarda çoktan seçmeli testleri cevaplayabilmektedir.	1	1,5	9	13,4	7	10,4	45	67,2	5	7,5	3,65	0,86
Öğrenciler sınavlarda açık uçlu soruları cevaplayamamaktadır.	3	4,5	23	34,3	8	11,9	26	38,8	7	10,4	2,83	1,14
Öğrenciler sınavlarda kısa cevaplı soruları cevaplayabilmektedir.	1	1,5	7	10,4	5	7,5	46	68,7	8	11,9	3,79	0,84
Öğrenciler sınavlarda boşluk doldurma sorularını cevaplayabilmektedir.	4	6	12	17,9	6	9	38	56,7	7	10,4	3,47	1,09
Öğrenciler sınavlarda doğru/yanlış sorularını cevaplayabilmektedir.	0	0	7	10,4	7	10,4	47	70,1	6	9	3,77	0,75
\bar{X} ORTALAMASI=3,24												

Tartışma ve Sonuç

Türkiye’de zaman içerisinde zihniyet değişikliği meydana gelmektedir. Bu zihniyet değişikliği ister istemez eğitim politikalarına ve buna bağlı olarak ders programlarına da yansımıştır. Ancak yapılan programların uygulanmasında ve hedeflere ulaşılmasında problemlerle de karşılaşmaktadır. Bu çalışmamızda hedeflere neden ulaşamadığı konusundaki tespitler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Felsefe dersi öğretim programları, 1924 yılından 2014 yılına kadar çeşitli tarihlerde mevcut eğitim sistemindeki değişiklikler sonucunda geliştirilmiştir. 2009 yılındaki programda felsefenin temel konuları sekiz ünite şeklinde sistematik felsefe tarzında daha ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Programın yapısına, öğretmenlerden beklenen rollere, genel amaçlara, kazanım, içerik, ölçme ve değerlendirme süreçlerine ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Ünitelerin sayısına göre kazanım oranları ve ayrılacak ders saatleri de ayrıca tabloda gösterilmiştir.

Felsefe öğretim programının, yapılandırmacı yaklaşıma uygun bir şekilde hazırlanmış programın incelenmesinden anlaşılmaktadır. Programda öğrenci merkeze alınarak, sürece dayalı bir anlayış geliştirilmiştir. Bu anlayış da esas bilginin yapılandırılmasıdır. Ders kitaplarında öğrencilerin aktif olarak derse katılmasına yönelik etkinlikler hazırlanmıştır. Öğrenciler etkinliklere katılarak önceki bilgilerinin üzerine yeni bilgiler ekleyerek kalıcı öğrenmeyi gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin daha fazla güdülenerek derslerdeki etkinliklere katılmaları gerekmektedir.

Ayrıca programın açık bir şekilde öğrencilerin seviyesine uygun olarak hazırlandığı, toplumsal değerlere uygun olduğu, güncel konuların yer aldığı, öğretim ilkelerine göre hazırlandığı, öğretmene rehberlik ettiği, öğrencilerdeki merak duygusunu farklı düşünce yollarını geliştirdiği, öğrenci merkezli yöntem ve tekniklerin kullanılabilirliği, öğrenci öğretmen etkileşiminin gerçekleştiği, öğrencilerin duygu ve düşüncelerini rahatlıkla ifade edebildikleri ve bilgisayar, internet gibi araçlardan yararlanılabildiği şeklinde olumlu görüş bildirmişlerdir.

Öğretmenlerin felsefe dersi öğretim programına yönelik olumsuz düşünceleri şu şekildedir: Program yaratıcı bireyler yetiştirmemekte, öğrencilerdeki var olan bilgileri açığa çıkarmamakta, ilgi ve ihtiyaçlarına göre düzenlenmemekte, ezbere yönelterek aktif olarak derse katılmadıklarından kalıcı olarak öğrenmelerini sağlamamaktadır. Program öğrencilerin üst düşünme becerilerini geliştirmemekte, sorgulayan araştıran bireylerin yetişmesini sağlamamaktadır. Milli değerler ile Türk kültür ve düşünürleri yeterince tanıtılmamakta, öğrencilerin işbirliği içerisinde çalışmasını desteklememektedir. Haftalık ders saati yetersiz olup, sergi, proje, gözlem, görüşme, öz değerlendirme ve akran değerlendirme çalışmaları yapılmamaktadır.

Araştırma sonuçlarında yukarıdaki olumlu ve olumsuz görüşlerden anlaşılabilir gibi çelişkili ifadeler de yer almaktadır. Program öğrencinin seviyesine göre hazırlanmış ise ilgi ve ihtiyaçları da dikkate alınmış olmalıdır. Öğrencilerdeki merak duygusu bu program ile gelişiyorsa, niçin aktif olarak derse katılmamaktadırlar? Kalıcı öğrenmenin sağlanmadığı söylenmektedir. Oysa programın öğretim yöntem ve tekniklerine uygun bir şekilde hazırladığı belirtilmektedir. Program konusunda öğretmenlerin bu kadar farklı hatta çelişkili denebilecek görüşlere sahip olmasının sebepleri ayrıca araştırılmalıdır. Ancak öğretmenler açısından **kazanımlar ile öğretme** ve öğrenme sürecinde ortaya çıkan bir takım problemlerin varlığına kanaatimizce işaret etmektedir.

Programa yönelik önerilerimiz de şu şekilde sıralanabilir.

Programlar titizlikle hazırlanmalıdır. Kaldırılan programların olumlu ve olumsuz yönlerinin tespiti yapılarak, gerekçeleri belirlenmelidir. Programlar derslerin merkezinde yer almakta bir bakıma kalbini oluşturmaktadır. Bu yüzden program geliştirme çalışmalarında tüm öğelerin birbiri ile ilişkisi dikkate alınmalıdır.

Günlük hayat ile bağlantı kurularak, yaratıcı ve özgür düşünmeyi sağlayacak programlara yer verilmelidir. **Öğretmenler program geliştirme sürecine dahil edilmelidir.** Programlar güncellendikten ve değiştirildikten sonra mutlaka hizmetiçi veya işbaşında eğitim uygulamaları ile tanıtımının yapılması sağlanmalıdır. Okul türlerine göre, özellikle meslek liseleri ile Anadolu ve fen liselerinin ders kitapları birbirinden farklı içerikte hazırlanabilmelidir. Ders kitabı dışında geliştirilecek araç gereçler de **tüm okullara ulaştırılmalıdır. Öğretmenlerin** alana katkı sağlayacağı önemli çalışmaları **belirlenerek**, diğer öğretmenlerin paylaşımına açılmalıdır. Dersler ders kitabına bağlılıktan kurtarılarak, ezberleyerek değil, aktif öğrenerek yapılandırmacı yaklaşım anlayışıyla işlenmelidir. Bu anlayışla öğrencilerin derslerde bilgileri yapılandırarak kalıcı öğrenmeleri sağlanabilecektir. Ayrıca okullarda felsefe dersliği kurulmalıdır.

Haftalık ders saati sayısı artırılarak, farklı sınıf seviyelerinde felsefe derslerine yer verilmelidir. Seçmeli dersler arasında felsefeye yönelik dersler yer almalıdır. Alt kademedeki okul türlerinde (ilköğretim) felsefeye zemin hazırlayacak *Düşünme Eğitimi* dersi gibi derslerin yeterli tanıtımları yapılmalıdır. Bu derslere özellikle felsefe grubu öğretmenliği veya felsefe bölümü mezunlarının girmesi sağlanmalıdır.

Türk İslam düşünürlerine yer verilerek onların felsefeye katkıları öğrencilere daha iyi bir şekilde anlatılmalıdır. Öğrencilerde felsefenin Türk İslam kültürüne yabancı bir ders olmadığı, kendilerinin de ataları gibi evrensel düşünceye katkı yapacakları zihniyeti uyandırılmalıdır. Toplumsal değerlerimizin, geleneklerimizin, dini inançlarımızın felsefe ile uyuşan yönlerine ve kutsal kitaplarımızdaki düşünme üzerine ayetlere de yer verilerek felsefenin bir düşünme yolculuğu olduğu vurgulanmalıdır.

Felsefe ile ilgili olarak düzenlenen yarışmalara öğrencilerin katılmaları sağlanmalıdır. Böylece proje, sergi, konferans, gezi, gözlem ve inceleme çalışmaları amaçlarına ulaşabilecektir. **Üniversite sınavlarında yer alan soruların sadece öğrencinin ezber yeteneğini ölçmeyerek, onun üst düşünme becerilerinin geliştirilmesine yönelik olarak da hazırlanması**, derslerin sınavlara yönelik değil felsefi düşünce metodunu geliştirmeye yönelik işlenmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- AKYÜZ, Yahya, (2012), *Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000-M.S.2012*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- ARSLAN, Mehmet, (2007), "Eğitimde Yapılandırmacı Yaklaşımlar", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, c.XL, s:1. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/152/1103.pdf>. İndirme Tarihi: 10/07/2014.)
- BÜYÜKKARAGÖZ, S. ve C. ÇİVİ, (1999), *Genel Öğretim Metotları*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- CAN, Abdullah, (2013), *SPSS Nicel Veri Analizi*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- CİCİOĞLU, Hasan, (1982), *Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim (Tarihi Gelişimi)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- DEMİRCİOĞLU, A. ve E. Z. DUMAN, (2013), "1935 ve 2009 Felsefe Öğretim Programlarına Göre Yazılmış Ders Kitaplarındaki Çeşitli Felsefe Kavramlarının Karşılaştırılması", *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, c.II, s:2. (http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/31._aytekin_demircioglu_ekrem_ziya_duman.pdf.İndirme Tarihi: 10/07/2014.)
- DEMİREL, Özcan, (2012), *Eğitimde Program Geliştirme*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- MEB (26 Eylül 1949), *Tebliğler Dergisi*, c.XII, s:557.
- MEB (27 Eylül 1976), *Tebliğler Dergisi*, c.XXXIX, s:1900.
- MEB (16 Ekim 1978), *Tebliğler Dergisi*, c.XLI, s:2003.
- MEGSB (23 Eylül 1985), *Tebliğler Dergisi*, c.XLVIII, s:2196.
- MEB (12 Ekim 1992), *Tebliğler Dergisi*, c.LC, s:2368.
- MEB (Eylül 1998), *Tebliğler Dergisi*, c.LXI, s:2492.
- MEB (Eylül 2009), *Tebliğler Dergisi*, c.LXXII, s:2624.
- MEB (2009), *Felsefe Dersi Öğretim Programı*, Ankara.
- MEB (2010), *Türk Milli Eğitim Sistemi İçerisinde Ortaöğretim Kademesi*, Ankara: Teftiş Kurulu Başkanlığı.
- MEB (Nisan 2013), *Tebliğler Dergisi*, c.LXXXVI, s:2667.
- MEB (Temmuz 2013), *Tebliğler Dergisi*, c.LXXXVI, s:2670.
- MEB (Ocak Ek-2 2014), *Tebliğler Dergisi*, c.LXXXVII, s:2676.
- Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Lise Programı*, (1938), İstanbul: Devlet Basımevi.
- YÜCEL, Hasan Ali, (1994), *Türkiye'de Ortaöğretim*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Makalenin Dergiye Ulaşma Tarihi: 06.10.2014
Yayın Kabul Tarihi: 27.11.2014

Türk Dünyası'nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler *

The Rituals of Transition Period on Fixing The Turkish World

Dr. Yılmaz YEŞİL **

Özet:

Bu makalede Türk Dünyası'nda geçiş ritüellerinden örnekler alınarak karşılaştırılmıştır. Makalenin girişinde araştırma alanımız ve yapmış olduğumuz çalışmanın kavramsal çerçevesi ile ilgili bilgilere yer verdik. Burada Türk dünyası, geçiş dönemi, ritüel kavramlarını açıklayarak nasıl bir yol izlediğimizi ve amacımızı belirttik. Yurt içi ve yurt dışında pek çok araştırmacı geçiş dönemi olarak insan hayatının üç evresi dile getirmektedir. Bu üç eşik veya basamak doğum, ölüm ve evlenmedir. Bunun dışındaki geçiş denemleri bu üç ana evreye bağlanarak tasnif edilmektedir. Biz de makalemizde elimizdeki örnekleri bu bağlamda değerlendirdik. Çalışmamız sonucunda Dünyada olduğu gibi Türk Dünyasında da geçiş dönemi ritüellerinin son derece önemli olduğunu ve toplum nezdinde de itibarı bulunduğunu bir kez daha tespit ettik. Ritüellerin, oluşum ve uygulanma sürecinde toplumun değer yargılarını ve hayata bakışını etkileyen din ve inaçların etkisi açıkça görülmektedir. Türk boyları kabul etmiş oldukları dinin gerekleri ile eski inaçlarını birlikte yaşatma yolunu seçmişlerdir. Buna en güzel örnek Gagauz Türklerinin “kırklanma” ritüeli ile vaftiz ritüelini birleştirmeleridir. Genel olarak Türk Dünyası'nın genelinde şekilsel olarak farklılıklar olsa da ritüellerin hepsi öz ve düşünce olarak aynı görülmektedir

Anahtar Kelimeler: Türk Dünyası, Geçiş Dönemi, Ritüel, Türk Kültürü

Abstract:

This article is compared with samples from the Turkish World rite of passage. Our research at the entrance of the article and the work we have done we have included information about the conceptual framework. Here Turkish world, the transition period, we follow a way to explain how we express our concept and purpose

* Bu makale; “Türk Dünyası'nda Geçiş Dönemi Ritüelleri ve Bu Ritüellerde İcra Edilen Türler”, Adli Doktora tezimizden Sonuç bölümü ve onun dayanak noktaları alınarak üretilmiştir.

** Gazi Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, yesil@gazi.edu.tr.

of the ritual. As many researchers domestically and abroad transition articulates three stages of human life. These three thresholds or places of birth, death and marriage. Transition outside of these subjects are classified by binding to three main phases. We have evaluated our article we have examples in this context. Our work is of a transitional ritual Turkish world as a result of the world is extremely important in society and we've proven once again that reputation. Rituals, and social values in the formation and implementation processes affecting the outlook on life and the influence of religious beliefs is evident. Turkish tribes have accepted that they have chosen the path to live with their old beliefs with the requirements of religion. The best example of Gagauz Turks "kırklanma rits" are joining the ritual baptism ritual. In general, all of ritüe though the formal differences Turkish World in general is seen as the same as the essence and thoughts.

Key words: Turkish World, Transition, Ritual, Turkish Culture

Giriş:

İnsan, hangi toplumda yaşarsa yaşasın hayatının bazı dönemlerinde hem kişisel hem de toplum içindeki yerinin ve konumunun değiştiği bazı dönemlerden geçer, bu dönemlerde toplumdaki yerinden topluma değişmekle birlikte amacın ve özün aynı kaldığı bazı tören ve kutlamalar yapılır. Birey için bir toplumdan diğerine geçişin sembolü ya da sınavı olan geçiş dönemi törenleri içlerinde birçok kültürel unsuru ve inancı barındırılır.

İnsan hayatının üç önemli "geçiş" dönemi vardır ki bunlar: "Doğum", "evlenme" ve "ölüm"dür. "Bu üç önemli geçişin çevresinde bir takım âdet, ayin, tören ile dinsel ve kimi yerde büyüsel işlem kümelenmekte ve söz konusu geçişleri yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı, genelde insanın yeni durumunu kutlamak ve kutsamak, aynı zamanda da onu "geçiş" sırasında yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır. Böylece, geçiş dönemlerinde kümelenen âdetler, gelenekler ve törenler, araştırılan ülkenin, coğrafi bölgenin ya da kent, ilçe, köy gibi daha küçük toplumsal ünitelerin farklılıklarının ana bölümlerinden birini oluşturmaktadır.¹ Türk tarihinde büyük öneme sahip olan gelenek ve törenler Türk milletinin yy.lar boyu yekvücut bir millet olarak günümüze değin varlığını sürdürmesini sağlayan tarihi başarılarının birer delilidir.

Türk Dünyası tanımının tam anlaşılabilmesi için Türk teriminin karşılığının bilinmesi ve ne ifade ettiğinin anlaşılması gerekmektedir. TDK Türkçe Sözlüğü'nde Türk isminin karşılığı olarak iki ifadeye yer verilmiştir: bu ifadelerden ilki; Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan halk ve bu halktan olan kimse. İkincisi ise; dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan Türkçenin değişik lehçelerini konuşan soy ve bu soydan olan kimse olarak karşılık bulmaktadır.² Günümüzde Türk deyince

1 Sadat Veyis ÖRNEK, Anadolu Folklorunda Ölüm, AÜDTCF Yay., Ankara 1971, s.11.

2 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&sarama=gts&guid=TDK.GTS.501991bdb92476.11596299 28.07.2012: 14:47

tanımlardan ilkinde olduğu gibi sadece Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan bir millet akla gelmektedir. TDK sözlüğün ikinci tanımı bizim araştırmamızda bahsedilen Türk ve Türk Dünyası tanımlarıyla örtüşmektedir. Buna göre Türk, ilk ataları binlerce yıl öncesinde Tanrı Dağları ile Altay Dağları arasında yaşayan tarihi binlerce yıl öncesine giden ve geniş bir coğrafyaya yayılan büyük bir milleti ifade etmektedir.³ Türk kelimesinin ilk örnekleri Heredot Tarihinde, “Targita/Tyrkae” ; Eski Tevrat'ta “Togharma” eski Hint kaynaklarında Turukha/Turuşka/Thrak; Ön Asya eski çivi yazılı metinlerinde ise “Turukku” olarak geçmiştir. Ayrıca Çin kaynaklarında “Tik/Ti/Troia şekillerinde geçtiği görülmüştür.⁴ Pek çok kaynakta da buna benzer tanımlar bulunmaktadır.⁵

Prof. Dr. Dursun YILDIRIM “Türk Bitiği” adlı eserinde Türk Dünyasını şöyle ifade etmektedir: “Türk insanı için çeşitli seviyelerde ve çeşitli durumlarda bulunan toplulukları ifade eder. Türk Dünyası' insanları kendi bağımsız devletleri sınırları içinde veya yurtlarında başka milletlere bağımlı olarak veya eski yurtlarında azınlık statüsünde veya günümüz Avrupası ve Amerikası Ülkelerinde tabii vatandaşlar, diasporadaki Türkler durumunda yaşayan nüfusu ifade etmektedir. Tarihi birlikteliğimiz içinde akraba durumuna girdiğimiz ve her şeyimizi paylaştığımız insanları da bu dünyanın ayrılmaz bir parçası olarak görürüz.”⁶

Farklı coğrafyalarda yaşayan, farklı inanç sistemi bulunan Türkçenin şive ve lehçelerini konuşan bunlarla sözlü veya yazılı bir edebiyat meydana getirmiş olan fakat hepsi Türk ırkına mensup insanların toplu olarak yaşadıkları bölgelerin genel adı Türk Dünyası'dır.⁷

İnsan yaşamının başlıca üç önemli “geçiş dönemi” vardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Her birinin kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, âyin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu “geçiş”leri bağlı buldukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu “geçiş” dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre, insan bu tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır.⁸

Geçiş ritleri, kişi merkezli olarak düşünülebilir. Çünkü ritüelin esası kişinin durumunda meydana gelen değişikliği dile getirmesi ve onun bu duruma hazırlanmasını amaçlamıştır. Bir diğer husus ise bu ritler tekrarı olmayan türdendir (do-

3 Erol GÜNGÖR, Tarihte Türkler, Ötüken Yay., İstanbul-1997, s. 11-13

4 İbrahim KAFESOĞLU, “Türk Tarihi-Giriş” Türk Dünyası El Kitabı Birinci Cilt, TKAE Yay. Üçüncü Bs., Ankara-2001, s. 127-130

5 Umay TÜRKEŞ GÜNAY, Türklerin Tarihi, Geçmişten Geleceğe, Akçağ Yay. Ankara-2007; L. Bazin, Notes sur les mots, “Oguz” et “Türk”, s. 315-322; Kaşgarlı Mahmud, DLT, s. 351; İbrahim Kafesoğlu; Türk Milli Kültürü, Ötüken Yay., İstanbul-200.

6 Dursun YILDIRIM, Türk Bitiği, Akçağ Yay., Ankara-1998, s.21-22

7 Prof. DR. İbrahim DİLEK, Ders notları.

8 Sedat Veyis ÖRNEK, Türk Halk Bilimi, KB. Yay., Ankara-1995, s.131

ğumun ve ölümün insan hayatında bir kere olması gibi). Dolayısıyla kişi bunları hayatında bir kere tecrübe edecektir. Geçiş döneminin en önemli hususlarından biri de bunların gerçekleştirilmesinin önceden bilinmesidir. Çünkü gerçekleşmesi sırasında önceden hazırlanması gereklidir.⁹

Doğum İle İlgili Ritüeller:

Dünyaya gelen her çocuk, sadece anne ve babasını değil, aynı zamanda akrabaları, komşuları, soyu ve sopu da sevindirmiştir. Çünkü her doğum ailenin, akrabalarının, soyun ve sopun sayısını artırmaktadır; sayı artışıysa gücün, dayanışmanın artması demektir. Özellikle küçük topluluklarda ve etnik gruplarda aileler, nüfuslarının çokluğu oranında kendilerini güçlü ve dayanıklı hissetmektedirler. Yaygın olan, “çocuk, ailede ocağı tütürür” sözü de toplumun bu konudaki değer yargısını açığa vurmaktadır.¹⁰

Kırgız Türkleri’nde çocuğun olmaması kadınlar için oldukça önemli bir eksiklik olarak görülür. Hatta toplum tarafından bu durumdaki kadınlar kınanmaktadır. Beşik toyu, düğün gibi törenlere katılmalarına müsaade edilmez. Bu durumdaki kadınlar; kutsal sular ile banyo yaparak, türbelere giderek, şaman ve Umay Ene’den yardım isteyerek sığınma eksenli olarak çocuk sahibi olamaya çalışırlar.¹¹

Tatar Türklerinin, birçok inancına göre, bir aile çocuk sahibi olamıyorsa, bu ailenin yaşadığı evin kapı kenarlarını değiştirmek gerekmiş. Çocuğu olmayan bir kadına, çocuğu çok olan bir kadının yastığında uyumak, bu kadının giysilerini giymek, onun yediği tabaktan yemek, tan ağarmadan doğuya bakarak dilekte bulunmak, bir bebeğin kurutulmuş göbeğini çalkaladığı suyu içmek de etkili olur derler. Çocuğu olmayan kadın, eteğine yulaf koyup yeni yavrulayan atı beslerse de yakında hamile kalacağına inanılır. Bir de at yanında dolaşan kadının çocuğunun oğlan çocuk olacağını düşünürler. Ayrıca, çocukları olmayan insanlar, tan zamanında çok çocuklu birinin mezarının etrafında üç kez dönerlerse, yakında çocuk sahibi olurlar derler.¹²

Yakut Türkleri’nde çocuk sahibi olabilmek için “*Aisit*” adına törenler yapılır.¹³ Tuvalarda ailede çocuk olmuyorsa şaman veya lamaya başvurulurdu. Şaman özel “eerenler” - “çayaan çalamazı” hazırlardı. Bu “eerenler”, şamana göre, ailede çocuğun doğmasına yardımcı olurdu. Bir çok durumlarda “sug bajı dagır” yaparlardı.

9 Lauri HANKO, Çev. Ruhi ERSOY, Ritüellerin Oluşum Süreci, Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 3, Yayına Hazırlayanlar, M.Öcal OĞUZ, vd., Geleneksel Yay., Ankara-2009, s. 206-208.

10 Sedat Veyis ÖRNEK, Türk Halkbilimi, KB Yay., Ankara-1995, s 131

11 Yrd. Doç Dr. Kemal Polat, Beşikten Mezara Kırgız Türkleri’nde Gelenek ve İnanışlar, TDV Yay., Ankara-2005, s. 64-73

12 Çulpan ZARİFOVA ÇETİN, Tatar Türklerinin Gelenek ve Göreneklere, Karadeniz Dergisi Yay., Ankara-2009, s. 62.

13 SEROŞEVSKY, V.L; Saka Yakutlar, Çev. Arif ALACAOĞLU, Selenge Yay., İstanbul-2007, s. 254-255

Bunun için kadını pınar başma götürür, ağaca “çayaan çalamazı” bağlar ve çocuk doğması için dua ederlerdi.¹⁴

Çocuğu olmayan ailelerin türbelerden yardım istemesi hemen her yerde başvuru bir pratiktir. Demirkazık civarında yaşayan Türklere çocuğu olmayanlar, Horasan'dan gelen bir Türk dedesi olduğuna inanılan Karaoğlan'ın mezarına gider.¹⁵ Kozan Dağı çevresinde yaşayan Türkmenlerde de çocuğu olmayan kadınlar Mürsel Dede'ye adak adarlar ve çaputlardan bir yapma bebek yaparak kurdukları küçük bir salıncakta sallarlar.¹⁶

Orta Asya Türklerinde ateş falına bakılarak çocuğun cinsiyeti hakkında tahminler yürütüldüğüyle ilgili bilgiler vardır. Şecere-i Türk'te Özbek hanlarından Kocugum'un çadır çadır dolaşarak ateşe yağ atıp kadınların falına bakıp 'senin oğlun olacak', 'senin kızın olacak' dediği anlatılmaktadır.¹⁷ Erzurum ve Kars yöresinde çocuğun cinsiyetinin anlaşılması bağlamında, hamile kadının haberi olmadan oturabileceği yerlerin altına bıçak ve makas konur. Anne adayı, bıçak üstüne oturursa erkek; makas üstüne oturursa kız çocuğu olacağına inanılır.¹⁸ Orta Asya'daki Türkler arasında da doğumda ve ilgili törenlerde çok önemli rolü olan ebeler, ehemmiyetlerini korumakta, çocuk ve hamileler için çeşitli tılsımlar yapmaktadır. Bu yüzden de köylerdeki kadınlar hastalandığında doktor değil ebeler çağrılmaktadır.¹⁹

Altaylılarda bir kadının doğum saati yaklaşınca çadırın tam ortasında ateş yakılan yere direk yerleştirilerek ona bir urgan bağlarlar. Bu urganın bir ucu duvara bağlanıp lohusanın koltukları altında geçirilir. Kadın çok ızdırap çekmeye başlarsa albastı yahut alkarısı denilen kötü ruhun lohusaya musallat olduğuna hükmederler.²⁰ Alkarısı veya albastıya dair Anadolu'da da muhtelif inançlar mevcuttur. Altay Türklerinde kadın doğuracağı zaman “bütün akrabalar yurt adı verilen çadırın içinde toplanır, erkekler dışarıda kalır. Yurtun haricinde bulunan erkeklerin vazifesi, herhalde civardaki fena ruhları kovmak olsa gerektir, çünkü kadın ağrısı başlar başlamaz korkunç bir gürültü kopararak yurtun etrafında koşmaya başlar ve tüfek patlatırlar. Bu gürültü çocuk doğuncaya kadar devam eder.”²¹

14 Yoloğlu, 1999:88.

15 Ali Rıza YALMAN Yalın, Cenupta Türkmen Oymakları I, II., Haz. Sabahat Emir, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, s. 11,35.

16 Ali Rıza YALMAN Yalın, Cenupta Türkmen Oymakları I, II., Haz. Sabahat Emir, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, s. 11,311.

17 Abdülkadir İNAN, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000, s. 67.

18 Yaşar KALAFAT, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, AKM Yayınları, Ankara-1999, s. 87.

19 BACON, E. Elizabeth. Esir Orta Asya, Çev. Tansu Say, Tercüman 1001 Temel Eser, t.y., s. 190

20 İbrahim DİLEK, Altay Türklerinde Çocuğun Doğması Ve Doğum Günü Kutlamalarına Dair Bazı İnanışlar, Bilig Dergisi, Bahar 1996, S. 1, s. 51-54, s. 1-2; Abdülkadir İNAN, Şamanizm, Ankara 1954, s169

21 W.Radloff, Sibiryadan 2, Çev. Prof. Dr. Ahmet Temir, İstanbul 1994, s.71

Kırgız Türklerinde çocuk doğduktan sonra hemen yapılan işlemlerden biri de göbek kesmedir. Bu işi yapan kadına Kırgızlarda “Kindik Ene” (Göbek Ana) denir. Kindik ene besleme ile başlayıp çocuğun göbeğini keser. Göbek kesme işleyle uğraşan kadın çok çocuk sahibi, tecrübeli, uzman, yaşlı ve saygınlığı yüksek kadınlardan seçilir. Kindik ene çocuğun ikinci annesi sayılır ve onun gelecekteki hayatında bütün törenlere özel misafir olarak çağrılır.²²

Çuvaş Türklerinde, Yeni doğanın kesilen göbek bağı etrafındaki inanış ve uygulamalar, genellikle çocuğun gelecekteki durumunu tespit etme veya geleceğe dönük bazı temennilerde bulunmak paralelinde gerçekleştirilmektedir. Kader tayini olarak da ele alınabilecek bu uygulamaya bakıldığında; ebe, doğumdan sonra yeni doğanın göbek bağını “bıçak gibi keskin olsun” veya “çalışkan olsun” diye dilekte bulunarak keser. Yine erkek çocukların göbekleri kesildikten sonra bir balta üzerine konulur. Kesilen göbek bağı bir torbaya dikilerek annenin sandığına veya kilere konulur.²³

Gagauz Türkleri’nde erkek çocuğu olan aileler yılbaşı gecesi ve 3 Şubat’ta horoz keser ve dağıtırlar.²⁴ Altay Türkleri, çocuğun doğumunu kutlamak için toy yaparlar. Doğan çocuk eğer kız ise ona toy yapılmaz. Yalnızca erkek çocuk doğduğunda toy yapılır. Çocuk büyükbaba ve büyükannenin ilk erkek torunu ise çocuğu onlar alır, büyüttükten sonra ergenlik çağında çocuğu tekrar anne ve babaya geri verirler.²⁵

Kazak Türkleri, çocuğun doğumunu kutlamak için çocuk sapasağlam dünyaya geldi ise o gün koyunlar keser, kavurma yapar akraba ve komşulara dağıtırlardı bu törene “jaris kazan” adını verilerdi. Ertesi gün ise şildehana adı verilen bir tören yapar dombra çalar yemek yer eğlenirler ve yeni gelen çocuğu hayırlamış olurlardı²⁶

Çocuğun doğumunu kutlama törenlerinde kırmızı renkli loğusa şerbeti, bir yandan misafirlere ikram edilirken diğer taraftan da alkarisının uzaklaştırılması işlevini gördüğüne inanılır. Burada sunulan içeceğin inanç motifleriyle süslenildiği görülmektedir.²⁷ Kırmızı renk ayrıca Çin’de, Hindistan’da, ve Avrupa’da nazar ve kötü ruhlarla karşı kullanılmaktadır.²⁸ Kırgız ve Kazaklar arasında kadınlar ilk çocukları doğduğu zaman, ateşe saygı gösterisinde bulunurlar, ateş üzerinde eğilir ve onun üzerine yağ paçaları atarlar.²⁹

22 Maksat Jumabayev, Kırgız Gelenek ve İnanışlarında Dini Ritüeller, AÜ, SBE, Ankara-2006, s. 42.

23 Durmuş ARIK, Hıristiyanlaştırdan Türkler Çuvaşlar, Ankara.- 2005, s. 92.

24 Yoloğlu, 1999:86.

25 İbrahim DİLEK, Altay Türklerinde Çocuğun Doğması Ve Doğum Günü Kutlamalarına Dair Bazı İnanışlar Bilgi Dergisi, Bahar 1996, S. 1, s. 51-54, s.4.

26 İsmailov, Kazak Türkleri, Yeni Türkiye Yay., Ankara-2002, s. 183.

27 Nebi ÖZDEMİR, Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü, Akçağ Yayınları, Ankara-2005, s.114.

28 Sedat Veyis ÖRNEK, 100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 2000, s.148.

29 W. RADLOFF, Sibiryadan, Çev. Ahmet Temir, Maarif Basımevi, İstanbul-1956, s. 484.

Kırgız Türkleri çocuğun doğumunu kutlamak için “Centek Toyu” yaparlar. Kırgızların geleneklerine göre aileye çocuk geldiğinde çok sevinilir. Bu sevincin ifadesi olarak da “Centek Toy” adında bir tören düzenlenir. Bu töreni çocuğun dünyaya gelmesini kutlama olarak değerlendirebiliriz. Aile bireyleri en iyi yemekleri hazırlayarak, yakın akrabalarını komşularını çağırır. Bu uygulama bebeğe saygı ve onun dünyaya gelişini kutlamadır. Eve çağrılanlar bebeğe çeşitli hediyeler getirirler. Bu hediyelere de “göründük” denir. Adete göre daha önce çocuk doğduğunda ağzına sürülmek üzere hazırlanan çocuğun ve orada bulunanların ağzına sürülür. Bu uygulamaya “oozandırui” denilmektedir. Bu ritüel çocuğun uzun ömürlü, bereketli olması için mili bir dileği ifade eder. Nitekim bu törenin Manas destanında da yapıldığı, törene her taraftan misafirlerin çağrılıp, milli oyunlar oynandığı, kutlamalar yapıldığı belirtilmektedir.³⁰

Türk boylarında yaygın olarak çocuğun doğumundan sonra ninni türü icra edilmektedir. Bütün Türk boylarında olduğu gibi Tatar Türkleri de ninniler söyleyerek çocuğu büyütürler. Tatarlar, bütün Türk boyları gibi bebeği beşiğinde sallarken sevgi yüklü ninniler söylerler. Bu ninnilerde genelde çocuğun geleceğinden söz ederler. Tatar ninnilerinde annesi, yavrusunun mutlaka bir âlim olacağını umar. Bazı ninnilerde anne, çocuğuna zor kaderinden şikâyet eder, yavrusunun kendisinden daha şanslı, daha mutlu olmasını diler. Aynı zamanda bebeğine etraf-taki hayatı, insanları ve doğayı da tanıtır. Beşikte yatan çocuğa söylenen ninniler, Tatar Türklerinde *Bişek Cırları* olarak adlandırılır:

<i>Âlli-bâlli itâr bu,</i>	<i>Elli-belli eder bu</i>
<i>Yokılgara kitâr bu;</i>	<i>Uykuya da gider bu</i>
<i>Bâv-bâv itep, küzyomup,</i>	<i>Ninni, gözünü kapatıp</i>
<i>İzrâp kenâ kitâr bu.</i>	<i>Uyuklayıp gider bu</i>
<i>Alma kebek tâgârâp,</i>	<i>Elma gibi yuvarlanıp</i>
<i>Üsep, buyga citâr bu;</i>	<i>Büyür de boy alr bu</i>
<i>Abıyları artırman</i>	<i>Ağabeyleri arkasından</i>
<i>Kazannarga kitâr bu.</i>	<i>Kazan 'a da gider bu</i>
<i>Kazannarda ukıgaç,</i>	<i>Kazan 'da okuyunca da</i>
<i>Galim bulıp citâr bu.</i> ³¹	<i>Alim olur gider bu</i>

“Kırklanmak” ifadesi, “kırklamak” şeklinde de kullanılmaktadır. Yeni doğan çocuğun ve annesinin kırk gününü tamamladıktan sonra, evde veya hamamda kırk tas su dökülerek banyo yaptırılması törenidir. bu törende çocuk veya annesi yıkanırken, tas kırk kere suya daldırılarak Besmeleyle başından aşağı su dökülme-

30 Maksat Jumabayev, Kırgız Gelenek ve İnanışlarında Dini Ritüeller, AÜ, SBE, Ankara-2006, s. 48.

31 Zarifova Çetin, 2009:229.

sidir.³² Türkmenlerde ise bebek dünyaya gelince, yedinci gün yıkatılır, kırkinci gün ise tuzlu su ile yıkanması sağlanır ki, buna “kırklama” denilir.³³

Hazara Türkleri’nde, kırk gün sonra anne büyük erkek evladı veya kocasıyla dışarıya çıkar; suyun kenarına kadar gider. Su içer ve oradan en yakın akrabasının evine uğrar. Böylece “çill puri” (kırk gün) biter. Anne için bu kırk gün içinde özel yemekler yapılır. Hazaralar’da kadın kırkı çıkıncaya kadar et yemez, onun bulunduğu eve et girmez. Çiğ et, kirli su, onun bulunduğu evin üst tarafından da geçirilmez. Kırkı çıkmamış anne yedi gün evin eşığının dışından gelen yemeği yemez; kırk gün kendi evinden dışarı meydana, pazara çıkmaz. Bulduğu odaya ebe hariç hiç kimse girmez.³⁴

Kazak Türkleri çocuğun doğumunun üzerinden bir hafta geçmeden çocuğa ad koyarlardı. Bunun için ise ağız dualı birini seçer, ya da uzaktan gelmiş hatırlı bir misafire rica ederlerdi. Böylece bu kişi çocuğu kucağına alıp ezan okuyup ardından da üç kez sağ kulağına adını söylerdi buna ad koyma toyu adını veren Kazaklar adın çocuğa hayırlı uğurlu olmasını dilerler.³⁵

Aynı durum Hakas ailelerinde de geçerlidir. Hakas ailesinde çocuk ölürse, sonradan doğan çocukları kötü ruhlardan korumak amacıyla onlara kötü isimler verilir: Paga (kurbağa), Usturuh (taban), Koçık (arka) vs. Başka çocuk istemediklerinde artık fazla ismi verilir. Ailedeki çocukların isimlerinin uyumlu olmasına çalışılırdı. Örneğin küçüklere Tayıs, Tabii, Tança, Naydus, Pardus, Uçuş vs. kardeşlere ise Haratay, Hulatay, Alatay vs.³⁶ isimler verilmektedir.

Eski Türklerde bir oğlan çocuğu ancak kahramanlık göstermesi hâlinde isim alabilmekteydi. Örneğin Eski Yakutlar’da küçüklüğünde verilen ad gerçek ad sayılmazdı. Gerçek ad yay çekip ok attıktan sonra verilir. Kahramanlık gösteremeyen sıradan insanların ise özel adları olmamış, yalnız kabilesinin adını taşımışlardır.³⁷ Türkler İslâm dinine girdikten sonra bu gelenek gitgide gücünü yitirmiştir.³⁸

Türk Kültürü içerisinde, çocukların yaşaması için alınan bir başka tedbir de çocuklara kötü adlar vermektir. Bunun sebebi kötü adı olanlardan ölüm meleği nefret eder, bu yüzden de yaklaşmazmış. Kırgızlarda çocuklara verilen İtalmas, Kabanbay (yabanî domuz) gibi adlar bu inanca göre verilmiştir.³⁹ Ayrıca Altay Türklerinde yine kötü ruhlardan bilhassa “Körmös”ten çocuğu korumak için ona

32 Gölpınarlı, Abdülbâki; Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1995, s. 200.

33 Kalafat, Yaşar; Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları, ASAM Yay., Ankara 2000, s.44.

34 Kalafat, Yaşar; Balkanlardan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları I, KB Yay., Ankara 2002, s. 9.

35 İsmailov, Kazak Türkleri, Yeni Türkiye Yay., Ankara-2002, s. 182.

36 Yoloğlu, 1999:99.

37 İnan 2000:173

38 Boratav 1999:88

39 İnan 2000:174, 175

birtakım adlar takılır. İyt-Kulak, Camanuul, Tenek, Çıçkan⁴⁰ ... Bu şekilde çocuğa “yer altı elçilerinin” yaklaşamayacağı düşünülür.

Kazak Türkleri'nde Çocuğun ilk yürümesi ile ilgili olarak “Tusav Kesü” (Köstek Kesme) ritüeli gerçekleştirilir. Çocuk ayağa kalkıp yürümeye başladığı zamanda yapılan toya köstek kesme toyu denir.⁴¹

Sünnet İle İlgili Ritüeller:

Sünnet merasimi, Azerbaycan'da ve diğer Müslüman halkları arasında İslâmiyetin önemli şartlarından biri olarak kabul edilir. Sünnet olmayan kişi Müslüman sayılmaz. Bu yüzden de bu merasim özel olarak kutlanır ve “küçük düğün”⁴² diye adlandırılır. Sünnet eskiden Müslüman olmayan, Hıristiyan, Yusit (Musevî) toplumlarında da yapılmakta idi. Günümüzde ise böyle bir uygulama bu inanca sahip topluluklarda bulunmaktadır. Türk boyları arasında ise sadece Müslüman olanlarda yaygın bir ritüeldir.⁴³ Müslüman olmayan Türk boyları arasında mevcut değildir.

Evlenme İle İlgili Ritüeller:

Tuva Türkleri'nde de beşik kertmesi uygulaması bulunmaktadır. Ama yapılışı biraz farklıdır. “Kız çocuğunun kıcının altına keçi kılı bırakmak” adı verilen bu uygulama ile bir kışlakta kız çocuk doğuran kadının çadırına başka bir kışlakta yaşayan bir oğlanın annesi giderek çadıra girip kızın ailesi ile selamlaştıktan sonra çocuğu beşikten çözüp, kızının büyüdüğünde gelin olarak alacağım diyerek kınında saklayıp yumak yaptığı bir tutam kılı çocuğun altını açık koyar ve tekrara sararak bebeği beşiğe koyar. Bebeğin annesi ve babası da bu durumu saygıyla karşılar ve peki öyle olsun dermiş. Eğer oğlan babası bu amaçla gelmiş ise kızın babasına çakmak taşı verir bu şekilde kızını büyüyünce oğlu ile evlendireceğini ifade eder.⁴⁴

Kırgız Türkleri'nde evlilik çeşitlerinden biri “Kayçı Kuda” olup yakın akrabaların ya da dünürlerin iki kız veya iki oğlunun çapraz, başka bir deyişle “değiş tokuş” usulüyle evlenmedir. Bu evliliği diğerlerinden ayıran özellik burada başlık parasının alınmamasıdır. Yalnız her iki taraf da kızın çeyizini maddi durumuna göre hazırlarlar.⁴⁵ Bu uygulamanın düğün masraflarını azaltmak amacıyla yapıldığı söylenebilir.

40 İbrahim DİLEK, Altay Türklerinde Çocuğun Doğması Ve Doğum Günü Kutlamalarına Dair Bazı İnanışlar Bilgi Dergisi, Bahar 1996, S. 1, s. 51-54, s. 3

41 Kazak Halkının Salt-Destürleri, haz.S. M.Smıylova, Köşpendiler Basması, Almatı 2002, s. 22; Jüsipov, a.g.e., s. 18-19.

42 Yoloğlu, 1999:139

43 Yoloğlu, 1999:141.

44 Monguş B KENİN-LOPSAN, Tuvaların Eski Gelenekleri, Çev, Ekrem Arıkoğlu, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, S 5, Bahar 1998, s.298.

45 Maksat Jumabayev, age., s. 243-244.

Eski Türklerde yaygın bir gelenek olan başlık parası günümüzde Kırgızlarda da devam eden bir gelenektir. Başlık parasına Kırgızcada “kalın” denilmektedir. Kalın erkek tarafının kız tarafına verdiği mal ve parayı ifade etmektedir. Başka bir deyişle kızın ailesine yapılan evlilik ödemesi diyebiliriz.⁴⁶ Kaşgarlı Mahmut’a göre “kalın” âdetinin Orta Asya, Kazan, Kırgız ve Özekler’de uygulandığı görülmektedir.⁴⁷ Kalın kelimesi Göktürk yazıtlarında “kalin”; Dede Korkut’ta “kalınlık” şeklinde belirtilmektedir.⁴⁸ Orta Asya’daki Türkler arasında da damadın ailesi kız tarafına belirli bir miktar başlık (Kalım veya Kalıng) öderdi. Oğlan tarafı hayvan vererek, kız evinin hizmetinde çalışarak ya da kızlarını o aileye vererek kalın masrafını karşılar.⁴⁹ “Eski Türklerde kaim, kızın eğitimi için harcanan giderlere katılma usulü olarak sayılırdı.”⁵⁰

Tatar Türklerinde görülen saç geleneği “Gelin alma” sırasında Türklerde çok eski zamanlardan beri uygulanmış. Evlenirken saç yapılması, Türkler arasında bugün de varlığını canlı olarak sürdüren önemli bir âdettir ve onun temelinde çeşitli inançlar bulunmaktadır. Gelinin saç örgüsüne örülen, güvey tarafından saç olarak dağıtılan ve hamama girdiklerinde pencere önü, hamam göbeği gibi yerlere konulan *tanka* (gümüş akça), bolluğun, Gök’e özdeşliğin simgesi olarak yer, ev, hamam vb. yerlerde bulduklarına inanılan İyelerin şefkatini kazanmakta önemli rol oynamıştır. Gümüş *tanka*, Gök rengini, yıldızı andırır ve Göğün bir parçası olarak algılanmıştır. Yer’de yapılan bütün işlerde onun başarı getireceğine inanılmış. Süs eşyası olarak bir halkın giysilerinde ve hayatında yer alan *tanka*’nın taşıdığı anlam, zaman geçtikçe değişikliğe uğramıştır. *Tanka*’nın ilkel fonksiyonu, insan ve evren arasında bir bağlantı kurmak olmuştur. Tatar Türklerinde güvey, avluya veya eve girmeden şekerleme, fındık ve madenî para saçısı da yapar. Bu yiyecek ve paraları, güveye bakmaya gelenler toplar. Söz konusu, saç geleneği Slav, Germen kabilelerinde ve Antik Yunanlılarda da düğün gelenekleri içinde önemli yere sahip olmuştur.⁵¹

Ölüm İle İlgili Ritüeller:

Kaçınılmaz olan ölüm gerçeği karşısında Türk boyları da “ölüm” olayının nasıl gerçekleştiğine dair, bir takım inançlara sahip olmuşlardır. Değişik din ve kültür çevresine girmiş olan Türkler, farklı zaman ve coğrafyalarda değişik ölüm anlayışlarına sahip olmuşlardır, ancak bunların temelini Tengricilik, Tengrizm ya da Geleneksel Türk Dini şekillendirmiştir.⁵² Bu bağlamda geleneksel inançtaki Eski Türkler ölümü, ruh veya canın bedenden çıkması biçiminde anlamışlardır.

46 Maksat Jumabayev, Kırgız Gelenek ve İnanışlarında Dini Ritüeller, AÜ, SBE, Ankara-2006, s. 45.

47 Ataman 1992:15

48 Narman 1987:269

49 Bacon t.y.:52 Tezcan 1998:14

50 Tezcan 1977:254 ve 1998:22

51 Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi: a.g.e, s. 23, 71.

52 Ünver Günay - Harun Güngör, Türk Din Tarihi, Laçın Yay, Kayseri 1998, s. 33-34.

Kırgız Türkleri'nde ölmek üzere olan, yani hastanın canının çıkması yaklaştığı zaman o insanın yüzü kibleye çevrilir. Etrafında gürültü yapılmaz, yanına çocuklar yaklaştırılmaz. Genelde eve çağrılan imam, imamın olmadığı durumlarda evdeki yakın akrabalar tarafından ölmek üzere olan insana kelime-i şahadet telkin edilir. Buna Kırgızlarda “ıyman ayttruu” (iman söyletme) denilir. Bu esnada imam Kuran okur, genelde yasin süresi okunur. Ölmek üzere olan insanın ağzına pamukla su damlatarak onun cennete gitmesi için dua edilir. Ölen insanın ağzına su verilmesi ile ilgili Kırgızlarda bir inanış vardır. Şeytan ölüm anındaki bir kişiye su gösterir ve karşılığında imanını ister. Çünkü son nefesteki kişinin hararet içinde kaldığı, susuzluktan kavrulduğuna inanılır.⁵³ Son nefeste su verilmesi içemeyecek durumda dahi olsa pamukla ağza su verilmesi bu inanışa bağlıdır.

Hıristiyan Gagavuz Türklerinin geleneğine göre, ölüm arafesinde olan hasta için papaz çağırılır. Papaz hastanın günahlarını bağışlar ve dua okur. Hastanın uzaktan beklediği kişi gelmediğinde, o kişinin giysisini o adamın üzerine atarak ölümünü kolaylaştırır. Bu anda akrabalar “can toparlanır” diye bir tarafa çekilir, sadece hasta öldükten sonra ona doğru yaklaşılır. Eceli gelenin canını alan melek onun canını bir daha geri vermiyor, eceli gelmeyenin canını ise melek, öbür dünyaya cennet ve cehenneme götürüp onun yakınlarına gösterdikten sonra geri getireceği düşünülür.⁵⁴

Dağlık Altay Teleütleri ve Altay Türkleri'nde ölen kişi bir çadıra konur ve cenaze merasimi için bekletilirdi. Bu sırda çadıra insanlar gelirdi. İçinde ölü bulunana çadıra konuşamayan bebeklerin getirilmesi yasaktı.⁵⁵ Çünkü onların ruhu olmadığı için henüz ölünün ruhu onlara zarar verebilirdi.

Kazak Türkleri'nde ölen kişi için ayrı bir keçe ev kurulur. Evin tündüğü dürülüp, evin içine mızrak dikilir, mızrağın ucuna kara bayrak veya bez bağlanır. Eğer ölen kişi gençse; kırmızı, orta yaşlıysa; kara, yaşlıysa ak bez bağlanır. Karalı evdeki ölenin nasıl biri olduğunu yabancı biri bu işaretten hemen anlar. Cenaze, evin sağ tarafına kurulan keçe üzerine konur ve örtülerek perdeyle örtülür. Ölünün gözleri kapatılır, çenesi bağlanır, başı kible yönüne çevrilir, ayakları yan yana getirilir, elleri yanlara ya da göbek üstüne konulur, elbiseleri çıkartılıp üzerine ak bez örtülerek, “rahat döşegi”ne alınır. Bulunduğu evin pencereleri açılır, aydınlatılır ve başucunda Kur'an okunur. Cenaze yalnız bırakılmaz, köy yaşlıları nöbetleşe beklerler. Işık söndürülmez ve yaşlılar, sabaha kadar uyumadan sohbet ederler. Ölen biri elden geldiğince çabuk gömülmeye çalışılır. Ama mümkün olduğu kadar ölen kişinin uzaktaki yakın akrabalarının gelmesi beklenir. Çünkü ölüye bir avuç toprak atmak, her evladın boynunun borcudur.⁵⁶ Bundan dolayı uzaktaki yakınlarının cenaze törenine katılmalarını sağlamak amacıyla, ölünün bekletildiği durumlar da vardır. Üç günden fazla olmaz.

53 Akkaya, Gelenek Ye İnançların Toplum İçindeki Fonksiyonları, s. 96.

54 Yoloğlu, 1999:161.

55 L.P. POTAPOV, Altay Şamanizmi, Çev, Metin Ergun, Kömen Yay., Konya-2012, s.64.

56 İsmailov, Kazak Türkleri, Yeni Türkiye Yay., Ankara-2002, s. 219.

Kazak Türkleri'nde cenaze töreni cenaze namazıyla devam eder. Cenaze namazı bazen evde, bazen köyde meydanlık alanda, bazen camide bazen de mezarlıkta kılınır. Namazı kılanın ölü hakkında bir çeşit aklama yapılır. Kefenlenen cenazeyi evden çıkarmadan önce, yaşarken işlediği günahlar yaşayan bir kişiye aktarılır. Halk arasında buna "devir döndürme" denilir. Ölünün baş tarafına çocuğu veya bir yakın akrabası, diğer tarafa elinde ala ip olan ve Kur'an tutan imam oturur. İmam üç kere "filanın (babanın, ağabeyinin, akrabasının vb.) günahlarını kabul ediyor (üzerine alıyor) musun?" dediğinde ala ipin diğer ucunu tutan alıcı "alıyorum" diye cevap verir. Daha sonra temizlenen cenaze, kilim veya keçeye sarılır ve baş tarafı önde tutularak gömülme için mezarlığa götürülür. Ölüyü evden çıkarırken kadınlar yüksek sesle ağlaşır ve akrabalar ağıt yakarlar.⁵⁷

Şor elinden Abakan Nehri kıyılarına göç eden Kobiy boyu Sagay'lar kişinin ölümünden 40 gün geçtikten sonra ruhun bedenden tamamen ayrıldığını ve 40 günde Şaman'ın ölen insanı nehrin kıyısında suya bırakıp nehrin akıntısı doğrultusunda daha önce ölenlerin yanına, yerlerine bölgelerine gönderiyormuş. Eğer bu 40. günde gönderilmez ise eve yerleşen kötü ruhlar insanlara zarar veriyordu.⁵⁸

Altay Türkleri'nde İnsan öldükten sonra onun mönkü / mejigini (mezarını) yakın akrabaları kazmaz. Böyle yapılırsa aileden başka birinin daha öleceği düşünülür. Mezara tırnaklı hayvanların derisinden yapılmış eşya veya altın konmaz. Ölünün başı ve gözü açık şekilde gömülmesi uygun değildir. Mezara ölüyle birlikte, yiyecek, tütün içiyorsa pıposu, *kalta* adı verilen tütün torbası ve kap kakak bırakılır. Bu bırakılan şeyler bütün halinde değil parçalanarak konur. Ölen kişi başı batıya gelecek şekilde gömülür.⁵⁹

Kazak Türkleri'nde merhumu gömmek, yattığı yere bir avuç toprak atabilmek geride kalanlar için önem taşımaktadır. Ölüyü yerleştirirken biri Kur'an okur, diğerleri "yattığın yer aydınlık olsun, toprağın has ipek olsun", "Karanlık kabrin nur olsun" şeklinde dilekte bulunurlar. Dilimizdeki "bir avuç toprak", "toprak attı", "toprak buyurdu" şeklindeki deyimler mezarla ilgili sözlerdir. Gömülme işlemi hocanın Kur'an okumasıyla son bulur. Kazakların eski âdetlerine göre, erkeklerin mezarının başına kargı, kadınlarınkine yayık, yetişkin kızınkine bakan (gelinlik), yeni doğmuş çocuğun kabrinin başına ise beşik konulur. Herkesin durumuna göre ölenin kimliğini, cinsini, mesleğini, yazgısını belirtmek amacıyla mezar taşlarına yazılar yazılması ve simgeler, işaretler, ya da diğer tür yazılar arap harfleri ile yazılır.⁶⁰

Eski Türklerde cenazenin defnedilmesi sırasında da törenler düzenleniyordu. Törenlerden birçoğu ölüm anında yapılanların bir tekrarı niteliğindedir. Yakınmalar, yüzün çizilmesi, at yarışları, ölen kişinin methiyesi, kurbanlar şenliklerle birlikte ya da şenliklerden sonra yapılan cenaze şölenleri, cesedin ve onunla birlik-

57 İsmailov, Kazak Türkleri, Yeni Türkiye Yay., Ankara-2002, s. 222.

58 L.P. POTAPOV, Altay Şamanizmi, Çev. Metin Ergun, Kömen Yay., Konya-2012, s.84.

59 İbarhim Dilek, Altay Mitoloji Sözlüğü Yayınlanmamış Çalışma

60 İsmailov, Kazak Türkleri, Yeni Türkiye Yay., Ankara-2002, s. 223.

te eşyaların çukura indirilmesi, ayrılış sözleri ve mezarın kapatılması bunlardan bazılarıydı.⁶¹ Ayrıca günümüzde Kazak Kırgızlarında ve Turfan Türklerinde ölüleri anma törenlerinde büyük ödüllü at yarışları düzenlenmektedir.⁶² Han Kökütey'in aş töreninde yüzlerce kişinin katıldığı at koşusu yapılmış, Çin, Kalmuk, Rus pehlivanları arasında güreşler olmuştur.⁶³

Oğuzlar cennette üzerlerine bineceklerine inandıklarından atlarının da kendileriyle birlikte gömülmesini istemektedirler.⁶⁴ Benzer bir şekilde Kurban Bayramı'nda kesilen kurbanların üzerine öbür dünyada binilerek sırat köprüsünün geçileceğine inanılmaktadır. Eski Türklerde benzer şekilde ölen için kurban keserler. Bu kurbanların ölünün cennete giderken bineceği hayvanlar olacağına inanırlar.⁶⁵ Beltirler öbür dünyanın bu dünyanın tersi olduğuna inandıklarından ölen kişiyle birlikte gömdükleri eşyaları kırarlar.⁶⁶

Altay Türkleri ölen kişiyi yıkayıp, kazdıkları mezara koyuyorlar. Eskiden Altaylar ölen kişiyi yıkar, temiz, arı bir beze sarar, onun üstüne de keçe sararlarmış. Mezarın arka tarafına taş veya ağaçtan, ölüyü yatıracak yer hazırlarlarmış. Kazılan mezar çok derin olmamakla birlikte diz boyundan da az olmamalıymış. Kazılan mezarın dört tarafı ağaç veya taşla kapatılmış. Keçeye sarılan ölü mezara konulduktan sonra mezarın üstü ağaçla kapatılır, ağacın üzerine toprak konurmuş. Mezarın başına da ağaç veya taştan yapılmış sivri bir şey dikilirmiş. Toplumda itibarı olan kağan, cayzan veya din adamı gibi kişilerin cesedi ise Altay Türkleri tarafında yakılmış. Cesedi yakmak için *taksak* adı verilen çatı şeklinde bir yer hazırlar, tasakın altına, üstüne ve etrafına ayıl şeklinde ağaçlar yığılıp ceset bu şekilde yakılmış. Veya kağanların ya da büyük cayzanlar bir bütün ağaç oyulup onun içine koyulur ve yerin altına kapaksız ev şeklinde bir yer yapıp, üstüne çatı konulup onun üstü de taş yığınlarıyla kapatılmış. (Pazırık korumalarında olduğu gibi).⁶⁷ Bu defin şekli bize günümüzde anıt mezarları, eski Türk kültüründe de türbeleri hatırlatmaktadır.

Kazak türkleri'nde ağıt söyleme geleneği de bulunmaktadır. Kazak Türkleri ölümden sonra *estirtüv* adını verdikleri türleri icra etmektedirler. Ağıt için *jogtav*, *dawıs* kelimeleri kullanılmaktadır. Ataerkil kavmin toplumsal yaşayışı ve adetleri, ölüye saygı göstermekle ilgili gelenekleri *koştasuv*, *estirtüv*, *joktav* (ağıt), ağlama, hürmet göstererek gömme, mezarın başına bir işaret koyma, yemek verme, hayvan kesme gibi geleneklerin hepsinin eski Saka ve Hun halklarından kaldığını ve bunlardan da Kazak, Kırgız halkına kadar devam ettiğini söylemektedir.⁶⁸

61 Roux 1999:261

62 Roux 1999:273

63 İnan 2000:195

64 Roux 1999:172

65 Şeşen 1975:37

66 İnan 2000:185

67 İbrahim DİLEK, E.E Yameyave, Cayzanın Yargısı Altay Türkleri'nin Eski Gelenekleri, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Dr. Himmet Biray Özel Sayısı, Ankara-1999, s. 195.

68 Alkey Marğulan, Şokan Jane Manas, Jazuvşı Baspası, Almatı 1971, s. 257.

Kaşgarlı Mahmut'un Alper Tunga'nın yas törenini tasvirinde de herkesin yakasını yırtarak bağırdıklarına gözlerinin kapanıncaya kadar ağladıklarına dikkat çekmektedir.⁶⁹ Dede Korkut Hikâyelerinde de yas alâmeti olarak Beyrek'in annesinin tırnağıyla yüzünü parçaladığı, saçını yolduğu, kız kardeşlerinin ise ak çıkarıp kara giydikleri belirtilmektedir.⁷⁰

Kazak Türkleri'nde "Tuldaw" adı verilen bir yas tutma geleneği vardır. Er-yiğidin ölümüyle ilgili eski bir gelenektir. "Tuldaw" da bir nevi "yas tutma" şeklindedir. Bunun için de epey yaşlanarak ölen aksakalların sadece bindiği at "tuldandır". Orta yaştaki erkeklerin silahı, eyer koşumları, elbiseleri, evi, bindiği atı ve karısı tuldandır. Buna göre eşyaların belirli bir süre kullanılmaması, eşin belirli bir süre evlenmemesi gibi tahditler bulunmaktadır. Meselâ ölen adamın yaşarken bindiği atının yelesi, kuyrukları kesilip, eyerin üzerine onun elbiselerini örtüp, eyerin ön kısmına tırnağı asılır. Bu at bir sene boyunca binilmez. Ölünün "yılı"nda, özel olarak "ölü aşı" için kesilir. Ölen kişiye ait olan eşyaların hepsi "tuldandığı" için "tul ev", "tul odağı", "tul kadın", "tul eyer", "tul giyim", "tul silah" terimleri kalıplaşmıştır.⁷¹

Sonuç:

Türk Dünyası'nda geçiş ritüellerinin ve buna bağlı olarak icra edilen türlerin incelendiği bu makede, Türk Dünyası'nda yaşayan boyların doğum, sünnet, askere uğurlama, evlilik, hacca gitme ve ölüm ritüellerinden alınan örneklemelerin karşılaştırılması yapılarak farklılıklar ve benzerliklerden bahsedilmiştir. Ayrıca geçiş dönemi ritüellerinin sadece bir tören olarak önem arz etmediği, Türk kültürü ile ilgili pek çok öğenin de içinde bulunduğu, inanç, din ve töre etkisinde ortaya çıkan pratikler manzumesi olduğu dikkate sunulmuştur.

Türk boylarının geçiş dönemleri incelenirken, bu ritüellerde Türk halk kültürünün sözlü edebiyat ürünlerinin yer aldığını, kimi zaman sanatçılar, kimi zaman orada bulunanlar kimi zaman da din adamları tarafından icra edildiğini ve halkın buna son derece önemli bir hadise gözüyle baktığını gördük. İnsan hayatının son derece önemli anlarından olan geçiş dönemleri, hemen hemen bütün Türk boylarının beşikten mezara kadar önemli mihenk taşlarını ve bu mihenk taşlarında yaptıklarının bir özeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçiş dönemi ritüelleri, yapılan yemek, giyilen kıyafet, sunulan ikram, söylenen türler açısından Türk boylarının hayatı ile ilgili pek çok bilgiyi muhtevasında barındırmaktadır.

Yapmış olduğumuz araştırmada geçmişten günümüze kadar incelemiş olduğumuz Türk boylarının törenleri konu olan geçiş dönemi ritüellerinin sadece bireyi ilgilendiren bir olgu değil, aynı zamanda toplumun tamamını ilgilendiren toplumsal bir olay olduğu görülmüştür. Çocuğun cinsiyetinden anne babanın çocuk isteğine, evliliklerde eşlerin seçimine, bir kişinin ölüm nedeninden ölünün ardın-

69 Ersoy 2002:98

70 Binyazar 2002:165

71 İsmailov, Kazak Türkleri, Yeni Türkiye Yay., Ankara-2002, s. 229.

dan yapılan ritüellere kadar bütün ritüellerde halk felsefesini gösteren örneklerle karşılaşmıştır. Geçiş dönemleri ve ritüelleri içerisinde söylenen pek çok atasözü, deyim ve Türkü gibi sözlü ürünler, bu çalışmada, bağlamı içerisinde verilmiştir. Ayrıca ritüeller esnasında icra edilen bu türlerin ritüellerde taşınmış olduğu misyon da oldukça net olarak ortaya çıkmıştır. Buna göre ritüel esnasında, topluma, geçiş dönemi içinde bulunan kişiye, tanrı, melek, iye, kut gibi doğa üstü güçlere verilmek istenen mesaj ve gönülden geçen dilekler türler vasıtasıyla dile getirilmekte mesajın bu şekilde ulaşacağı düşünülmektedir.

Toplumların hayatını, kabulleri redleri ve pratikleri ile doğumdan ölüme bütün dünyalarını değitiren dini inanç sistemleri doğal olarak hayatın geçiş dönemlerinde de tesirini açıkça göstermiştir. Dini inançlar açısından baktığımız zaman Türk boylarınının geçiş dönemi ritüellerini dört dini inanç sitemini etkilediğini görmüş oluruz:

Bunlardan ilki eski Türk dinidir ki bütün Türk boylarının geçiş dönemi ritüellerinde etkisini şekil değiştirmiş olsa bile felsefe, inanç ve amaç bakımından devam ettirmektedir. İkincisi ise Türk boylarının büyük çoğunluğunun kabul etmiş olduğu İslam dinidir. Hayatın geçiş dönemlerinde eski Türk dini inanç sistemi ile zaman zaman örtüşmüş zaman zaman da onlardan bazılarının unutulmasına veya kaybolmasına neden olmuştur. Üçüncüsü ise Çuvaş, Gagauz, Urum gibi Türk boylarının kabul etmiş olduğu Hıristiyanlık dinidir. Bu da onu kabul eden Türk boylarının hayatlarında önemli bir değişiklik yapmıştır. Dördüncüsü ise Musevîlik inancıdır. Bu dini kabul eden çok az ve nüfusları ciddi oranda düşük Türk boyu olan Karaylardır. Musevîlik inancını benimseyen Karayların bu inançla ilgili ritüelleri diğer Musevîlerle büyük oranda aynı olsa da onlara göre bazı farklılıklar arz etmektedir. Genel olarak baktığımızda bütün Türk boylarında eski Türk dininin izleri sürmektedir. Bunun dışında özellikle günümüzde dünyada var olan popüler kültürün, özellikle evlenme adetlerinde etkisini belirgin bir şekilde hissettirdiği görülmektedir. Bunun en önemli sebebi yapılması zor olan bazı ritüellerin dünya toplumlarında kolaylaştırılarak yapılıyor veya onların kolay olanı tercih ediyor olmalarıdır. Yani günümüz geçim şartları ve popüler dünya kültürünün bazı ritüelleri ve beraberindeki uygulamaları değiştirip dönüştürdüğü hatta ortadan kaldırdığı şeklinde özetlenebilir. Buna Türkiye'de düğünlerin eskiden dört gün sürmesini, veya Altay Türklerinde başka bir oymaktan getirilen gelinin üç defa karşılanması ritüelini verebiliriz. Ekonomik şartlar, ve zorluklar nedeniyle düğünler çoğunlukla iki gün sürmekte; Altay Türklerinde ise motorlu araçların kullanılması ile gelin getirmenin kolaylaşması nedeniyle üç defa karşılamaya gerek kalmamaktadır. Bazen bu inanç sistemleri girmiş olduğu toplumun hayatında kendisine yer bulabilmekle birlikte eskisinin ortadan kalkmadan devam etmesini engelleyemiştir. Dualizm ortaya çıkmış birlikte iki ritüel birden uygulanır olmuştur. Cenazenin ardından yapılan ölü yemeklerinde İslamiyet'i kabul eden Türk boylarında Kur'an okunması, Hıristiyanlarda dua okunması, Karaylarda da Tevrat'tan dualar okunması örnek olarak verilebilir. Ayrıca Karayların dualarını Türkçe okumaları da onların kendilerine has bir özelliği olarak ifade edilmektedir.

Bu genel ifadelerden sonra geçiş dönemi ritüellerine göre tespitlerimizi sırasıyla şu şekilde ifade edebiliriz.

Doğum ve doğum çevresinde yapılan ritüeller belki de geçiş dönemleri içerisinde en hızlı en çok değişeni olma özelliğini taşımaktadır. Tıpta yaşanan hızlı gelişmeler ve sağlık kuruluşlarının yaygınlaşmasıyla geleneksel unsurlar büyük oranda değişirken ya da ortadan kalkarken yerini modern tıp kurallarının aldığı görülmektedir. Bunda şehir hayatı ve eğitimin önemi hiç kuşkusuz yadsınamaz. Çocuğun olması için yapılan uygulamalarda, hamile kadının yönelimleri ve kaçınmalarında, çocuğun cinsiyetinin anlaşılmasında, çocuğun tuzlanmasında, albasma ve kırk basma inancında toplumda yaşanan değişimi görmek mümkündür. Doğum ile ilgili ritüellerin hemen hemen bütün Türk Dünyasında aynı olduğu söylenebilir. Sadece Hıristiyanlık inancını benimseyen Türklerde vaftiz ritüelinin olması farklılık olarak görünmektedir. Fakat bunda da gözden kaçırılmaması gereken vaftiz ritüelinin bu boylarda (Gagauz Türkleri) kırk çıkarma ritüelinin yerini almış olmasıdır. Eğer çocuğun ölme tehlikesi yok ise çocuğun vaftiz edilmesi doğumunun kırkinci gününde yapılmaktadır. Bir de Yakut Türklerinde çocuğun doğumun ardından yağ sürülerek korunmaya alınması diğer boylarda görülmemektedir. Onun dışında yıkanması ve tuzlanması kesintiye uğrasa da bütün Türk boylarında görülmektedir. Çocuğa kötülük yapacak iyelerden çocuğu kendi adını söylemeden, çirkin, pis, kötü gibi sözcüklerle sevmeye, seslenme düşüncesi Türk boylarının çoğunda görülmektedir. Doğum sırasında Hıristiyan Türklerde mutlaka bebeğin babasının annenin yanında olması istenmektedir, bunun açıklaması ise günahı beraber işlediler şeklinde yapılmaktadır.

Üsküp Türkleri'nde görülen ve daha başka bir Türk boyunda rastlamadığımız çocuğun okula başlama merasimi ve bununla ilgili yapılan ritüeller sadece Balkanlarda Üsküp'te görülmektedir. Bu da bizim açımızdan oldukça önemli bir tespittir.

Sadece Müslüman Türk boyları ile Karay Türklerinde görülen sünnet ritüelleri de diğer geçiş ritüelleri gibi aile fertlerini ve çevrede yaşayan insanları bir araya getirmektedir. Yalnız Karay Türkleri'nde geniş katımlı bir özelliği yoktur. Bunun dışında çoğu zaman toplumsal bağ kuvvetlenmektedir. Yukarıda doğum ritüellerinde ifade ettiğimiz değişim ve dönüşüm sünnet ritüelleri için de söz konudur. Türk Boylarında, özellikle Türkiye'de önceleri kirve bulmaya, sünnet töreni yapmaya çok fazla önem verilmezken günümüzde önem verilmeye başlanmıştır. Önceleri sünneti Abdallar yaparken günümüzde sağlık memuru ya da doktor yapmakta, Abdallar sadece düzenlenen eğlencelerde davul ve zurna çalmaktadır.

Askerlik, erkeklerin yetişkinliğe, olgunluk dönemine geçişte bir "eşik" konumundadır. Anadolu Türkleri'nde, Balkan, Kıbrıs ve Kırgız Türklerinde askere gitme törenine önem verilmektedir. Anadolu Türkleri'nde ise törenler bir şölen havasına bürünmektedir. Askere giden kişi askerlik yaptığı yerdeki arkadaşlarını, o yerleşim yerinde yaşayan insanları yakından tanımakta, onlara kendi memleketindeki yaşayışı anlatmakta öğrendiklerini kendi memleketine taşımaktadır. Kitle iletişim araçlarının yaygın olmadığı dönemde, bu durum toplumun kültürlenmesi

için büyük önem taşımaktadır. Asker arkadaşlığıyla da kişinin sosyalleşmesi sağlanmaktadır.

Günümüzde Türk boylarının evlilik modellerindeki farklılığı ve benzerliği izlemek mümkündür. Eski Türklerden günümüze kadar gelen başlık-kalın ritüeli günümüzde eskisi kadar etkili değildir ve zamana göre de “kalın”ın durumu da değişmiştir. Eskiden at, koyun, sığır olanbilen kalın günümüzde para olarak alınabilmektedir. Evlenme yasakları ise birkaç Türk boyunda aynı sertliğin devam ettirerek karşımıza çıkarken, çoğunda son derece esnek bir hâl almıştır. Akraba evliliği, aynı boydan evlenme, farklı oymaktan evlenme gibi şartlar esnetilmiş durumdadır. Bunda kendi yaşadıkları yerlere dışarıdan göçler ve nüfus hareketleri kadar, kendilerinin de tahsil ve ticaret gibi çeşitli nedenlerle diğer şehirlere gitmeleri de etkili olmuştur. Aile dışından, evlenen kişilerin birbirlerini beğenip anlaşmasıyla yapılan evlilikler, beşik kertmesi, berder ve kız kaçırma şeklinde yapılan evlilikleri büyük oranda bitirmiştir. Ayrıca evlenecek kız ve erkek daha öncesinden evlilik kararı aldıklarından eşin seçilmesinde aranan özellikleri, görücü gitme uygulamasını sembolik bir hâle sokmuştur. Kız ve erkeklerdeki evlilik yaşı şehirleşmeyle birlikte okuma-yazma oranındaki artışa paralel olarak yükselmiştir. Evlenen çiftler ayrı bir evde yaşamaya başladıklarından düğüne hazırlık bağlamında alınan eşya sayısını oldukça arttırmıştır. Düğünde yapılan köy seyirlik oyunu, tarafların birbirine yaptığı şakalar, sinsin, güreş gibi geleneksel eğlenceler şehirleşme ve düğün sayısındaki artışla birlikte büyük oranda ortadan kalkmıştır. Zaman içerisinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak yapılan törenin adı da değişmektedir. Törende sunulan ikrama göre isimler almaktadır. Örneğin nişan ritüelleri yerine daha öncesinde şerbet içmek tabiri kullanılmaktaydı. Sünnet, askere uğurlama, nişan, cenaze ritüelleri gibi düğün ritüelleri de eskisine göre daha kısa bir zamanda bitirmeye başlanmıştır. Karı koca ilişkileri, kaynana ve kayınbabanın aileye yeni katılan geline karşı takındığı ciddî tavır da yerini daha açık iletişim şekline bırakmıştır.

Temelde dinî bir görev olarak yapılan hacca uğurlama ritüelleri de halkbilimi açısından büyük önem taşımaktadır. Sünnet, askerlik, evlilik ritüellerinde kişinin yeni insanlarla iletişim kurması belli bir çerçevede gerçekleşirken hacca uğurlamayla birlikte tüm Türk toplumunu hatta tüm Müslüman toplumlarını ilgilendiren bir nitelik kazanmaktadır. Hac ile ilgili ritüellere Balkan, Kıbrıs, Anadolu, Suriye, Irak, İran, Ahıska Türkleri'nde belirgin olarak mümkün iken diğer boylarda görülmektedir. Hıristiyan Türklerde de eskiden Hıristiyan hacca olarak azizlerin kiliselerine gidilmesi ifade edilmektedir. Hacca giden kişi farklı ülkelerden gelen insanları görmekte, gözlemlemekte kendi ülkeleriyle olan kültürel farklılığa şahit olmaktadır. Hacca uğurlama ve hac dönüşünde akrabalar, tanıdıklar bir araya gelmekte, birbirlerinden haberdar olmaktadır.

Ölü gömme ve yas ritüellerinde geleneksel unsurlar ortaya çıkmakla birlikte daha çok din kurallarının geçerli olduğu ve din adamlarının yönettiği bir geçiş dönemi olarak değerlendirmek mümkün olmaktadır. Ölümü düşündüren ön belir-

tiler ve bunlardan kaçınmalar, belirli günlerde törenler düzenlemeler, yemek vermeler, ağıt söyleme, yas tutma biçimlerinde geleneksel unsurların devam ettiğini, geçmişten günümüze bir süreklilik gösterdiğini görmek mümkündür. Ölen kişiyi, yıkama, kefenleme, defnetme gibi işlemlerde ise din adamlarının söz sahibi oldukları görülmektedir. Bunda boyların kabul ettiği dinin etkisi son derece etkindir. Ölünün nasıl yıkanacağı, nasıl kefenleneceği veya hangi elbiseleri giyeceği, mezara nasıl gömüleceği, gömülürken yönü, tabutla veya tabutsuz gömüleceği gibi konular din adamları tarafından dini kuralara göre belirlenmektedir. Bazı Türk boylarında nehre bırakma veya arazide çürümeye ve parçalanmaya bırakma uygulaması da görülmektedir. Ama daha önce de ifade ettiğimiz gibi bu törenlerin hepsini din adamları veya o statüye sahip kişiler yönetmektedir. Ölen kişinin hatırasını yaşatmak, onu unutmamak için mezarlar yapılmakta, bunlar ziyaret edilmekte, ölen kişinin yaşarken kullandığı saat, tespih, şemsiye, at, koşum, gibi eşyalar saklanmakta ya da kendisinin yıkayan kişilere hediye edilmektedir. Ölen kişi ölümünden sonraki belirli günlerde anılmakta, bu zamanlarda yemek ve içki ikramları yapılmaktadır. Özellikle Müslüman Türk boylarında ruh ve öbür dünya gibi metafizik konularda halk, kutsal kitaplarda yazılanları kabul etmekte, kendi bildikleri ile kitaptaki bilgilerin çelişmesi durumunda çoğu zaman kendi bildiklerinden vazgeçip dinin bildirdiği hükümleri doğru kabul edip, uygulamaya geçirmektedir.

Çalışma toplanan bilgilerin tamamının günümüzde de işlevini devam ettirdiğini söylemek zordur. Değişen sosyo-kültürel unsurlar, geçmişte yaşanmış ve belirli bir işlevi üstlenmiş bu kültürel unsurları işlevsiz ve gereksiz konumuna düşürmüştür. Özellikle toplumda görülen değişmeye paralel olarak bazı uygulamaların bırakılmasında hiçbir sakınca görülmemiş, geçmişte bu uygulamaya bizzat başvuranlar da bunların yersiz olduğunu ya da bilgisizlikten kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Uygulamaların terk edilmesindeki bir başka neden de dinî düşüncedir. Bu bağlamda dinde yeri olmayan uygulamalar da bırakılmaya başlanmış, bırakılması için toplumsal baskı da söz konusu olmuştur.

Burada üzerinde durulması gereken bir diğer husus ise SSCB'nin zaman olarak kısa, ama son derece etkili yönetimi sırasında Türk boylarının ritüellerinin pek çoğunun da törpülendiği veya dönüştürüldüğü yapılan araştırmalarda ifade edilmektedir.

Eski Türk inaçlarını, boyunun âdetlerini ritüellerini yaşatmaya çalışırken yeni girmiş olduğu kültür dairesindeki ritüelleri de uygulamaya çalışmış, dönüştürbildiğini dönüştürmüş, adapte etmiş diğer durumlarda da birlikte yaşatmaya çalışmıştır. Yakut Türklerindeki "malahın" ve Altay Türklerindeki "köçö" adlı özel törenlerde yapılan yemeğin günümüzde Anadolu'nun pek çok yerinde düğünlerde yapılan keşkek olarak karşımıza çıkması bunun bir göstergesidir.

Araştırmamızda tespit ettiğimiz ritüelleri ve bu ritüellerde icra edilen türleri daha önce ifade ettiğimiz gibi Türklerin yaşadığı diğer bölgelerdeki geleneklerle karşılaştırdığımızda büyük benzerlikler taşıdığını görmek mümkündür. Bu da Türklerin farklı coğrafyalarda yaşamalarının bazı küçük değişikliklere neden ol-

makla birlikte esasta kültürlerini yaşamaya devam ettiklerini, aynı kültür dairesi içinde yer aldıklarını göstermektedir.

Kaynakça:

- AKKAYA, Nevin, *Gelenek ve İnançların Toplum içindeki Fonksiyonları*, Balıkesir 1995.
- ARIK, Durmuş; *Hıristiyanlaştırılan Türkler Çuvaşlar*, Ankara.- 2005.
- BACON, E. Elizabeth. *Esir Orta Asya*, Çev. Tansu Say, Tercüman 1001 Temel Eser, t.y.
- DİLEK, İbrahim Altay *Mitoloji Sözlüğü*, Ankara-2014.
- DİLEK, İbrahim E.E Yameyave, *Cayzanın Yargısı Altay Türkleri'nin Eski Gelenekleri*, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Dr. Himmet Biray Özel Sayısı, Ankara-1999, s. 195.
- DİLEK, İbrahim; *Altay Türklerinde Çocuğun Doğması Ve Doğum Günü Kutlamalarına Dair Bazı İnanışlar*, Bilig Dergisi, Bahar 1996, S. 1, s. 51-54.
- DİLEK, Prof. DR. İbrahim Ders notları.
- DOĞANER, Ali; *Osmaniye Yöresinde Yaşayan Ulaşlı Türkmenlerinin Geçiş Törenleri*, HÜ., SBE., Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Bilimi (Folklor) Bilim Dalı, YLT., Ankara-2006 s.52:
- GÖLPINARLI, Abdülbâki; *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1995, s. 200.
- GÜNAY Ünver - Harun Güngör; *Türk Din Tarihi*, Laçın Yay, Kayseri 1998, s. 33-34.
- GÜNGÖR, Erol; *Tarihte Türkler*, Ötüken Yay., İstanbul-1997.
- HANKO, Lauri Çev. Ruhi ERSOY, *Ritüellerin Oluşum Süreci*, Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 3, Yayına Hazırlayanlar, M.Öcal OĞUZ, vd., Geleneksel Yay., Ankara-2009, s. 206-208.
- İNAN, Abdülkadir; *Şamanizm*, Ankara 1954.
- İNAN, Abdülkadir; *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınlan, 2000.
- İSMAİLOV, Zeyneş; *Kazak Türkleri*, Yeni Türkiye Yay., Ankara-2002
- Jumabayev, Maksat; *Kırgız Gelenek ve İnanışlarında Dini Ritüeller*, AÜ, SBE, Ankara-2006.
- KAFESOĞLU, İbrahim; "Türk Tarihi-Giriş" *Türk Dünyası El Kitabı Birinci Cilt*, TKAE Yay. Üçüncü Bs., Ankara-2001.
- KAFESOĞLU, İbrahim; *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yay., İstanbul-200.
- KALAFAT, Yaşar; *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları I*, KB Yay., Ankara 2002, s. 9.
- KALAFAT, Yaşar; *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, , AKM Yayınlan, Ankara-1999,
- KALAFAT, Yaşar; *Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları*, ASAM Yay., Ankara 2000, s.44.
- Kazak Halkının Salt-Destürleri, haz.S. M.Smayılova, Köşpendiler Baspası, Almatı 2002, s. 22; Jüsi-pov, a.g.e., s. 18-19.
- KENİN-LOPSAN, Monguş B; *Tuvaların Eski Gelenekleri*, Çev, Ekrem Arıkoğlu, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, S 5, Bahar 1998, s.298.
- ÖRNEK, Sadat Veyis; *Anadolu Folklorunda Ölüm*, AÜDTCF. Yay., Ankara 1971.
- ÖRNEK, Sedat Veyis; *Türk Halk Bilimi*, KB. Yay., Ankara-1995.
- ÖRNEK, Sedat Veyis; *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 2000, s.148.

ÖZDEMİR, Nebi ; Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü, , Akçağ Yayınları, Ankara-2005, s.114.

POLAT, Yrd. Doç Dr. Kemal; Beşikten Mezara Kırgız Türkleri'nde Gelenek ve İnanışlar, TDV Yay., Ankara-2005, s. 64-73

POTAPOV, L.P.; Altay Şamanizmi, Çev. Metin Ergun, Kömen Yay., Konya-2012, s.64.

Radloff, W.; Sibirya'dan 2, Çev. Prof. Dr. Ahmet Temir, İstanbul 1994, s.71

SEROŞEVSKY, V.L; Saka Yakutlar, Çev. Arif ALACAOĞLU, Selenge Yay., İstanbul-2007.

TÜRKEŞ GÜNAY, Umay; Türklerin Tarihi, Geçmişten Geleceğe, Akçağ Yay. Ankara-2007

Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi: a.g.e, s. 23, 71.

YALMAN YALGIN, Ali Rıza; Cenupta Türkmen Oymakları I, II., Haz. Sabahat Emir, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.

YILDIRIM, Dursun; Türk Bitiği, Akçağ Yay., Ankara-1998.

YOLOĞLU, Güllü; Türklerin Aile Merasimleri, AKM Yay., Ankara-1999.

ZARİFOVA ÇETİN, Çulpan; Tatar Türklerinin Gelenek ve Göreneklere, Karadeniz Dergisi Yay., Ankara-2009.

Elektronik kaynak:

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.501991bdb92476.11596299 28.07.2012: 14:47

Makalenin Dergiye Ulaşma Tarihi: 24.04.2014
Yayın Kabul Tarihi: 27.11.2014

Londra'da Bir Alman Türkü: "Cafe Cyprus"*

A German Turk in London: "Cafe Cyprus"

Kazım KALKAN *

Özet:

"Cafe Cyprus" Almanya'da yaşayan Türk kökenli yazar Yade Kara'nın „Selam Berlin“ adlı eserinin devamı niteliğindeki romanıdır. Yade Kara bu romanında erkek bir karakteri kendisine kahraman olarak seçerek, Londrayı ve ordaki çok kültürlülüğü yansıtmayı amaç edinmiştir. „Cafe Cyprus'u“ diğer çok kültürlü romanlardan farklı kılan en önemli özellik ise, yazarın kendisine obje olarak, biri batıdan diğeri doğudan iki ülke yerine, her ikisinde batı kültür dünyasına mensup iki avrupa ülkesini(Almanya ve İngiltere) almış olmasıdır. Bu çalışmayla, sözkonusu eserde yer verilen çeşitli motifler ve sembollerin çok kültürlülük bağlamında incelenip, İngiliz toplumunda kültürlerarası etkileşimin ne derece gerçekleştiğinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çok kültürlü edebiyat, göçmen edebiyatı, kültürlerarası edebiyat

Abstract:

Cafe Cyprus is a novel which is considered as a follow-up of the work "Selam Berlin" by Yade Kara, a writer who has Turkish origins and lives in Germany. Yade Kara by choosing a man character as hero in this novel aims to reflect London and multiculturalism there. The most important feature that differentiates Cafe Cyprus from other multicultural novels is the writer's choosing two European countries (Germany and England) belong to west cultural world instead of choosing two countries, one of which belongs to west culture and the other to east culture, as object. Through this study, it is aimed to analyze the various motives and symbols in terms of multiculturalism and to determine to what extent the intercultural interaction takes place in the British society.

Key words: Multicultural literature, migrant literature, intercultural literature

* Okutman, Gazi Üniversitesi Yabancı Dilleri Eğitimi Bölümü, kalkan@gazi.edu.tr

1. Giriş

İmparatorluk'tan ulus devlete dönüşüm sürecini bize göre çok daha erken ve sorunsuz bir biçimde tamamlayan Almanya, 50'li yılların ortalarından itibaren yabancı işçilerle tanışmaya başlamıştır. 1961 yılında imzalanan ikili anlaşmayla Türkiye de Almanya'ya işçi gönderen ülkeler arasına katılmıştır. „1961-1975 yılları arasında 800.000 den fazla Türk işçisi resmi olarak Almanya'ya yollanmıştır.“ (Gitmez, 2008: 16). Bunlara illegal yollardan ve turist olarak gidip orada kaçak çalışanları da dahil ettiğimizde rakamın çok daha yüksek olduğu görülür. Almanya göçler neticesinde çok kültürlü bir toplum haline gelmiştir.

“Kültürel çeşitlilik” ya da “çok kültürlülük” farklı kültürlerin uyum içinde bir arada yaşaması anlamına gelmektedir. Bu kapsamda “kültür; bir gruba ya da topluluğa ait farklı düşünsel, maddesel, ruhani ve duygusal özellikleri temsil etmekte aynı zamanda sanat, edebiyat, yaşam tarzı, değerler sistemi, gelenekleri ve inançları içermektedir.” (Unesco, 2001:1)

“Almanya'ya giden insanlar beraberinde kendi dinlerini, yaşam ve düşünce şekillerini de götürmüşlerdir, bu insanlar yaşadıklarını anlatma, içinde buldukları yeni ve yabancı çevreyle yüzleşme ihtiyacı duymuşlardır” Özbakır (2000:212). İnsanların kendilerini en iyi ifade etme araçlarından birinin edebiyat olduğundan hareket edersek, farklı bir kültürel doku ve toplum yapısıyla karşılaşan insanlarda kendini ifade etme arzusu had safhada olduğundan edebiyattan uzak kalmaları beklenemezdi ve kalmadılar da. Almanya'da edebiyatla meşgul olan ilk grubu italyanlar oluşturmaktaydılar. Onları Türkler ve Araplar takip ettiler. „Göçmenlerin ilk edebi eserleri kısa şiirler ve kısa hikayelerden oluşmaktaydı. Çünkü dil becerileri daha uzun metinler için yeterli değildi. Bunlara daha sonra Romanlar ve uzun eserler de eklendi.“ (Aktürk, 2009:8)

Türk kökenli yazarların dil becerilerinin artmasıyla birlikte daha hacimli eserler verilirken, işlenen konular da daha kapsamlı hale gelmeye başladı. Ayaç(1991:155) işlenen konuları şöyle özetler:

“Kültür farklılıklarını görmek, yaşamak ve dikkatleri bu alanlara çekmek, yaygın bir eğilim. Kimlik problemi olarak nitelenen konunun çeşitlemeleri bol. Özellikle Almanya'daki ikinci kuşak denilen Türklerin iki kültür dünyasıyla sürekli alışveriş içinde olması söz konusu. Türk kültürü ana-babalarının, ailenin sürdürdüğü hayat üslubunda egemenken, «dışarda» Alman kültürüyle yüz yüze olan gençler bunlar. Yazdıklarında bu azınlık, kimlik v.b. problemler ön sıradaysa da salt evrensel, salt insana ilişkin konuların dile geldiği de oluyor.”

Almanya'daki Türk kökenli göçmen edebiyatını incelediğimizde üç yazar tipi görmekteyiz: sadece Türkçe yazarlar, hem Türkçe hem Almanca yazarlar, yalnızca Almanca yazarlar. 1965 yılında Türkiye'de dünyaya gelen ve altı yaşındayken ailesiyle birlikte Almanya'ya göç eden Yade Kara da eserlerini sadece Alman dilinde veren Türk sanatçılardandır. 2004 yılında „Selam Berlin“ adlı eseriyle, Alman Kitap ödüllerinin en iyi çıkış yapan yazar ödülünü ve her sene göçmen kökenli

edebiyatçıları teşvik için verilen Adalbert-Chamisso ödülünü kazanmıştır. Londra, Hongkong ve Berlin gibi dünya metropellerinde bir süre yaşayan yazar, eserlerini, buradaki izlenimlerini ve yaşantılarını kullanarak oluşturmuştur.

Eserde Türkiye kökenli göçmen bir ailenin oğlu olan Hasan'ın Londra'daki hayatı konu edilir. Hasan geleceği ile ilgili olarak ne yapmak istediğini tam olarak bilememektedir. Hem hayatı birazcık kendi akışına bırakmak, hem de dil öğrenmek için Londraya gitmeye karar verir.

Fakat pahalı bir şehir olan Londra'da hayat hiç de kolay değildir. Hasan geçimini kendi başına sağlamak zorundadır. Bu yüzden dil kursu dışında kalan zamanını çalışarak geçirmek zorundadır. Kıbrıs kökenli bir iş adamı olan Ali beyin gıda maddeleri satan dükkanında işe başlar. Dükkanın bir bölümü de Kahvehane olarak kullanılmaktadır. "Cafe Cyprus" adını taşıyan bu kahvehane, Kıbrıs kökenli yaşlı Rum ve Türk göçmenlerin uğrak yeridir ve Roman da adını buradan almaktadır.

Kendini bir dünya vatandaşı olarak gören Hasan, Londra'ya uyum sağlamakta zorluk çekmez. Burada Alman, Türk ve Hint dostlar edinir. Yine kendisi gibi Almanya'dan gelmiş olan Hanna'yla coşkulu bir aşk yaşar. Sürekli Berlin ve Londra arasında karşılaştırmalar yapan kahraman, bu karşılaştırmalara zaman zaman Türkiye'yi de dahil eder.

2. Kültürlerarası Motifler

a)Döner

Birden fazla kültürün birarada yaşayarak karşılıklı etkileşim içersine girdikleri toplumlarda, hayatın tüm alanları gibi yemek kültürü de bu çok kültürlülüğün etkilenir. Eserin kahramanı Hasan, bir döner büfesinde çalışarak ihtiyacı olan parayı kazanmaktadır. Fakat dönerin Londra'daki hazırlanış ve servis edilişi Hasan'ı rahatsız etmektedir. Bu rahatsızlığını da şu ifadelerle dile getirmektedir:

Döneri nasılda bu kadar berbat bir hale getirebildiler ki? ...Eski Döner ustaları bunu görselerdi ve tadına baksalardı bugün mezarlarında ters dönerlerdi... Bu ülkedeki döner için Berlin standartlarının uygulanması gerekir. (s.18)

Hakiki bir Berlin döneri için yüzde atmış kıymadan oluşan, saf koyun artı sığır etine ihtiyaç vardı. Bazıları döneri iyice almanlaştırmışlar. Dana, hindi ve son zamanlarda da tavuk eti kullanıyorlardı. Bu yüzden de dükkanlarının adını McChicken Kebap koymuşlardı. (s.18-19)

İlginç olan ise Hasan'ın dönerde kalitenin ölçüsü olarak Adana'yı, İstanbul'u ya da başka bir Türk şehrini değil, Berlin'i almasıdır. Anadolu coğrafyasından dünyaya yayılan bu Türk yemeği gittiği her yerde beğenilmiş ve o bölgenin damak zevkine uygun hale getirilerek yemek kültürünün önemli bir parçası haline gelmiştir. Farklı coğrafyaların farklı damak zevkleri dönere de yansımış, hammaddesi aynı

olan bu ürün çok farklı şekillerde müşterilere ikram edilmeye başlanmıştır. Döneri Berlin usulü yemeye alışık olan Hasan için Londra'daki döner son derece tatsızdır. Türkiye çıkışlı olan bir et yemeği, Alman coğrafyası tarafından o kadar içselleştirilmiştir ki, eserde döner adeta Berlin'in özel yemeği veya dönerin en iyi yapıldığı yer Berlin miş gibi bir imaj oluşmaktadır.

b) Veresiye Defteri

Kıbrıslı göçmenler eski vatanlarına ait bazı alışkanlıkları da gurbete taşımışlardır. Gerek Türkiye'de gerekse Kıbrıs'ta küçük esnafın bulunduğu yerlerde ticaret hayatının olmazsa olmazlarından „bakkal defteri“ ya da „veresiye defteri“ Londra'daki Kıbrıs Türklerinin hayatında da mevcuttur. Londra gibi kapitalizmin anavatanı sayılan bir kentte hiçbir hukuki dayanağı olmayan alacak defterleri ile ticaret yapılması oldukça ilginçtir. Hatta Hasan'ın görevlerinden bir tanesi de veresiye defterindeki alacakları tahsil etmektir.

İkinci haftada Ali bey ve Ayşe hanım beni dükkânın arka kısmına çağırarak açık olan hesapları tahsil etme görevini verdiler. (s.41)

Veresiye listesi oldukça uzundur ve Ali bey müşterileriyle karşı karşıya gelmek istemediğinden alacaklarını toplamakta zorlanmaktadır. Hasan'ın yabancı olması ve müşterilere karşı gösterdiği nezaket onu ümitlendirmiş, Tahsilat görevini Hasan'a yükleyerek şansını denemek istemektedir.

Seni tanımıyorlar, sana bişey diyemezler ve zarar veremezler. Sana paraları mutlaka ödeyeceklerdir.(s.41)

c) Lakaplar

Bir diğer nokta ise lakaplardır. Türkiye'de ve Kıbrıs'ta özellikle köylerde çok yaygın olan lakap takma alışkanlığının aynen Londra'da da devam ettiğini görmekteyiz. „Sıkska Ziya, haraç Hasan, deli Hikmet“ gibi lakapların „cafe Cyprus“ adlı kahvehanede zaman geçiren Türk müşteriler arasında sık sık kullanıldığı görülmektedir. Eserde bu lakapların Kıbrıs'tan mı getirildiği yoksa Londra'da mı takıldığı hususunda herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir.

Fakat asıl dikkat çekici olan nokta, oradaki Türk toplumunun sadece Türkçe lakaplarla yetinmemiş olmasıdır. „Cemil Bond, Mr. Walson“ gibi İngilizce lakaplarda da artık gündelik hayatın bir parçası haline gelmiştir. Göçmenler kurmuş oldukları yeni dünyalarında sadece anavatanlarına veya kültürlerine has öğelerle yetinmeyerek, içine dahil olmaya çalıştıkları yeni dünyadan da birtakım unsurları almaya başlamışlardır. Dolayısıyla halkın kullanmakta olduğu lakaplarda da yerelden uluslararasıya doğru bir dönüşüm yaşanmıştır.

d) Kahvehane

Esere adını veren „Cafe Cyprus“ adlı Kahvehane dünyanın dört bir yanından gelen farklı kültürlerin bir arada yaşamasını temsil etmektedir. Söz konusu kahvehane sadece farklı kültürlerle değil, aynı zamanda „Aristo ve Eflatun fraksiyonu“ gibi ölçülü siyasi gruplardan radikal İslamcı gruplara kadar bir çok farklı siyasi görüşe de ev sahipliği yapmaktadır.

Kısa bir süre öncesine kadar kanlı bir savaşın tarafları olan Kıbrıslı Türkler ve Rumlar da bu kahvehanede farklı iki grup halinde, ama yine de bir arada yaşamaktadırlar. Çok kültürlü toplumu oluşturan alt gruplar göç ederken, kendi kültürleri yanında , kendi ülkelerine has sosyo-politik sorunları da beraberlerinde getirmektedir. Dolayısıyla iki grup arasında zaman zaman Kıbrıs konusunda şiddetli tartışmalar yaşansa da, herkes haddini bilmekte, hiç kimse bir diğnerinin kırmızı çizgilerini ihlal etmemektedir.

Cafe Cyprus'un içinden Kuzey Kıbrıs'ı güney Kıbrıs'tan ayıran görünmez bir sınır hattı geçmekteydi. Kafenin sağ tarafına Rumlar, sol tarafına ise Kıbrıslı Türkler kurulmuşlardı. Hiç kimsenin bu çizgiyi aşmaması hususunda konuşulmamış gizli bir uzlaşma hakimdi. (S.51)

Ali beyin Kahvehanesi bu haliyle adeta küçük bir Kıbrıs adasını andırmaktadır. Kahvehanenin müdavimleri sadece Kıbrıslı Türkler ve Rumlar değildir. Pakistanlılar, Hindistanlılar ve Araplar da kahvehanede sohbet ederek, kağıt ve tavla oynayarak vakit geçirmektedirler.

e) Kimlik Sorunu

çok kültürlüğü konu edinen eserlerin en sık kullanılan motiflerinden olan kimlik arayışı veya kimlik sorunu, Yade Kara'nın romanında da ele alınmıştır. Eserde kimlik konusu birbirine zıt iki karakter üzerinden işlenmiştir: Eserin esas karakteri Hasan ve onun işvereni Ali bey.

Hasan kendisini “çok kimlikli” diye tanımladığından herhangi bir aidiyet sorunu yaşamamaktadır. Ayrıca yabancı çevrelere uyum sağlama yeteneği sayesinde gittiği her yerde kendini evinde gibi hissetmektedir.

Ben Almandada, Türkçede ve artık İngilizcede de evimdeydim. (s.167)

Kimlik: Batılı veya doğulu? Göçebe veya yerleşik? Diktatörlük veya demokrasi? Aslında Türklerde hepsinden bir parça vardı, ama hiç biri tam değildi. (s.555)

Türk kökenli yazarlar tarafından ortaya konulan çok kültürlü eserler incelendiğinde 80'li yılların ortalarından itibaren bir farklılaşma görülür. O tarihe kadarki verilen eserlerde göç olgusu hakkında genelde negatif bir imaj varken, 80'lerin ortasından itibaren bu imaj pozitif dönüşür. Göç artık farklı dünyaları keşfetmenin bir aracı olarak algılanır.

Eserin kahramanı Hasan da çok kültürlülüğü kendisi için bir soru olarak görmemektedir. Aksine, asıl sorun olması gereken tek kültürlü toplum yapısıdır. Çünkü bu yapı mensuplarına çok yönlü bir bakış açısı kazandırmaktan uzaktır.

Birçoğu sadece tek bir dili konuşabiliyordu, hayatlarını sadece tek bir ülkede, şehirde veya köyde geçirdiler. Sadece tek bir kültürü, tek bir dili, tek bir çevreyi ve tek bir davranış tarzını tanıdılar. Her şey tek yönlüydü, bendeki gibi çok yönlü değil. (s.167)

Romanın ana karakteri bu çeşitliliği kendi kişiliğini geliştiren ufku genişleten bir unsur olarak algılamaktadır. Çünkü bu sayede tek kültürlü toplumlarda asla edinmeyeceği bir takım özelliklere sahip olmuştur. Ayrıca Hasan kendisini, çok kültürlülüğün içinde barındırdığı dezavantajları avantaja dönüştürerek diğerlerinden bir adım önde olmayı becerebilen yeni bir neslin temsilcisi olarak görmektedir.

arka planımız, kültürel karışımımız bizi çevremizi farklı bakış açılarından inceleme konusunda daha duyarlı ve uyanık yaptı. Tüm tarihsel, kültürel ve politik zıtlıkları içimizde taşıdık biz, ve bu sayede büyüdük, köprüler kurduk. Biz aslında çok yeni bir şeydik ve hiçbir şablona uymuyorduk, bizim gibi bir karışım Avrupa topraklarında daha önce hiç olmamıştı. (s.317)

Fakat Hasan'ın çalıştığı işyerinin sahibi olan Ali bey uyum konusunda Hasan kadar şanslı değildir. Ali bey Britanya vatandaşıdır, Britanya'nın başkentinde çalışmakta ve Britanya devletine vergi ödemektedir. Ama bunlara rağmen kendisini İngiltere ve Kıbrıs arasında gidip gelen bir „vatansız“ gibi hissetmektedir.

Ali bey kendisini asla göçmen olarak görmemişti. Hayır, o bir sürgündü ve ona göre sürgünün kendi bayrağı vardı: renksiz bir bayrak (s.80)

Ali bey her şeyden çok önem verdiği Kıbrıslı kimliğine sıkı sıkı bağlıdır ve kendisini İngiliz kültürünün etkisinden korumak istemektedir. Ama bu arzusu pek de yerine gelmiş gibi gözükmemektedir. Hiç istemediği halde Anglosakson kültürüne ait bir takım davranış biçimleri onun davranışlarına da sirayet etmiştir. Hatta zaman zaman kendisinin de bir yabancı, bir göçmen olduğu gerçeğini unutarak ülkeye göç etmiş olan diğer yabancılara aynen bir İngiliz'in ifadeleriyle kızmaktadır.

„Sosyal güvenlik sistemini“ hortumlayan bu asalaklara İngilizler gibi kızıyordu: „immigrants, asylum seekers“. Onun sık sık bu şekilde Arnavutlar, Kürtler ve Bosnalılar'a kızdığı duyulmaktaydı. (s.184)

Göçmenler isteseler de istemeseler de Anglosakson kültürüne ait unsurlar onların hayatının bir parçası haline gelmiştir. Bu yüzden de özellikle geleneklerine bağlı Kıbrıslılarda, asimile olma korkusu yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Ali bey de bu konudan kaygı duyanlardandır ve korkusunu aşağıdaki ifadelerle gerekçelendirmeye çalışmaktadır.

Batı çorba tabletlerimize, ütüsüz gömleklerimize kadar girdi. Domuz kemiği iliğini jelatin şeklinde marmelada, hamlara, yoğurta, hatta çocuklarımızın şekerlerine kattılar. Bir de bunun için para ödedik biz. Domuz jelatini için para ödedik! (s.183)

Ali beyin asimilasyon korkusu hakkındaki gerekçelendirilmesi görüldüğü gibi derin analizlerden uzaktır. Toplumun Eğitim seviyesi düşük gruplarına has olan, kimlik veya kültür muhafazasını sadece somut bir takım sembollere indirgeyerek yorumlama anlayışı Ali beyde de gözlemlenmektedir.

f) Ali Bey'in Dükkanı

Romanda İngiltere özelinde batı toplumlarına yönelik bol bol eleştiri yapılmaktadır. Bu eleştirilerin odak noktasını ayrımcılık oluşturmaktadır. Ali beyin işletmekte olduğu dükkan bu ayrımcılığın somut örneğini temsil etmektedir. Müşteri kitlesinin neredeyse tamamına yakınına göçmenlerin oluşturduğu dükkana çok az sayıda İngiliz alış-veriş yapmak için gelmektedir.

İngilizlerin Londra'sında aradan geçen 30 yıla rağmen Ali bey hala göçmen olarak kalmıştı. Az sayıda beyaz İngiliz onun dükkanına geliyorlardı. Sadece Kıbrıslılar ona dayanışma hissi veriyorlardı. (s.184).

g) Barlar

Batı toplumlarında herkesin kendi kültürünü istediği gibi yaşama ve koruma hakkına sahip olması özgürlükler açısından doğru olsa da, bunun toplumların birbirleriyle kaynaşması noktasında bir takım sorunları beraberinde getirdiği de bir gerçektir. Nitekim Londra'da İngilizler genellikle kendi içlerinde kalmayı tercih etmektedirler. Bu davranış hiç bir art niyet taşımasa dahi yabancılar da bir dışlanmışlık hissi uyandırmakta, onların İngilizler ile diyalog kurmak arzularını tırpanlamaktadır. Barları gözlemleyen Hasan, yabancıların genellikle buralara gitmediklerini, buralarda oturup içkilerini yudumlayanların genellikle beyaz İngilizler olduğu tespitini yapar.

Paydos vaktiydi ve insanlar kiminle birlikte bir bardak bira içeceklerine kendileri karar verebiliyorlardı. Belki de iş yerinde Pakistanlılar, Afrikalılar ve Hintlilerle çalışmak zorundaydılar. Ama akşam tercih hakları vardı. Kontrol ettim: orda burada tek tük kahverengi surat vardı, onların dışında her şey peynir beyazı ve büyükşehirleydi. (s.131)

Osuruktan bir bara girdiğinde ellerle ağız kapatılarak arkandan fiskos yapılıyor, seni hemen davetsiz misafir ya da yabancı şeklinde görüyorlar. (s.315)

h) Ayrımcılık

Hasanı ziyarete etmek için Londra'ya gelen annesi de yabancıların dışlanmasından dolayı İngilizlere son derece kızgındır ve bu kızgınlığını şu ilginç cümlelerle ifade eder:

Şöminelerinde İran tuğlaları var, oturma odalarına Türk halılarını seriyor, Hint ipeklerini perde olarak asıyorlar. Ama Ali'yi veya Ranjit'i kapılarından içeri sokmuyorlar. Bu ülkelerden gelen malzemeler onlara göre yeteri kadar iyi, ama insanlar değil. (s.248)

Hasan'ın arkadaşları Ali ve Hindistanlı Sukjeet kendilerini kimlik sorunu taşımayan dünya vatandaşları olarak görmektedirler. Fakat içlerindeki İngiliz toplumuyla bütünleşme, onun bir parçası olabilme arzusuna rağmen, dışlanmışlığı iliklerine kadar hissetmektedirler.

Sukjeet ve benim gibi insanları siyasi çok kültürlülük palavrasıyla ve azınlıkla yardım günleriyle kandırmazlar. Eğitim, Kariyer, Maaşlar, işe alma sözü konusu olduğunda, çok kültürlülüğün sona erdiğini biz çok net bir biçimde fark ettik. (s.316)

i) Almanya Eleştirisi

Romanın kahramanının Almanya kökenli olması, ona Londra ve Almanya arasında kıyaslamalar yapabilme imkanını da sunmuştur. O da bu fırsatı değerlendirerek çok sayıda karşılaştırma yapmaktadır. Bu kıyaslamalarda dikkate değer husus ise, Londra'nın her zaman Almanya'dan daha iyi sonuçlara sahip oluşudur.

Londra sokaklarında başka bir dilde ve kültürde eğitilmiş bir yabancı görmek, sadece ona bakmak demektir, başka bir şey değil. Garipsemek yok, hüküm vermek yok. Berlin'de ise siyah saçlarım, elbiselerim, ayakkabılarım ve Türk oluşum yüzünden belli kategorilere dahil edildim. İnsanlar bana bakıyor ve düşünüyorlardı: oh, bir yabancı! Türk! Kreuzbergli! (s.64)

Kahramana göre insan davranışlarındaki nezaket konusunda da Londra daha iyi bir durumdur.

Londra'daki ilk haftamda metroda sürekli birilerine tosladım, merdivenlerden çıkarken birilerine çarptım ya da bilmeden ayaklarına bastım. Her defasında değişik tonlarda söylenen bir „sorry“ duydum. Berlin'de ise yolcular bir çarpışmada „kafanda gözlerin yokmu?“ diye dır dır ederlerdi. Londra'da sadece bir „sorry“ vardı. (s.101)

Hasan, İngiltere ve Almanya'yı sadece insan davranışları açısından kıyaslamaz. Her iki ülkenin yabancılar politikasını da mercek altına alır ve Almanya'nın daha başından itibaren yanlış hareket ettiğini iddia eder. Çünkü yabancılar, seçme ve seçilme hakkına sahip olmamalarından dolayı ülkenin yönetimi ve geleceği hakkında söz sahibi olamamışlar, ve bunun neticesinde uzunca bir süre kendilerini Alman toplumunun bir parçası olarak görmemişlerdir. İngiltere'de ise bu süreç

tam tersi bir şekilde gelişmiş, en başından beri Britanya vatandaşlığına sahip olan göçmenler, İngiltere ile aralarındaki duygusal bağı daha çabuk kurabilmişlerdir.

„Buradaki göçmenlerin Almanya'da birinci nesil misafir işçilerin konuştuğu Almandan daha iyi bir İngilizce konuşmaları hiç de şaşırtıcı değil, çünkü onlar en başından itibaren Britanya vatandaşı idiler ve kendi işlerini kurabilmişlerdi.“(s.234)

3. Sonuç

Yade Karanın otobiyografik özellikler de taşıyan „Cafe Cyprus“ adlı eserinde, Avrupa'nın çok kültürlük anlayışı sorgulanmakta ve çok kültürlük kavramının değişik Avrupa ülkelerinde nasıl algılandığı, yazarın Londra'daki yaşantısı aracılığıyla anlatılmaktadır.

Alışageldiği üzere genellikle Doğu-Batı düzleminde yapılan karşılaştırma, bu sefer Batı-Batı düzleminde yapılmıştır. Batı kültür dünyasına ait iki ülkenin bir-biriyle kıyaslanması, eseri daha da cazip kılmaktadır. Çünkü alışık olunan tarz, Türk toplumu ile herhangi bir Avrupa ülkesi toplumunun arasındaki kültürel ilişkilerin ele alınmasıdır.

İngiltere'deki çok kültürlülüğün bir fotoğrafını çekmeye çalışan eserden, çok kültürlülüğün Britanya adasında henüz istenilen düzeyde yaşanmadığı sonucunu çıkartabiliriz. Toplumlar birbirleriyle mesafe olarak yakınlaşmış olsalar da, duygusal olarak birbirlerine mesafelidirler. İngiliz toplumunun en iyi niyetli ifadeyle, kendi içinde kalma arzusu, göçmenler nezdinde dışlanmışlık algısına yol açarak aradaki duvarların ortadan kalkmasını engellemektedir. Mevcut durum farklı kültürlerin yan yana yaşaması şeklindedir. Fakat ideal olan farklı kültürlerin çeşitli unsurları alıp vererek birbirleri ile belli bir etkileşim içine girmeleridir. Londra'da henüz bu tür bir etkileşimden söz etmek için çok erken.

Kaynakça

- Aytaç, Gürsel, (1991), **Edebiyat Yazıları II**, Ankara: Gündoğan
- Aktürk, Ayşegül, (2009), **Interkulturelles Lernen im Deutschunterricht**. Hamburg: Igel Verlag
- Gitmez, Ali, (2008), „Einwanderer aus der Türkei in Europa“, **Türkischdeutsche Literatur** (Editör: Demir, T.) Duisburg: Basis-Druck GmbH.
- Özbakır, İbrahim, (2000), Almanya "konuk işçi edebiyatı"nın Bir Türk Temsilcisi **Renan Demirkan'ın "Üç Şekerli Demli Çay"ında Kimlik Problemi**", **Türklük Bilimi Araştırmaları** -IX, S.211-222
- UNESCO, (2001), **Kültürel Çeşitlilik Evrensel Deklarasyonu**, http://www.ifla.org/files/assets/library-services-to-multicultural-populations/publications/multicultural_library_manifesto-tr.pdf alındığı tarih: 10.11.2014

Makalenin Dergiye Ulaşma Tarihi: 30.05.2014
Yayın Kabul Tarihi: 27.11.2014

Tarihsel Süreçte Türkiye’de Sosyal Devlet

The Welfare State in Turkey in Historical Process

Serdar YAY *

Özet:

Sosyal devlet, devletin, toplumun sosyal refahını maksimize etmek amacıyla müdahalelerde bulunmasını öngören bir devlet modelidir. Kökenleri çok eskilere dayanmasına rağmen, günümüzün gelişmiş batılı sosyal devletleri ancak 19. Yüzyılın sonlarında ortaya çıkmaya başlamışlardır. Tarih boyunca sosyal devletler her zaman tartışılmış, dünyadaki gelişmeler ve özellikle 1970’li yıllarda yaşanan ekonomik krizlerle birlikte sosyal devletten uzaklaşmaya başlanmıştır.

Dünyadaki gelişmelerden Türkiye’de paralel olarak etkilenmiştir. 1961 Anayasası ile temeli atılan sosyal devlet 1980’li yıllarla birlikte dönüşüm sürecine girmiştir. Sosyal devletin geleceği bugün hala tartışma konusudur. Bu çalışmada Türkiye’de sosyal devletin gelişimi; geçmişten günümüze ele alınacaktır.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Devlet, Sosyal Politika, Sosyal Refah

Abstract:

Welfare state is a model of state which stipulates that state should interfere in order to maximize prosperity of society. Although the roots of the welfare states date back to the very early times, today’s developed western welfare states emerged hardly in the late 19. Century. In historical process, welfare states are always discussed, with the advances in the world and especially the economic crisis in the 1970s, the growth of the welfare state stopped and regression from the welfare state started.

* Araştırma Görevlisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
E-posta: serdaryay@sdu.edu.tr

Not : Bu çalışma ‘Sosyal Refah Devletinde Sosyal Yardımlar: Türkiye’de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Uygulaması’ isimli yüksek lisans tezinden hazırlanarak üretilmiştir.

Turkey has also been influenced by these developments in the world in parallel. Welfare state, which was founded by the 1961 Turkish Constitution, began to the conversion process in the 1980s. The future of welfare state is still a matter of discussion. In this study, development of the welfare state in Turkey are going to be evaluated from past to present.

Key Words: Welfare State, Social Policy, Social Welfare

Giriş

Tarih boyunca yaşanan savaş, afet, kriz gibi olayların ardından ortaya çıkan olumsuz tablo dünyanın seyrini değiştirmiş, dünyanın seyri değiştikçe de devletler önemli rol ve fonksiyonlar üstlenmiştir. Böylece sosyal devlet ortaya çıkmış ve devlet, sosyal refahı maksimize etmek amacıyla sosyal ve ekonomik yaşamın işleyişine müdahale ederek, yukarıda sayılan olumsuz durumların beraberinde getirdiği yoksulluklara, gelir dağılımı adaletsizliklerine ve toplumların refah seviyelerinin azalmalarına karşı ciddi bir rol üstlenmiştir. Sosyal devlet, 19. yüzyılın sonlarından itibaren özellikle Batının sanayileşmiş görülmüş ve 20. yüzyılın son çeyreğine kadar hızlı bir genişleme göstermiştir. Dünyadaki gelişmelerin benzerinin yaşandığı Türkiye’de sosyal devlet her zaman önemli olmuştur.

Genel Olarak Sosyal Devlet

İlk olarak 1941 yılında Archbishop Temple tarafından kullanılan sosyal devlet terimi, sosyal refahın optimizasyonu amacıyla devletin ekonomiye aktif ve kapsamlı müdahalelerde bulunmasını öngören bir devlet anlayışını açıklamaktadır. Sosyal devletin temel amacı; en geniş anlamda piyasa ekonomisinin başarısızlıklarını ve yetersizliklerini ortadan kaldırmaktır.

- Sosyal devlet, müdahaleci bir devlet anlayışıdır.
- Sosyal devlet, düzenleyici bir devlet anlayışıdır.
- Sosyal devlet, yeniden dağıtıcı bir devlet anlayışıdır.
- Sosyal devlet, girişimci bir devlet anlayışıdır.
- Sosyal devlet, bireylere hak ve özgürlüklerin sağlanması bakımından pozitif bir devlet anlayışıdır (Aktan, 1995: 73-74).

Sosyal devlet, piyasa güçlerinin işleyişini değiştiren bir devlet modelidir ve en temel özelliği sosyal ve ekonomik yaşama müdahale etmesidir. Sosyal devlet, vatandaşların belirli bir yaşam seviyesinin altına düşmeden yaşayabilmeleri ve sosyal ve ekonomik haklarla desteklenmesi temeli üzerine kurulmuştur. Bireylerin sosyal refahın artırılması için uygulanan programlardan yararlanma hakkı, sosyal devlette temel vatandaşlık hakkı olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte, sosyal devlet toplumsal birlik ve dayanışmanın, toplumun bütün bireylerinin ekonomik

özgürlüklerinin arttırılması, toplumsal eşitliğin ve adaletin gerçekleştirilmesiyle bağlantılı olduğu düşüncesiyle benimsenmiştir (Sallan Gül, 2004: 147-148).

Sosyal devletin literatürde yer verilen başlıca amaçları şu şekildedir (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 39): “Kişilere asgari bir gelir düzeyinin garanti edilmesi”, “belirli ihtiyaçların karşılanmasında minimum standartların sağlanması”, “tüm vatandaşların yaşam koşullarının iyileştirilmesi”, “yoksullukla mücadele”, “adil gelir dağılımına ulaşma”, “sosyal adaleti sağlama” ya da “sosyal koruma” veya “sosyal güvenlik sunma.” Bunlarla birlikte, sosyal devletin temel amacı bireylerin kanunlar karşısında sahip olduğu eşitliği koruyarak, temel bireysel hak ve özgürlükleri, sosyal ve ekonomik hak ve özgürlüklerle güçlendirmek suretiyle işlevsel hale getirmektir.

Bu çalışmada sosyal devletin amaçları “Gelir Dağılımında Adalet ve Yoksullukla Mücadele”, “Tam İstihdam ve İşsizlikle Mücadele”, “Fırsat Eşitliği”, “Sosyal Güvenlik”, “Ekonomik Büyüme ve Kalkınma” ve “Sosyal Denge ve Barışı Sağlamak” olarak sınıflandırılmıştır. Buna göre;

Sosyal devlette gelir dağılımında adaleti sağlamak ve yoksullukla mücadele etmek; kamu gelirleri ve kamu harcamalarını kullanarak toplumdaki gelir düzeyindeki eşitsizlikleri kaldırmak, zenginden fakire doğru geliri yeniden dağıtmak ve servet ve gelirler arasındaki dengesizlikleri azaltmaya çalışıp; milli gelirin adaletsiz dağılımı sonucunda yoksul düşen kişileri, güçsüzleri, düşkünleri, bakıma muhtaç çocukları korumaktır (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 45).

Sosyal devletin temel amaçlarından bir diğeri; işsizliği ortadan kaldırmak ve tam istihdamı sağlamak için mücadele etmek ve kişilerin bir iş edinmeleri için gerekli koşulları sağlayarak kendi geçimlerini temin edebilecekleri bir iş bulmaktır.

Bireyler yasalar önünde eşittirler ancak bu durum hiç bir zaman bireyler arasındaki sosyal ve ekonomik koşulları eşit hale getirmek, onlara fırsat eşitliği sağlamak için yeterli değildir. Sosyal devletin bir diğer amacı bireylere fırsat eşitliği sağlayarak, yasalar önünde eşitliklerini daha etkili hale getirmektir (Göze, 1995: 117).

Sosyal devletin bir diğer amacı her bireye, insan şahsiyetine yaraşır bir hayat düzeyi sağlamaya yönelik kamusal düzenlemeleri yaparak önlemler almaktır (Seyyar, 2013). Böylece, sosyal devlette kamusal düzenlemeler ile bireylere bazı olumsuz durumlara (hastalık, kaza, yaşlılık vb.) karşı koruma sağlanır ve hayatlarının her döneminde minimum bir gelir seviyesi garanti edilir.

Ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması, sosyal devletin en önemli amaçlarından biridir. Sosyal devlet, ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması amacıyla sermaye yatırımlarını teşvik eder, ekonomik faaliyetlerin tam istihdamı sağlayacak düzeyde gerçekleşmesi için gerekli koşulları ve ortamı sağlamaya çalışır (Aktan & Özkıvrak, 2008: 51). Sosyal devlet, ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı sağlamak için ekonomiye müdahalede bulunarak üretim kapasitesini arttırmaya çalışmaktadır. Sosyal devlet bu müdahalelerle toplumsal refahı artırma-yı hedeflemektedir.

Sosyal devletin temel amaçlarından bir diğeri de, sosyal dengeyi ve barışı sağlamaktır. Sosyal devlet yukarı da sayılan amaçları gerçekleştirerek sosyal dengeyi sağlamayı ve beraberinde de barış ortamını sağlamayı hedeflemektedir.

Sosyal devlette ulaşılmaları hedeflenen amaçlar için kullanılacak araçlar önem taşımaktadır. Bu araçları, ekonomi politikası araçları ve sosyal politika araçları olmak üzere iki başlıkta incelemek mümkündür.

Ekonomi politikası belli ekonomik amaçlara ulaşmak için karar alınması ve bu kararların uygulanmasıdır (Savaş, 1986: 13). Ekonomi politikası araçları, devletin ekonomik hayata müdahalede kullandığı kamu politikası araçlarının tümünü kapsamaktadır. Bunlar ise başlıca para ve kredi politikası, maliye politikası, dış ticaret politikası, regülasyon ve kontroller politikası ve Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) politikası araçlarından oluşmaktadır (Aktan, 1993: 46).

Sosyal devlet, ekonomi politikası araçlarından özellikle maliye politikasını kullanarak ekonomik ve sosyal hayatı düzenlemeye ve amaçlarını gerçekleştirmeye çalışır. Genel olarak sosyal devlet, belirlenen genel sosyal ve ekonomik amaçlara ulaşmak için ekonomi politikası araçları ile izlenen diğer politikaları uyumlaştırır ve bunu yaparken de her politikanın kendine özgü araçlarını kullanmaktadır.

Sosyal politika ise devletin ekonomik bakımdan güçsüz olanları korumaya yönelik aldığı önlemler bütünüdür (Tokol, 2000: 1). Sosyal politika araçları başlıca sosyal sigortalar, sosyal teşvik, sosyal yardım, sosyal tazmin ve sosyal hizmetleri kapsamaktadır (Aktan & Özkıvrak, 2008: 54). Sosyal politika araçları, sosyal devletin toplumdaki güçsüz, yoksul ve muhtaç durumda olan kişileri koruma, çalışanların durumunu iyileştirme ve kişilere gelecek güvencesi sağlama ve toplumun refah düzeyini yükseltmek için kullandığı araçlardır.

Sosyal devletin uygulamaları ülkelerin kendine özgü sosyal, ekonomik, politik ve kültürel koşullarına göre farklılıklar göstermektedir. Bu durum birçok sosyal devlet uygulamasının doğmasına ve bununla birlikte çeşitli sosyal devleti türleri ile karşılaşmamıza neden olmuştur.

Sosyal devlet türlerine ilişkin ilk sınıflandırmayı yapan Titmuss, sosyal devleti “Piyasa İkametine Dayalı Sosyal Devlet Modeli”, “Endüstriyel Başarı-Performans Model” ve “Kurumsal Yeniden Dağıtıcı Model” olarak üç başlıkta toplamıştır. Therborn, ise sosyal devleti “Proletaryan Refah Devleti” ve “Burjuva Refah Devleti” şeklinde sınıflandırmıştır (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 67-68). Furniss ve Tilton ise “Pozitif Devlet”, “Sosyal Güvenlik Devleti” ve “Sosyal Refah Devleti” olarak üç tür sosyal devlet ileri sürmüşlerdir (Özdemir, 2007: 129). H. Wilensky ve C. Lebeaux ise, minimal ve kurumsal olarak sosyal devleti ikiye ayırmışlardır (Abrahamson, 1999: 395-396).

Literatürde pek çok çalışma Gosta Esping-Andersen’in sosyal devlet türlerini dikkate almaktadır. Bu çalışmada da Gosta Esping-Andersen’in sınıflandırması dikkate alınmıştır. Gosta Esping-Andersen, sosyal devleti: “Liberal Sosyal Devlet”,

“Muhafazakar Sosyal Devlet” ve “Sosyal Demokrat Sosyal Devlet” olarak üçe ayırmıştır (Andersen, 1990: 69-77).

Liberal sosyal devlette piyasa mantığı hakimdir ve refahı sağlamanın yolu piyasada aranır. Çünkü liberal sosyal devlete göre, devlet her yol denendikten sonra çözülemeyen sosyal sorunlar için başvurulacak en son adrestir (Özdemir, 2007: 134-135). ABD, Kanada, İngiltere, Avustralya, Yeni Zelanda bu türdeki sosyal devletlere örnek olarak gösterilebilir.

Muhafazakar sosyal devlette liberal sosyal devlette olduğu gibi piyasa etkinliğine önem verilmektedir. Bununla birlikte çalışma hakkı yerine çalışmayanlara sosyal güvenlik hakkının sağlanması bu modele farklılık katmaktadır (Akgül Yılmaz, 2006: 25). Almanya, İtalya, Fransa, Belçika ve Avusturya bu gruptaki sosyal devletlere örnek olarak gösterilebilir.

Evrenselliğin, sosyal dayanışma ve eşitliğin ön plana çıktığı sosyal demokrat sosyal devlet ise “en yüksek standartlara sahip olmada bireylerin eşitliğinin sağlanması” prensibine dayanmaktadır (Aktan & Özkıvrak, 2008: 70). İsveç, Finlandiya, Danimarka ve Norveç bu gruptaki sosyal devletlere örnek olarak gösterilebilir.

Türkiye’de Sosyal Devlet ve Gelişimi

Batı ülkelerinde işçi sınıfı ve demokratik hareketlerle birlikte ortaya çıkan sosyal devlet anlayışı ve sosyal politikalar Türkiye’de devlet merkezli yani devletin biçimlendirdiği bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de sosyal devlet anlayışını değerlendirmek için Türkiye’deki ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmeleri irdelemek, hem de bu gelişmelerin arka planında rol oynayan aktörleri irdelemek gerekmektedir. Şüphesiz, bu doğrultuda Türkiye’deki gelişmelerin hem kendine özgü kısıtlamalardan, hem de Batıdaki gelişmelerden çok etkilendiğini söylemek mümkündür. Bu durum Türkiye’de hemen her konuda niyet ile kısmet arasında büyük farklılar ortaya çıkarmaktadır. Türkiye’nin yaşadığı demokrasi deneyimi bunun en güzel örneğidir. Benzer bir düşüncüyü, devletin sosyal niteliği ve sosyal politika uygulamaları içinde söylemek mümkündür. Örneğin, Türkiye’de devletin Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana ‘kendine özgü’ bir sosyal niteliği ve sosyal boyutunun olduğunu söylemek mümkündür, hala bir sosyal devlet olmadığını da söylemek mümkündür. Bu çelişkili ve karmaşık durum, kuşkusuz, Türkiye’deki gelişmelerde hem iç hem de dış dinamiklerin etkisinin olmasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte Türkiye’de sosyal devlet anlayışını incelemek için dikkat etmemiz gereken ikinci önemli husus, tüm toplumsal gelişmelerde devletin oynadığı egemen roldür. Cumhuriyetin kuruluşundan çok partili yaşama, modern bir toplumundan ekonomik kalkınmaya kadar birçok alanda ve birçok konuda rol oynayan aktör büyük ölçüde devlet olmuştur (Koray, 2005: 132-133).

Bu doğrultuda bu bölümde Türkiye Cumhuriyeti’nde sosyal devlet anlayışının tarihsel süreci üç ayrı aşamada ele alınarak incelenecektir.

1920-1945 Döneminde Türkiye’de Sosyal Devlet

Bu dönem Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunun hemen öncesini ve ilk yıllarını; yani yıllarca süren, sosyal ve ekonomik bakımdan büyük yıkımların yaşandığı savaşların hemen sonrasını kapsamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti bu dönemde esasen savaşın yıkıcı etkilerinin giderilmesine yönelik politikalar yürütmüştür. Dolayısıyla, bu dönemde sosyal devlet karakterine yönelik atılmış büyük adımlar olmadığını görmekteyiz.

Bu dönemde sosyal politikalar, ekonomi politikalarına nazaran az da olsa gelişme göstermiştir. Söz konusu dönemde ilk olarak çalışma koşulları ile ilgili bazı yasal düzenlemeler karşımıza çıkmaktadır. Bunlar, ülkede çalışan tüm işçileri kapsayacak ve onların çalışma şartlarını düzenleyecek genel bir yasa olmasa da her iş alanı ve bölgesi için o bölgenin şartlarını içeren ayrı yasalar hazırlanması yoluna gidilmiştir. Bunlardan ilk ikisi, 28.04.1921 tarih ve 114 sayılı Zonguldak ve Ereğli Havza-i Fahmiyesinde Mevcut Kömür Tozlarının Amele Menafii Umumiyesine olarak Furuhtuna Dair Kanun ile 10.09.1921’de 151 sayılı Ereğli Havza-i Fahmiye Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kanunlar uygulama alanı ve işçilere tanıdıkları haklar bakımından sınırlı olmakla birlikte özellikle 10.09.1921 tarih ve 151 sayılı Kanun Türkiye’de işçileri korumaya yönelik ilk yasa olması bakımından oldukça önemlidir (Koray, 2005: 158 ve Dilik, 1943: 94). Bu kanunlar söz konusu dönemde sosyal devlet anlayışı bakımından büyük bir anlam taşımaktadır.

10.09.1921’de 151 sayılı Ereğli Havza-i Fahmiye Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun ile işçi ve işveren arasındaki ilişkileri düzenlemek, emeği sermayeye karşı korumak amaçlanmıştır. Kanunla zorla çalıştırmalar yasaklanmış, çalışma süresi, asgari ücretler, işe alınma yaşı ve işçi eğitimi konusunda önemli adımlar atılmıştır. Kanun, çalışma saatlerini günde 8 saat ile sınırlandırmış, fazla çalışma süresi için 2 kat fazla ücret öngörmüştür. Bu kanunla düzenlenen kömür madeninde çalışma asgari yaşınının 18 olarak düzenlenmesi oldukça önemlidir (Dilik, 1943: 93-94).

Söz konusu kanun çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve işçi sınıfının haklarının korunması açısından olduğu kadar sosyal güvenlik konusunda da önemli bir yasal uygulamadır. Bu kanunla: İşverenler hastalanan, kazaya uğrayan işçileri ücretsiz olarak tedavi ettirmeye, bunu sağlamak için maden yakınında hastane açmaya ve doktor bulundurmaya mecbur tutulmuştur. Bu doğrultuda izlenecek yol bir tüzükle belirlenmiştir. İşverenlerin iş kazaları veya ölüm olması halinde işçiye ya da ailesine tazminat ödemesi esası konulmuştur. Buna ek olarak kazanın işverenin kusurundan doğması halinde, kanun ayrıca işverenden para cezası alınmasını gerektiğini öngörmektedir. Kanunun getirdiği en önemli tedbirlerden biri de, maden işçileri için İhtiyat ve Teavün Sandıklarının kurulmasının ve bu amaçla bir yönetmelik çıkarılmasının öngörülmüş olmasıdır. Sözü edilen yönetmelik, Amele Birliği ve İhtiyat ve Teavün Sandıkları Talimatnamesi adıyla 22.07.1923 günü çıkarılarak, kömür madenlerinde İhtiyat ve Teavün Sandıkları kurulmuştur. Bu san-

dıklar kanun gereği Amele Birliği adıyla birleştirilmiştir. Amele Birliği ülkemizin ilk sosyal güvenlik kuruluşu olarak tarihe geçmiştir (Dilik, 1943: 95).

Yeni Türkiye Cumhuriyeti içinde bulunulan tüm zorluklardan kurtulmak ve ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla endüstrileşmeye önem veren bir politika belirlemek istemiş, henüz Cumhuriyet ilan edilmeden önce 17 Şubat-04 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir'de Türkiye İktisat Kongresi toplanmıştır. Bütün illerden gelen işçi, işveren ve meslek temsilcilerinden oluşan Kongre'de ülkenin endüstrileşmesi konusunda izlenecek politika belirlenmiştir (Koray, 2005: 158). Aldığı kararlar ile çalışma hayatını ve toplumsal gelişmeyi hedefleyen İktisat Kongresi'ni sosyal devletin bir uygulaması olarak değerlendirmek mümkündür.

Türkiye İktisat Kongresi, devletin sosyal politik uygulamalar açısından önceliklerini belirlediği ilk önemli adım olarak ele alınmalıdır. İşçi hakları, çalışma koşulları, sosyal güvenlik ve sendikalarla alakalı önemli kararlar alınmıştır (Talas, 1992: 92). Kongrede alınan kararlar ise Misak-ı İktisadi ve Çiftçi, Tüccar, Sanayici ve İşçi Gruplarına İlişkin Esaslar olarak adlandırılan iki bölümde toplanmıştır. Alınan kararlar şu şekildedir (Özçelik & Tuncer, 2007: 255-256):

- *“İlk bölümde;*
- *Yerli üretimin geliştirilmesine çalışılacaktır,*
- *Lüks ithalattan kaçınılacaktır,*
- *Ekonomik gelişmeye katkısı olmak koşuluyla yabancı sermayeye izin verilecektir.*
- *İkinci bölümde ise;*
- *Reji idaresi ve yönetimi kaldırılacaktır,*
- *Tütün tarımı ve ticareti serbest olacaktır, ihraç edilen tütünün işlenmiş olması gerekmektedir ve vergileri tüketiciden alınacaktır,*
- *Aşar kaldırılacak, yerine uygun bir vergi konulacaktır,*
- *Temettü vergisi gelir vergisine dönüştürülecektir,*
- *İç gümrükler kaldırılacak, koruyucu gümrük tarifeleri kabul edilecektir,*
- *Ziraat Bankası yeniden düzenlenecektir,*
- *Sanayicilere kredi vermek üzere bir Sanayi Bankası kurulacaktır,*
- *Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun günün ihtiyaçlarını karşılar hale getirilmesi*
- *ve beş yıl sonra 25 yıl süreyle uzatılması sağlanacaktır,*
- *Türk limanlarında kabotaj hakkı sağlanması ve demiryolu, limanlar ile diğer ulaşım altyapısı geliştirilecektir,*

- *İşçilerin çalışma saatleri düzenlenecek ve 18 yaşından küçükler çalıştırılmayacak, haftada 1 gün çalışanlara tatil imkanı verilecektir,*
- *Amele kavramı yerine İşçi kavramı kullanılacaktır,*
- *Tüm is gücüne sendika hakkı tanınacaktır.”*

Cumhuriyetin ilanından sonra çıkarılan ilk Anayasa olan 1924 Anayasası, sosyal devlet anlayışından uzak bir karaktere sahiptir.

1925 yılında işçilere hafta tatili öngören Hafta Tatili Kanunu çıkarılmıştır. 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun'da çalışma hayatı ve sosyal güvenlik ile ilgili önemli düzenlemeler yer almıştır. 1930 yılında ise kadın ve çocuk işçilerin çalışma koşullarını ve işçi sağlığını koruyucu hükümler içeren Umumi Hıfzıssıhha Kanunu çıkartılmıştır. Bu yasa kadınları ve çocukları özel olarak koruyan ilk yasa olarak tarihimizde önemli bir yere sahiptir (Koray, 2005: 158-159).

Bu kanunla, hamile kadınların doğumdan önce ve sonraki 3'er haftada, 12 yaşından küçük çocukların sınıai işlerde ve madenlerde, 12-16 yaşları arasındaki çocukların gece mesaisi ile günde 8 saatten fazla çalıştırılmaları yasaklanmıştır (Dilik, 1943: 98).

Söz konusu dönemde bir sosyal politika alanı olarak köylü ve çiftçi kesimine yönelik yapılan çalışmalarda dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda atılan adımlardan en önemlisi 1925 yılında çiftçiyi güç durumda bırakan Aşar Vergisi'nin kaldırılması olmuştur. Bu dönemde köylü ve çiftçilerin durumunu iyileştirmeye yönelik yapılan başlıca çalışmalar arasında; Zirai Birlikleri'nin kurulması, Ziraat Bankası bünyesinde Fon oluşturulması, Tarım Satış Kooperatifleri ile Tarım Kredi Kooperatiflerinin kurulması, İskan Kanunu'nun çıkarılması, Toprak Mahsulleri Ofisi'nin kurulması ve Devlet Su İşleri'nin kurulması gelmektedir. Tüm bu çalışmalar, bu dönemde toplumun büyük bir bölümünü oluşturan köylü kesiminin sosyal ve ekonomik durumunu düzeltmeye yönelik sosyal devlet anlayışı ile gerçekleştirilen uygulamalardır.

Cumhuriyetin kuruluş döneminde hiç şüphesiz yardımlara gereksinim duyan önemli bir kesim vardır. Buna rağmen, ilk dönemlerde bu kesimlerin ihtiyaçlarının karşılanması ve sosyal yardımların gerçekleştirilmesi için düzenli bir teşkilat kurulmamıştır. Bununla birlikte, çeşitli tarihlerde çıkarılan kanunlarla sosyal yardımlarla ilgili bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu dönemde özellikle Çocuk Esirgeme Kurumu ve Türkiye Kızılay Cemiyeti gibi devletin dolaylı uzantıları olan oluşumlar, sosyal yardım alanında önemli görevler üstlenmişlerdir. Savaş yıllarında Kızılay'ın büyük şehirlerde kurmuş olduğu aşevleri, bu anlamda iyi bir örnek oluşturmaktadır (Cumhurbaşkanlığı D.D.K., 2009: 110). Bu sebeple, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında ciddi boyutlara ulaşmasa da sosyal yardımların önemli bir yere sahip olduğunu söylemek doğru olacaktır.

1936 yılında çıkarılan 3008 sayılı İş Kanunu'nda, işçileri çeşitli tehlikelere karşı korumak amacıyla ilk defa bir sosyal güvenlik sistemi kurulmasına dair genel

ilkeler belirlenmiştir. Söz konusu yasa ile devlet işçi-işveren ilişkilerinde tek düzenleyici otorite olarak kabul edilmiş ve çalışma yaşamı ilk defa sistematik olarak düzenlenmiştir. Sosyal sigortalılarla ilgili ilk yasa 27.06.1945 tarih ve 4772 sayılı İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu'dur.16.07.1945 yılında ise 4792 sayılı İşçi Sigortaları Kanunu çıkarılmıştır. Kurumun adı daha sonra 506 sayılı Kanun ile Sosyal Sigortalar Kurumu olarak değiştirilmiştir (Tokol, 2000: 15 & Çiçek, 2012: 27).

3008 sayılı İş Kanunu eksiklerine rağmen sosyal güvenlik alanında atılan ilk adım olması sebebiyle önemlidir. Söz konusu kanunun başlıca özellikleri Nur Serter şöyle ifade etmektedir (Serter, 1994: 126-127):

- *Türk çalışma mevzuatı teşkilatlı bir işçi hareketinin baskısı altında doğmuştur.*
- *Türk kanun koyucusu başından sonuna kadar pratik zaruret doğrultusunda hareket etmiş, teorilere ve ideolojilere yer vermemiştir.*
- *Çalışma mevzuatı son derece yüksek bir kavrayış ve maharetle hazırlanmıştır.*
- *Türkiye'de her hafta devlet müdahalesine bel bağlamak hususunda çok kuvvetli bir temayül ve kendi kendine yardım veya kendi kendine güvenme hissinin aşılınması hususunda ise pek az bir istek mevcuttur.*
- *Üstelik kamuoyu çalışma meselelerinin mahiyet ve önemi hakkında hala yanlış bilgi sahibidir.*
- *Türk kamuoyu, başka ülkelerdeki denemeler bir yana, aynı konuda ülke içindeki tecrübelerden bile pek az bilgi sahibidir.*
- *Bu kanun Batı ülkelerdeki sosyal mevzuatın aksine bir kod, bir bütün olarak çıkmış, küçük ve perakende kanunlardan oluşan bir deneme karakterine sahip bulunmamıştır.*
- *Kanun koyucu pratik bir yol tutmuş, mümkün olanın yapılması yolunu tercih etmiştir.*
- *Bu kanunla tek taraflı bir tanzim rejimi kabul edilmiştir. Yani grev ve lokavt yasakları konulmuş, buna karşı kolektif uyuşmazlıkların devletin telif vasıtaları ile (cebri tahkim) halledilmesi prensibi kabul edilmiştir.*
- *İstihdam şartları bakımından imkanların elverdiği ölçüde Batı ülkelerindeki normlara yer verilmiştir.*
- *Netice itibariyle bu kanun, sanayileşme hareketlerine ve emek piyasalarındaki gelişmelere paralel olarak çıkarılmış, ciddi sosyal sakıncalara yol açabilecek bir gecikmeden kaçınılmıştır.*

Bu dönemde sosyal devlet anlayışına paralel olarak bazı uygulamalar görüldü de yapılan bu çalışmalar hiç şüphesiz ki yetersiz kalmıştır. Bunun da nedeni söz konusu yıllarda Türkiye Cumhuriyeti'nin esasen savaşın yıkıcı etkilerinin giderilmesine yönelik politikalar yürütmesi olmuştur.

1945-1980 Döneminde Türkiye’de Sosyal Devlet

İkinci Dünya Savaşı sonrası tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de demokrasi hareketleri görülmeye başlamış ve çok partili hayata geçilmiştir. Söz konusu dönemde ortaya çıkan ekonomik ve siyasi gelişmeler sosyal devlet alanında da önemli adımlar atılmasını beraberinde getirmiştir.

Bu gelişmeler ilk olarak devletin işçileri korumaya yönelik yasal düzenlemeler çıkarmasıyla etkisini göstermiştir. 1945 yılında, 3008 sayılı ilk İş Kanunu’nun uygulanması ve çalışma yaşamıyla ilgili konuları düzenleme, yürütme ve denetleme ile ilgili görevli olarak Çalışma Bakanlığı, bunun akabinde ise işgücü piyasasının düzenlenmesi amacıyla İş ve İşçi Bulma Kurumu kurulmuştur (Koray, 2005: 162). Bununla birlikte sosyal güvenlik ile ilgili çeşitli yasalar çıkarılmış ve iş mahkemeleri kurulmuştur. Ayrıca Basın İş Yasası ile Deniz İş Yasası çıkarılmış, bu mesleklerde çalışanların çalışma koşulları düzenlenmiştir (Tokol, 2000: 17).

Çalışma Bakanlığı; çalışma hayatının düzenlenmesi, işçilerin refah seviyesinin yükseltilmesi, işçi-işveren ilişkilerinin ülke yararına düzenlenmesi, ülkedeki çalışma gücünün genel refahı artırmak amacıyla verimli kılınması, tam istihdam ve sosyal güvenliğin sağlanması gibi görevleri üstlenmekte olup ayrıca bu görevler bakanlığın kuruluş ve görevleri ile ilgili kanunda da yer almıştır (Serter, 1994: 128).

1946 yılında, Cemiyetler Kanunu’ndaki sınıf esasına göre dernek kurma yasağı kaldırılmış ve bir yıl sonra da ilk Sendikalar Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun, sendikaların siyaset ile uğraşmalarını ve grevi yasaklamış ancak sınıf temeline dayalı örgütlenmeleri serbest bırakmıştır. Bu kanunla işçilere şu haklar tanınmıştır (Koray, 2005: 162-163):

- *İşçilerin ücretlerini yükseltebilmek için sendikalar toplu iş uyuşmazlıkları çıkarabilir ve üyelerinin çıkarlarına yönelik etkinliklerde bulunurlar.*
- *İşçi ve işveren sendikaları iş uyuşmazlıklarında hakem kurullarına görüşlerini bildirirler ve çözüm için aracılık yaparlar.*
- *Sendikalar üyelerine sosyal ve hukuki yardımlarda bulunurlar ve kooperatif kurarlar.*

Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemde dünyada sosyal güvenlik alanında ortaya çıkan gelişmelere ayak uydurmaya çalışmıştır. 10.12.1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, 06.04.1949’da Bakanlar Kurulu’nca kabul edilmiş; 07.04.1948 tarihli Dünya Sağlık Örgütü Anayasası, 09.06.1949 tarih ve 5062 sayılı yasa ile onaylamış ve Türkiye, Dünya Sağlık Örgütü üyesi olmuştur (Kaya, 2009: 62-63). Bu sözleşmeler Türkiye’ye sosyal devlet olma yolunda büyük gelişmeler kattığı gibi sağlık ve sosyal güvenlik alanlarında yükümlülükler getirmiştir.

1949’da çıkarılan 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanunu ile memurların emeklilik ve malullük durumları düzenlenmiş ve kamu kesiminde çalışanlar düzenli bir sosyal güvenlik rejimine kavuşturulmuştur (Güzel & Okur, 2003: 419). Bu yasa

dağınık halde bulunan ve memurlara sosyal güvence sağlayan tüm yasaların ve sandıkların birleştirilmesini sağlamıştır.

Sosyal güvenlik alanında yoğun düzenlemelere gidilen bu dönemde bir diğer önemli gelişme, 1964’te kabul edilip 1965’te yürürlüğe giren 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu olmuştur. Bu yasa da 1949 yılında çıkarılan Emekli Sandığı Kanunu gibi dağınık haldeki mevzuatı bir bütün haline getirmiştir. Bu gelişmeyi 1971 yılında kabul edilen ve esnaf, sanatkar ve diğer bağımsız çalışanlara yönelik olan 1479 sayılı Bağ-Kur Kanunu izlemiştir. Aynı dönemde Uluslararası Çalışma Örgütü’nün 1952 tarihli 102 sayılı Sosyal Güvenliğin Asgari Normlarına İlişkin Sözleşmesi 29.07.1971 tarih ve 1451 sayılı kanun ile onaylanmış, Bakanlar Kurulu’nun kararı ile 01.04.1974 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Kaya, 2009: 64).

Bu dönemde Türkiye’de sosyal devlet anlayışına ilişkin en önemli adım 1961 Anayasası’dır. Çünkü sosyal devlet kimliği Anayasada “sosyal devlet ilkesi” ile güvence altına alınmıştır.

Anayasanın çizdiği çerçeve doğrultusunda 1963 yılında 274 sayılı Sendikalar Yasası ile 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasası çıkarılmıştır. Bu yasa ile sendikalar Batılı ülkelerden farklı olarak büyük mücadelelere girişmeden geniş kapsamlı haklara kavuşmuşlardır. Bu yasa ile geniş kitlelere örgütlenme hakkı tanınmış, sendikaların işlev alanı genişletilmiş, sendikaların mali açıdan güçlenmesi sağlanmıştır. Ayrıca, 1965 yılında Devlet Personeli Sendikalar Yasası çıkarılmış ve kamu görevlilerine çeşitli haklar getirilmiştir (Tokol, 2000: 20-21).

Sosyal devlet etkileri taşıyan 1961 Anayasası’nda da sosyal yardımlar konusu yer bulmuş, sosyal yardımlar alanında devlet uygulamalardan ziyade kanuni düzenlemeler ile faaliyet göstermiştir. Yine, bu dönemde ki sosyal yardımların toplumun tüm kesimlerini kapsamadığını da ifade edebiliriz.

1970’li yıllarda dünya ekonomisinin içine düştüğü ekonomik kriz ve 12 Eylül 1980 Askeri Harekatı Türkiye’yi derinden etkilemiştir. Bu etki daha yeni gelişmeye başlayan sosyal devlet anlayışını da olumsuz yönde etkilemiştir. Bu sebeplerden dolayı 1980 sonrası süreçte Türkiye’de sosyal devlet yeniden şekillenme sürecine girmiştir.

1980’den Günümüze Türkiye’de Sosyal Devlet

Bu dönem de dünyada sosyal devlet uygulamaları önemini kaybetmiş; böylece sosyal devlet anlayışı gerileme dönemine girmiştir. Türkiye’de dünyadaki bu gelişmelerin etkisinde kalmış, 24 Ocak kararları ile bir yandan iktisat politikasında köklü bir değişikliğe gidilmiş bir yandan da 12 Eylül 1980 darbesiyle siyasal ve sosyal alanda otoriter bir rejim değişikliği gerçekleşmiştir (Boratav, 2003:147). Şüphesiz bu olaylar Türkiye’de sosyal devlet anlayışını ve izlenen sosyal politikaları olumsuz yönde etkilemiştir.

12 Eylül 1980 askeri hareketi ile kaldırılan 1961 Anayasası yerine konacak yeni anayasa; devleti güçlendirmek, devlette kutsal nitelik görmek, kişi haklarının olabildiğince sınırlayarak denetim altında tutmak ve sosyal olanın önüne geçmek felsefesi üzerine inşa edilmiştir (Talas, 1992: 231). Buna rağmen, 1961 Anayasası ile ilk kez Anayasalarımızda yer bulan “sosyal devlet ilkesi”, 1982 Anayasası’nda da yerini korumuştur.

1980’li yıllar dünyada sosyal devlet anlayışının ve uygulamalarının yerini neo-liberal politikalara bıraktığı dönemdir. Ayrıca, ekonomide serbestleşme, özelleştirme, yerelleştirme, gönüllüleştirme, demokratikleşme gibi reformlar ile devletin gücünün, görev ve fonksiyonlarının daraldığı dönemdir. Bu dönemde Türkiye’de dünyadaki gelişmelerin etkisinde kalmıştır. Türkiye’de 24 Ocak kararlarıyla başlayan sosyal devletin gerileme süreci hükümetlerin izledikleri neo-liberal politikalarla daha da geriye gitmiş; işçilerin geçmiş yıllardaki kazanımları karşımıza çıkmamakla birlikte, çalışanların yaşam koşulları da zorlaşmıştır. Hükümetler bir yandan dışa dönük büyüme stratejisinin gereklerini yerine getirirken, diğer yandan da benimsenen neo-liberal iktisat anlayışı doğrultusunda arz yanlı politikalara ağırlık vermiştir. Ayrıca deregülasyon ve özelleştirme uygulamaları da hız kazanmıştır. Bu çerçevede kamu kesiminin ekonomideki yerinin küçültülmesi amaçlanmış ve devletin görev ve fonksiyonlarını azaltmak amaçlanmıştır (Aktan, 2003a: 158 & Ekzen, 2009: 97).

Bu dönemde Türkiye’de değişen dünyanın yeni gerçekleri ile birlikte bir zihniyet değişimi de yaşanmıştır (Aktan, 2003b: 311). 1980’ler de dönemin Başbakanı’nın “sosyal devletin öldüğünden” söz etmekten kaçınmaması ve “...Devlet baba değildir...” gibi ifadeler kullanması bu zihniyet değişiminin sergilediği gibi Türkiye’de sosyal devlet anlayışının gerilediğinin de birer göstergesidir (Koray, 2005: 167 & Barlas, 2006).

1980’li yılların politikaları 1990’lı yıllara da yansımış devletin giderek sosyal politikalarından uzaklaştığı görülmüştür. Söz konusu yıllarda ve özellikle 2000’li yıllarda Türkiye’de sosyal devlet karakteri sosyal politikalar yerine daha çok sosyal yardımlarda kendini göstermektedir. Ancak, bu yardımların da yetersiz kaldığını vurgulamak yerinde olacaktır.

07.11.1980’de, 1968 tarihli Avrupa Güvenlik Kodu’ nun onaylanması, 1965 tarihli Avrupa Sosyal Güvenlik Şartı’nın 14.10.1989’da onaylanarak 24.12.1989’da yürürlüğe girmesi sosyal güvenlikle ilgili olarak bu dönemdeki önemli gelişmelerdir. Ayrıca işsizlik sigortasının oluşturulması konusu 25.08.1999 tarihli 4447 sayılı Kanun ile hayata geçirilmiş, ancak yasada işsizlik sigortasına ilişkin hükümlerin yürürlük tarihi 01.06.2000 olarak belirlenmiştir. 1996-2000 yıllarını kapsayan Yedinci 5 Yıllık Kalkınma Planı’nda tüm sosyal güvenlik kurumlarının tek çatı altında toplanması hedefine yönelik olarak Sosyal Güvenlik Temel Yasası’nın çıkarılması da bu dönemde öngörülmüştür (Kaya, 2009: 65) .

Türkiye 1990’ ları gerek küreselleşmenin gerekse de dünyadaki gelişmelerin etkisi altında geçirmiş; ülkede yaşanan siyasi-ekonomik ve sosyal krizler izlenen

politikaları önemli ölçüde etkilemiştir. Bu yıllarda etkisini yitiren sosyal devlet anlayışı 2000’ li yıllarda dünyada ki seyrine paralel olarak etkisini daha da kaybetmiştir.

2000’ li yılların hemen başında yaşanan ekonomik kriz Türkiye’yi derinden etkilemiş ve devlet yapısı bir kere daha düzenlenmiştir. 2001 krizi toplumda etkisini uzun süre hissettirecek yaralara sebep olmuş, bu durum insanlara şöyle bir duygu yüklemiştir (Yeldan, 2011): “Kamu hizmeti israftır, sosyal devlet israftır, sosyal devlet yolsuzluk ve rant mekanizması merkezidir...”

Türkiye 2001 krizi sonrası Türkiye siyasi tarihinin önemli bir aşamasında rekor oylarla seçilen tek parti iktidarı ile tanışmıştır. Bu dönemde de benimsenmiş olan neo-liberal anlayış, sosyal devleti ve dolayısıyla sosyal politikaları önemli ölçüde belirlemiştir. Bu anlayış ve “devletin küçültülmesi” gerektiği doğrultusunda özelleştirmeler hızlanmış; rekor seviyelere ulaşmıştır. Bu dönemde tek parti iktidarı devleti halka hizmet aracı olarak tanımlamış izleyeceği sosyal politikalarla tüm vatandaşlarının refahını sağlayacağını öne sürmüştür (Ak Parti: 2011).

Söz konusu dönemde 2002 yılında açıklanan Acil Eylem Planı çerçevesinde uygulamaya konan Sosyal Güvenlik Reformu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na bağlı Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı tarafından yürütülmeye başlamıştır. Emeklilik Sigortaları Kanun Tasarısı ile Genel Sağlık Sigortası Kanun Tasarısı hazırlanmıştır. Sosyal Güvenlik Reformu kapsamında hazırlanan Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu 20.05.2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Yasası 01.10.2008 tarihinde yürürlüğü girebilmiştir (Kaya, 2009: 65-66). Yine bu dönemde 2003 yılında Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı ve 4857 sayılı İş Yasası çıkarılmış, sosyal güvenlik kurumlarına aktarılan kaynak arttırılmıştır.

06.04.2011 tarihli ve 6223 sayılı Kanunun verdiği yetkiye dayanılarak, Bakanlar Kurulunca kurulması 03.06.2011 tarihinde kararlaştırılan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın söz konusu dönemde sosyal devlet özelliği taşıma açısından önemi büyüktür. Aile ve Sosyal Politika Bakanlığı’nın başlıca görevleri olarak şunlar belirtilmiştir: Sosyal hizmetler ve yardımlara ilişkin ulusal düzeyde politika ve stratejiler geliştirmek, uygulamak, uygulanmasını izlemek ve ortaya çıkan yeni hizmet modellerine göre güncelleyerek geliştirmek; Sosyal ve kültürel dokudaki aşınmalara karşı aile yapısının ve değerlerinin korunarak gelecek nesillere sağlıklı biçimde aktarılmasını sağlamak üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, aile bütünlüğünün korunması ve aile refahının artırılmasına yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek (<https://www.turkiye.gov.tr/aile-ve-sosyal-politikalar-bakanligi>: 2013).

Sonuç

Türkiye’de sosyal devlet anlayışının dünyada ki gelişmelere paralel olarak değişim gösterdiğini; ülkede yaşanan sosyal, ekonomik ve siyasi krizlerin de sosyal politikalara etki ettiğini görmekteyiz. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin daha çok savaşların yıkıcı etkilerini gidermeye yönelik politikalar sergilediği, 1961 Anayasası’na kadar Türkiye’de sosyal devlete ilişkin önemli adımlar atılmadığını söyleyebiliriz.

1961 Anayasası ile sosyal devleti kimliği Anayasa’da “sosyal devlet ilkesi” ile güvence altına alınmış ve sosyal devlet olma yolunda önemli adımlar atılmıştır. Ancak, 1980 sonrasında hem dünyada hem de ülke sınırları içinde yaşanan gelişmeler Türkiye’de sosyal devlete yönelik politikaların yeterince olmamasına ve 1982 Anayasasında tıpkı 1961 Anayasasında olduğu gibi yer bulan “sosyal devlet ilkesi”nin kağıt üzerinde kalmasına neden olmuştur. Türkiye sosyal devlet niteliklerinden giderek uzaklaşmış, neo-liberal politikalar hız kazanmıştır. Günümüzde de bu durum devam etmekte olup, dünyada yaşanan gelişmelerin devletin yeniden tanımlanmasını ve devletin rol ve fonksiyonlarının yeniden belirlenmesi ihtiyacını beraberinde getirmesiyle etkisini kaybeden sosyal devlet özelliği Türkiye’de önemini kaybetmektedir.

Kaynakça

Abrahamson, P. (1999), *The Welfare Modelling Business*, Social Policy & Administration, 33(4): 394-415.

Adalet ve Kalkınma Partisi. (2011), “Parti Programı”,

http://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-programi#bolum_ (29.09.2013).

Akgül Yılmaz, G. (2006), *OECD Ülkeleri ve Türkiye’de Sosyal Devlet ve Sosyal Harcamalar*, İstanbul: Arıkan Yayıncılık.

Aktan, C. C. (1993), *Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine: Özelleştirme*, Ankara: Takav Matbaası.

Aktan, C. C. (1995), *21.Yüzyıl İçin Yeni Bir Devlet Modeline Doğru Optimal Devlet, Kamu Ekonomisinin ve Yönetiminin Yeniden Yapılanması ve Küçültülmesine Yönelik Öneriler*, İstanbul: TÜSİAD Yayınları.

Aktan, C. C. (2003a), *Moderniteden Postmoderniteye Değişim*, Konya: Çizgi Kitabevi.

Aktan, C. C. (2003b), *Değişim Çağında Devlet*, Konya: Çizgi Kitabevi.

Aktan, C. C. ve Özkıvrak Ö. (2008), *Sosyal Refah Devleti*. İstanbul: Okutan Yayınları.

Barlas, M. (2006), “*İlke Anayasadan Kaynak ise Allah’tan mı Gelir?*”, http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/barlas/2006/05/12/ilke_Anayasa_dan_kaynak_ise_Allah_tan_mi_gelir, (29.09.2013).

Boratav, K. (2003), *Türkiye İktisat Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu. (2009), “Türkiye’de Sosyal Yardımlar ve Sosyal Hizmetler Alanındaki Yasal ve Kurumsal Yapının İncelenmesi, Aile, Çocuk, Özürlü, Yaşlı ve Diğer Kişilere Götürülen Sosyal Hizmetlerin ve Sosyal Yardımların Genel Olarak Değerlendirilmesi, Bu Hizmetlerin Düzenli ve Verimli Şekilde Yürütülmesinin ve Geliştirilmesinin Sağlanması Hakkında, Araştırma ve İnceleme Raporu”, 4, Ankara.

Çiçek, Ş. E. (2012), *Türkiye’de Belediyelerin Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardım Politikaları: “Batı Akdeniz Örneği”*, Ankara: Korza Yayıncılık.

Devlet Kurumları. (2013), “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı”,

- <https://www.turkiye.gov.tr/aile-ve-sosyal-politikalar-bakanligi>, (29.09.2013).
- Dilik, S. (1943), “Atatürk Döneminde Sosyal Politika”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 40(1): 94-96, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42.449.5056.pdf>, (27.09.2013).
- Ekzen, N. (2009), Türkiye Kısa İktisat Tarihi: 1946’dan 2008’e İliştirilmiş Ekonomi, Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Esping-Andersen, G. (1990), The Three Worlds of Welfare Capitalism, NJ: Princeton University Press.
- Göze, A. (1995), Liberal Marxiste Faşist ve Sosyal Devlet, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Güzel, A. & Okur, A. R. (2003), Sosyal Güvenlik Hukuku. İstanbul: Beta Yayınları.
- Kaya, E. (2009), “Yoksullukla Mücadelede Avrupa’nın ve Türkiye’nin Sosyal Yardım Modeli”, (Yayınlanmamış **Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi**), Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Koray, M. (2005), Sosyal Politika, Ankara: İmge Kitabevi.
- Özçelik, Ö. & Tuncer, G. (2007), “Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1): 255-256, <http://www.aku.edu.tr/AKU/DosyaYonetimi/SOSYALBILENS/makale/c9s1m15.pdf> (29.09.2013).
- Özdemir, S. (2007), Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Sallan Gül, S. (2004), Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa!, İstanbul: Etik Yayınları.
- Savaş, V. (1986), Politik İktisat, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Serter, N. (1994), Devlet Görevlerindeki Gelişmelerin Sonucu Olarak Sosyal Devlet, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.
- Seyyar, A. (2013), “Sosyal Güvenlik Nedir?”, <http://www.sosyalsiyaset.net/documents/sg.htm>, (10.07.2013).
- Talas, C. (1992), Türkiye’nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tokol, A. (2000), Sosyal Politika, Bursa: Rota Ofset Matbaacılık ve Ambalaj San. A.Ş.
- Yeldan, E. (2011), “Sermaye Tsunami gibi Aktı ve Yıktı”, <http://www.sendika.org/2011/03/erinc-yeldan-sermaye-tsunami-gibi-akti-ve-yikti/> (29.09.2013).

Makalenin Dergiye Ulaşma Tarihi: 28.03.2014
Yayın Kabul Tarihi: 27.11.2014

İsrail Güvenlik Politikası Ve Güvenlik Duvarının Filistin Halkına Etkileri

Israel Security Polices, Security Wall And Their Effects On Palestinian Pepol

Abdallatif YADAK *

Özet

14 Mayıs 1948 tarihinde, Filistin toprakları üzerinde Yahudilere bir İsrail Devleti kuruldu. Bu olay, Ortadoğu'da yıllar boyu sürecektir olan büyük sorunların ve kanlı oyunların da başlangıcı olacaktır. İsrail'in saldırı politikalarının yanı sıra, güvenlik politikaları o topraklarda yüzyıllardır yaşayan Filistin halkı üzerinde oldukça kötü etkiler bırakmaya başladı. İsrail yayılmacı bir politikayla bölgeye Yahudi halkını yerleştirmeye devam ederken Filistin halkına yönelik saldırı, ambargo ve insanlık dışı davranışlarına da devam etmiştir. İsrail'in bu politikaları, Filistin halkını mağdur duruma düşürerek, yıllardır ikamet ettiği yerlerden göç etmek zorunda bırakmıştır. Bu çalışmada, İsrail'in güvenlik politikalarının içerisinde yer alan güvenlik duvarının gerçek amacı ve Filistin halkı üzerindeki olumsuz etkileri incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Filistin, İsrail, Güvenlik, Duvar

Abstract

The State of Israel on Palestinian land for the Jews was established on 14 May 1948. This event would also be the beginning of the big problems and of the bloody games in the Middle East, which will last for years. Security policies as well as Israel's attack policies began to leave pretty bad effects on the Palestinian people living

* Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik ABD. Doktora Öğrencisi,
abdyadak-2007@hotmail.com

in those lands for centuries. Israel, with an expansionist policy, continued to place the Jewish people to that region and also continued its attacks against the Palestinian people, its embargo and inhuman treatments. These policies of Israel victimized the Palestinian people and forced them to migrate from their place of residence for many years. In this study, the real purpose of the firewall located within Israel's security policies and its negative impacts on the people of Palestine will be examined.

Key words: Palestine, Israel, Security, Wall,

ÇALIŞMANIN ÖNEMİ VE AMACI

İsrail tarafından Filistin halkına uygulanan çeşitli güvenlik politikalarının içerisinde en önemli ve en güncel olay, güvenlik duvarlarının inşasıdır. Filistin'de kendi topraklarımızda yaşarken ailem ve akrabalarım da birçok ambargolar yaşadı. Nitekim İsrail'in güvenlik politikalarının da birer mağduru oldular. Bir Filistinli olarak makalemde bu konuyu tercih etme sebebim; Filistin halkının, İsrail'in uyguladığı bu güvenlik politikalarına ve güvenlik duvarına ne kadar karşı durabildiğini gösterebilmek, bu güvenlik politikalarının perde arkasını dünya kamuoyuna anlatabilmektir. Bu araştırmada, İsrail tarafından Filistin'e uygulanan güvenlik politikalarının altında yatan gerçeği ortaya çıkararak, kamuoyunun İsrail'in gerçek yüzünü görmesi amaç edinilmiştir. İsrail'in Filistin halkına karşı ne tür politikalar uyguladığını ve Filistin halkının bu politikalardan nasıl etkilendiğini ve mağduriyetlerini gözler önüne sermek, ayrıca İsrail'in uluslararası tepkilere ve BM kararlarına rağmen politikalarında ısrarcı bir tavır takındığı gösterilmek istenmiştir.

GİRİŞ :

İnsanoğlunun toplu halde yaşamaya başlaması ve devletler kurmasıyla birlikte güvenlik ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Güvenlik kavramı ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra bilimsel çalışmalara konu olmuştur. Başlangıçta yalnız askeri ihtiyaçlar ve düzenlemeler için kullanılan güvenlik kavramı, günümüzde bir sosyal bilim kavramı olarak kullanılmaya başlanmıştır. İnsanların ve toplumların en temel güdüsü ve en ilkel ihtiyacı olan güvenlik karşılanamadığı takdirde toplumların özgürlük ve refah beklentilerini gerçekleştirmeleri mümkün olamamaktadır.

Güvenlik; *“Canlı veya cansız şeylerin kendilerine yönelik tehdit ve tehlikelere karşı korunması”* olarak tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle güvenlik, *“Devlete, topluma, kişilere, mal ve eşyalara, yönelik tehlike ve kazaları önlemek için alınan hukuka uygun önlemlerin tümünü kapsamakta ve bu önlemlerin”* alınma halidir.¹

Güvenlik politikası tanımı ise; *“Bir devletin kendi sınırları dışında, milli menfaatlerini gerçekleştirmek için izlediği amaç, hareket tarzları ve kullandığı usuller”*

¹ Urhal, Ömer, (2008), *“ Kamu Güvenliği Açısından İstihbarat ve Örgütlü Suçlar ”* Ankara: Adalet Yayın evi, s.31.

şeklinde dir.² İsrail için güvenlik sorunu çok önemlidir ve İsrail'in stratejik hedefleri listesinde birinci sırada bulunmaktadır. Bunun nedeni, yayılmacı bir politika izleyerek Filistin topraklarına zorla yerleşmeleri sonucunda, Filistin halkının haklarını savunma durumuna karşı kendilerini korumak ve tedbir almak zorunluluğu hissetmeleridir. İsrail siyasi ve askeri makamlarına göre, İsrail Devleti'nin varlığını sürdürebilmesi, ancak güvenli ve korunaklı topraklarda olabilir. İsrail, iç ve dış risklerden korunmak için hem siyasi, hem askeri büyük bir çaba göstermektedir.

İsrail Devleti, kuruluşundan günümüze kadar öncelikle hep güvenliğini sağlamaya çalışmış ve bu amaca yönelik planlara öncelik vermiştir. İsrail güvenlik sorunundan kurtulmak ve rahat bir yaşam alanı elde etmek için kendince uygun bir strateji benimsemiştir. Buna örnek olarak güvenlik duvarı gösterilebilir. Ancak, tüm bu tedbirlere rağmen çok da başarılı olamamıştır. İsrail kendi güvenliğini sağlamak için ABD ve AB başta olmak üzere tüm dünyayı ikna etmeyi başarmıştır.

Bölgedeki bazı stratejik değişiklikler ve gelişmeler İsrail'e yönelik güvenlik tehdidini azaltmıştır. Bunlar; Mısır ve Ürdün ile yapılan barış antlaşmaları, Filistin ile yapılan Oslo Anlaşması, 1991 Körfez Savaşı'nın sonuçları ve ABD'nin, İsrail'in varlığı için bir tehlike olan Irak askeri altyapısını yok etmesi, İsrail ve Arap ülkelerinin bir dizi barış antlaşması imzalaması olarak sayılabilir. Ancak buna rağmen İsrail'in siyasi liderleri güvenlik sorunu hiçbir zaman geri planda tutmamıştır. Güvenlik, İsrail için bir merkezi konu olarak her zaman gündemde kalmıştır. Güvenlik ve bu konudaki düzenlemeler, İsrail tarafından tüm imzalanan barış antlaşmalarında vurgulanmaktadır. Örneğin; Filistinler ile yapılan Oslo Anlaşması'nda, barış ve güvenliğe karşılık olarak toprak verilmiştir.³

İSRAİL'İN MİLLİ GÜVENLİK STRATEJİSİ VE TEORİLERİ

Milli güvenlik: "*Devletin maddi-manevi varlığına yönelebilecek iç ve dış tehditlere karşı güvenliğinin sağlanması, bu yönde gerekli görülen her türlü önlemlerin alınmasıdır*". Diğer bir ifadeyle "*devletin varlığını devam ettirmek, geliştirmek ve kendini tehdit edebilecek iç ve dış tehlikelere karşı her türlü savunma önlemlerini almak ve gerekiyorsa cebir, şiddet kullanmak gibi tedbirlerin alınması*" olarak tanımlanmaktadır.⁴

İsrail ile ABD'nin Milli Güvenlik Kurulları arasında uyum bulunmasına rağmen tek bir fark bulunur. ABD'nin Milli Güvenlik Kurulu devlet başkanına bağlıdır, ancak İsrail'in Milli Güvenlik Kurulu başbakanına bağlı bulunmaktadır. İsrail Milli Güvenlik Konseyi, başkan ve üç kuruldan oluşmaktadır. Bunlar, Politik Güvenlik Dairesi, Dış Politika Kurulu, Terörle Mücadele Birimi'dir. Şu anda Güvenlik

² Urhal, (2008a), s.71.

³ Mahmud, Khaled, (2007), "*İfak Al-Emin Al-İsraili* " 1.Baskı Beyrut: Al-Zaytouna Araştırma Merkezi Yayınları, s.23

⁴ Şenel, Muazzez ve Şenel, A.Turhan, (1969), "*Devlet Genel Güvenliği ve Polis* "Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, s.10.

Kurulu Başbakanlığının bir parçasıdır. İsrail Milli Güvenlik Kurulunun görevleri;

1. Güvenlik konularını çözmek için başbakan ile hükümet toplantıları yapılması ve kararların çıkartılması.
2. Hükümet ve başbakan arasında koordinasyon sağlanması
3. İsrail Milli Güvenlik ile ilgili olarak; konuları ve sorunları İsrail Hükümeti'nin koordine etmesi.
4. İsrail Milli Güvenlik Politikaları hakkında hükümet ve devlet kurumuna tavsiyede bulunulması
5. İsrail Milli Güvenlik Politikalarını uygulamanın denetlenmesi ve takip edilmesi
6. Diğer devlet ve kuruluşlar ile dış güvenlik çalışmalarında işbirliği ve koordinasyonun sağlanması.
7. İsrail'in milli güvenliği ile ilgili olarak kısa, orta ve uzun vadeli planlar hazırlanması.

Milli Güvenlik Kurulu, raporlar hazırlayıp İsrail Başbakanı'na sunar; fakat İsrail Başbakanı'nın Milli Güvenlik Kurulu'nun direktiflerine uyma zorunluluğu yoktur. Bu yüzden çoğunlukla kurul başkanlarının istifa ettiği görülmüştür.⁵

İsrail'in güvenlik politikaları birçok teori ve kavramdan oluşmaktadır. Bu teori ve kavramlar sonuç olarak İsrail'in mili güvenliğini oluşturmaktadır. İsrail kuvvetlerinin, yeteneklerinin geliştirilmesi, yeni güvenlik sorunları karşısında güçlü olmak ve bu sorunlar karşısında başarı elde etmek için gerekli adımları atması, her zaman hazır bulunması ve kendini sürekli yenilemesi istenmektedir. İsrail'in mili güvenliği hakkındaki bazı kural ve teoriler şunlardır:

1. İsrail Devleti psikolojik ve fiziksel her türlü caydırma kapasitesine sahip olmalıdır. Her an hazır ve donanımlı bir askeri birlik bulundurarak diğer devletleri psikolojik ve fiziksel etkileyerek kendini herhangi bir tehlikeye karşı korumayı amaçlar.
2. Toplu olarak Arap ırkıyla ve Arap devletlerine karşı başarı şansı az olmasından dolayı bireysel, yani bir tek devletle savaşmalıdır. Böylece galibiyet daha kolaydır. Örneğin; 1973'deki İsrail-Mısır savaşı ve 1982 deki İsrail-Lübnan savaşı bu şekilde olmuştur.
3. Demografik eksikliği telafi etmek için, askere alımda yaş sınırını düşürmüş ve hatta cinsiyet ayrımı gözetmemiştir. Askeri nüfustaki eksikliği böylece kapatmayı düşünmüştür.
4. İsrail devleti içerisinde yaşayan Arap azınlığından etkilenmemek için planlar yapmış ve kendi milletini azınlıklara karşı korumuştur.

⁵ Bargute, İbrahim, (2009), " *AL-Emin Al-Kavmi Al-İsraili* " Ramallah: El-Shruuk Yayınları, s.34.

5. İsrail' in uzun süren savaşlara dayanacak askeri nüfusu ve gücü bulunmamaktadır. Bu yüzden savaş süresini kısa tutup az zaman da çabuk başarı amaçlamıştır.
6. İsrail askeri gücünün nitelik ve yeteneklerini artırmıştır. Çünkü Arap ordularının sayısı, İsrail ordusundan çok fazladır.
7. İstihbarata önem vermiş ve karşı tarafa düşünme fırsatı vermeden saldırıya geçme stratejisi izlemiştir. 1990 yılında İsrail uçaklarının, Irak'ın kimyasal silah fabrikalarını yok etmesi buna bir örnektir.
8. İsrail, kendisini korumak için bölgede uluslararası müttefik ve stratejik öneme sahip olan bir devletle ilişki içerisinde olmayı tercih etmiştir. Uluslararası dengede büyük önem taşıyan ve etkileyiciliği fazla olan ABD gibi güçlü bir devlet ile ilişki içerisinde olması buna örnek olarak gösterilebilir.⁶

İsrail devletinin temel politikalarında, kendi kuruluşundan bugüne kadar hiçbir kalıcı dostluğu yoktur, sürekli bir düşmanlığı da yoktur; ancak kalıcı çıkarları vardır. İsrail'in tarihsel geçmişine baktığımızda bazen Birleşik Krallık (İngiltere) ile müttefik olmuştur. O zamanda İngiltere dünyanın etkileyici gücüydü ve İsrail'in İngiltere ile yakınlık kurma sebeplerinden biri de Filistin'in İngiliz mandası altında olmasıydı. İngiltere yasadışı Yahudi göçmenlere izin veriyordu. İsrail'in ABD ile ilişki içerisinde olması, çıkarları açısından çok önemliydi. Örneğin; ABD'nin, İsrail aleyhine çıkan kararlara karşı veto yetkisini kullanması ve ABD'nin ekonomisinden, teknolojisinden ve birçok yardımından faydalanması sayılabilir. Son yıllarda özellikle, ekonomik krizin ardından İsrail, Çin ile ilişkilerini güçlendirmek için çalışmalar yapmaktadır. Çin'in güçlü ekonomisinden yararlanmayı ve kendi ekonomisini de böylece düzeltmeyi düşünmektedir.

İSRAİL GÜVENLİK POLİTİKALARINI ETKİLEYEN UNSURLAR

İç Unsurlar:

1. Dini unsurlar: İsrail Devleti'nin, demokrasinin tüm tezahürlerini ve kendisinin laik bir devlet olduğunu savunmasına rağmen, dini düşünce doğrudan devlet politikasını etkiler. Dinsel etkilerin en önemli göstergesi Tanrı'nın seçilmiş insanları koruduğunu düşünmeleri ve vaat edilen toprakları muhafaza ettiğine inanmalarıdır.
2. Halkın yapısı: Genellikle İsrail'in halk yapısı çok çeşitli ve değişik bir yapı arz etmektedir. Dünyanın çeşitli ülkelerinden göç eden Yahudiler, 15 Mayıs 1948'de, İsrail Devleti'nin kurulmasından bugüne kadar korku ve risk içinde yaşamaktadırlar. Kendilerine güvenli bir ortam istemektedirler, bu yüzden içlerindeki tereddüt onları sürekli önlem almaya yöneltmiştir.

⁶ Emad, Eyup, (2004), " *Dwai Al-Emin Al-İsraili* " Ramallah: Hashed Yayınları, s.54.

3. Coğrafi konumu ve jeopolitik durumu: İsrail Devleti'nin Asya ile Afrika arasında bulunması, aynı zamanda onların düşman telakki ettiği Arap Devletleri'nin, ülkelerini çevrelemesini de neden olmuştur. Bu da İsrail' in güvenlik politikalarını etkilemektedir. Bu sebeple İsrail, güçlü devletlerle müttefik olmuştur.
4. İsrail Devleti'nin kısıtlı alanda bulunması: İsrail kendi sınırları dışında ve tehdit unsuru olan devletlerin topraklarında savaşmayı tercih etmektedir. Bu da büyük bir askeri güç ve yüksek bir saldırganlık yeteneği gerektirmektedir.
5. Devletin uzun sınırları: İsrail ordusunun sayısal bakımından az olması ve sınırlarının uzun olması nedeniyle bu bölgelere yerleşim merkezlerinden oluşan bir ağ kurmuştur.
6. Sınırlı ekonomi ve insan kaynakları: İsrail ordusu yetersiz insan gücünü kapatmak için teknolojik ilerlemeye özen göstermiştir. Aynı zamanda dış tehditlerden uzak durmaya çalışmaktadır. Yapmış olduğu askeri harekâtlarda hızlı gelişen ve aynı zamanda kısa süren savaş yöntemi uygulamıştır.
7. Yahudi sempatanların hızla artması: Dinin aşırı gücü ve sert etkisi İsrail' in siyasi ve askeri kararlarını yönlendirmektedir.

Bölgesel Unsurlar

Bölgede İsrail için tehdit oluşturabilecek ülkelerin ve grupların silahlı kuvvetlerini modernleştirilmesi. Hatta İsrail'e yakın bölgelerde bulunan İran, Pakistan gibi Müslüman ülkelerin nükleer silahlara sahip olmak için çaba göstermeleri.

1. Arap devletlerinin birbirleri ile yakınlaşması, aralarında işbirliği ve beraberlik bilincinin gelişmesi, Arapların ticaret ve savunma işbirliklerini arttırmaları.
2. Bölgedeki ülkelerin iletişim ve teknoloji alanında yeteneklerini geliştirmeye çalışması.
3. Filistin direniş hareketlerinin güçlenmesi ve bazı ülkelerle yakınlaşarak bu ülkelerden silah yardımı almaları.
4. Filistin'in uğradığı haksızlığın başka ülkeler tarafından da fark edilmesi, bunun sonucunda da Filistin'e maddi desteğin yanında manevi desteğin artması.

Uluslararası Unsurlar

1. ABD'nin tek başına dünya üzerindeki etkin gücünü kullanması, küresel sistemi kontrol altında tutması. İsrail ile ABD arasında güçlü stratejik ilişkilerin bulunması ve İsrail'in aykırı politikalarının ABD tarafından destek bulması.
2. Dünyadaki terörle mücadelenin artmasından faydalanan İsrail'in, direniş eylemlerini terörle bağdaştırarak meşrulaştırması. Özellikle 11 Eylül 2001 saldırısından sonra terörle mücadeleye yönelik bir politika izlemesi.⁷

FİLİSTİN'DE UYGULANAN GÜVENLİK POLİTİKALARI

Uzun süren savaşlardan sonra İsrail ile bazı Arap ülkeleri, aralarında barış anlaşmaları imzaladı. Her ne kadar karşılıklı anlaşmalar yapıldıysa da, İsrail bu anlaşmaların gereğini çoğu kez yerine getirmedi. Netice itibariyle, yeniden Filistin ve İsrail arasında çatışmalar çıktı. Ancak, Arap dünyası olayları sadece izlemekle yetinmiş ve Filistin meselesi Filistinlilere yüklenmiştir. Arap ülkelerinin bu tavrı sonucunda Filistin halkı, kendi kaderine terk edilmiş ve mücadelesine yalnız devam etmek zorunda kalmıştır. 28 Eylül 2000 tarihinde Şaron' un Mescidi Aksa'ya girmesiyle birlikte, Filistin de II. İntifada patlak verdi. İsrail intifadayı söndürmek için ve kendi güvenliğini sağlamak için çeşitli uygulamalara başvurdu. Bunların en önemlisi;

- İsrail, Batı Şeria ve Gazze'deki kentlere, kasabalara, köylere saldırmış, bu bölgelerde Filistin Yönetimi'ne bağlı olan kent, köy ve kasabaları yeniden işgal etmiştir. Filistin yönetimine bağlı askeri güçleri ve kurumları imha etmiş, Filistin'de hayatı felç etmiştir.
- Filistin de üst düzeyde bulunan ve intifadaya dinamiklik katan askeri ve siyasi şahıslara karşı suikastlar düzenlemiştir.
- İntifadayı tercih eden ve İsrail'e karşı eylemler yapan Filistinli mücadeleci-leri, yargılamadan hapse atmıştır.
- Gasp ve savaşlardan dolayı ekonomisi kötüleşen Filistin halkından ajanlar ayarlamış, halkın çaresizliğinden faydalanarak onları kullanmıştır.
- Filistin halkına uyguladığı çeşitli baskılarla yetinmeyip bir güvenlik duvarı inşa etmeye karar vermiştir.

⁷ Al Moqatel, (2014) ,(http://www.moqatel.com/openshare/Behoth/Askria6/AmanIsrael/sec04.doc_cvt.htm, Erişim tarihi : 29/08/2014)

İSRAİL'İN GÜVENLİK DUVARI

İsrail'in inşa ettiği duvar, İsraililere göre güvenlik duvarı, Filistinlilere göre ayırma ya da engel duvarı olarak adlandırılmaktadır. İsrail II. "İntifada"⁸ sırasında, kendisini Filistinli eylemcilerden korumak ve Filistin vatandaşlarının İsrail'e girmesini engellemek için, 14 Nisan 2002 yılında maliyeti 3.4 milyar doları bulan güvenlik duvarını yapmıştır. İsrail Başbakanlık Meclisi'nin kararı ile yapılan, Batı Şeria bölgesinde yeşil hatta yakın olan bu duvar, 720 km boyunca uzanacak şekilde, birçok kesiminde beton zemine sahip, 8 metre yüksekliğinde ve elektronik kontrol sistemi ile destekli bir yapıya sahiptir. Her 200 metrede bir gözlem kulesi bulunan duvar, elektrikli tel örgülerle ve dört metre genişliğinde hendekler ile çevrilidir. Duvarın yakınlarında kimsenin dolaşamaması için uzaktan kumandalı silahlar bulunmaktadır. Kimi bölgeler ayak izlerinin takip edilebilmesi amacıyla kumlarla kaplanmıştır. İsrail askerlerinin sürekli devriye gezdikleri bir de yol vardır. Güvenlik duvarı Berlin duvarının 10 katı uzunluğunda ve 2 katı yüksekliğindedir.⁹

Duvar fikri eski bir fikir olup, İsrail liderlerinin iddia ettiği gibi yeni doğmuş bir fikir değildir. 1937 yılında bir İngiliz uzmanı tarafından direniş eylemleri azaltmak için, kuzeydeki Lübnan sınırındaki ana otoyol üzerinde Be'er Sheva'ya kadar bir duvar inşa edilmesi planlanmıştır. İngiliz uzman acil olarak stratejik şekilde duvarın inşaatının ilk aşamasını çizdi. Dört kattan oluşan duvar 80 km boyunca inşa edilmiş ve İngiltere manda yönetimi İsrail'in terör örgütü "HGANA"¹⁰ya¹⁰ koruması için emanet edilmiştir. Daha sonra bu duvar Arap köy sakinleri tarafından yıkılmıştır.¹¹

İlk İntifadanın devam etmesi ile birlikte intifada askeri bir nitelik kazanmış, İsrail'de güvenliği tehdit edecek bir durum olarak ortaya çıkmıştır. Batı Şeria ve "48 Bölgesinin"¹² bölümleri arasında ilk ayırma işlemi başlamıştır. Tüm Filistinliler için özel izin verilmesinin istenmesi, sözde ayırımın ilk göstergesi sayılmaktadır. İsrail eski başbakanı İzhak Rabin döneminde Gazze Şeridi'nin kuzey ve doğu tarafları boyunca yeşil hatta yakın 55 km de bir duvar inşa edilmiştir. Bu duvar Gazze'deki bulunan İsrail yerleşim merkezlerini korumak için çevrilmiştir. Duvarın yapısı normal, basit bir duvardır ve bazı kapıları bulunmaktadır bir metre yüksekliğinde elektrikli telle çevrilidir.¹³

Duvarın inşa edilmesi fikri 1976'da İsrail eski Başbakanı Ariel Şaron'un dö-

⁸ İntifada: hareketlenme, silkinme, harekete geçme gibi anlamlara gelir. I. İntifada: Filistinlilerin 1987'de işgalci Siyonistlere karşı başlattıkları toplu kıyam bu adla adlandırılmıştır. Ariel Şaron'un eski Kudüs'teki Mabet Tepesi Haram el Şerif'i ziyareti üzerine 29 Eylül 2000 tarihinde yeniden patlak veren halk hareketi de II. İntifada ya da Aksa İntifadası olarak adlandırıldı.

⁹ İbrahim, Yusuf, (2004), " *Al-Cidar Al-Fasel Al-İsraili* " Ramallah: Elhorreya Yayınları, s.5.

¹⁰ HGANA Grupları:İsrail Devleti kurulmadan önce İsrailileri koruyan, İsrail Devleti kurulduğunda ise İsrail ordusunun temellerini oluşturacak olan örgüttür.

¹¹ El-Hindi, Alyan, (2004), " *Khutat Al-Fasel Ohadiyat Al-Canib* " Ramallah: Heshd Yayınları, s.7

¹² 48 Bölgesi: 48 Araplar, İsraili Araplar veya 48 Filistinliler olarak adlandırılmaktadır. İsrail sınırları içinde Yeşil Hattı dahilinde, 1949 Ateşkes hattı içinde yaşayan Filistinliler ve İsrail vatandaşlığına sahiptir.

¹³ El-Hindi, (2004a), s.10.

neminden beri vardı. Bu plan kendi kütüphanesi içinde bulunmuştur ve her zaman bu duvarın Çin Seddi gibi olacağını açıklıyordu. Aynı zamanda duvarın inşa edilmesi fikri 1994 yılında, İsrail Emniyet Genel Müdür'ü Moşe Cahil tarafından da sunulmuştur. Takip eden yıllar Haim Ramon ve Dan Mırdor taraflarından bir duvar inşa edilmesi ve İsrail'in sınırları belirlemek ve İsrail'i korumak için planlar hazırlamışlardır.¹⁴

İsrail güvenlik duvarı planları önceden beri düşünülen bir çalışmadır. Ancak İsrail güvenlik politikalarının ortaya atılmasıyla yapım aşaması başlamıştır ve bu duvar planları Şaron tarafından oluşturulduğu için "Şaron Planı" da denilebilir. Şaron planı bir kural ve üç aşamaya ayrılır. Kural uzun bir güvenlik hattı kurulmasını istemektedir.

İlk Aşama: Bu aşama Haziran 2002'de askeri bir karar ile başlamıştır. Buna göre duvar 70 km uzunluğunda ve Jenin, Nablus, Ramallah, Beytüllahim ve El-Halil şehirlerini kapsayan beş güvenlik bölgesinden oluşmaktadır. Bu bölgelerin kontrolü İsrail tarafına, iç yönetimi ise Filistin tarafına bırakılmıştır.

İkinci Aşama: Kalkilya güneyindeki Kana yerleşim merkezinden Ramallah yanında bulunan Ofer yerleşim merkezine kadar 186 km boyunca uzanmıştır. Aynı şekilde kuzeyden Salem köyünden Tayasır köyüne kadar olan bölgeyi içine almıştır. Hargilo yerleşim merkezinden El-Halil bölgesinde bulunan Krmel yerleşim merkezine kadar 222 km kadar uzanmış ve ek olarak Kudüs çevresinde bulunan duvardan oluşmaktadır.

Üçüncü Aşama: (Doğu duvarı) Ürdün vadisi yanından ve Ain Beida'den, Tobas Eriha ve Ölü Deniz'e kadar 232 km boyunca uzanmıştır. Filistin'in dış bağlantısı olan Eriha şehrini, tamamen Batı Şeria kentlerinden izole etmektedir.

İsrail'in güvenlik duvarı, tamamen işgal topraklar üzerinde ve Doğu Kudüs etrafında inşa edilmektedir. Buna göre İsrail'in bu duvarı inşa etmesiyle birlikte, "1949 yılındaki ateşkes planı"¹⁵ ihlal edilmiştir ve bu duvarlar içinde çok sayıda köy yabancılaştırılmıştır. Bu duvarın tamamlanmasından sonra içerisinde kalan bütün Filistin nüfusu ekonomik bakımından ağır hasara uğramış ve İsrail tarafından binlerce araziye el konulmuştur. Aynı zamanda duvar ve Batı Şeria'daki mevcut yerleşim birimleri arasında açık bir rota ilişkisi vardır. Bunların yanı sıra duvarın su kaynaklarına ve Filistin halkının sosyal ekonomik durumuna olumsuz etkisi bulunmaktadır.

İlk aşamanın inşası sırasında, duvar ile Filistin bölgesi arasında kalan yaklaşık 35 metre içindeki tüm evler "yaklaşık 280 Filistinlinin evi" yıkılmış, 83.000 ağaç sökülmüş, 35.000 metrelik sulama ağına zarar verilmiştir. İnşaatla birlikte duvara yakın bölgelerde yaşayan Filistinlilerin hayatı ciddi şekilde etkilenmiştir. Örneğin, 42.000 nüfuslu, bir zamanların zengin pazar şehri olan Batı Şeria'nın su kaynak-

¹⁴ Samanews.com, (2010), (<http://www.samanews.com/index.php?act=Show&id=44181>, Erişim Tarihi: 22.08.2014).

¹⁵ 1949 ateşkes planını: Arap İsrail Savaşı'ndan sonra BM Genel Kurulu 194 (III) 18 Temmuz 1949'de taraflar arasında arabulucu girişimlerini de başlatmak için ateşkes anlaşması imzalanmıştır.

larının yaklaşık yarısının bulunduğu, bölgenin meyve-sebze üretiminin % 42'sini sağlayan ve hatta bu ürünleri İsrail ile Körfez ülkelerine ihraç eden Kalkilya'nın şu anda üç tarafı duvarlarla çevrilmiştir. Kalkilya'nın üçte birine el konmuş, dokuz köy 18.000 sakini ile birlikte duvarın diğer tarafında kalmıştır. İşgalci İsrail askerlerin çıkış noktasını keyfi olarak kapatmasıyla kasaba hapishaneye dönmüştür.¹⁶ İsrail'in güvenlik politikalarında önemli bir yere sahip olan güvenlik duvarının özellikleri şunlardır:

1. Spiral şeklinde dikenli tellerle çevrilidir.
2. 12 metrede bir askeri yol devriyesi, gözetleme ve keşif için bir bölüm vardır.
3. İzinsiz duvardan geçmek isteyen Filistinliler engellemek için 4 metre genişliğinde kum ve toprak ile kaplı bir yol yapılmıştır.
4. Beton duvar, yedi metre yüksekliğinde beton zemine sahiptir. Bu duvarın tepesindeki kirişlerde elektronik alarm donanımı, ışıklar ve diğer güvenlik aletleri bulunur.
5. Duvardan sonra asfalt yol, dört metre genişlikte hendeklerle (kum yolu) çevrilidir.
6. Geçiş iznine sahip Filistinliler için bazı kapılar bırakılmıştır.
7. İsrail Duvarı 730 km olup, "Yeşil Hattı"¹⁷ uzunluğunun iki katıdır

GÜVENLİK DUVARININ YAPILIŞINDAKİ ESAS UNSURLAR

İsrail hükümetinin iddialarına göre duvarın inşaatının sebebi, İsrail alanları içinde Filistin tarafından yürütülen direniş eylemlerini azaltmaktır. Ancak duvarın inşasındaki asıl hedef İsrail'in coğrafi bir sınır oluşturmak istemesidir. Hâlbuki bu duvar Batı Şeria ve İsrail arasında gelecekte bir sınır olarak görülmektedir.

Filistin Kurtuluş Örgütü ile İsrail arasında müzakereler devam ederken, dönemin başbakanı İzak Rabin, İsrail Ordu Komutanı'ndan güvenlik planlarını hazırlamasını istemiştir. Bu planın içerisinde, barış süreci başarısızlık ile sonuçlanırsa İsrail halkının hakların korumak için, uzun bir güvenlik duvarı yapılması yer almaktaydı.

İsrail'in Güvenlik Duvarı, Batı Şeria'yı yeniden bölme ve Filistin topraklarını işgal etme politikasının önemli bir parçasıdır. Duvar meselesi, güvenlik meselesinden ziyade bir siyasi meseledir. Ayrıca Filistin halkı, kapılarının önüne kadar gelen duvarın işgalin bir parçası olduğu görüşünde birleşmektedir.

İsrail'in duvar inşa etmek istemesinin bazı gerçek sebepleri şunlardır;

¹⁶ Filistin Planlanma Merkezi, (2005), (<https://www.paldf.net/forum/showthread.php?t=27607>, Erişim Tarihi: 22.08.2014).

¹⁷ * Yeşil Hat: 1948 Arap İsrail Savaşı'ndan sonra ve 1949 Ateşkes Anlaşması doğrultusunda İsrail ve Araplara ayrılan bölgedir.

Duvarın inşaatıyla birlikte, Batı Şeria'da bulunan İsrail'in yerleşim merkezlerinin ve ana yollarının tam anlamıyla kontrol altına alınması amaçlanmıştır. Ayrıca İsrail güvenlik duvarının inşaatı ile İsrail'in doğu sınırlarında oluşabilecek tehditleri önlemek amaçlanmıştır.

Kudüs'ün korunması ve Doğu Kudüs'teki, mevcut kutsal yerlerin ziyaret edilmesini önlemek ve böylece Filistinliler tarafından kutsal sayılan yerlerin ziyaretini engellenmek amaçlanmıştır. Böylece, Filistinliler hem dini benliklerini yitirmiş olacak, hem de bu topraklardan daha kolay kopacaklardı.

Duvarın, yeşil hattın ortalama 3 ila 5 km ilerisinde bir güvenlik bölgesini oluşturulmuştur. Aynı zamanda Batı Şeria'daki su kaynaklarına el konulup, denetim altına alınması hedeflenmiştir.

İsrail Askeri Kuvvetleri, Batı Şeria üzerindeki hava sahası ve elektromanyetik alanı kontrol altına almıştır.

İsrail, Batı Şeria ve İsrail arasında bulunan Yeşil Hat'tın kaldırılması için çaba harcamış ve duvarın inşaatıyla birlikte ilerdeki Filistin ve İsrail devletlerinin sınırı olacak şekilde düzenlemeyi hedeflemiştir.

Batı Şeria'daki mevcut yerleşim merkezlerini İsrail devletine katmak ve Batı Şeria'daki nüfus yoğunluğu düşük en büyük alanını ele geçirmek için duvar inşaatına başlanmıştır.

Duvar inşaatı ile Batı Şeria'daki dört büyük kenti birbirinden ayırmak ve bunların tamamen İsrail tarafından kontrol edilmesini ve Filistin'in büyük şehirlerinin idaresini İsrail iç işlerine bırakılması hedeflemiştir.

Duvar inşaatının başlamasıyla birlikte, Filistin'e bırakılan ve parçalanmış olan topraklarda Filistin Devleti'nin kurulması imkânsız hale gelmiş, bu şekilde Filistin ekonomisi de kontrol altına alınarak bir siyasi baskı oluşturulmuştur.

Çatışmaların Filistin kentleri içinde kalmasını sağlamak ve İsrail'in askeri ve sivil kaybını engellemek amaçlanmıştır.

Batı Şeria, Doğu Kudüs ve Gazze şeridinin birbirinden ayrılması ve herhangi bir durumda komşu ülkelerle bağlantısının engellemesi hedeflenmiştir. Ayrıca tarihi Filistin'de Yahudi çoğunluğun korunması planlanmıştır. Çünkü yapılan istatistikler, İsrail'de yaşayan Arap nüfusun giderek yükseldiğini göstermektedir. Duvarın inşaatıyla birlikte İsrail'de yaşayan Arap nüfusunun artmasını engellemesi hedeflenmiştir.¹⁸

¹⁸ İbrahim, (2004a), s.13.

SONUÇ

1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulmasıyla birlikte İsrail günümüze kadar öncelikle kendi güvenliğini sağlamanın yollarını aramış ve bunda başarılı olabilmek için güvenlik stratejileri geliştirmeye ağırlık vermiştir. İsrail, diğer politikalarını da bu güvenlik stratejilerini esas alarak yapmıştır. Bu çerçevede İsrail güvenlik sorununu çözmek için ekonomik, sosyal ve eğitim gibi problemlerini hallederek bunların güvenlik stratejisine hizmet etmesini sağlamıştır. İsrail'in kendini güvende hissetmemesinin en önemli nedeni birçok Arap devleti tarafından çevrili olmasıdır. İsrail Arap devletleriyle bir dizi anlaşma yapmasına rağmen hala kendini güvende hissetmemektedir. Kendisini güvene alacak yeni stratejiler belirlemekte ve bu stratejileri uygulamaya çalışmaktadır.

21. yüzyılın başlarında İsrail başbakanı Ariel Şaron'un iktidara gelmesiyle İsrail, bugüne kadar sürdürdüğü saldırı politikasının yanında yeni bir güvenlik politikası olan Batı Şeria'yı hapishaneye çevirecek olan duvar inşasına başladı. Bu plan yeni bir fikir değil, daha önce planlanmış bir projeydi. Ancak projeyi hayata geçiren Ariel Şaron oldu. İsrail bu duvar inşasıyla güvenliğini sağlayacağını düşünüyordu. İsrail, duvarın inşasını çok maliyetli olmasına karşın tamamlanmış, ancak duvar ile güvenliğin sağlanamayacağı da anlaşılmıştır. Çünkü Filistinli direnişçiler bu duvarı bir engel olarak görmüştür. İsrail'in radikal güvenlik tedbirleri uygulanmasına rağmen Filistinli direnişçiler, İsrail'e karşı faaliyetlerini devam ettirmişlerdir.

İsrail'in duvar inşası sadece güvenliği sağlama amaçlı değildir. İsrail'in söylemi olan "bu duvar Filistin direnişçilerinden İsrail topraklarını ve halkını korumak için inşa edilmiştir." yargısı gerçeklikten uzaktır. Duvar inşasının en önemli sebebi Batı Şeria'dan daha çok toprağın işgal edilmesi ve gelecekte Filistin Devleti'nin tekrar kurulmaması için topraklarının parçalanmasıdır. Ayrıca, yüzyıllardır bu topraklarda ikamet eden Filistin halkına bu toprakları yaşanmaz hale getirmek ve yerlerinden yurtlarından göçe zorlamaktır. Doğu Kudüs'te yaşayan Filistinlilerin kutsal kabul edilen mekânları ziyaret etmelerini önlemek, kendi benliklerini unutturmak Filistin'deki su kaynaklarını ele geçirerek İsrail tarafından kontrol edilmesini sağlamak, Filistinlilerin yaşadığı şehirlerin birbirinden ayılmasını sağlamak da İsrail'in duvar inşasının gerçek sebepleri arasındadır.

İsrail güvenlik politikalarını ısrar ile devam ettirirse ve Batı Şeria'yı bir duvarla kuşatarak dünyanın en büyük hapishanesine dönüştürürse, aynı zamanda bu bölgede sürekli yerleşim yerleri ve kontrol noktaları arttırılırsa, Gazze ambargosu devam ettirilerek, Kudüs'ü duvar ile çevirip Filistinlileri kutsal yerleri ziyaretten men ederse, İsrail-Filistin sorununun çözümünden asla bahsedilemez. İsrail'in BM kararlarına uymaması, gerekirse tüm devletleri karşısına alacağı izlenimini vermesi ve diğer devletlerin buna karşı ciddi bir yaptırımında bulunmaması, İsrail'in çözüm istemediğinin göstergesidir. İsrail'in 1967 bölgesinden çekilmemesi dolayısıyla Filistin devletinin kurulmasına müsaade etmemesi bölgenin istikrarsızlığının sonsuza kadar devam edeceğini göstermektedir.

Bölgede istikrarı sağlamak için ABD başta olmak üzere bütün ülkelerin Filistin meselesinde tarafsız olmaları gerekmektedir. BM tarafından çıkarılan kararların uygulanması için, tüm dünya devletleri İsrail'e baskı yapmalı, İsrail'in bu kararlara uyması sağlanmalıdır. İsrail'in barış yollarını takip ettiği 1993-1999 yıllar, İsrail'in en güvenli yılları olduğu görülmüştür. Filistin içerisindeki ayrışma Filistin'in gücünü zayıflattığı için bu ayrışmaya son verilmelidir. Buna gerçekleşmesi için de diğer devletlerin özellikle Mısır ve Türkiye'nin Hamas ile El-Fetih'in ortak payda da buluşması için aracı olması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Al Moqatel, (2014) ,(http://www.moqatel.com/openshare/Behoth/Askria6/AmanIsrael/sec04.doc_cvt.htm, Erişim tarihi : 29/08/2014)

Bargute, İbrahim, (2009), « *AL-Emin Al-Kavmi Al-İsraili* » Ramallah: El-Shruuk Yayınları.

El-Hindi, Ayan, (2004), « *Khutat Al-Fasel Ohadiyat Al-Canib* », Ramallah: Heshd Yayınları.

Emad, Eyup, (2004), « *Dwai Al-Emin Al-İsraili* » Ramallah: Hashed Yayınları,

Filistin Planlanma Merkezi, (2005), (https://www.paldf.net/forum/showthread.php?t=27607, Erişim Tarihi: 22.08.2014).

İbrahim, Yusuf, (2004), « *Al-Cidar Al-Fasel Al-İsraili* » Ramallah: Elhorreya Yayınları

Mahmud, Khaled, (2007), « *Afak Al-Emin Al-İsraili* », 1.Baskı Beyrut: Al-Zaytouna Araştırma Merkezi Yayınları

Samanews.com, (2010), (http://www.samanews.com/index.php?act=Show&id=44181, Erişim Tarihi 22.08.2014

Şenel, Muazzez ve Şenel, A.Turhan, (1969), « *Devlet Genel Güvenliği ve Polis* » Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları.

Urhal, Ömer, (2008), « *Kamu Güvenliği Açısından İstihbarat ve Örgütlü Suçlar* », Ankara: Adalet Yayın evi.

Makalenin Dergiye Ulaşma Tarihi: 13.05.2014
Yayın Kabul Tarihi: 27.11.2014

Ders Dışı Faaliyetlerin Karşılıklı Etkileşimi * Günümüz Okul Çocuklarının Bağımsız Etkinlikleri Esasında

Interaction of External Operations Course In fact,
today's school children's Independent Activities

Nesirova Ganga Neriman Kızı **

Özet

Makalede öğrencilerin bağımsız ve yaratıcı faaliyetlerinin gelişiminde, ders ve ders dışı etkinliklerin karşılıklı ilişkisinden söz edilmekte, bunun öğrenciler için bir çok yönden olumlu sonuçlar doğurduğu belirtilmektedir.

Anahtar Kelimeler : Ders dışı faaliyetler, 11. ve 12. sınıf öğrencileri, Azerbaycan Cumhuriyeti

Abstract

Relationship classroom and extracurricular activities as a condition for the formation of self-activity of schoolchildren.

The article deals relationship classroom and extracurricular activities will ensure the successful formation of an independent activity of schoolboys, if the organization of employment in extra-curricular activities will be an integral part of the educational process at school. To this end, the integrated use of various forms of organization of extra-curricular activities (excursions, clubs, competitions, search and research, electives, school theater, etc.) That is expected in the learning process through the implementation of the technology of formation of independent activity of students

* Makale Azerbaycan Türkçesinden Dr. Yusuf Gedikli tarafından aktarılmıştır.

** Azerbaycan Muallimler Enstitüsünün doktora öğrencisi. ganga_51@mail.ru

Резюме:Взаимосвязь классной и внеклассной работы как условие формирования самостоятельной деятельности школьников.

В статье обсуждаются, что взаимосвязь классной и внеклассной работы обеспечит успешное формирование самостоятельной деятельности школьников, если организация занятий по внеклассной работе станет неотъемлемой частью образовательного процесса в школе. С этой целью необходимо комплексное использование различных форм организации внеклассной деятельности (экскурсии, кружки, олимпиады, поисковые и научные исследования, факультативы, школьный театр и др.), что предполагается в учебном процессе благодаря реализации технологии формирования самостоятельной деятельности школьников.

Toplumun gelecekte ilerlemesi onun yaratıcılık ve gelişim potansiyeli ile doğrudan doğruya bağlantılıdır. Bilgi en güçlü silahtır ve bu Azerbaycan öğrencisine dünyanın her noktasında tahsilini devam ettirme ve eğitilmiş bir şahıs olarak kendi halkını temsil etme imkânlarını veriyor. Azerbaycan Cumhuriyetinde tahsilin gelişmesi üzerine tespit edilen devlet stratejisinde şöyle deniyor: "Tahsil insanlara teknolojiyi hızla benimsemek, emek piyasasında layık olduğu yeri tutmak ve ömür boyu tahsil sürecine katılmak, sağlam hayat tarzı, çevreyle ilişkilerde doğru mevki seçmek gibi imkânlar verir."(1) Tahsilde demokratik idare etme ilkelerine layık nesil yetiştirmek için en büyük sorumluluğu ise eğitim-öğretim mensupları taşır. Azerbaycan Cumhuriyetinin tahsil bakanı sayın M. Cabbarov, Azerbaycan öğretmenlerinin XIV'üncü kurultayındaki konuşmasında şöyle demiştir: "Hiçbir tahsil sisteminin gücü öğrenim etkinliklerinde faaliyet gösteren öğretmenlerin gücünden üstün olamaz." Demek ki tahsil sisteminin başarılarının biçimlenmesinde öğretmen esas unsur, öncü kuvvet olarak vardır, var olacaktır ve pek çok şey onun bilgi, beceri ve meslekî yeteneklerine bağlıdır.

Çağımızı karakterize eden yüksek teknoloji ve bilimsel-teknik ilerleme, insanların entelektüel ve yaratıcılık yeteneklerine büyük ihtiyaç duymaktadır. Yaratıcı şahıslarda şimdi daha çok doğru tahlil etmek, genelleme yapmak, tasnif etmek, sonuç çıkarmak, vaktinde ve doğru karar almak, öngöründe bulunmak gibi kabiliyet ve beceriler aranmaktadır (2). Başka sözle, çağdaş öğrenim sistemi küreselleşen dünyanın taleplerine cevap veren, rekabete dayanıklı, olgun bir kişiliği biçimlendirmelidir.

Kaydetmek gerekir ki, Azerbaycan Cumhuriyetinde genel olarak öğrenim kuruluşlarının IX-XI'inci sınıflarında ister Rus, ister Azerbaycan bölümlerindeki öğrenciler, bilimler temelinde yeterli derecede nazari bilgiler alıyorlar. Lakin eğitimde öğrencilerin ilgileri, seviyeleri ve benimseme üsluplarına göre farklılaşma ve bireyselleştirme uygulanmadığından, onların yaratıcılık potansiyeli ile akademik başarıları arasında önemli bir farkın olduğu hissediliyor. İşte bu boşluğu doldurmak ve öğrencilerin nazari bilgilerinin pratiğe geçirilmesi için ders dışı etkinliklere çok büyük ihtiyaç duyuluyor. Ders dışı etkinlikler bir taraftan öğrencilerin bilgi, bece-

ri ve alışkanlıklarını geliştiriyor, genişletiyor, sağlamlaştırıp derinleştiriyor; diğer taraftan onların yaratıcılık yeteneğini, ilgi ve eğilimini yüze çıkarıyor, onun biçimlenmesine yardım ediyor ve ergenlere gelecekte güzel sanatçı, eğitilmiş, araştırmacı bilgin olma şansı bahsediyor.

Genellikle okulların IX-XI'inci sınıf öğrencileri artık birer ergen olarak zor bir geçiş dönemi yaşıyorlar. Gelişmenin bu devrinde onlar harici çevrenin olumsuz etkilerine sık sık maruz kalabilirler. Bundan dolayı bu devirde ebeveynler ergenlerin eğitimine özel dikkat ve ilgi göstermeli, onlarla sık sık sohbetler yapmalı, karşılaşmaları sorunları birlikte çözmeli, onlarla sıcak ilişki kurmak için birlikte istirahat zamanı ayırmalıdır (3). Aynı süreç okulda da devam ettirilmelidir. Öyle olmalı ki, öğrenciler boş vakitlerinden verimli şekilde yararlanmalıdırlar. Okulda ders dışı etkinliklerin teşkili bu bakımdan zaruri ve mutlaka gereklidir. Boş vaktinden verimli yararlanmakla ergenlerde kendine güven duygusu meydana gelir; onlarda özgüvenlilik, cesaret, dayanıklılık, azim, bütüncülük gibi karakterler biçimlenir ve stresle karşı karşıya gelindiğinde kolaylıkla bu durumdan kurtulabilirler. Boş zamanlarında ergenler çeşitli spor dallarından yararlanarak aynı zamanda fiziksel sağlamlık ve estetik güzellikleriyle de ilgilenebilirler (4).

Kaydetmek lazımdır ki, okullarda ders dışı aktiviteler profesyonel öğretmenlerin rehberliğinde örnek öğretim programları oluşturularak, öğrencilerin seçimi temel alınarak ve gönüllü olarak hayata geçirilmelidir. Ders dışı aktiviteler öğrencilerin boş vakitlerinin verimli geçmesi, uygulamalı beceri ve alışkanlıklara sahip olmaları, onların manevi ve entelektüel gelişimi, potansiyel yaratıcılık istidatlarının ortaya çıkarılması, bilimsel araştırmacılık yeteneklerinin biçimlendirilmesi açısından da çok gereklidir. Ders dışı aktivitelerde öğrenciler, ders esnasında aldıkları bilgileri daha derinden mükemmelleştirmek, bağımsız muhakeme yürütmek imkânı elde ediyorlar. Bağımsız etkinlikler öğrencilere inceleme yapmak, yaptığı işin sonucunu değerlendirmek gibi imkânlar veriyor ve onların şahsiyetlerinin belirlenmesi sürecinde çok verimli rol oynuyor (5).

Nazari bilgilerle tam olarak donanmış olan çağımızın öğrencileri, bunu pratiğe geçirmek için çeşitli dersler üzerinde aktiviteye girişiyorlar. Çeşitli dersler üzerinde ve amaçlı teşkil olunmuş ders dışı etkinliğe katılmakla onlar, hem derste aldıkları bilgileri mükemmelleştirip derinleştiriyor, bilgilerin tatbik sahaslarını öğreniyor, deneylerin yapılışına katılıyor, aynı zamanda kendisini ilgilendiren saha olduğu için yaptığı etkinlikten zevk alarak boş vaktini anlamlı kılıyor. Eğer o, bu ders dışı etkinliğe bireysel değil, kolektif olarak katılırsa burada daha ilginç olgular yaşanıyor. Vakit sınırlaması olmadığı için kolektif etkinlikte öğrenciler birbirleriyle daha sıkı yakınlaşıyor, birbirlerini daha iyi tanıyor, ortak sorunu birlikte çözüyor, birbirlerine yardımcı oluyor ve bu alakalar gelecekte onlarda hakiki dostluğun temellerini atıyor. Çeşitli ders aktiviteleriyle ilişkili olarak cereyan eden hadiselerle daha da açıklık getirmek ve olayların bizzat katılımcısı olmak için öğretmenleri onlara geziler düzenliyor, onları müzelere götürüyor, milli kahramanların tarihî anıtlarını ziyaret ediyor, geceler tertip ediyorlar. Böylece dersle, öğrencilerin ders-

ten sonra düzenlenmiş ve katılımcısı oldukları ders dışı etkinlikler arasında sıkı alakalar meydana geliyor; bu da öğrencilerin bağımsız iş yapma becerilerini biçimlendiriyor, onun temelini atıyor. Öğretmenler dersi verirken, öğrencilerin ders dışı etkinlikler anında bizzat yaptıkları araç ve gereçlerden istifade ediyorlar. Öğrencilerin ders sırasında aldıkları bilgiler, etkinlikler anında aldıkları bilgi, beceri ve alışkanlıkların devamı mahiyetinde oluyor ve bu bilgiler uygulama alanı buldukları için biraz daha sağlamlaşıyor.

Okulda emek dersleri, boş vakitlerinde ise “becerikli eller” adı altında düzenlenen ders dışı etkinliklerde üst sınıf öğrencileri, özellikle kızlar dikiş, terzi, ev işlerinde alışkanlıklar elde edebilirler. Bu da gelecekte ister tecrübeli hayat arkadaşı, isterse de ilgilicil ana olarak onlara gerekli olabilir.

Meslek amaçlı ders dışı etkinlikler anında üst sınıf öğrencileri sevdiği ek alanlara da sahip olabilirler. Fizik dersinden aldıkları bilgilere ek olarak teknik yaratıcılık işleriyle ilgilenebilir, iyi inşaatçı, tasarımcı olmak isteyebilir; tele-mekanik, radyo-elektronik mesleklerini öğrenip gelecekte kendi bağımsız işlerini kurabilirler.

Ders ve ders dışı etkinliğin karşılıklı ilişkisinin en belirgin numunesi olarak cumhuriyetimizin okullarında muhtelif bilim dallarında olimpiyatların düzenlenmesini örnek göstermek mümkündür. Bilim olimpiyatlarının yapılması öğrencilerin bilgisinin sağlamlaştırılmasına hizmet ediyor. Bu olimpiyatlara bilim dallarında ders yılı zarfında en yüksek notları olan öğrenciler katılıyorlar. Önce okullar arasında başlayan bu muhteşem bilgi yarışı, sonunda uluslararası seviyede devam ettiriliyor. Cumhuriyetinin, okulunun, üzerinde zahmeti olan öğretmenin adını beynelmül seviyede tanıtan öğrenciler yüksek zekâlıdırlar ve böyle öğrencilere verilen zahmetin meyvesi sonunda alınmış oluyor. Bu yarışlar aynı zamanda halkları birbirine tanıtıyor, tanıştıyor, öğrencilerimizin muhtelif yabancı dilleri mükemmel öğrenmesine yardım ediyor ve nihayet bu yarışlar öğrencilerin eğitimli birer uzman olarak gelecekte kendi bağımsız iş faaliyetlerini kurmalarına zemin yaratıyor. Öğrencilerin yaratıcı faaliyetlerinin sergilenmesi, çeşitli profesyonel yarışlar, bilimsel başarıların tahlili, ders ve ders dışı etkinliklerin karşılıklı alakasının sonucu olarak öğrencilerde bağımsız işlerin biçimlendirilmesine hizmet ediyor.

Yabancı dillerin öğrenilmesi için yapılan ders dışı yabancı dil uygulamaları, seçmeler, inceleme faaliyetlerinde bulunulması, yabancı dil haftalarının düzenlenmesi, öğrencilerin yaratıcılık düzeylerini ve iletişimsel becerilerini geliştiriyor ve çağdaş toplumlarla bütünleşmesi için onlara büyük olanaklar sağlıyor. Aynı zamanda onlar yabancı dili mükemmel öğrenmekle başka ulusların kültürüyle yakından tanışıyor ve bu bilgilerin prizmasından bakarak kendi ülkelerinin kültürünün daha da yüceltilmesinin faal katılımcısı oluyorlar. Yabancı dillerin öğrenilmesi için öğrenciler arasında yapılan ders dışı yarış, kitle iletişim araçlarıyla ve kültürel-kitlevi etkinlikler biçiminde oluyor. Yarışlarda galip gelen öğrencilere sertifikalar, iftihar belgeleri, teşekkür mektupları verilerek onların gelecekte başarılar kazanması teşvik olunuyor. Kitlevi iletişim araçları olarak öğrencilerin internet ya-

zışmaları, kültürel-kitlevi etkinliklerin, sınavların, olimpiyatların, müzik gecelerinin, tiyatroların gerçekleştirilmesi, İKT’den yararlanarak skype vasıtasıyla yabancı dilin doğrudan doğruya öğrenilmesi, interaktif levhaların tatbiki, lingafon kabinlerinden yararlanma, yabancı dilin mükemmel öğrenilmesinde esas araçlardır.

Müstakil faaliyetin biçimlenmesi için ders ve ders dışı etkinliklerde gönüllülük esasında hayata geçirilen işlere öğrencilerin katılması, onlarda kendilerine güven yaratıyor, onları topluma yararlı birer kişi olarak biçimlendiriyor, hislerini dizginlemeyi aşıyor, meslekî sahalarını belirlemek imkânı veriyor, genel dünya görüşünü şekillendiriyor; kendi “ben”ini ifade etmekle onda muhtelif hallerde durumu tahlil etmek, serbest fikir yürütmek, kendi girişimiyle karar almak ve ona yerine getirdiği işten en yüksek düzeyde verim almak olanağı veriyor. Bağımsız iş faaliyetinin şekillenmesi için öğrenciler büyük çaba, girişimcilik gösteriyor, her bir yeni inceleme arayışında, kendi bireysel stratejilerini kuruyor ve belirledikleri hedefe varmak için yüksek faaliyet gösteriyor, yeni bilgi ve becerilere sahip oluyorlar. Ders ve ders dışı etkinliklerde serbest faaliyet anında öğrencilerin bağımsızlığı ve kişisel girişimi çağdaş tahsilin kalitesini gösteren esas etkenlerden biridir.

Edebiyat:

1. Azerbaycan Respublikasında tahsilin inkişafı üzre Dövlet Strategiyası.
2. Baylarov E. Uşaqlarda istedadın müeyyenleşdirilmesi ve inkişaf etdirilmesi. İstedadın işçi konsepsiyası. Bakü, “Tahsil”, 2008.
3. Томский Государственный университет, Философский факультет Кафедра социальной работы “Реабилитационный досуг для детей группы риска” (курсовая работа).
4. Т. А. Ильина Педагогика, Moskova,1984, с. 435-440.
5. Г. Нойнер, Ю. К. Бабанский.Педагогика М.,1984 с.337-338
6. Ерошенко И. Н. «Культурно-воспитательная деятельность среди детей и подростков», Moskova, 2004.

Makalenin Dergiye Ulaşma Tarihi: 23.06.2014
Yayın Kabul Tarihi: 27.11.2014

Tartışma ve Polemik Kavramlarına Dair

About The Debate And Controversy

Şenol DEMİR *

Özet

Eleştiri, tartışma ve polemik yazıları; edebiyat dünyasının en renkli ve heyecan uyandıran metinleridir. Diğer metinlerden farklı olarak edebi eseri, edebiyatçıyı veya edebi dönemi konu edinirler. Öte yandan karşılıklılık esası çerçevesinde üretildiklerinden yeni değerlendirme ve karşı değerlendirmelere her zaman için açıktırlar. Edebiyatımızda da eleştiri yazılarından tartışmalara, oradan da polemiklere ulaşan metinler mevcuttur.

Anahtar Kelimeler : Eleştiri, edebi eleştiri, tartışma, polemik, edebi dönem, edebiyat akımı.

Abstract

Criticism, discussion and polemic writings are most colorful and exciting texts of literary world. Unlike others these writings takes literary work, litterateur or literary period as subjects. On the other hand, they are always open to criticism because they are produced on the basis of reciprocity. Also there are texts which reaches to discussions from critiques and turned into polemics in our literature.

Key words : Criticism, literary criticism, discussion, polemic, literary period, literary movement.

*Okutman, Ege Üniversitesi, sendem61@mynet.com

Tartışma (es. T. Münakaşa; Alm. Diskussion; Fr. Discussion; İng. Discussion, argument, dispute) kelimesi Türkçe sözlüklerde “ Bir sorun üzerine sözle ya da yazılı olarak karşılıklı, kimi zaman sertçe savunma.” şeklinde tanımlanmaktadır.¹ Bir edebiyat terimi olarak tartışma “Bir konu üzerinde doğru bilgi edinmek, en uygun karara varmak için ilgili kişilerin bilgi ve düşüncelerini sözlü ya da yazılı olarak açıklamaları” anlamına gelmektedir.²

Osmanlı Türkçesi döneminde tartışma terimi yerine kullanılan *münakaşa* kelimesi *nakş* kökünden gelmektedir. Nakş kelimesinin anlamlarından birisi “*renk*”tir; bu hem tartışmanın tabiatı gereği birden fazla özneyi gerektirdiğini anlatmakta hem de renkli, süslü, nakışlı bir tartışma akla getirmektedir. Elbette kelimenin mecazî anlamlarından birinin de “*hile*” olduğunu unutmamak gerekir. Bu tartışmanın kazanmayı, hatta her şekilde kazanmayı hedefleyen bir etkinlik olduğuna işaret etmektedir.(Özgül 2003: 7)

Tartışma edebî, siyasi, felsefi, dinî, hukuki vb. hemen hemen her alanda yapılabilir. Şüphesiz tartışma ile amaçlanan mümkün olduğunca doğru bilgiye ulaşmak ve belirlenmiş bir sorunu çözmek ya da üzerinde tartışılan konuyla ilgili bir karara varmaktır.

Edebî tartışma denince edebiyat kapsamına giren meselelerde yapılan tartışmaları anlıyoruz. Bu tartışmaların başlangıç noktasında bir edebî eser, edebî şahsiyet, edebî dönem, edebî topluluk ya da bir edebî mesele mevcuttur. Özellikle edebiyat tarihinde yeni edebî dönemlerin belirmesi, yeni edebî toplulukların ortaya çıkması, poetik mahiyette edebî metinlerin kaleme alınması süreçlerinde edebî tartışmalar daha çok ve daha yoğun yaşanır. Bu süreçler eski – yeni, geleneksel – modern gibi ikilemler üzerinden yapılacak tartışmalara daha uygundur. Edebî tartışmalarla amaçlanan belli bir eser, sanatçı, dönem, edebiyat akımı ya da topluluğu üzerinde dikkatlerin yoğunlaşmasını sağlamaktır.

Tartışma kavramının anlam çerçevesine yakın duran kelimelerden birisi “*polemik*”tir. “Siyasal, bilimsel, yazınsal konularda yapılan sert tartışma.”³ şeklinde tanımlanan polemik (Yun. Polemos’tan Fr. Polemique) kavramı Grekçe *polemos* (savaş) ve *polemos* (düşman, rakip) kelimelerinden gelmekte ve dilimizde de *kalem münakaşası*, *kalem tartışması*, *kalem kavgası* terimleriyle karşılanmaktadır. (Özgül 2003:7) Polemik kavramı tartışmaya nispetle daha sert bir fikrî mücadele-

¹ Tanım için şu sözlüklerden yararlanılmıştır: Türkçe Sözlük, TDK, Ankara 2005; Türkçe Sözlük, Dil Derneği, Ankara 2005; Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2005; Türkçe Sözlük, Ali Püsküllüoğlu, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2004.

² Tanım için şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Yazın Terimleri Sözlüğü, TDK, Ankara 1974; Yazın Terimleri Sözlüğü, Dil Derneği, Ankara 1998; Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü, Mustafa Nihad Özön, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1954; Edebiyat Terimleri Sözlüğü, L.Sami Akalın, Varlık Yayınevi, İstanbul 1984.

³ Tanım için şu sözlüklerden yararlanılmıştır: Türkçe Sözlük, TDK, Ankara 2005; Türkçe Sözlük, Dil Derneği, Ankara 2005; Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2005; Türkçe Sözlük, Ali Püsküllüoğlu, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2004.

ye işaret etmektedir. Hayatın diğer alanlarında olduğu gibi edebiyat dünyasında da rekabet yasaları işlemekte, iktidar oluşturma, iktidarını koruma mücadeleleri yapılmakta; hâkim ya da yerleşik edebî anlayışla edebiyat dünyasında kendisine yer açmaya çalışan edebî anlayışlar karşı karşıya gelebilmektedir. Polemik yazıları; yeniye eskiyi yıpratma, sarsma, yerinden etme; eskiye yeniye değersizleştirme, edebiyat dünyası dışına atma imkânı tanımaktadır.⁴ Bu bakımdan polemik yazılarının yıpratmak, zayıflatmak hatta yıkmak amacıyla kaleme alındığını söylemek yanlış olmaz.

Tartışma ve polemik yazılarının temelde *eleştiri* yazıları olduğunu söyleyebiliriz. Eleştiri, yazılı kültürün ürünü bir türdür. Osmanlı Türkçesi döneminde *mübahese*, *münakaşa*, *muhakeme*, *takriz*, *muaheze*, *tenkit* kelimeleriyle karşılanan eleştiri kavramının “Bir insanı, bir eseri, bir konuyu, doğru ya da yanlış yönlerini bulup göstermek amacıyla inceleme işi.” biçiminde, edebî eleştirinin ise “Bir edebî eseri her yönüyle inceleyip açıklamak, anlaşılmasını sağlamak ve değerlendirmek amacıyla yazılan yazı türü.” şeklinde tanımlandığını görüyoruz.⁵ Eleştiri bir seçme ve değer hükmü ortaya koyma, edebî eleştiri ise seçmeyle birlikte estetik bir değer hükmü koyma etkinliğidir, bu yönüyle de tabiatı gereği tartışma ve polemikten farklı olarak tekil özne tarafından gerçekleştirilebilir. Şu hâlde bir edebî eleştiri bir edebî tartışmayı başlatabilir, bir edebî tartışma bir edebî polemige dönüşebilir. Şüphesiz her edebî eleştiri bunu amaçlamaz, bu potansiyeli taşımaz ya da edebiyat dünyasında bu şekilde alımlanmaz. Ancak polemik yaratmayı amaçlayan eleştiri yazılarının bu amaca daha uygun bir üslupla – itiraz, olumsuzlama, değersizleştirme, yerme vb.- kaleme alındıkları söylenebilir.

EDEBİYATIMIZDA ÖNEMLİ EDEBİ TARTIŞMALAR/POLEMİKLER

Edebî tartışma / polemik yazılarının dergi ve gazete sayfalarında yer aldığı görülmektedir. Bu bakımdan edebiyatımızda bu tür yazıların Tanzimat dönemiyle birlikte ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Yüz elli yılı aşan bir sürecin edebî tartışmalarına baktığımızda güncelliğini hiç kaybetmeyen bazı tartışma konuları olduğunu görüyoruz:

⁴ Eski-yeni kavramları bir değer hükmü içerecek biçimde değil, sadece kronolojik bir sıralama gösterme açısından kullanılmıştır. Sanat ve edebiyatta eskilik-yenilik ya da kalıcı olma meselesi estetik ölçütlerle tayin edilebilir.

⁵ Tanım için şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Yazın Terimleri Sözlüğü, TDK, Ankara 1974; Yazın Terimleri Sözlüğü, Dil Derneği, Ankara 1998; Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü, Mustafa Nihad Özön, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1954; Edebiyat Terimleri Sözlüğü, L.Sami Akalın, Varlık Yayınevi, İstanbul 1984.

1. Edebî geleneğin değeri, geleneksel edebiyatın yaşama gücü, eski-yeni çatışması
2. Sanatın ve sanatçının görevi,
3. Sanat ve edebiyatta rolleri ve öncelikleri bakımından gerçek - düş gücü,
4. Sanat ve edebiyatta rolleri ve öncelikleri bakımından öz-biçim,
5. Sanat ve edebiyat eserinde fayda-estetik haz nitelikleri
6. Dil tartışmaları (Yazı dili-konuşma dili, dilde tasfiyecilik vb.)

Edebiyat tarihimizde önemi ve etkisi bakımından hemen hatırlanan edebî tartışmalardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

Osmanlı Klasik Edebiyatının kurallarını belirleyen “Belagat” kitaplarının yerini 19. yüzyıldan itibaren batı estetik anlayışına uygun eserlerin almaya başladığı bilinmektedir. Bunların en önemlilerinden biri olan Recaizade Mahmut Ekrem’in “Talim-i Edebiyat” adlı eserinin yayımlanması üzerine Elhâc İbrahim Efendi Tercemân-ı Hakikat’te “İmar ve Tashih” başlıklı bir eleştiri yazısı yazar. Recaizade’nin cevap yazısı aynı gazetede “Tekrar ve Tavzih” başlığıyla yayımlanır. Görünürde “istiare” gibi teknik bir konuda yapılmış bir eleştiriden kaynaklanmış görünen tartışma, İbrahim Efendi’nin ikinci eleştirisi “Mülâhazât” ve Recaizade’nin buna cevabı “Müdâfaât” ile sürer. Abdurrahman Süreyya “Tebrik”, Ahmet Mithat Efendi “Talim-i Edebiyât ve Muâhezât” yazılarıyla Recaizade’nin lehine tartışmaya katılırlar. İşin enteresan tarafı bir müddet sonra Recaizade “Arz-ı Nedâmet ve Beyân-ı Ma’zeret” başlıklı uzun yazı dizisiyle (Yedi sayı sürmüştür.) hem eleştirileri cevaplayıp hem de tartışmaya devam etmeyeceğini açıklamasına rağmen İbrahim Efendi “Arz-ı Nedâmet’e Cevap” tartışmayı sürdürür, üstelik yazdıkları yazılarla Abdülhak Hâmit, Sait Bey, Şemsettin Sami de katılmışlardır.(Önertoy 1980: 31-35) Bu durum tartışmanın gerçekte bir “eski-yeni” ya da “Divan şiiri-Batılı şiir” ekseninde yapıldığını göstermektedir.

Recaizade Ekrem’in “Zemzeme” adlı şiir kitabının ikinci kısmını Ahmet Mithat Efendi’ye göndermesiyle başlayan tartışma edebiyatımızda “zemzeme-demdeme”⁶ münakaşası olarak bilinir. Ahmet Mithat Efendinin çıkardığı ve edebiyat yazılarını damadı Muallim Nâcî’nin yazdığı Tercüman gazetesinde kitabıyla ilgili tek satır yazının çıkmamasına kırılan Recaizade, “Zemzeme”nin üçüncü cildinin mukaddimesinde Muallim Nâcî’nin “Âteş-pâre” ve “Şerâre” isimli eserleriyle henüz kitap hâlinde yayımlanmamış olan “Fürûzan” adlı eserini küçümseyen ve alaya alan değerlendirmelerde bulunur. Muallim Nâcî de kendisinin çıkarmaya başladığı İmdadu’l-midâd’da Recaizade’nin Mekteb-i Mülkiye’deki derslerinde yaptığı yanlışları yayımlar. Recaizade’nin, Menemenlizade Tahir Bey’in “Elhân” adlı şiir kitabını değerlendiren “Takdir-i Elhân”da Nâcî’yi küçük düşüren ifadelerle yer verir. Bunun üzerine Muallim Nâcî, Recaizade’yi ve onun “Zemzeme” adlı şiir kitabını eleştiren “Demdeme” adlı yazı dizisine çıkardığı Sa’adet adlı gazetede başlar.

⁶ Zemzeme “ezgi, nağme”, demdeme “gürültü” anlamına gelmektedir

Nâcî'nin yer yer muhatabının kişiliğini hedef alan sert eleştirileri karşısında çaresiz kalan Recaizade Midilli'de bulunan Namık Kemal'den yardım isterse de istediği sonucu alamaz. Bunun üzerine Dahiliye Nezaretine başvurarak aleyhindeki yayını durdurtmayı başarır.(Tarakçı 1994: 119-137)

Hasan Âsaf adlı genç bir şairin Malûmat'ta(26 Ekim 1311/7 Kasım 1895) yayımlanan "Burhân-ı Kudret" adlı şiiri edebiyatımızda "abes-muktebes" ya da "kafiye göz içindir-kulak içindir" biçimlerinde adlandırılan tartışmayı başlatmıştır. Gazetenin başyazarı Mehmet Tâhir'in şiirde geçen "abes,muktebes" kelimelerinin aynı harflerle yazılmadığı gerekçesiyle kafiye oluşturmadığı iddiasına, Hasan Âsaf'ın Recaizade'nin "kafiye kulak içindir,göz için değil" görüşüne dayanarak söz konusu kelimelerin ses değeri olarak(işitilişte) kafiye oluşturduğu cevabını verir. Mehmet Tâhir'in, Hasan Âsaf'ı kafiyeyle kolayla suçlayan yazısına bu defa Recaizade Ekrem aynı gazetede " Sanat müşkül ise de Muâheze de Âsan değildir" başlıklı bir yazıyla cevap verir. Mehmet Tâhir'in bu defa ""Talim-i Edebiyat"ı hedefleyen yazısına Recaizade Ekrem cevap vermez, ama onun yerine Menemenlizâde Tahir " Kafiye" başlıklı bir yazıyla Arap şiirinde yer alan kafiye anlayışının Türk şiirine uymayacağı görüşüyle cevap verir.(Önertoy 1980: 60-62) Kolayca anlaşılabilceği gibi buradaki tartışma da temelde belagat temeline dayalı edebiyat anlayışıyla batılı edebiyat anlayışı arasındadır.

Ahmet Mithat Efendi'nin "Müsâbaka-i Kalemîyye İkrâm-ı Aklâm" başlıklı yazısıyla (Tercümân-ı Hakikat 5 Eylül 1897) başlattığı ve "Klasikler Tartışması" adıyla bilinen tartışma üç ay kadar bir süre devam etmiş ve Sait Bey,⁷ Ahmed Cevdet, Cenap Şehabettin, Necip Asım, İsmail Avni, Hüseyin Daniş, Ahmet Rasim, Hüseyin Sabri gibi isimler tartışmaya katılmışlardır. Tartışmada "klasik" kavramı etrafında bazı sorulara cevap aranmıştır. Edebiyatta kalasik kavramından ne anlaşılması gerektiği, bizim klasiklerimizin neler olduğu, klasiklerin Türkçeye çevrilmesinin mümkün olup olmadığı gibi önemli konular ele alınmıştır.(Kaplan 1988)

Servet-i Fünun topluluğu şiir ve düzyazıda Batılı edebiyat akımlarından ve edebiyat anlayışından yoğun şekilde yararlanmışlardır. Dil ve üsluptan nazım biçimlerine kadar uzanan bu etkilenme süreci eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Ahmet Mithat Efendi Sabah gazetesinde yayımladığı "Dekadanlar" başlıklı yazıyla (1 Mart 1313/1897) en sert eleştiri yapan şahsiyet olmuştur. Servet-i Fünuncuların Batı edebiyatına olan hayranlıklarını, Fransa'da Sembolist şairlere aşağılama amacıyla takılan "dekadan" ithamını onlara yönelterek eleştirir. Basitlik, sıradanlık, taklitçilik ve çürüme ya da çözülme biçiminde özetlenebilecek dekadanlık suçlamalarına Şemsettin Sami "Şiir ve Edebiyattaki Teceddüd-i Âhırımız" , Hüseyin Cahid Yalçın "Terakkıyat-ı Edebiyemiz" başlıklı yazılarla karşılık verirler. Üç yıllık bir zamana yayılan dekadanlık tartışmasında "Tslim-i Hakikat" başlıklı yazıy-

⁷ Ahmet Mithat Efendi daha önce 1878 yılında Sait Bey'in kendisine sataşan şarkılarıyla yüzünden onu bastonuyla dövmüş ve olayı "Sait Bey'e Dayak" başlığı ile yazdığı yazıda anlatmıştır: Tercüman-ı Hakikat, 17 Ağustos 1978. bkz. İnci Enginün, Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923), Dergâh Yayınları, İstanbul 2006, s. 812.

la Ahmet Mithat Servet-i Fünunculara dekadan demekten vazgeçtiğini, şiire getirdikleri yeniliklerin edebiyatta bir ilerleme olduğunu kabul eder. Ancak Tevfik Fikret Tarık'teki yazısında Ahmet Mithat'ı yeni edebiyattan bir şey anlamamakla ve edebiyattaki ilerlemeyi yavaşlatmakla suçlar. Fikret'ten sonra da devam eden tartışma, Hüseyin Cahit Yalçın'ın "Biraz Daha Hakikat" başlıklı yazısıyla önemli ölçüde sonlanır.(Önertoy 1980: 121-125 ; Gökçek 2007)

İkinci Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatının önemli tartışmalarından birisi "Yeni Lisan" adıyla Genç Kalemler dergisinde yayımlanan ve başyazı mahiyetindeki yazılar etrafında cereyan etmiştir. İlki Ömer Seyfettin'e ait olmak üzere yazılar Ali Canip Yöntem, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin üçlüsü tarafından yazılmıştır. Yazılarda yazı ve konuşma dili arasındaki uçurumdan, edebiyatımızın Şark(İran), Garp(Fransa) etkisinde kalırken taklitten öte gidemediğinden, Fecr-i Atî devresinin de henüz bir şey yaratamadığından söz ederek bu nedenlerle de dilde yenileşmenin şart olduğu savunulur. Edebiyat meselesi, bir dil meselesidir. Bu görüşlere ilk itiraz "Edebiyat-ı Milliye" başlıklı yazıyla (Servet_i Fünun, 5 Mayıs 1327/ 1911) Köprülüzâde Mehmet Fuat'tan gelir. Yazıda dil ve edebiyat meselelerine estetik ve sanat kuralları içinde bakmak gerektiği savunulmaktadır. Köprülü'nün yazısı dönemin gençlerinin tepkisini çeker, kendisine cevap mektupları yazılır. Ali Canip ve Kâzım Nâmi de cevap yazıları yazarlar. Köprülü "Türklük ve Yeni Lisan" başlıklı yazısıyla dile müdahale edilemeyeceğini, başka Türk lehçelerinden kelime almanın doğru olmayacağını savunur. Genç Kalemler Tahrir Heyeti imzasıyla çıkan bir yazıda Fuat Köprülü'nün iddiaları cevaplanır. Tartışmaya Yakup Kadri de "Netayiç" adlı Genç Kalemler çevresini alaya alan yazısıyla tartışmaya katılır. Buna Genç Kalemler Tahrir Heyetinin "Pespaye Bir Hicve Ciddi Bir Cevap" adlı Yakup Kadri'ninki kadar ağır bir yazıyla cevap verilir. Yeni Lisan hareketinin bir ihtiyaçtan doğduğu belirtilir. Tartışmaya Şahabettin Süleyman, Kâzım Nâmi, Celâl Sâhir, M. Nermi, Ömer Seyfettin, Mehmet Rauf, Cenab Şehabettin yazılarıyla katılırlar. Genç Kalemler dergisinin kapanmasından sonra İstanbul'da Türk Yurdu etrafında toplanan Yeni Lisan savunucularının etkinliklerini sürdürdükleri görülmektedir. (Ercilasun 1995: 94- 105). Karşıtlarının büyük bir kısmının da zaman içinde "Millî Edebiyat" anlayışını ve "Yeni Lisan" makalelerinde belirtilen görüşleri benimzedikleri dikkate alınırsa (Fuat Köprülü, Yakup Kadri gibi) tartışmaların değeri ve önemi daha iyi anlaşılır.

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında şiire ilişkin geleneksel anlayışı tümüyle değiştirme iddiasıyla ortaya çıkan Garip Hareketi tartışmalara konu olmuştur. Garip'e ilişkin ilk yazı Nurullah Ataç tarafından kaleme alınır(*Varlık Şairleri*, Haber, S.2043,22 Eylül 1937).Temkinli bir iyimserlik yansıtan yazı, Garip tarzı şiiri, şiirimiz için bir çeşitlilik sayar. Garip ile ilgili ikinci yazı ise alaycı ve küçümseyen tutumu daha sonra da sürdürecektir olan Orhan Seyfi Orhon'a aittir(Akbaba, S. 215, 17 Şubat 1938). Yazıda Garipçiler vezin, kafiye, duygu, hayal ve tema gibi şiirin temel değerlerini bir kenara bırakmakla suçlanır. Ataç'ın destek yazıları sürerken Ulus gazetesinde "Toplu İğne" müstearıyla yazan Nurettin Artam'ın birer hafta aray-

la kaleme aldığı yazılarında(*Tuhaf Kitabeler*,Ulus,11 İlkteşrin 1938;*Serbest Nazma Dair*,Ulus, 19 İlkteşrin 1938) Orhan Veli'nin Kitabe-i Seng-i Mezar şiirini basitlik ve gülünçlikle suçladığı görülür. Bu tarz bir suçlama yine Orhan Seyfi'nin kaleme aldığı "Yeni Şiirler" başlıklı(Akbaba, S. 249, 13 Birinci Teşrin 1938.) yazısında görülür. Ataç'ın değişmeyen tutumunun yanı sıra Şevket Rado,Yaşar Nabi Nayır Garip şiirini savunurlar. Diğer taraftan Hikmet Feridun Es, Faruk Nafiz Çamlıbel, Halide Nusret Zorlutuna,Halit Fahri Ozansoy, Necip Fazıl Kısakürek, Yusuf Ziya Ortaç gibi isimlerin Garipçilerle birlikte Nurullah Ataç'ı da eleştirdikleri görülür. Bu görüşlerin bir kısmı Hikmet Feridun Es'in yeni şiire ilişkin sorular içeren anketine verilen cevaplar şeklinde ortaya konmuştur.(Sazyek1996: 225-268) Oktay Rifat'ın şiiri etrafında da sürdürülen bu tartışmaların Garip şiirinin durgunluk evresine girdiği 1945-1949 döneminin sonuna kadar devam ettiği ve 1940 Kuşağı şairlerinin de hareketi eleştirdikleri görülmektedir. Bununla beraber Garip tarzı şiir yazma eğiliminin de genç şairler arasında yayıldığı belirtilmelidir. Bu tartışma sonuçta şiirin anlatım imkânları hakkında yeniden bir toplu düşünmeyi sağlaması açısından katkı sağlamıştır.

1950 sonrası Türk şiirinde etkili olan ve topluluk hüviyeti taşımaktan çok belli bir şiir tekniğinin uygulayıcıları görünümünde olan İkinci Yeni şiirinin önemli tartışmalara yol açtığını görüyoruz. Özellikle imgenin yeni ve değişik kullanımları, şiir dilindeki köklü değişim, soyutlamaya yönelme, şiirde anlamdan uzaklaşma ve anlatımda kapalılık gibi özellikleriyle döneminde çok tartışılan İkinci Yeni şiiri hakkında ilk poetik nitelikteki yazılar Pazar Postası dergisinde eleştirmen Muzaffer Erdost ve İkinci Yeni ⁸ şairleri tarafından yayımlanan yazılar olmuştur. Yeditepe, Varlık, Yeni Ufuklar dergileri de bu tartışmalara sayfalarını açmıştır. Pazar Postası dergisinde(1957) "İkinci Yeni İçin Ozanlar Ne Diyor?" başlıklı, Yeditepe dergisinde de(1960) "İkinci Yeni Ve Eleştirmenler" başlıklı soruşturmalar düzenlenmiş ve birinci soruşturmaya Yılmaz Gruda, Tevfik Akdağ, İlhan Berk, Edip Cansever, Ece Ayhan, Turgut Uyar,Ahmet Oktay, Özdemir Nutku, Nihat Ziyalan; ikinci soruşturmaya Ece Ayhan, İlhan Berk, Edip Cansever, Metin Eloğlu, Attilâ İlhan, Nevzat Üstün, Turgut Uyar, Necati Cumalı, Özdemir İnce, Ahmed Arif, Ahmet Köksal, Behçet Necatigil, Kemal Özer, Oğuz Tansel, Fethi Naci, Hüseyin Cöntürk, Asım Bezirci, Hikmet Dizdaroğlu gibi eleştirmenler ve değişik şiir anlayışlarına sahip şairler katılmışlardır. Bunlardan başka Şiir Sanatı dergisinde(1967) "Şiirimiz Üstüne Bir Soruşturma", Ant dergisinde(1967) "Şairler Şiirlerini Savunuyor", Yeni Ufuklar dergisinde(1967) "Soruşturma" başlıklı soruşturmaları önemli sayıda edebiyatçının cevapladığı görülür. 1960-1969 aralığında Yelken, Ant ve Türk Dili dergilerinin düzenlediği açık oturumların katılım ve izlenme açısından oldukça rağbet gördüğü söylenebilir.(Bezirci 1974: 225-238) 1950-1960 döneminin diğer edebî hareketleri olan "Mavi Hareketi" ve "Hisar Topluluğu"nun İkinci Yeni şiiri topluma, şiir geleneğine sırt çevirmekle ve kapalı aşırı soyut bir şiir diline

⁸ "İkinci Yeni" adı ilk olarak Muzaffer Erdost tarafından kullanılmış ve kabul görmüşse de hareketin içindeki şairlerin tümünü ifade etmekten uzaktır, itirazları da beraberinde getirmiştir.

yönelmekle suçladıklarını görüyoruz. Attila İlhan'ın öncülüğündeki Mavi Hareketinin bu şiiri toplumsal sorunlardan kaçışla suçladığını tespit ediyoruz. İkinci Yeni şiirinin ortak bir şiir poetikasına sahip olmaması nedeniyle bu eleştirilerin şairlerin tümü açısından geçerli olabileceğini söylemek oldukça zordur. İkinci Yeni şiirin dilde değiştirim, alışılmamış bağdaştırma, karıştırım gibi yöntemlerle yeni bir imge düzenini şiire getirdiği; yer yer gerçeküstücülük akımının tekniklerini kullandıkları söylenebilir. Ancak şiirde anlam, toplumsal olanla bağ kurma gibi noktalarda şairler arasında oldukça farklılaşan tutumlar söz konusudur. Unutulmamalıdır ki İkinci Yeni içinde Sezai Karakoç'tan İlhan Berk'e, Cemal Süreya'dan Ece Ayhan'a çok farklı şairler yer almaktadır. Günümüz Türk şiirinin önemli ölçüde İkinci Yeni şiirinin imge düzeni üzerinde yürüdüğünü, modern şiirimizin kurulmasında öncü rol oynadığını söylemek yanlış olmayacaktır. (Kaplan 1981 ; Karaca 2005 ; Akkanat 2002; İlhan 1996)

Edebiyatımızın Tanzimat'tan sonra hemen hemen her döneminde tartışmalara yol açan konuları vardır. "Hece-aruz" tartışmaları bunlardandır. Tanzimat döneminde Ziya Paşa'nın "Şiir ve İnşâ" makalesinde aruzla karşı savunduğu hece vezninden Namık Kemal de "Tahrîb-i Harâbât"ta olumlu bir şekilde söz eder. Namık Kemal, Abdülhak Hâmid, Recaizade Mahmut Ekrem, Münif Paşa gibi isimlerin hece vezniyle de şiirler yazdıkları görülür. Servet-i Fünûn döneminde H. Nâzım'ın "Şiir Nedir?" başlıklı makalesinde (Servet-i Fünûn, S.274, 30 Mayıs 1312/1896, s. 214-216) Türkçeye uygun olmaması, uzun hecelerin dilimizde bulunmaması, büyük şiirler yazmaya uygun olmaması, aruzla yazılmış şiirlerin sahnede okunmasının mümkün olmaması, ahengi yüksek olması nedeniyle fikri gölgelemesi gibi sebeplerle aruzun yerine vezni-aslinin (hece) kullanılması tavsiye edilir. A. Nâdir'in cevap yazısında (*Musâhebe-i Edebîye*, Servet-i Fünûn, S. 280, 11 Temmuz 1312/1896, s.307-310.) Dilimizin Türkçe değil Osmanlıca olduğu, bu nedenle aruzla yazmanın daha uygun düşeceği savunulur. Bunu izleyen dönemde Manastırlı Fâik'in "Türkçe Aruz" isimli bir eserle hece veznini ele alması ve özelliklerini incelemesi dikkat çekicidir. (Âlem Matbaası, Kostantuniye 1314.) Malûmat dergisinin hece vezninin tutunması yolundaki çabaları, Necib Âsım'ın, Manastırlı Rifat'ın yazıları, Mehmed Emin'in şiirleri heceye olan ilgiyi artırır. Ancak Cenab Şahabettin'in Servet-i Fünûn'da çıkan "Felsefe-i Evzân" adlı makalesi dilimizin tabiat ve istidâdına uygun veznin aruz olduğu fikrini savunur. Malûmat'ta Mehmet Tâhir'in bu görüşe cevap veren bir dizi makalesiyle tartışma sürer. Meşrutiyet devrinde "hece - aruz" tartışmasının Edirne'de çıkan Say ü Tettebbu dergisinde alevlendiğini görüyoruz. M. Masûm'un "Şiirimizin Ölçüsü" adlı makalesinde aruzun şiirimizde bir yabancı elbise gibi durduğu, millî bir edebiyat için millî vezne dönmek gerektiği savunulur. Ancak dergi "hece-aruz" tartışması konusundaki kendi görüşünü "Mülâhaza-i İtirâziye" başlıklı bir yazıyla açıklar ve Türkçeye girmiş Arapça ve Farsça kelimelerle oluşturulacak bir şiirin ancak aruzla yazılabileceği iddia edilir. Başka isimlerin de katılmasıyla süren tartışmalar bir neticeye bağlanamaz. Genç Kalemler çevresinin heceyle ilgili olumlu görüşleri, Ziya Gökalp'in genç şairlere heceyle ilgili irşatlarıyla Mütâreke dönemine gelinir. Bu yıllarda Şebâb dergisinde heceye karşı

aruzun savunulduğu görülür. Bunda hece vezninin “Yeni Lisan”la onun da İttihâdcılıkla ilgilendirilmesi rol oynar. Cumhuriyet’in ilk yıllarından başlayarak “hece-aruz” tartışmalarının yapıldığını görüyoruz. 1. Türk Dil Kurultayı’nda(1927)

Semih Rifat’ın Farsların aruzu bizden öğrendikleri, bu nedenle aruzun millî veznimiz olduğu şeklindeki görüşleri, aruz taraftarlarını harekete geçirir. Cenab Şahabeddin’in parmak hesabıyla şiir yazmanın mümkün olmadığı, artık aruzun millî vezin olduğunun anlaşılmasıyla aruza dönmenin önünde engel kalmadığı biçimindeki fikirleri Nurullah Ataç, Yaşar Nabi Nayır, Cevdet Kudret, Hâlid Fahri, Behçet Kemal, Necmettin Halil, Enis Behiç, Kemalettin Kami’nin sert eleştirileriyle karşılaşır. Bunun üzerine Cenab Şahabeddin hece vezninin ıslâhını isteyecek kadar geri noktaya çekilmek zorunda kalır. Bu tartışmada yirmi yıl kadar sonra Çınaraltı dergisinde “hece-aruz” tartışmasını tekrar canlandıracak sekiz soruluk bir anket düzenlenir. Hece ve aruzdan hangisinin millî vezin olduğu, hangisini kullanmanın doğru olacağı sorularına Rıza Tevfik heceyi, Edip Ayel aruzu tercih ederek cevaplarlar. Süleyman Şevket Tanlı herhangi bir vezni savunmaz, Çınaraltı dergisi adına Orhon Seyfi “Bir Cevap” başlığı ile Türk şairinin hece yerine aruz kullanmak yoluna gitmeyeceğini kesinlikle ifade eder.(Çınaraltı, S.124-130,1944) (Kolcu 1993)

Tartışma ve polemiklerin yalnızca dergi sayfalarında sürdüğünü ve eleştiri yazılarıyla sınırlı kaldığını düşünmek yanıltıcı olur. Nâzım Hikmet-Peyami Safa kavgası bu bakımdan ilginç özellikler taşır. Türkiye’ye dönüşünde Nâzım’a yardımcı olan onun “Yanardağ” adlı şiirinin çalıştığı Cumhuriyet gazetesinde yayımlanmasını sağlayan ve bu yüzden anlaşmazlığa düştüğü gazeteden ayrılmak zorunda kalan Peyami Safa, yazılarını yayımladığı Hareket dergisinde Nâzım’ın şiirlerinin yayımlanmasına da imkân sağlar. Eski kuşağın Hüseyin Suad, Yakup Kadri gibi isimlerinin genç kuşak edebiyatçılara yönelttikleri eleştirileri birlikte cevaplarlar. Bu yakınlaşma Peyami Safa’nın Bolşeviklikle suçlanmasına yol açar. Peyami “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu” adlı eseri Nâzım’a ithaf eder. Nâzım da eserle ilgili övgü dolu yazılar yazar. Bu arada Nâzım Resimli Ay dergisinde “Putları Yıkıyoruz” başlıklı bir kampanya başlatır, bir numaralı put ilan ettiği Abdülhak Hâmit’i eleştirir. Yakup Kadri, önceki tartışmalarının acısını Resimli Ay’da yazmakta olan Peyami’den çıkarmak amacıyla ağır bir yazı yazar. Nâzım buna Resimli Ay’da “Cevap” şiiriyle karşılık verir. Dergide ayrıca “Putları Yıkıyoruz No:2 Mehmet Emin Beyefendi” başlıklı yazı da yayımlanır. Ahmet Haşim ve Hamdullah Suphi’nin bu yazıya karşı çıkmalarıyla tartışma büyür. Hareket dergisinde Peyami Safa genç kuşağı savunan, şair olarak Nâzım’a güvenini belirten yazılar yazar. Bu arada Nâzım’da eski kuşaktan Ahmet Haşim’i ”Cevap No: 2” , Hamdullah Suphi’yi “Cevap No:3/ Bir Komik Adem” şiiriyle hicveder, şiirlerle yetinmeyerek “Putları Nîçin Yıkıyoruz?” başlıklı yazıyı yayımlar. Nâzım’ın “Cevap Numara Dört” ve “Sen” başlıklı şiirleri ise yolları ayrılan yakın arkadaşları Şevket Süreyya Aydemir ve Vâlâ Nureddin’i hedeflemektedir. Dünyada ve Türkiye’de değişen koşullar Nâzım,Peyami ilişkisinin şeklini zorunlu olarak değiştirecektir. Buna rağmen bir müddet daha Tan gazetesinde altı üstlü sütunlarda birbirine zıt fikirleri savunarak yazmaya

devam ederler. Ancak Peyami'nin kendi dost çevresinde Nâzım'ı hedef alan konuşmalarından haberdar olan Nâzım, isim vermeden Peyami'yi hedef alan "Kahve-Gazino Entelektüelleri", "Entelektüel", "Eski Dost" yazılarını yayımlar. Peyami de "Sürü Adamı" başlıklı yazıyla isim vermeden Nâzım'ı eleştirir. Nâzım'ın buna cevabı "Küçük Adam" başlıklı yazı olur. Zekeriya Sertel'in aynı gazetede yazan iki yazarın birbirleriyle bu türden bir tartışmaya girmelerinden duyduğu rahatsızlığı kendilerine iletmesinden sonra Peyami Safa "Yine Zaruri Cevap" başlıklı bir yazıyla mensup olduğu bir haftalık gazetede cevap yazılarını sürdüreceğini açıklar ve kendi çıkardığı Hafta gazetesinde "Biraz Aydınlik" başlığı altında yedi sayı süren bir yazı dizisine başlar. Nâzım'la olan tanışmalarından, onu nasıl savunduğundan, zaman içinde onun komünistliğiyle kendi kendini ele verdiğinden söz eder, kendisinin mason olmadığını özellikle belirtir. Bu arada Nâzım da Yedigün dergisinde (17 Temmuz 1935) Peyami Safa'nın mason locasına gittiğinden söz etmekte; "Bir Provokatör Üstünde Hiciv Denemeleri" adlı şiirinde ona ağır bir yergi yöneltmekte, Peyami Safa'nın bazı romanlarında kullandığı müstear isim "Cingöz Recai" ile alay etmektedir. Peyami "Cingöz Recai'den Nâzım Hikmet'e" başlıklı şiirinde ve onunla aynı üslupla Nâzım'a karşılık verir.

Tartışmalar başka isimlerin de katılımıyla Yedigün, Hafta, Tan, Aydıbir adlı gazete ve dergilerde devam eder.(Uslucan, 2007:70-82 ; Sülker 1968 ; Göze 1969) Bu tartışma yakın dostluk ve mücadele arkadaşlığından, hasım konumuna; eleştiri yazısı, tartışma ve polemikten şiire, hicve uzanan enteresan bir hikâye olarak edebiyat tarihimizdeki yerini alır.

KAYNAKÇA

- Akkanat, Cevat, (2002), Gelenek ve İkinci Yeni şiiri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bezirci, Asım, (1974), 2. Yeni Olayı, İstanbul: Tel Yayınları,, 225-238.
- Ercilasun, Bilge, (1995), İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 94-105.
- Gökçek, Fazıl, (2007), Bir Tartışmanın Hikâyesi: Dekadanlar, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Göze, Ergün, (1969), Peyami Safa Nâzım Hikmet Kavgası, İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- İlhan, Atilla, (1969), İkinci Yeni Savaşı, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kaplan, Ramazan, (1981), Şiirimizde İkinci Yeni Hareketi, Ankara: Ankara Üniv. Türk Dili ve Ed. Böl., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. , (1988), Klâsikler Tartışması, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Karaca, Alaattin, (2005), İkinci Yeni Poetikası, Ankara: Hece Yayınları.
- Kolcu, Hasan, (1993), Türk Edebiyatında Hece-Aruz Tartışmaları, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Önertoy, Olcay, (1980), Edebiyatımızda Eleştiri, Ankara: DTCF Yayınları, 31-35.
- Özgül, M. Kayahan , (2003), "Tenkidi Eleştirmek", Hece; Ankara 2003, S. 77/78/79: 7
- Sazyek, Hakan, (1996), Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi,İst.: İş BankasıYayınları, 255-268.
- Sülker, Kemal, (1968) ,Nâzım Hikmet'in Polemikleri, İstanbul: Ant Yayınları.
- Tarakçı, Celal, (1994), Muallim Nâci Efendi, Samsun: Sönmez Ofset Matbaası, 119-137.
- Uslucan, Fikret, (2007), "Nâzım Hikmet'in Kalem Kavgaları", Hece: S. 121 Nâzım Hikmet Özel Sayısı,,70-82

**TANITMALAR
REVIEWS**

“Toplumcu Gerçekçi Bir Şair” Ömer Faruk Toprak (Hayatı-Sanatı-Eserleri)

Dr. Fatih SAKALLI

Canan UĞURDAĞ *

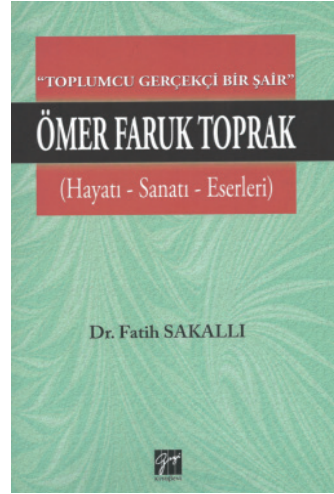
Sanatkârı toplumsal bir varlık olarak gören ve fikri alt yapısında Marksist ideolojiyi temel alan “Toplumcu Gerçekçilik” veya “Sosyalist Gerçekçilik” “20. yüzyılın başlarında toplumsal- siyasal hareketlerde ağırlığını duyuran sosyalist görüşün edebiyata yansımalarıyla ortaya çıkan, emekçi sınıfını konu alan veya emekçi sınıf için edebiyat yapmayı amaçlayan yazarların ürünlerinden oluşur” (Théma Larousse, 1993:90).

Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatında ise 1930’lu yıllarda öykü ve romanda toplumcu yaklaşım hız kazanmıştır. Başlangıçta Sabahattin Ali ve Sadri Ertem’im yapıtlarında görülen Anadolu köy ve kasabalarının sorunlarını anlatan toplumcu gerçekçi roman ve öykünün alanı, bu yaklaşımı benimseyen diğer yazarlarla birlikte genişlemiştir. Özellikle 1950’li yıllardan sonra köy romanı ve toplumcu gerçekçilik, sosyalist düşüncenin etkisiyle fikri/ideolojik alt yapısının gereklerine uygun bir yön kazanarak gelişimini sürdürmüştü ve 1980’lere kadar edebiyatta kendisini güçlü bir şekilde hissettirmiştir.

Toplumcu gerçekçiliğin sanattaki yansıması olarak da değerlendirilebilecek olan ve bağlı oldukları toplumcu anlayışa uygun olarak eserlerini meydana getiren “Toplumcu 1940 Kuşağı” ise özellikle Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyat tarihinin toplumsal gerçekçi edebiyat kısmında ele alınması ve incelenmesi gereken önemli bir edebî nesildir, denilebilir. İşte bu bağlamda eserleri ve sanatı ile değerlendirilmesi gereken önemli isimlerden biri de Ömer Faruk Toprak’tır.

Dr. Fatih Sakallı , “Toplumcu Gerçekçi Bir Şair” Ömer Faruk Toprak (Hayatı-Sanatı- Eserleri) adlı kitabında -Toplumcu 1940 Kuşağı ana ekseninde- Ömer Faruk Toprak’ın hayatından başlayarak sanatçının eserleri ışığında sanatının ge-

* Öğr. Gör. Hitit Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

çirdiği süreci takip etmiş ve bu süreci ayrıntılarıyla değerlendirmiştir. Çalışma; giriş, sonuç ve kaynakça kısımları haricinde toplam sekiz bölümden oluşmaktadır.

Kitabın giriş kısmında yer alan “Edebiyat Tarihimizde Toplumcu 40 Kuşağı” başlığı altında, bu edebî kuşağın özellikleri; tarihsel boyutları, etkilenme alanları, ilerleme aşamaları hem o kuşağa mensup olanların kaleme aldıkları yazılar hem de diğer araştırmacıların ortaya koydukları fikirler kaynak gösterilerek oldukça geniş bir perspektiften değerlendirilmiştir. Giriş kısmının sonunda “Toplumcu 40 Kuşağı”nın özellikleri, 30 maddede toplanarak şematize edilmiş, bu kuşağın edebiyat tarihimizde belli bir dönemin aydınlatılması açısından da önemli bir yer arz ettiği vurgulanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümü, “Ömer Faruk Toprak’ın Hayatı, Eserleri, Sanatı” başlığını taşımaktadır. Bu kısımda öncelikle Ömer Faruk Toprak’ın biyografisi verilmiştir. Biyografiyi takip eden başlıkta da sanatçının eserleri okuyucuya sunulmuştur. “Eserleri” kısmından sonra yer alan “Sanatı” başlığı altında ise sanatçının sanatına dâir ayrıntılar, onun kişisel ve edebî özellikleri ışığında verilmiş ve değerlendirilmiştir. Sanatçının sanat anlayışının, yaşamından ayrı düşünülmemesi gerektiği ve her ikisinin de birbirini tamamladığı vurgulanmıştır.

Kitabın ikinci bölüm başlığı ise “Ömer Faruk Toprak Şiirleri” dir. Burada ilk başlık, “İlk Şiirler” adını taşımaktadır. İlk Şiirler, Ömer Faruk Toprak’ın ilk şiir kitabı olan İnsanlar’dan önce farklı dergilerde yayımlanan şiirlerden oluşmaktadır. Dr. Fatih Sakallı, kitabının bu ikinci bölümünde, Ömer Faruk Toprak’ın İlk Şiirler’inden başlayarak sırasıyla “İnsanlar”, “Hürriyet”, “Dağda Ateş Yakanlar”, “Susan Anadolu”, “Ay Işığı”, “Ateşte Bir Karanfil” ve “Sonnetler” adlı şiir kitaplarındaki şiirleri çeşitli başlıklar altında incelemiştir. Sanatçının şiir kitaplarındaki şiirler; “Yayımlanması ve Yankıları” ve “İnceleme” olmak üzere iki bölümde değerlendirilmiştir. İnceleme kısmının alt başlıkları ise “Zihniyet”, “Yapı”, “Tema”, “Ahenk”, “Dil ve Anlatım” ve “Değerlendirme”dir. Bu bölümde özellikle dikkati çeken husus ise orijinal bir başlık olarak yer alan “Yayımlanması ve Yankıları” adlı kısımdır. Yazar, Ömer Faruk Toprak’ın şiirlerini incelerken “Tema” başlığı altında her kitabı kendi içindeki farklı temalara göre gruplandırmış ve bu temalar altında değerlendirmelerini yapmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümü ise “Ömer Faruk Toprak’ın Hikâyeleri” adını taşımaktadır. Bu kısımda Ömer Faruk Toprak’ın “Karşı Pencere” ve “Gönen Öyküleri” adındaki iki müstakil hikâye kitabının dışında, “Nerde Olursan Ol Yaşamayı Sev” ve “12 Mart Öyküleri” başlıkları altında yer alan öyküleri de incelenmiştir. Hikâye incelemeleri ise vaka ve tema olmak üzere iki kategoride değerlendirilmiştir. Öncelikle, her öykü tek tek vakalarıyla birlikte okuyucuya tanıtılmış, “Ömer Faruk Toprak’ın Hikâyelerinde Tema” kısmında ise, bu öykülerin temaları genel başlıklar altında toplanıp gruplandırılarak anlatılmıştır.

Dördüncü bölüm başlığı ise “Ömer Faruk Toprak’ın Romanı” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde, sanatçının “Tuz ve Ekmek” adlı romanının incelenmesi yapılmıştır. Bu inceleme de “Yayımlanması ve Yankıları”, “Zihniyet”, “Yapı”,

“Olay Örgüsü”, “Şahıs Kadrosu”, “Mekân”, “Zaman”, “Tema”, “Bakış Açısı ve Anlatıcı” başlıkları altında yapılmıştır.

Ömer Faruk Toprak, hatıralarını 1968 yılında “Duman ve Alev” adlı eserinde okuyuculara sunmuştur. Çalışmanın beşinci bölümü ise bu kitap dolayısıyla “Ömer Faruk Toprak’ın Hatıraları” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde “Duman ve Alev” kitabındaki her hatıra, kendi başlığı altında tanıtılmıştır. Altıncı bölüm ise “Ömer Faruk Toprak’ın Gezi Yazıları”na ayrılmıştır. Sanatçının “Bir Geziden Kalanlar (Sosyalist Ülkelere Yolculuk)” adı altındaki gezi notları, notlarda bahsi geçen ülkelerin başlıkları altında gruplandırılarak tanıtılmıştır.

Çalışmanın yedinci bölümünün başlığı “Ömer Faruk Toprak’ın Çıkardığı Dergi”dir. Bu bölümde de sanatçının Yürüyüş dergisi etrafındaki çalışmaları, “Derginin Yayın Macerası”, “Çıkış Amacı”, “Derginin Yazar Kadrosu”, “Sayılarına Göre Derginin İçeriği” ve bunun gibi başlıklarla detaylandırılarak tanıtılmıştır.

Çalışmanın sekizinci bölümünde, Ömer Faruk Toprak’ın eşi Füzüzan Toprak’ın hazırladığı “Mektuplar” adlı kitapta Attila İlhan’ın Ömer Faruk Toprak’a yazdığı 21 mektuptan söz edilmiştir. Bunun dışında Ömer Faruk Toprak da Attila İlhan’a mektuplar yazmıştır. Dolayısıyla bu bölümün başlığını “Mektuplar” ismi oluşturmuştur. Bu kısımda da bu mektuplar hakkında okuyucuya bilgi verilmiştir.

Çalışmanın “Sonuç” kısmında ise “Ömer Faruk Toprak’ın Eserlerine Genel Bir Bakış” başlığı altında, sanatçının yaşamıyla bir bütün oluşturan sanatı ve eserleri hakkında genel bir değerlendirmede bulunulmuştur.

Ömer Faruk Toprak; 59 yıllık yaşamı boyunca edebiyatla hep iç içe olması, edebiyatın hemen her türünde eserler vermesi, “Toplumcu 40 Kuşağı” içinde önemli bir yer arz etmesi, toplumcu gerçekçi bir şair/yazar olmasının dışında özellikle şiirleriyle edebiyata katkıda bulunmuş bir sanatkar olması gibi özelliklerinden dolayı edebiyat tarihimizde yer verilmesi ve değerlendirilmesi gereken sanatkarlardan biridir. Dr. Fatih Sakallı ise titiz bir şekilde hazırladığı bu çalışması ile hem bu değerlendirmeyi yaparak edebiyat tarihine katkıda bulunmuş hem de çalışmasında izlediği detaylı çalışma yöntemi ile bilimsel noktada da oldukça faydalanılacak bir eser ortaya koymuştur.

Kaynakça

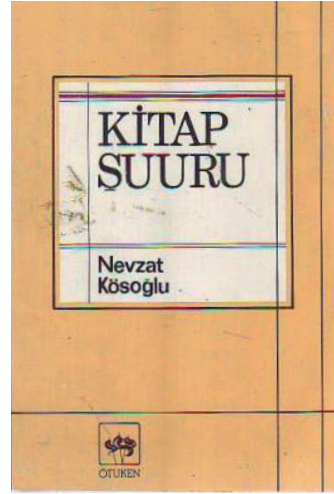
-Théma Larousse, Tematik Ansiklopedi, Milliyet Yayınları, Cilt 6, İstanbul, 1993-1994.

Kalam-ı Kadim ve Bir Medeniyet Tasavvuru; KİTAP ŞUURU

Nevzat KÖSEOĞLU

Alperen KOCABEY *

Ziya Gökalp, Mümtaz Turhan, Erol Güngör geleneğinin son temsilcisi Nevzat Kösoğlu, 7 Ekim 1941'de Erzurum-İspir'de doğdu. Liseyi Erzurum ve Karabük'te okudu. İ. Ü. Hukuk Fakültesini ve İ.Ü. İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsünü bitirdi. 1964'te gazeteciliğe başladı. Babıalı'de Sabah Gazetesinin Ankara temsilciliğini yaptı. Ötüken Neşriyat'ı kuranlar arasında yer aldı ve yönetti. 1970 yılında Milliyetçi Hareket Partisinin Genel Sekreter Yardımcılığına seçildi. 1977 genel seçimlerinde MHP'den Erzurum milletvekili olarak parlamentoya girdi. 12 Eylül 1980 ihtilalinden sonra bir buçuk yıl tutuklu kaldı. Yayıncılıkla uğraştı. 14 ciltlik Büyük Türk Klasiklerini yayınladı. Kültür Bakanlığı adına 30 ciltlik Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları projesini yürüttü. Yayımlanmış 22 kitabı ve yüzlerce makalesi bulunmaktadır.72 yıllık hayatına bunca eseri sığdıran Kösoğlu 10 Ekim 2013 yılında Ankara'da Hakk'a yürüdü.

O Türk fikir hayatının güncesini tutan bir öğrenciydi. Yazdığı biyografiler ile eşsiz kaynakları yazın dünyamıza kazandırmış ve düşüncelerini iyi bir süzgeçten geçirerek kutlu bir davayı üstlenmiş bir öğretmen halini almıştı. Medeniyet inşası söylemine karşı çıkar eserlerinde Türk'ün kimlik ve medeniyetinin tasavvurunu işlerdi. Bunu yaparken temel yöntemi gelenekle gelecek arasındaki bir bağ kurmaktı. İşte "Kitap Şuuru" da bu gelenek doğrultusunda hemen her alanda yazılmış makalelerden oluşmaktadır. Aydın olma sorumluluğunun bilincinde kaleme alınan bu yazılar okur da okumanın tadını, düşünmenin hazzını ve harekete geçirecek cesareti uyandıracaktır.

* Karabük Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

Kitap Şuuru Ötüken Neşriyat tarafından Kültür Serisinin 50. Kitabı olarak ilk basımı 1994 yılı, son baskısı ise 2007 yılında yapılmış ve toplamda 6 baskıya ulaşmıştır. Eser 358 sayfa ve 3 bölümden oluşmaktadır. İçeriği itibariyle sosyolojik, felsefi, siyasi, dini ve edebi gibi birçok sınıfa tabi tutulabilir.

Düşünce dünyamızın semalarına adını altın harflerle yazdıran Nevzat Kösoğlu'nun başyapıtları arasındadır "Kitap Şuuru". Birçoklarına göre Necip Fazıl İçin İdeolocya Örgüsü, Meriç için *Bu Ülke*, Topçu için *Yarımkı Türkiye* ne anlam ifade ediyorsa Kösoğlu içinde *Kitap Şuuru* o anlama gelmektedir. Kendisinin deyimiyle Kitap Şuuru "*son yıllarda şekillendirmeye çalıştığım bir kültür- tarih felsefesine çıkmaya çalışan ara sokaklar gibidir.*"

Kösoğlu'nun basımı yapılan ilk kitabıdır eser. Yazıldığı dönemin gençleri tarafından okunması oldukça elzem görülen makalelerin derlenmesi ile ortaya çıkmıştır. İlk kitabı olmasına rağmen güncelliğini yitirmeyerek bugünün meselelerine ışık tutan eser, entelektüel camiada hala adından övgüyle söz ettirmektedir. Yazar Cengiz Aydoğdu "*Kitap Şuuru, Nevzat Ağabeyin ilk kitabıdır; bana göre aynı zamanda son kitabıdır da. Çünkü aslında bir tek kitap yazdı Rahmetli; Kitap Şuuru... Bütün diğer yazdıkları Kitap Şuuru'nda yazdıklarının şerhi gibidir.*" sözleriyle kitabın değerini ortaya koymaktadır.

Üç bölümden oluşan kitap 1968-1985 yılları arasında muhtelif dergilerde yazılmış yazıların derlenmesi şeklinde ortaya çıkmıştır.

Buna göre ilk bölüm 1968-74 yılları arasında *Söğüt Dergisi*'nde yazılan yeni bir tarih anlayışı çerçevesinde kaleme alınmıştır. Tarihin adeta dile geldiği bu bölümde ecdadın neslimize yakarışına tanık oluyoruz. Öyle ki bugünün gençliğinin buhranlarına çözüm önerilerini mazimizden örnekler vererek ve onu kişileştirerek ortaya koyar. Medeniyet bunalımına girmiş olan milletimizin kurtuluş reçetesini fetih ruhu, kitap şuuru ve millî bir duruşla, okurlara tarihten örneklerle ve oldukça heyecan verici bir üslupla sunar. Onun ; "*Mâzi, istikbâlin süvarisidir.*" ifadesi bu bölümü anlatan bir özet niteliğindedir.

1980 sonrasında yazılan ikinci bölüm yazıları ise *kitabın köprüsü* niteliğindedir. İlk bölüm yazılarının daha detaylı ve felsefik bir şerhi; son bölüm yazılarının ise ruhunu ve ön koşulunu birbirine bağlayan bir köprüdür. Bu bölüm muhtevası itibari ile biraz daha deruni bir yapıdadır. Kösoğlu aydınımızı, medeniyetimizi ve fikir dünyamızı kritiğe tuttuğu bu bölümde temel kıstas olarak Kur'an' ı esas almıştır. Kitap şuuru olarak imgeleştirdiği anlayış dahilinde "*Kuran ve Biz, Aydın Üzerine-I-II, Muhafazakarlık, İslam Medeniyetinin Yeniden Dirilişi, Kalp afetleri*" gibi makaleler yazmıştır. Ona göre "*Kültürü kuracak olan iman ve ameldir. Problemlerimiz de zihni planda değil onu hayata nakşeden amel çevresindedir. Başlangıç ve çıkış noktası imanın yeniden alevlenmesi ve amellere hâkim olmasıdır.*"

Son bölümde yazarın fikirlerinden billurlaşan bir yol haritası ve metot silsilesini görmekteyiz. İçtimai Meseleler, Milliyetçi Hareket, Devlet, Planlar- Modeller ve Kalkınma Manevi Temelleri üzerine kaleme alınmış, geniş bir perspektiften bu

yapıların işleyişine, başarılı olabilmesine çözüm önerileri sunulmuştur. Devlet her yönü ile irdelenmiş ve kurumlarında başarıya ulaşılabilmesi için milliyetçi bir bakış açısıyla, sağlam temellere oturtulmuş fikirler sunulmuştur. Kültür değişimleri mefhumu üzerinden hemen hemen tüm kurumları analiz etmiştir.

Sonuç olarak ismini içinde geçen bir yazıdan alan kitaba bu adın verilmesi de tesadüfi değildir muhakkak. Kitap Şuuru milletimizin bir kitap medeniyeti olduğunu söyler; *“Gerçek diri çağlarımızda, hayatın her safhasına ve her meselesine ölçüyü kitap verirdi. Hakanımızdan çobanımıza kadar, bu ölçülerle şekillenerek aynı ruh iklimin yönelirdik. Böylece, dünyamız, daha bir sağlamlaşır, varlığımız, imanımızın temellendirdiği bir teminata kavuşurdu.”* Kelam-ı Kadimin hâkim olduğu, onun şuurunun en yoğun haliyle ve kendi düzenimiz içinde yaşadığımız zamanlarda, büyük millet olarak yaşadığımızı her fırsatta vurgular ve onun özlemiyle yanıp tutuşur.

Milletler Tarihte, Metinleri İle Var Olur: ORTAÇAĞ TÜRK TARİHİ ANA KAYNAKLARI

Prof. Dr. Altan ÇETİN

Alperen Nejat GÖNEN *

Başlık eserin önsözündeki bir cümleden etkilenecek şekilde seçildi, bu cümle okunduğu zaman akılda birçok şeyi canlandırıyor. Mesela bir tarihçiye “*tarih ne zaman başlar?*” diye sorarsanız size hiç tereddütsüz “*yazı*” ile başlar diyecektir. Yazı tarih için bu kadar önemli iken kültür içinde önemli bir hal almıştır, malumunuz atasözlerimiz yaşanan tecrübeler doğrultusunda söylenen sözlerdir, yazı burada da kendine yer bulmuştur. “*Söz uçar yazı kalır*” diyen atalarımız yazının kıymeti ve değerini bu şekilde de vurgulamıştır. Şimdi gelişen teknoloji bazı alışkanlıkları değiştirirse de veya farklılaştırırsa da eskiden herkesin bir not defteri ve dolma kalem olurdur, önemli ve unutulmaması gereken şeyler bu ufak defterlere not edilirdi. Bir çeşit hafıza...

Tanıtılmak istenen eserde Türk İslam Tarihi'nin Orta Çağ kısmı ile ilgili bilinmesi, öğrenilmesi ve unutulmaması gereken bilgiler, bilhassa alanın uzmanlarının istifadesine açık bir şekilde ve uygun bir metotla sunulmuş. Ancak bu denli geniş bir sahaya yayılmış hükmetmiş bir devletin her bir bölgesinin ayrı ayrı kaynaklarının ortaya konması şüphesiz ki oldukça zor ve meşakkatli bir iştir. Bu açıdan bakıldığında başta editörü olmak üzere esere emek sarfeden tüm araştırmacıları kutlamak gerekir.

Ortaçağ Türk Tarihi Ana Kaynaklarının ilk baskısı 2008 yılında Kriter Yayınevi, ikinci baskısı ise Paradigma Akademi Yayınları tarafından 2014 yılında yapıldı. Eser Orta Çağ Türk Tarihi ile alakalı çalışmalar yapmış on dört akademisyenin (Altan Çetin, Ebru Altan, Adnan Çevik, Ömer Soner Huncan, İlyas Kemaloğlu, Murat Keçiş, Kazım Paydaş, Aydın Usta, Mustafa Uyar, Nihat Yazılıtaş, Musa Şamil Yüksel, Haluk Kortel, Galip Çağ, İlnur Mirgaleyev) Prof. Dr. Altan

* Çankırı Karatekin Üniversitesi Tarih Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

Çetin'in editörlüğünde hazırlandı. İkinci baskısında eski baskıda görülen bir çok yazım ve imla hatasının düzeltildiği görülmekle birlikte bir sonraki baskıda umarız yeni bölgelerin de eklemeleri yapılacaktır.

205 sayfa ve dört bölümden oluşan kitabın I. bölümünde **Orta Asya, İran ve Anadolu Sahası** ile ilgili tarihi kaynaklara yer verilirken, II. bölümünde **Mısır-Suriye Sahası**, III. bölümde **Ortaçağ Türk Tarihinin Batılı ve Doğulu diğer ilgili saha kaynakları**, IV. Bölümde **Hindistan Sahası** ele alınmıştır. Bölümlerin Alt başlıklarında değişik tür ve dillerdeki kaynakların tasnifi ise devlet esasına göre yapılmıştır. Kaynakçalar isim sırasına göre düzenlenmiştir.

Orta Çağ Türk Tarihi ile ilgili seçilen dört ana bölge, bu bölgelerde varlık göstermiş olan kadim Türk Devletleri ile alakalı ana kaynak olarak tabir edilen çağdaşlarının ve yakın zamanda yaşamış olan kişilerin meydana getirdiği eserler hakkında detaylı bilgi vermektedir. Eserler hakkında verilen bilgiler, diğer bibliyografya eserlerinden gruplandırılışı, eserin dilleri, başka dillere yapılan çevirilerinin olup olmadığı gibi bilgiler vermektedir. Bu özelliği ile akademisyenlere ve saha araştırmacılarına büyük bir kolaylık sağlamaktadır. Bunun en büyük nedeni ise dağınık bir coğrafya ya yayılmış olan Türk milleti tarihi hakkında ana kaynakların bilinmemesi ya da bulunamamasıdır. Eserimiz bu yüzden özellikle de araştırmacılar için bir başucu kitabı ve kılavuz olarak kullanılabilir.

Bu çalışma kitabın önsözünden bir alıntı ile sonuçlandırılacak olunursa;

“Bu Çalışma gerek akademisyenler gerekse sahayla ilgili araştırmacılar için Türk-İslam Tarihi'nin Orta Çağ'ının ana kaynaklarına dair bibliyografik bir kılavuz niteliğindedir. Bu eseri hazırlarken iyinin de iyisi vardır. Ancak mükemmeli yapılmayan şey tamamıyla terk edilmez. Sonra gelenler eksiklikleri tamamlar.” anlayışıyla hareket ettik. Ancak munteha-yi kemal de muhaldir. Sahasında mütevazı bir teşebbüs sayılabilecek bu eserin amacı istikbaldeki çalışmalara bir öncü olmak ve şansı ise mütehasıslarınca tashih ve ilaveler ile geliştirmek olacaktır.”

Niyet Hayr, akıbet hayr ola...

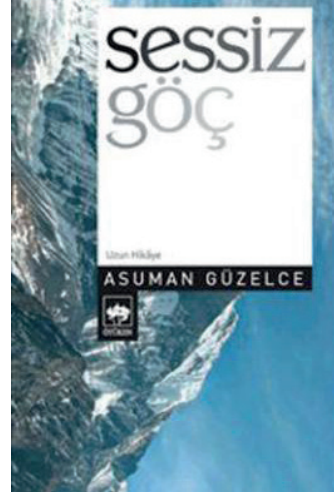
Göçle Giden Yaralarını da Taşır...

SESSİZ GÖÇ

Asuman GÜZELCE

Tuğçehan KAYA

Yazar Asuman Güzelce, 1969 Samsun Lâdik’de doğdu. Burada Güzel Sanatlar eğitimi aldı. Bir süre grafiker olarak çalıştı ve çeşitli resim sergilerine katıldı. Hat sanatıyla tanıştıktan sonra resim yapmaya karar verdi. Bu arada ilk hikâyeleri Hece edebiyat dergisinde yayımlandı. 2004 yılında Türk Edebiyatı Vakfı’nın düzenlediği Ömer Seyfettin Hikâye Yarışması’nda ‘Annem, Ben ve Maria’ adlı hikâyesiyle mansiyon ödülüne, 2005 Ahmet Hamdi Tanpınar anısına düzenlenen hikâye yarışmasında ‘Dolunay’ adlı eseriyle ikinciliğe layık görüldü. Şu an İstanbul’da bir lisede resim öğretmenliği yapıyor. 2008 Kaşgarlı Mahmut Ödülü’nü ‘Sessiz Göç’ adlı kitabıyla alan yazar bu eserde Doğu Türkistan Türklerinin hikayesini anlatıyor.

Yazının hayatın izdüşümü olduğunu söyleyen Güzelce, “Bizim en önemli insani vazifemiz, dünyanın neresinde olursa olsun zulme uğrayan birileri varsa onlara yardım etmektir. Tarih boyunca hep mazlumların yanında olduk.” diyor bir röportajında. Genç kuşak öykücülerden olan Asuman Güzelce, kısa öykülerden oluşan *Zamanın Yakama Yapıştırdıkları* (2006) ve *Elini Kalbime Koy* (2010) adlı iki kitabının ardından, 2011 yılında bir uzun hikâye olan *Sessiz Göç*’ü (Ötüken Neşriyat’tan) yayımladı.

Kitap, Ötüken Neşriyat tarafından yayınlandı. İlk basımı Şubat 2011’de son basımı da 2013 Ağustosunda gerçekleşti. Üçüncü basımı gerçekleştirilen kitap, 181 sayfadan oluşuyor. Bu hali ile bir uzun hikaye olarak değerlendirilebilir.

Kitap Doğu Türkistan’dan göç eden genç ve yalnız bir kadın olan Kuyuş’un çevresini ve yaşadıklarını anlatıyor. Yer yer Çin’in zulmü altındaki Türklerin yaşadıklarını gözler önüne seren Güzelce, ata yurtları Doğu Türkistan’dan Türkiye’ye

göçen bu Türklerin, Himalaya Dağları'nda tabiata karşı verdikleri amansız mücadelelerini aktarıyor.

Sessiz Göç, Kuyaş'ın çocukluğunu, evliliklerini ve yüreklerde iz bırakarak, belleklerden çıkmayacak hayatı seriyor okurun önüne. Yazar, 2008 Kaşgarlı Mahmut Ödülü'nü de alan Sessiz Göç'te *bölge ile fiziki bir bağının olmadığını ve o coğrafyanın dramına sessiz kalamayıp bu konuyu ele aldığını* ifade ediyor. "Hikâyenin kahramanı Kuyaş, şahsen tanıdığım biriydi" diyen Güzelce, kitaptaki Kuyaş'ın psikolojisini, toplum içindeki yerini, beğenilerini, alışkanlıklarını, fikirlerini, giyimini, kuşamını... tarihi süreç içinde vererek yaşanılan anın gerçek temsilcisi haline getiriyor.

Kitapta anlatılanların yanında Doğu Türkistan'da kadın figürünün önemine de yer verildiğini söylemek yanlış olmaz. Türklere özgü geleneklerin yaşatılma mücadelesini, zorluklara rağmen Türk kadınının onurunu koruma hassasiyetini özenli bir dille anlatan Güzelce okurlarının gözlerini dolduruyor zaman zaman anlattıkları ile...

Kuyaş'ın kitabın ilerleyen sayfalarında büyümesi, aileden birinin yaşadıklarını dinliyormuş etkisi yaratıyor okuyucuda. Türklere özgü duygusallığın eksik olmadığı kitapta Kuyaş'ın bazen bir ağaca bazen bir güle kimi zamanda fotoğraflara bakarak geçmişine çıktığı yolculuk onu anlamamızı kolaylaştırıyor.

Eserde eleştirilmesi gereken bir takım noktalar da mevcut. Bazı karakterler yarıda bırakılıyor ve bir daha bu karakter hakkında tek bir cümleye rastlanmıyor. Karaktere ne olduğu ya da nasıl bir sonla karşılaştıkları okuyucuya bırakılıyor ve kitaba aidiyeti güçlendirici bir etki olarak değerlendiriliyor belki de. Bu tekniği Güzelce'nin diğer kitaplarında da görebiliyoruz.

İnsan betimlemeleri yerine çevre betimlemelerine önem veren Güzelce karakterlerin dış görüşünü de okurların hayal gücüne emanet ediyor. Tüm bunların yanında Asuman Güzelce'nin güçlü kadın figürlerini kullanmayı sevdiğini de söyleyebiliriz. Örneğin şöyle diyor yazar Sessiz Göç'te:

"Hiçbir gölge yıkık bir şehrin gölgesi kadar korkunç değildir. Artık yakında doğacak olan çocuğum, namusum, geleceğim ve karşılaşacağım olaylardan başka bir şey düşünmüyordum. Zihnim, karmakarışık ve birbirleriyle çelişen fikirlerin kıyametiyle, aralıksız zonkluyordu. Geleceğe dair bir karar verebilmek için, durumumu her yanımla ölçüp biçtim. Olayları, birer birer gözden geçirdim. Hayatta kalmak uğruna bile olsa, vatanımı terk etme fikri ağrıma gidiyordu ama başka çare de bulamıyordum. Kimsesiz bir kadın olmasaydım, bu kararı kesinlikle almaz, muhakkak direnirdim"(sy.92)

Kitabın kapağının da içeriğini en iyi özetleyen ve özenle seçilmiş olduğunu söylemek mümkün. Kapağı tasarlayan GNG Tasarım doğru bir karar vermiş gibi görünüyor. Yazarın içerikte değindiği çeşitli yerlerde yaşayan Türklerin Türkiye'ye olan özlemi, kapakta karlı dağların üzerinde baskın renk olan türkuaz gökyüzünde kendini buluyor ve Türkiye çatısı altında yaşama isteği olarak nitelendirilebiliyor.

ŞÂH TAHMASB-I SAFEVÎ – TEZKİRE

Çeviri : Doç. Dr. Hicabi KIRLANGIÇ

Ahmet AKKAYA *

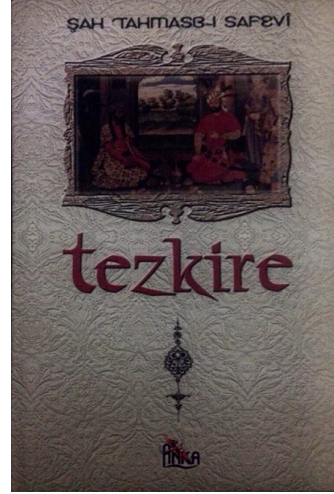
Eser, Safevî Hânedânından Şâh Tahmasb'in hayatını kaleme aldığı bir tezkiresidir. Doç. Dr. Hicabi Kırlangıç'ın çevirisiyle Anka Yayınlarından Eylül 2001'de birinci baskısı çıkmış olup 100 sayfadan müteşekkildir.

Doç. Dr. Hicabi Kırlangıç, lisans eğitimini 1987 yılında Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalından mezun olmuştur. 1988'de DTCF Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalına asistan olarak başlamıştır. 1989 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Doğu Dilleri ve Edebiyatları (Fars Dili ve Edebiyatı) Anabilim Dalı yüksek lisans programını "Cami'nin Subhatu'l-Ebrar Mesnevisi ve Çevirisi" başlıklı yüksek lisans teziyle tamamlamıştır. 1996 yılında Fars Dili ve Edebiyatı alanında hazırladığı "İdrîs-i Bidlîsi ve Selim Şah-nâme'si" konulu tezinin başarılı bulunmasıyla Ankara Üniversitesinden "edebiyat doktoru" unvanını almıştır. DTCF'de 1998 yılında Yrd. Doç. Dr. unvanıyla görevine başlamış, 2002 yılında Doçent, 2010 yılında Prof. Dr. olmuştur. Halen DTCF Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümünde görevine devam etmektedir.

Eserin içeriğine geçmeden önce "tezkire nedir, tezkirenin geleneği ve kaynak değeri nedir" kısaca bahsetmek faydalı olacaktır. "Tezkire", Türk Dil Kurumu'nun güncel sözlüğüne göre "Divan şairlerinin hayatlarını ve şiirlerini genellikle öznel bir bakış açısıyla değerlendiren eser", bir diğer anlamıyla da "zikredilen, zikri geçen" demektir. Bu cihetle bakıldığında tezkirelerin güncel tanıma istinaden ana kaynak olmalarına rağmen "öznel" mefhumuyla bize tarafsız bir bakış açısı sağlama konusunda engeller çıkarabileceği düşünülebilir.

Tezkirelerin serencamına bakıldığında Türk edebiyatındaki ilk örneğinin 1491 yılında ünlü Çağatay şâiri Ali Şir Nevâi'nin kaleme aldığı "Güzelliklerin Toplantıları"

* Çankırı Karatekin Üniversitesi Tarih Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

anlamına gelen “Mecâlisü'n-Nefâis” olduğu görülür. Bu eser XV. yüzyıl Çağatay ve İran şâirleri hakkında değerli bilgiler veren bir eserdir.

Ali Şir Nevâî'nin ardından 16. yüzyılda Sehi Bey, Latifi, Âşık Çelebi, Hasan Çelebi, Ahdî ve Beyanî; 17. yüzyılda Sâdikî, Riyâzî, Fâizî, Rızâ, Yümnî, Asım ve Güftî; 18. yüzyılda Mûcib, Safâyî, Sâlim, Belîğ, Safvet, Râmiz; 19. yüzyılda da Fatin gibi belli başlı tezkire yazarları gelmiştir.

Eserin içeriğine gelindiğinde, Safevî Hânedânından Şâh Tahmasb tezkiresinde hüküm sürdüğü 1523 – 1576 târihleri arasındaki dönemi anlatmaya çalışmıştır. Hacımcı küçük olması, ilmi ve edebi açıdan yeniden tetkik edilmesi ve bilimsel olarak yeniden kaleme alınması gerekse de eser, günümüze ulaşan ve döneme ait nadir temel kaynaklardan biridir. Bu eksikliklerine rağmen bahsedilen dönemdeki olayları birincil bir kaynaktan öğreniyor olabilmek mühimdir.

1513 yılında Tebriz'de doğan Şâh Tahmasb, iki yaşındayken Horasan'a vâli olarak atanmıştır. 1523'te babası Şâh İsmâîl'in vefâtı üzerine tahta çıkmıştır. Hükümdarlığının ilk yıllarında etrafındaki olayları izlemekle yetinmiştir. Yaşının küçük olması münâsebetiyle devlet birtakım beyler ve devlet adamları tarafından idâre edilmiştir. Bu dönemde ülkede iç karışıklıklar eksik olmamış, bir yandan da Özbek ve Osmanlı tehdidi ülkeyi bunaltırmıştır.

Eserde 1525'te Şâh İsmâîl'in ölümü üzerine Horasan'a saldıran Özbekleri karşılamak üzere harekete geçtiğini söyleyen Tahmasb, ülkedeki iç karışıklıklar sebebiyle Kazvin'e geri dönmek zorunda kaldığını dile getirmiş, ordusunun Özbeklere karşı ağır bir yenilgi aldığını anlatmıştır. İç karışıklıkların müsebbibi olarak iki önemli beyin ismini zikretmiştir: *Hüseyn Hân-ı Şâmlu ve Cihân Sultân-ı Tekelü*. Bu iki beyin kendi aralarındaki mücadelede Cihân Sultân'ın, Hüseyn Hân'ı ortadan kaldırdığını bilâhare kendisinin Cihân Sultân'ı etkisiz hale getirdiğini ve nihayet iç karışıklıkları asgari düzeye indirdiğini beyân etmiştir. İç nizamın sağlanmasından sonra Özbekler geri püskürttüğünü, ülkedeki boşluktan yararlanıp Bağdat'ı ele geçirmeye çalışan Zülfikâr Han'ı da ülkesinden def ettiği anlatmıştır.

Atası Şâh İsmâîl döneminde olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu ile Safevî Devleti arasındaki sürtüşmelerin sürdüğünü söylemiş, Kanuni Sultân Süleyman ile çağdaş olmasının kendisi için büyük bir talihsizlik olduğunu itiraf etmekten kendini alamamıştır. Tezkiresinde Kanuni'den en olumsuz durumlarda bile *'Hazret-i Hândigâr'* yani *'Hünkâr Hazretleri'* diyerek bahsetmiştir. Yazdıklarına göre kendisi Osmanlı Devleti ile karşı karşıya gelmemeye itina etmiştir.

Eserin sonlarına doğru Şâh Tahmasb, Ulama Hân'ın kendisine isyan edip Osmanlı'ya sığınması ile Osmanlı Şehzâdesi Bayezid'in İran topraklarına gelmesinin kendisini müşkül durumda bıraktığını anlatmıştır. Osmanlı Devletini karşısına almak istemeyen Şâh'ın, Bayezid'e söz vermesine rağmen sözünü tutmayıp onu Şehzâde Selim'in adamlarına teslim etmesinin kendisi için hiç de kolay olmadığını zikretmiştir. Lâkin Şehzâde Bayezid için de “Hünkâr hazretlerini” karşısına almak istemediğini yakınlarıyla paylaşmıştır. Kendisi tasvirlerinde Şehzâde Selim'den “akıllı, bilgili” diye bahsederken, Şehzâde Bayezid'i “düşüncesizce hareket etmekle” ithâm etmiştir.

Tüm bu bilgilerin ışığında Şâh Tahmasb'in tezkiresinin hem bir edebi metin hem de ait olduğu döneme dair bir ana kaynak olması gerçeği değerini oldukça arttırmaktadır.